19305

DR. JANKO OBERŠKI

OSNOVI KATOLIČKE VJERE

PRIRUČNIK ZA RIMOKATOLIČKI VJERONAUK
U VIŠIM RAZREDIMA SREDNJIH ŠKOLA

SA 22 SLIKE I RELIGIJSKOM KARTOM

II. IZDANJE

Ovaj udžbenik odobren je za školsku upotrebu odlukom Ministarstva Prosvjete u Beogradu od 5 novembra 1931 god., S. N. br. 38840, na osnovu mišljenja Glavnog Prosvjetnog Savjeta S. br. 710 od 28 augusta 1931 god., kao privremeni udžbenik privatnog izdanja.

ZAGREB 1934
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

Predmet: »Imprimatur« za rukopis »Osnovi katoličke vjere«, II izdanje, 1934, od dra Janka Oberškoga.

ORDINARIATUS ARCHIDIOECESIS ZAGREBIENSIS

NIHIL OBSTAT.

Dr. Carolus Hren,
censor

IMPRIMATUR.

Datum Zagrebiae, die 16. Januarii 1934.

Dr. Antonius Bauer
m. p.
Archiepiscopus.

L. S.

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU

Dopisom Pretsjedništva biskupskih konferencija u Zagrebu od 20 februara 1927 godine br. 7/Pr. pozvan sam da izradim novi priručnik za vjeronauk u V razredu srednjih škola: »Osnovi katoličke vjere«.

U pomenutom dopisu bilo je naročito istaknuto da se kod izrade tog priručnika držim načela sadržanih u resolucijama katehetske ankete od 28 i 29 XII 1926 godine.

Priređujući ovu knjigu kao priručnik za vjeronauk u V razredu srednjih škola, nastojao sam da upotrebim sve ono što je u dosadašnjem Sukovu priručniku »Katolička apologetika« bilo lijepo i precizno obrađeno. Ipak je trebalo, pored toga, unijeti neka novija poglavlja što ih zahtijevaju prilike vremena, i uvažiti kritički utvrđene novije naučne rezultate što utvrđuju naučavanje katoličke Crkve i time daju sve jaču snagu obrani katoličke vjere. To je bio ujedno razlog, da sam kod izrade ove knjige morao neke partije predašnjeg priručnika znatno skratiti.

U cijelosti je, stoga, ova knjiga izašla opsegom nešto manja od predašnje, a nadam se da je i obradom laganija. Knjiga može da daje poticaja gg. učiteljima vjere da o nekim zanimljivim poglavljima opširnije govore učenicima, već prema njihovom interesu. One partije koje držim da se ne moraju tražiti od svih učenika, osobito slabijih, štampane su sitnijim slovima.

Za bolje razumijevanje predmeta dodane su i neke ilustracije.

Zagreb, dne 5 jula, na dan sv. Ćirila i Metodija 1930.

Pisac.

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU

Ovo je izdanje sasvim priljubljeno novom školskom pravopisu, stilistički dotjerano i olakšano, a mjestimice je i razdioba građe preglednija i stvarno popunjena.

Na zahtjev školske cenzure izostavljeni su ispod linije navodi literarnih vrela što su kod izrade knjige upotrebljena, ali je sva znatnija literatura spomenuta na svršetku knjige. Nastavnici vjeronauke moći će, po potrebi, učenicima napomenuti literaturu gdje će naći pojedina pitanja opširnije obrađena.

U Zagrebu, dne 8 decembra 1933.

Pisac.

O RELIGIJI UOPĆE

»Kao što čezne jelen za izvorima vodâ:
tako čezne duša moja za tobom, Bože.
Žeđa duša moja Boga iz koga izvire život:
kad ću doći i pokazati se pred licem Božjim.«

(Ps. 41, 1—3)

§ 1 Odnos između čovjeka i božanstva

Stvoritelj svemira. Promatrajmo za vedre večeri nebeski svod ukrašen milijunima sjajnih zvijezda! One kruže točno određenim putovima beskonačnog svemira u najljepšem redu. Gledajući sve to, i nehotice pomišljamo: kako li v e l i k, s i l a n i u m a n mora da je onaj koji je ovako divno iskitio taj veličanstveni svemir!

Svršnost prirode. Promatrajmo, nadalje, različite stvorove u prirodi! Tu imade mrtvoga kamenja, rudâ, sipkoga pijeska i zemlje; to je anorganska priroda. Dalje vidimo gdje klija, raste, zeleni se i cvjeta raznoliko bilje, kao: trava i mirisavo šaroliko cvijeće, grmlje i golema stabla drveta. Sve to nosi u određeno vrijeme svoj rod da se prehranjuje i uzdržava golemo životinjsko carstvo što oživljuje i napunjava zemlju od najsićušnijih životinjica do golemih gorostasa sisavaca. Kad gledamo taj red i zakon svrhe među stvorovima prirode, moramo da se divimo, kako je pun mudrosti onaj koji je učinio da ti stvorovi u takvom redu jedni drugima, niži višima, služe.

Odličje čovjeka. Najposlije, promatrajmo kako se među svim tim stvorovima veličajne prirode nalazi čovjek koji se odlikuje među ostalim stvorovima darovima razuma i slobodne volje! On vlada kao kralj nad zemaljskim stvorovima i pokorava ih sebi da mu služe. Gledajući sve to, i opet moramo da se divimo beskrajnoj dobroti Stvoritelja što je sve u prirodi skladno uredio, tako da bude čovjeku na korist.

Čovječja svrha. Ovaj red podređenosti stvorova, gdje niže vrste služe višima, anorganska priroda organskoj, organska životinjskoj, a sve tri zajedno čovječjoj, dovodi čovjeka na pomisao da s njime ne završava red podređenosti nižih stvorova višima, nego da se taj red nastavlja, tako te i čovjek mora da bude nekomu podređen. Jasno je da ovdje ne možemo okrenuti te podređenosti tako da čovjek, najodličniji stvor na zemlji, služi nižim carstvima

prirode. Čovječja svrha mora da je viša od svih carstava zemaljske prirode, a ta jest, da on kao **razuman stvor služi Bogu** kao začetniku svoga bivstva i zahvaljuje mu za nebrojene blagodati što ih prima iz darežljive ruke Stvoriteljeve.

Čovjek zavisi od Boga. I, zaista, čovječanstvo od iskona osjeća u svojoj prirodi neku neodoljivu potrebu da bude podložno nekom natprirodnom, svemožnom biću, što ga smatra začetnikom i stvoriteljem svih stvari.

Opća svijest zavisnosti od Boga. Povijest roda ljudskoga svjedoči nam da nije nikada bilo na svijetu ni jednoga naroda ili plemena, a i sada ga nema, te ne bi imao pojma o nekom natprirodnom biću kao božanstvu. U svih naroda i plemena postoji, nadalje, poimanje o nekoj **podložnosti** čovjeka božanstvu.

Vjera u Boga. Ta je podložnost izražena, prije svega, **vjerovanjem da ima neko** (jedno ili više njih) **božanstvo** kao svemožni gospodar, stvoritelj i upravitelj svekolike prirode, koji ravna i sudbinom ljudi.

Ćudoredni zakon. Iz te podložnosti uviđa čovječanstvo potrebu da svoju **volju i djelovanje saglasi s voljom** toga **božanstva.** Stoga i priznaje neka načela kao pravila prema kojima treba da uredi svoje djelovanje da bude u skladu s voljom božanstva. Na to potiče čovjeka i neki neodoljivi glas čovječje unutrašnjosti, a to je glas savjesti koja bdi nad ljudskim djelima i izriče o njima sud. Djelovanje, što ga čovjek smatra da je u skladu s voljom božanstva, zove se **dobrim,** a ono što se protivi volji božanstva zove se **zlim.** To razlikovanje ljudskih djela **osnov je ćudorednog poretka** u čovječanstvu.

Štovanje Boga. Najposlije, čovjek, po svojoj prirodi, osjeća neku potrebu da unutrašnju svoju svijest zavisnosti od božanstva i **izvanjskim načinom** pokaže. To on čini različitim vidljivim znakovima kojima hoće da pokaže da poštuje božanstvo. Tim znakovima čovjek hoće da očituje ili svoju ljubav, ili pouzdanje, ili strah, ili opet kakva druga čuvstva što se u njemu rađaju zajedno s pomišlju na božanstvo.

Elementi religije. Ta sva tri načina, kako nastoji čovjek da uredi odnos svoje podložnosti božanstvu, sačinjavaju prvotna sastavna **počela** ili bitne **elemente** one općenite pojave među narodima svijeta što je zovemo **religijom.** Zato i kažemo da je **religija veza ili odnos čovjeka prema božanstvu.** Taj se odnos očituje na tri načina, i to:

a) da čovjek svojim **razumom spoznaje i vjeruje** neke **istine o božanstvu;**

b) da priznaje neka **načela po kojima treba da svoju volju podvrgne i saglasi s voljom božanstva;**

c) da **izvanjskim djelima poštovanja** daje oduška unutrašnjim čuvstvima što se rađaju u čovjeku na osnovu svijesti da čovjek zavisi od božanstva.

Tom trostrukom odnosu ili svezi između čovjeka i božanstva, s punim pravom, pristaje ime **religija.**

Riječ »religija« postala je od latinske riječi »religio«. Ciceron izvodi tu riječ od glagola »relegere« — ponovno razmišljati o onom što se odnosi na poštivanje božanstva. Laktancije, kršćanski apologet u doba cara Dioklecijana, izvodi riječ »religio« od glagola »religare« — vezati, a ovdje se misli na naročitu vezu što spaja ljude s Bogom. Sv. Augustin izvodi tu riječ od glagola »reeligere«, a to znači ponovno izabrati ili poslije gubitka opet izabrati. Najispravnije, čini se, da je mišljenje Laktancijevo. Ali po svom konačnom smislu mogu se sva tri mišljenja svesti na jedno zajedničko, kako to doista čini i sv. Toma Akvinski: riječ »religio« svakako označuje neki odnos čovjeka prema Bogu.

U našem jeziku nemamo izraza kojim bismo tačno mogli označiti pojam religije, nego upotrebljavamo za oznaku toga pojma riječ »vjera«. Ova riječ može da ima kod nas dva značenja: šire, za oznaku pojma religije, i uže, za oznaku pojma vjerovanja. Ispravnije je, stoga, da upotrebljavamo riječ religija.

Nepotpuno shvatanje religije. Sasvim je jednostrano shvatanje religije kako ga zamišljaju neki naučnjaci svodeći ga samo na jedan ili na dva od rečena tri elementa religije. Tako na pr., Fihte (Fichte) ograničava pojam religije isključivo na umovanje o najvišim i natprirodnim stvarima, a izostavlja druga dva bitna elementa religije. Kant ograničava shvatanje religije samo na moralni sustav bez ostala dva elementa. Modernisti shvataju religiju samo kao neki skup čuvstava što nastaju pod dojmom svijesti da ima božanstvo.

Religija obuhvata čitava čovjeka. Religija kao veza između čovjeka i Boga obuhvata čitava čovjeka. Ona razjašnjava pravi smisao ljudskoga života, jer potiče čovjeka da služi Bogu svim snagama svoje prirode. Umom svojim spoznaje Boga. Voljom svojom priznaje ga svojim najvišim gospodarom te izvršuje njegove zapovijedi. Srcem svojim čezne za njim da se s njim združi i nađe u njemu svoju potpunu sreću.

Religija kao sustav. Shvata li se religija kao sustav vjerskih istina, ćudorednih pravila i bogoštovnih djela, onda to nazivamo religijom u objektivnom značenju riječi. U ovom smislu govorimo o različitim religijama, kao, na pr., egipatskoj, asirskoj, babilonskoj, muhamedovskoj, kršćanskoj itd.

Religija kao život. Ako hoćemo da označimo kako koji pojedinac čovjek ili čitava skupina uređuje svoj život prema načelima religijskog sustava, dobivamo pojam subjektivne religije, religije koju neko praktično proživljava. Takva čovjeka ili skupinu nazivamo religioznim.

Svrha religije. Konačna svrha religije jest da čovjek, prema načelima religije, nastoji da na sebi sve većma ostvarava ideal dobrote, kreposti i svih savršenstava što otsijevaju od božanstva, i tako da bude što **sličniji i bliži Bogu.** Drugim riječima, da **u sebi i oko sebe ostvarava ideal kraljevstva Božjega.** To kraljevstvo Božje treba da bude predvorje ulaza u kraljevstvo **vječnoga blaženstva.**

§ 2 Religija — opća pojava u čovječanstvu

Svi narodi imadu religiju. Upoznavajući povijest, život i običaje različitih naroda i plemena, od najdavnijih vremena sve do danas, kod svih zapažamo da imadu neku religiju. Religija je bila poznata

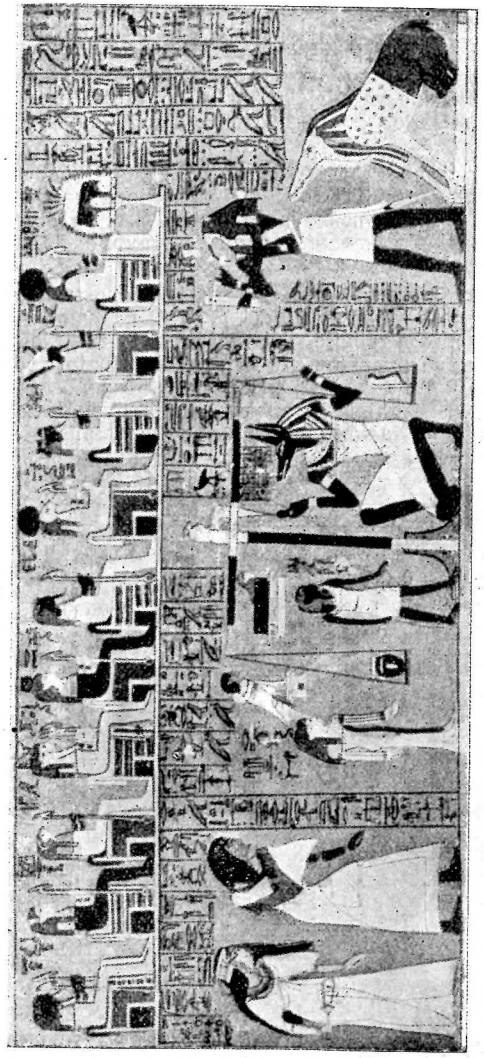

Sl. 1. Iz egipatske mitologije. Slika pretstavlja sud duše poslije čovječje smrti. Duša dolazi pred 42 suca koji ispituju sva njezina djela, i najposlije stavljaju se ta djela na tezulju.

najstarijim narodima što ih pamti povijest, kao što su, na pr., Egipćani, Asirci, Babilonci, Kaldejci, Perzijci, Indijci, Grci, Rimljani, Gali, Kelti. Religiju nalazimo u vrijeme seobe naroda kod germanskih i slavenskih plemena. Bez religije nisu ni ona plemena i ljudske rase što ih istom u novom vijeku sve do danas otkrivaju naučnjaci

u različitim stranama svijeta i što se još nalaze na najnižim stepenima uljudbe i obrazovanosti.

Sl. 2. Relijef babilonskog spomenika. Pretstavlja prizor, kako se kralj Melišipak II (oko 1200 god. pr. Kr.) sa svojom kćerkom klanja božici Nani. Božica sjedi na prijestolju. Pred njom je kadioni oltar. Kralj vodi za ruku svoju kćerku koja drži u ruci glazbalo. Povrh božanstva: zvijezda Danica (Ištar), mjesec (Sin) i sunce (Šamaš).

Već u staro doba zapažaju uvaženi istraživaoci i povjesnici da je religija općenita pojava u svijetu. Tako Plutarh, grčki povjesnik (40—120 g. pos. Kr.), kaže: »Prođeš li čitavu zemaljsku kruglju, naći ćeš možda narode bez gradova, što ne znadu za zakon, ne poznaju potrebe novca, ne poznaju pisma ..., ali još niko nije našao naroda bez Boga, bez molitve, bez bogoštovnih djela i žrtava«. Ciceron veli: »Nema naroda tako surova i neobrazovana, a da ne bi uviđao potrebe da vjeruje u neko božanstvo«. Zato su najstarije povijesti pojedinih naroda ujedno i povijesti njihove religije — mitologije.

U najnovije doba, krajem 19 stoljeća, stali su neki etnolozi tvrditi da se može naći naroda na najnižim stepenima obrazovanosti bez religije. Tako su, na pr., govorili: Darvin (Darwin), Đon Lebok (John Lubock), Spiks (Spix), i Marcius (Martius) da su pronašli u Južnoj Americi, u Ognjenoj Zemlji, urođenike nekog indijanskog plemena »Jagan« bez religije. Doskora se pokazalo kako su Darvin i njegovi učenici mogli doći do takvog zaključka samo na osnovu površnog istraživanja. U zimi g. 1921—1922 otputila su se dvojica etnologa, Gusinde i Kopers (Koppers) da pomnije prouče to urođeničko pleme Indijanaca »Jagan« u Ognjenoj Zemlji. Poslije tačnijeg istraživanja pronašli su da to pleme imade veoma živu religioznu svijest, ali zbog prevelikog poštovanja svoje religije veoma se teško dadu ti urođenici navesti da pred strancima govore o njoj. Jednako dokazuju i rezultati najnovijih naučnih istraživanja kod drugih primitivnih naroda da su sasvim neosnovane tvrdnje Darvinove i njegovih učenika, koji su tako htjeli da »naučno« utvrde svoju teoriju o evoluciji čovjeka.

Religija kod primitivnih naroda. Naučnjaci, etnolozi i antropolozi: A. Le Roa (Le Roy), Maks Miler (Max Müller), A. Lang, Vilim Šmid (Wilhelm Schmidt), Šebesta, Gas (Gahs) i dr., koji proučavaju život i običaje različitih primitivnih naroda dolaze na osnovu svojih naučnih istraživanja do suglasnog zaključka da svi primitivni narodi imadu neke pojmove o relgiji, t. j. o božanstvu, o nekim ćudorednim načelima i obredima izvanjskog poštivanja božanstva. Štaviše, to potvrđuju također istraživanja o životu prethistorijskog čovjeka, gdje se pronalaze na zidovima kamenih spilja urezani tragovi vjere u božanstvo i tragovi ostataka od žrtava što ih je prethistorijski čovjek prinosio božanstvu.

Religija je nerazdjeljiva pratilica čovječanstva. Nepobitna je, dakle, istina da svaki narod ima neku religiju, pa bio on i na najnižem stepenu obrazovanosti. Religija je nerazdjeljiva pratilica čovječanstva u sva vremena. Istina, religija se različitih naroda i plemena u pojedinostima znatno razlikuju, ali ipak u svim je izražena jedna najglavnija svrha: nastojanje čovjeka da se po religiji što više priljubi volji božanstva komu se osjeća podređenim.

§ 3 Potreba religije

Religija je općena pojava u svijetu i nerazdjeljiva pratilica čovječanstva. Znamo da ne može biti nijedne pojave bez dovoljna razloga. Nema, dakle, sumnje da mora biti neki razlog zašto je religija tako općena pojava u svijetu i tako tijesno vezana sa životom čovječanstva. Da upoznamo razloge na kojima se osniva neodoljiva potreba religije, treba da promotrimo naročito ovo:

1. **BOG JE STVORITELJ ČOVJEKA.** U rukama Božjim stoji život i sudbina čovjeka. Bog je čovjeku vrhovni gospodar i zakonodavac. Htio čovjek ili ne htio, taj se odnos zavisnosti čovječje o Bogu nikako ne može poništiti. Prema tome, Bog kao stvoritelj čovjeka i njegov vrhovni gospodar i zakonodavac ima neosporno pravo, da mu čovjek kao njegov stvor služi, da ga poštuje i ljubi.

Sva bića nerazumne prirode nesvijesno slave svoga stvoritelja time, što svako u prirodi vrši svoju zadaću za koju ga je Bog stvorio. Zar jedini čovjek, najodličniji stvor na zemlji, da bude izuzetak od toga pravila? Budući da se čovjek darom razuma i slobodne volje odlikuje među ostalim stvorovima na zemlji, jasno je da čovjek treba i odličnijim načinom da služi Bogu, nego to čine drugi stvorovi. To biva kad čovjek iskazuje Bogu službu i štovanje ne samo svojim osjećajima već i tako da njegova služba bude svijesna, iskazana najodličnijim sposobnostima čovječje prirode, razumom i voljom. Kako će čovjek urediti svekoliko djelovanje čitave svoje prirode da postigne svoju posljednju svrhu, kazuje mu religija.

Taj razlog, kad na osnovu čovječje podređenosti Bogu kao stvoritelju opravdavamo potrebu religije, zovemo **metafizičkim.**

2. **ČOVJEČJA PRIRODA TEŽI ZA BOGOM.** Promatramo li koja je posljednja svrha triju najglavnijih težnja što ih ima čovječja priroda razbiramo ovo:

a) **Čovječji um** teži neodoljivo da **spozna** potpunu **istinu** u najzamašnijim pitanjima: gdje je prvi početak čovječjega bivstva, zašto čovjek živi, ima li život onkraj groba, ima li kogod komu će čovjek polagati račun o svim svojim djelima itd. Ta su pitanja tako znatna da se čovječji um nikako ne može sasvim da smiri dok ne dozna odgovor na njih. To dobro opaža francuski filozof Žufroa (Jouffroy) kad kaže: »Kako da čovjek živi smireno, ako ne zna ni odakle dolazi, ni kamo ide, ni što mu je raditi na ovom svijetu? Sve su to zagonetke i tajne što u čovjeku uzbuđuju sumnju i strah«.

Religija odgovara na pitanje o čovječjoj svrsi. Na sva ta pitanja ne daje odgovora nijedna znanost. Jedina religija odlučno i jasno odgovara na ta pitanja, tako da ti odgovori mogu da zadovolje i smire čovječji duh. Religija, ujedno, omogućuje čovjeku da postigne savršeno znanje o potpunoj istini u zornom gledanju Boga u vječnom životu.

b) **Čovječja volja** neodoljivo **teži** za takvim **dobrom** gdje može da se sasvim smiri. Težnja čovječje volje ne može da se potpuno zadovolji ni s jednim prolaznim vremenskim dobrom. I opet jedino religija pokazuje put kako se ta težnja čovječje volje može sasvim smiriti istom onda kad steče beskrajno dobro, a to je združenje s Bogom za sve vijeke.

c) **Ljudsko srce** neodoljivo **čezne** za takvom **srećom** u kojoj se osjećaju potpuno zadovoljno sva čuvstva čovječje prirode: za srećom koju ne može da pomuti nikakav trag tuge, pa je ne može ni smrt prekinuti. Takve sreće ne može čovjek da nađe ni u slavi, ni u bogatstvu, ni u uživanju, što mu ih može da pruži ovaj svijet, jer sve je to kratkotrajno i prolazno. Potpuna sreća i blaženstvo moguće je samo onda, ako postoji vječni život u uživanju neizmjerne ljepote Božje. Da li se može postići ovakva sreća i kako se može postići, uči nas i opet samo religija.

Čitava čovječja priroda teži za Bogom. Vidimo, dakle, da su najjače težnje čovječje duše: težnja uma za spoznajom potpune istine, težnja volje za beskrajnim dobrom i težnja čuvstva za beskrajnom srećom, upravljene na Boga kao na svoju posljednju svrhu i ispunjenje tih težnja. **Religija nam kazuje istinu, život i put k Bogu,** i zato je ona svakako potrebna čovjeku. Razlog da je religija potrebna, a koji se osniva na te tri glavne težnje ljudske duše, zove se **psihološki.**

Lijepo je izražena težnja ljudske duše za Bogom u riječima Psalmista: »Kao što jelen čezne za izvorom vode, tako i čovječja duša skapava od žeđe za Bogom«. Slično kaže i sv. Augustin: »Stvorio si nas, Gospode, za sebe, i zato je nemirno naše srce dok se ne smiri u Tebi«. Po religiji, doduše, shvatamo cilj svojih težnja tek nepotpuno, kao u zagoneci ili zrcalu, ali pod njezinim rukovodstvom prispjećemo onamo gdje ćemo gledati Boga licem u lice. Tamo će ljudska duša uživati radost za koju kaže sv. Pavao: »Niti je oko vidjelo, niti uho čulo, niti čovječje srce ikad osjetilo ono što je Bog pripravio onima koji ga ljube«.

3. **SVIJEST O ĆUDOREDNOM ZAKONU.** Svakomu je čovjeku duboko usađena **svijest** da postoji neki **ćudoredni zakon,** prema kojemu se ljudska djela razlikuju u **dobra i zla.** U svakom čovjeku nalazi se također svijest o **dužnosti** da čini dobro, a ne čini zlo. Glas koji nam govori da ima ćudoredni zakon i koji nas opominje da činimo dobro a zlu se uklanjamo zovemo **savjest.** Savjest javlja se u nama kao svjedok i sudac svih naših djela. Taj glas savjesti ne ovisi o samovolji pojedinog čovjeka tako da bi ga se čovjek mogao otresti. On se često javlja i protiv volje. Mora, dakle, da je taj glas savjesti djelo onog zakonodavca koji je stvorio i sastavio ljudsku prirodu. Ne bi imalo smisla da se taj glas savjesti u čovjeku javlja, kad ne bi čovjek bio odgovoran za svoja djela Bogu kao vrhovnom zakonodavcu i sucu ljudskih djela. Zato i veliki umovi svijeta izričito kažu da je glas savjesti glas Božji, glas vrhovnog zakonodavca. O tom je bio čvrsto uvjeren veliki grčki filozof Sokrat koji drži glas savjesti duhom Božjim što čovjeka upućuje na dobro.

Lijepo to kaže i pjesnik Gete (Goethe):

»Lagano posve božanstvo zbori u grudi našoj,
Lagano posve i jasnim glasom kazuje nama
Što činit nam je i od čega bježat treba«.

Kad se ne bi obveza ćudorednog zakona osnivala na istini da jest Bog kao sudac koji po zasluzi naplaćuje ili kažnjava sva ljudska djela, ne bismo mogli naći nikakva čvrsta osnova za ćudoredni poredak među ljudima. Obveza ćudorednog zakona koji bi se osnivao na ljudskom ugledu ne bi imala dovoljno snage da potakne sve ljude na vršenje ćudorednog zakona, i to zato, jer ne bi svi ljudi imali dovoljno pouzdanja u takav ugled, niti bi sam ljudski ugled mogao da vodi tačan račun o svim moralnim djelima i o njihovoj moralnoj vrijednosti. Jednako, ne bi mogao da ih po zasluzi sudi, naplaćuje ili kažnjava.

Drugim riječima, moralni zakon bez Boga ne može imati dovoljne sankcije. To jasno kaže i filozof Hartman (Hartmann): »Bez sankcije nema smisla govoriti o općenitoj i apsolutnoj obavezi ćudorednog zakona«. Francuski pjesnik Lamartin (Lamartine) veli: »Savjest bez Boga jest sudište bez suca.« Kardinal Giber (Guibert), pariški nadbiskup, kaže: »Etiku koja ne pozna Boga odbacuje filozofija, jer je zakon bez zakonodavca; odbacuje povijest, jer se ona nikad nije mogla u život provesti, a da se ne bi odmah rasklimale veze ljuskih dužnosti i da ne bi smjesta prevladale strasti i sebičnost«.

Religija je osnov ćudorednog poretka. Ne može, dakle, biti govora o apsolutnoj obavezi ćudorednog zakona bez Boga kao najvišeg zakonodavca. To znači da **nema ćudorednog poretka bez religije.** Njoj je bitna zadaća da po ćudorednom zakonu, što se osniva na ugledu Božjem, uredi odnos čovječje volje i čovječjeg djelovanja da se podudara s voljom Božjom. Ovaj razlog kojim opravdavamo potrebu religije kao nužnog uvjeta za čvrsti ćudoredni poredak među ljudima zovemo **moralnim.**

4. **OSNOV DRUŠTVENOG PORETKA.** S ćudorednim poretkom u tijesnoj je vezi i **društveni** ili **socijalni** poredak u čovječanstvu. To je poredak koji treba da vlada u državama i drugim ljudskim zajednicama. Da može vladati društveni poredak i da ljudsko društvo može napredovati, potrebno je da svi dijelovi toga društva,

poglavari i članovi, savjesno vrše svoje dužnosti. Poglavari treba naročito da budu pravedni, a članovi da budu poslušni, odani, iskreni i požrtvovni jedan za drugoga kao i za zajedničko dobro čitavog društva. **Bez religije nema osnova za pravednost, za savjesnost u vršenju dužnosti, a ni za druge kreposti** koje su potrebne da budu sigurni temelji ljudske zajednice.

Istaknuti ljudi cijene religiju. Da je to istina, potvrđuje nam povijest različitih naroda i država, potvrđuje svjedočanstvo najznatnijih državnika i naučnjaka koji su dobro poznavali potrebe ljudskog društva. Iz povijesti različitih naroda i država možemo vidjeti da su narodi bili jaki i zdravi, države moćne i slavne i da je, uopće, društveni život bio skladan i sretan dok je narod bio duboko religiozan. Čim je počeo prevladavati nehaj za religiju i popustio ćudoredni život ili se, štaviše, religija stala prezirati i izvrgavati ruglu, prevladavala je nećudorednost, nasilje, nesavjesnost, a sve to uzdrmalo je u temelju društveni poredak u takvim državama. Takve države i narodi vidljivo su počeli slabiti i propadati, a najposlije doživjeli su i potpuno rasulo.

Zato su najznatniji državnici, mudraci i zakonodavci u svako doba uvelike cijenili religiju kao najčvršći osnov društvenog poretka. Tako na pr., Mino, Likurg, Solon, Sokrat, Platon, Numa Pompilije, Ciceron, Sv. Augustin, Vešingtn (Washington) i drugi.

Platon kaže: »Tko napada i potkapa vjeru, ruši temelje društva.« Francuski pravni historik Labule (Laboulaye) veli: »Religija je najjači politički faktor i jedini temelj državama.« Filozof Hegel izjavljuje: »Zakoni imaju svoj najjači oslonac u religiji.« Ciceron veli: »Sumnjam može li da bude vjernosti, povjerenja i pravednosti u ljudskom društvu, ako nestane poštovanja Boga.« Sam bezvjerac Volter (Voltaire) kaže: »Svagdje gdje postoji državni život potrebna je religija.« Sv. Augustin pita: »Što su drugo kraljevstva bez pravednosti nego velike razbojničke družine?« Monteskje (Montesquie) kaže: »Vladar koji je zamrzio religiju, ali je se još boji, nalik je na zvijer privezanu lancem koja ne može da naškodi. Ali ako je bez svake religije, sličan je krvoždednoj nemani koje tiranija ne poznaje drugih granica do samovolje svojih strasti.« Znameniti američki državnik Vešingtn (Washington) kaže u svojoj oproštajnoj adresi: »Religija i ćudorednost temeljni su stupovi javnoga blagostanja. Onaj ne ljubi svoje domovine i svoga naroda koji potkapa ta dva jaka potpornja ljudske sreće. Svaki ih pravi državnik štuje i ljubi jednako kao i svaki pobožan čovjek. Što nam može jamčiti za imovinu, za život, za čast i poštenje, ako se više ne cijeni svetost zakletve što se osniva na religiji? Ta na zakletvu se poziva i sudstvo! Razum i iskustvo dokazuju da ne može biti u narodu ćudorednosti bez religije. I to su upravo oni faktori koji moraju istom dati životnu snagu jednoj narodnoj vladi.«

§ 4 Pogubnost bezvjerja

Premda je, u pravilu, religija općena pojava u svijetu, ipak nerijetko sretamo u svijetu ljude koji ili tvrde da nemaju vjere, ili praktički žive kao da ne pripadaju nijednoj religiji. Ovakve pojave nijesu nešto redovno, nego nešto izuzetno i abnormalno, ograničeno na razmjerno rijetke pojedince prema golemom mnoštvu ljudi koji priznaju kakvu religiju.

Valja razlikovati dvije vrste bezvjeraca: jedni su oni koji tvrde da ne priznaju nikakve religije, a zovu se teoretski bezvjerci; drugi su oni koji se ne bave ozbiljno tim pitanjem, da li je religija potrebna ili nije, nego praktički žive kao da im uopće nije stalo

do religije, a zovu se praktički bezvjerci ili nehajnici, ili opet drže da je svejedno kojoj vjeri čovjek pripada, te se zovu vjerski indiferentisti.

1. **TEORETSKO BEZVJERJE** ne može se održati sa stajališta zdravog razuma. Glavna tačka bezvjerja jest nijekanje da ima Boga. Zanimljivo je da nijedan bezvjerac ne može navesti nikakvih sigurnih i očevidnih dokaza protiv toga da ima Bog. Bezvjerci tek pokušavaju da utvrde svoje bezvjerje različitim neosnovanim hipotezama (pretpostavkama), kao, na pr., da je tvar (materija) jedino počelo svijeta (materijalizam), ili da se Boga ne može sigurno upoznati (agnosticizam), ili da je svijet ono što treba nazivati božanstvom (panteizam), ili da je poimanje božanstva puko umišljanje ljudskog praznovjerja i slično.

U drugu ruku, u slučaju, ako logički ostaju dosljedni svom bezvjerskom naziranju na svijet, nailaze na nebrojene teškoće što ih nikako ne mogu riješiti, nego naprosto izjavljuju da su nedokučljive tajne. Tako bezvjerje ne može da odgovori na osnovna pitanja: odakle svijet, odakle prirodni zakoni, gibanje, poredak u svijetu itd. Zato i jedan od najistaknutijih branič bezvjerstva, njemački fiziolog Di Bua Remon (Du Bois Reymond), priznaje da na ta pitanja sama ljudska znanost nikada ne može dati sigurna odgovora, nego tek priznati: »Ignoramus et ignorabimus« = ne znamo i ne ćemo nikada znati. To je ujedno razlog da nijedan bezvjerac ne može u čvrstom uvjerenju trajno ostati u bezvjerju, jer imade daleko jačih pozitivnih razloga koji s potpunom sigurnošću opravdavaju vjerovanje da ima božanstvo.

Razlog teoretskom bezvjerju redovno je ili prekomjerno precjenjivanje ljudskog znanja, dakle, ljudska umišljenost i oholost, ili površno znanje, naročito s obzirom na vjersku obrazovanost, ili ljudska pakost kojoj smeta religija da se ne preda svojim razularenim strastima.

Sve to potvrđuju izjave velikih umova i istaknutih pregalaca u javnom životu na području znanosti i kulture. Znameniti krčki biskup, Antun Mahnić, rekao je: »Nevjerstvo nije postulat (zahtjev) razuma, nego plod laži i neposlušnosti. Zato i Sv. Pismo riječi »nevjerstvo« i »neposlušnost« upotrebljava često naizmjence«. Biskup Štrosmajer opominjući mladež kaže: »Mladi čovjek, ako želi istinu naći, mora se čuvati oholosti, jer oholica prezirući svu tradiciju, ugled i osvjedočenje ljudsko, postavlja sama sebe ugledom, čini sebe svojim kumirom, on je slijep za istinu. Ponizan je, nasuprot, uvijek nalazi i prisvaja«. Slobodoumni francuski pisac Rusô (Rousseau) kaže: »Zla upotreba znanja rađa bezvjerstvom. Ohola filozofija vodi do slobodoumlja«. U klasičnoj starini izjavljuje Ciceron: »Da ima Bog, to je tako jasno da sumnjam u zdravi razum onoga koji to niječe.« Potpuno je stoga opravdana riječ Psalmista: »Reče luda u srcu svome: nema Boga«.

2. **PRAKTIČNO BEZVJERJE** nastaje obično poradi utjecaja vjerski nehajnog okoliša, ili zbog ćudoredne pokvarenosti, naročito neumjerenosti i razvratnosti, ili pod utjecajem nevaljalog štiva i sl.

a) **Utjecaj okoliša vjerski nehajnog.** Današnji prosječni okoliš i pretežni dio javnog mišljenja otuđio se od vjere. Svijet se, zbog prevelikih briga za vremenite životne potrebe, suviše odaje materijalizmu. Pohlepa za novcem, bogatstvom i osjetilnim uživanjem tako je prevladala ljudskim srcima da su potisnute u pozadinu sve plemenitije težnje i nastojanja. U vrevi materijalističkih interesa današnji prosječni čovjek sasvim zaboravlja više duševne vrednote, a pogotovu razmišljanje o dubokim i zamašnim vjerskim pitanjima. Osim toga mnogo ima takvih koji možda i nalaze katkada poticaja da se zadubu u vjerska pitanja, ili da vrše vjerske dužnosti, ali oni ipak popuštaju u svojoj moralnoj slabosti različitim ljudskim obzirima, da im se ne prebacuje da su kakvi pobožnjaci, ili da se možda žele isticati među drugima.

b) **Ćudoredna pokvarenost.** Još je češći razlog praktičnom bezvjerju ćudoredna pokvarenost. Samo je po sebi razumljivo da onaj čovjek koji se odaje svojim strastima, počinje se odvraćati od religije, jer uviđa da se opaki njegov život ne slaže s dogmatskim i ćudorednim načelima njezinim. Religija naviješta boj strastima i opačinama, traži od čovjeka da obuzdava svoje neuredne sklonosti i strasti, da živi umjereno i čisto, da bude pravedan i u svakom pogledu krepostan. Religija, nadalje, uči da čovjek odgovara za sva svoja djela neizmjernoj pravednosti suda Božjega, pa da ga za dobra djela čeka nagrada, a za zla kazan vječnoga prokletstva. Čovjek zaveden svojim strastima i opačinama nema dovoljno moralne snage da se istrgne iz ropskih lanaca svojih strasti, zato nastoji pronaći izgovore kako da opravda svoj način života.

Ispravno opaža znameniti psiholog Tilman Peš (Tillmann Pesch) u svom djelu: »Christliche Lebensphilosophie« kad kaže: »Osobito su to (indiferetni u vjeri) oni nebrojeni slabići koji se, svladani sjetilnošću, valjaju u nepreglednoj kaljuži raspuštenosti, tako da njima, robovima zle navike, konačno ne preostaje ništa drugo nego, ili očajavati o milosrđu Božjem, ili sumnjati u njegovo bistvo. I tada je posve naravno, da čovjek mrzi na onoga koga se mora bojati i da se bori protiv onoga od koga ga je strah.« Tako i francuski pisac La Brijer (La Bruere) kaže: »Ja bih želio vidjeti trijeznoga, umjerenoga, pravednoga i čistoga čovjeka koji bi nijekao bistvo Božje i besmrtnost duše. On bi barem bio nepristran, ali takva čovjeka uopće nema.« Jednako i Gete (Goethe) kaže za bezvjerce: »Znajte, prijatelji, da je sve njihovo nijekanje i sumnjanje odraz njihova crna srca. Sve zavisi o srcu: kakvo je ono, takve će biti i misli.« S njim se slaže i filozof Kant govoreći: »Još nije bilo kreposne duše koja bi željela da na smrću sve prestane.«

Uostalom, tako jednodušno sude i najznatniji poznavaoci težnja ljudske prirode u davnoj kršćanskoj starini kao i u današnje doba.

Sv. Augustin, na pr. kaže: »Niko ne niječe bistvo Božje, osim onoga koji želi da Boga nema.« Sv. Ivan Zlatousti veli: »Tko vodi raskalašan život, taj napada nauku o uskrsnuću, o besmrtnosti duše, o sudu i mnogo drugo.« S ovima se slaže i sud krčkog biskupa Mahnića: »Ne u razumu, nego u srcu odanom grijehu treba potražiti izvor nevjerstvu. Time se i moderno bezvjerstvo samo osuđuje, jer, kao što veli sveto Evanđelje: Svjetlost dođe na svijet, a ljudi većma zavolješe tamu negoli svjetlost, jer njihova djela bijahu zla.« Slično kaže francuski pisac Sabatje (Sabatier): »Postoji samo jedan ateist, a to je frivolni čovjek, kojemu služi njegova frivolnost u isti čas i kao oružje i kao plašt njegove lakomislene i neobuzdane sebičnosti«.

c) **Zlo štivo.** Širenju vjerskog indiferentizma uvelike pogoduje i zlo štivo, bile to knjige ili časopisi. Tu ne razumijevamo samo ono što se u običnom smislu riječi zove nemoralno štivo nego i takvo gdje se ili izravno ili neizravno napada religija i potkapa ugled njezinim osnovnim načelima. Svi čitalački krugovi nemaju o religijskim pitanjima dovoljno znanja, naročito omladina. Ona još ne može da samostalno, kritički i objektivno prosuđuje logičku vrijednost načela i izvoda kojima se potkapa ugled vjerskih i ćudorednih načela. Ona će lako biti zavedena fantazijom pisaca, osobito ako pisci svoje misli zaodjenu privlačivim ruhom blistava i duhovita stila. Takvo je štivo smrtonosni otrov koji se pruža u blistavoj posudi kao slatko i zamamljivo opojno piće.

3. **BEZVJERJE ČINI ČOVJEČANSTVO NESRETNIM.** Bezvjerje se ne može ni logički ni moralno opravdati. Pored toga bezvjerje ima veoma štetne posljedice i s obzirom na život svakoga pojedinca i s obzirom na manje ili veće skupine ljudske zajednice.

a) **Bezvjerje ostavlja u duši** pojedinca veliku **prazninu** koja se ne može ničim ispuniti. Čovjek bez vjere ne zna koji mu je glavni životni zadatak. Ne nalazeći žuđene sreće na ovom svijetu, zapada u malodušje, a u težim životnim nezgodama i u posvemašnje očajanje, tako da u tom stanju mnogi i sam sebi nasilno oduzima život. U životu muče ga sumnje i duševni nemir pred neizvjesnošću: ima li prekogrobni život ili ne, i kakva ga sudbina čeka, ako bude bilo prekogrobnog života. U takvih ljudi iščezava s lica svaki odraz životne vedrine, oni postaju odbojni i snuždeni, mrzitelji ljudskoga društva.

Bez vjere nema sreće. Ljudi bez vjere, nastojeći ipak da zadovolje svojoj prirođenoj težnji za srećom, kušaju da potraže tu sreću u gramzljivom stjecanju zemaljskog blaga, u osjetilnom uživanju putenosti, raskoši i neumjerenosti, uopće, postaju posvemašnji materijalisti. Materijalistički pogled na svijet oduzima im svaki smisao za više ideale. Ljudi postaju nesnosni sebičnjaci, ugušuju u sebi glas savjesti, a najposlije ne žacaju se ni najopačijih zločina, samo ako se nadaju da će odatle imati kakve lične ili materijalne koristi.

b) **Bezvjerje** je veoma **štetno za ljudsku zajednicu,** jer potkapa svijest da treba vršiti dužnosti za zajedničko dobro, ugušuje svijest odgovornosti zbog propuštanja dužnosti, nesavjesnošću otvara vrata podmitljivosti, zlom upotrebljavanju vlasti i nasilju (despotizmu). Sve to izaziva s vremenom sve veće nezadovoljstvo i trzavice među staležima, te vodi konačno do krvavih prevrata. Poradi svega toga ponestaje vremenitog blagostanja, zaostaje kultura, znanost i industrija. Produktivna i ekonomska snaga brzo pada, dolazi siromaštvo i bijeda, a sve zajedno dovodi čitave narode i države do rasula i propasti.

c) **Bezvjerje vodi k praznovjerju.** Bezvjerje mjesto r a z u m n e v j e r e često prihvaća kojekakva nerazborita praznovjerja. Čovjeku je od prirode vjera potrebna, pa ako je zabaci, traži instinktivno nešto drugo čim bi je naknadio. Stoga ispravno opaža H e t i n g e r (Hettinger): »Kao što se nerijetko jedna bolest prometne u drugu, rekao bih, sebi protivnu, tako isto prelazi vrlo često bezvjerstvo u praznovjerje i praznovjerje u bezvjerstvo.« I samo iskustvo nam to potvrđuje. Tako u moderno doba, kad nestane pozitivne vjere, mnogi ljudi traže da zadovolje instinktivnoj potrebi vjerovanja u spiritizmu, okultizmu, teosofizmu, satanizmu i sl.

To konstatira i francuski kritik P o r t a l i (Portalis) govoreći: »Ja poznam bezvjeraca koji ne vjeruju u Boga nego u vraga. Nekoliko godina pred francuskom revolucijom rekao mi je bibliotekar iz Narodne biblioteke (u Parizu) da od nekoliko vremena velika većina čitalaca traži samo kabalističke (o tajnoj nauci) i čarobnjačke knjige«. Danski prirodopisac E r s t e d (Oersted) piše: »Poznavao sam nekoga čovjeka, koji bi nas često puta dosta surovo uvjeravao o svom bezvjerju, pa ipak bojao se u noći proći pokraj groblja ili stratišta.« Možemo, najposlije, i danas vidjeti u većim gradovima, gdje je vjerski indiferentizam osobito prevladao, kako imade nebrojeno različitih i upravo smiješnih i nerazboritih praznovjerja, kao na pr. vjerovanje u bacanje karata, u nesretne brojeve, u različita zla znamenja itd.

Bezvjerje je uopće pogubno za čovječanstvo, Iz svega, dakle, očevidno slijedi kako je bezvjerje veoma pogubno i za pojedinca i za ljudsko društvo. Biljka koja rađa takvim otrovnim plodovima ne može nikako biti dobra, i stoga treba boriti se protiv bezvjerja kao veoma pogubnog zla.

§ 5 Neosnovane hipoteze o postanku religija

Podrijetlo religije. Nepobitna je istina da je religija opća pojava u svijetu i svakako potrebna čovječanstvu. Ali ako promotrimo kako se religije različitih naroda, plemena i rasa međusobno veoma razlikuju, nameće nam se pitanje kako su nastale te različite religije što su često međusobno veoma suprotne po svom sustavu i po svojim izvanjskim oblicima.

Pretstavnici nekih modernih filozofskih struja pokušali su u novije doba da objasne postanak religija na osnovu različitih utjecaja samo p r i r o d n i h p o j a v a. Premda su se pojedinci razilazili u tom kako da razjasne postanak religije, uglavnom su svi u svojim izvodima primijenili načelo **evolucionističke teorije.**

Po teoriji evolucije, sve se u svijetu razvija od nesavršenog u savršenije oblike, pa tako da se, po mišljenju evolucionista, zbivalo i s religijom. Evolucionisti postavljaju kao ishodišnu tačku da čovjek u svom prvom i najprimitivnijem stanju (pračovjek) nije imao pojma ni o kakvoj religiji. Ali kasnije, kažu evolucionisti, nikle su u njemu poradi različitih utjecaja prirode prve klice religije. Iz tih najprimitivnijih početaka kao klice religije, po njihovu naziranju, razvile su se različite politeističke religije (mnogoboštvo), a ove bi se tijekom vremena dotjerivale u tipove monoteističkih religija (jednoboštvo).

Najglavnije evolucionističke hipoteze. Evolucionisti hoće da razjasne postanje ili početak različitih religija, uglavnom, pomoću triju hipoteza. Te hipoteze jesu: **animizam, totemizam i magizam.**

a) **Animizam.** Pristalice ove hipoteze objašnjavaju postanak religije ovako:

Primitivni čovjek zapažao je neke pojave, kao sanjanje, utvare, prikaze pokojnika u snu i slično, te se na osnovu tih pojava porodila u njemu vjera da ima duša (anima) koja može da živi i djeluje također onda kad nije više u vezi s tijelom, ili kada tijelo sasvim miruje. Odatle se doskora razvilo štovanje duhova pokojnih roditelja. Slično, kao što se vjerovalo da u čovječjem tijelu ima duša, stalo se doskora držati da i u drugim stvarima prirode, kao, na pr., u životinjama, biljkama, gorama, rijekama itd. postoji neka duhovna sila koja ih oživljava. Najposlije, stalo se zamišljati da sav svijet oživljava neki silni i veliki duh koji ga pokreće. Čovjek je stao osjećati svoju ovisnost i bojazan od premoći ovih duhova te nastojao kako bi molitvom, žrtvama i drugim obredima poštovanja učinio te duhove sebi sklonima, da mu ne čine što na žao. Tako se eto, kažu animisti, razvila religija. Najugledniji pristalica teorije animizma bio je engleski filozof Tajlo (Tylor). On je izložio tu teoriju u svom djelu »Primitive culture«.

Ovoj je teoriji srodna i panbabilonistička koja smatra početkom religije kult zvijezda. Njezini su braniči: E. Vinkler (Winckler), H. Štuken (Stucken), A. Jeremias.

b) **Totemizam.** (Totem = životinja, biljka ili kakav drugi predmet kao porodični ili plemenski znak). Ova hipoteza objašnjava postanje religije time, što se na osnovu posmatranja nekih primitivnih plemena pronašlo da iskazuju naročito poštovanje nekim životinjama, biljkama i drugim nekim predmetima od kojih, drže, da vuku svoj rod. Ta primitivna plemena drže da ne smiju dotične životinje ubijati, jer da u njima živi duh praotac tih plemena i da ima neka srodnost između takvih životinja i dotičnih plemena. Znatniji zastupnici ove teorije jesu: Durkhajm (Durkheim), Rajnah (Reinach), Robertson, Smit (Smith).

c) **Magizam.** (Magia = čarobna sila). Ta hipoteza hoće da objasni postanje religije na osnovu čuvstava udivljenja, straha i sličnih čuvstava. Ona su se javljala u primitivnom čovjeku kad je stao promatrati neke prirodne pojave u kojima je naslućivao neku čarobnu silu, kao bljesak munje i grmljavinu, potres i druge prirodne pojave. Primitivni čovjek, vele pristalice ove teorije, kad je promatrao veličajnost tih pojava, osjećao se slabašnim i nemoćnim prema njima. Uvidio je da je o njima ovisan i da mu one mogu naškoditi ili koristiti, i to ga je potaklo na praznovjerje da im se klanja, moli, da im žrtvuje i tako ih učini sebi sklonima. Tu je hipotezu izmislio već u staro doba neznabožački pisac Lukrecije koji je tvrdio da je bogove rodio strah pred tajnim silama prirode. Najznatniji noviji braniči ove teorije jesu: Američanin J. H. King; Englezi: Maret (Marett), Sidnej (Sidney), Hartlend (Hartland); Francuzi: Iber (Hubert), Mos (Mauss); Njemci: Projs (Preuss) i Firkant (Vierkandt).

Ima još i drugih evolucionističkih hipoteza o postanju religije, ali ‹e su, uglavnom, srodne s kojom od ovih triju glavnih.

ZNANOST OBARA EVOLUCIONISTIČKE HIPOTEZE. Premda se evolucionističke hipoteze na prvi pogled pričinjaju veoma vjerovatnim, ipak se doskora pomnim naučnim istraživanjem dokazalo da su sasvim bez historijskih temelja.

Ne evolucija nego degeneracija. Pomnim naučnim istraživanjem etnologa, koji su proučili povijest i kulturu različitih primitivnih plemena, otkrilo se da nijedan od spomenutih tipova religije kod primitivnih naroda nije početni stepen njihove religije. Naprotiv, čim se proučava dublje u starinu kakva je bila religija tih primitivnih naroda, uvijek se može vidjeti da su stariji oblici religije sve bliži čistoj monoteističkoj religiji. Prema tome, sasvim su bez naučnog temelja evolucionističke hipoteze o

postanju i razvitku religije. Naučna historijska i etnološka istraživanja potvrđuju sasvim protivno: da različiti **tipovi religija u primitivnih naroda** nijesu ništa drugo nego **iskvareni** ili **degenerisani oblici prvotne čiste monoteističke religije** od koje su, kao zajedničke baštine, svi narodi ponešto u svojoj uspomeni sačuvali. Poradi utjecaja različitih geografskih, klimatskih i društvenih prilika izblijedila je prvotna čistoća monoteističke religije i dodane su joj različite druge primjese što su pomutile njezinu prvotnu bistrinu. Do toga suglasnog zaključka dovela su naučna istraživanja najznatnijih etnologa ne samo katoličkih, kao što su, na pr., Vilim Šmit (Schmidt), Šebesta, Kopers (Koppers), nego i nekatoličkih, kao što je, na pr., Englez A. Lang koji je ispočetka i sam bio uvjereni pristalica evolucionizma.

Religije primitivnih naroda. A. Lang svjedoči nam u svom naučnom djelu »Di Meking ov religen (The Making of religion),« što je g. 1909 izašlo u 3 izdanju, kako je poslije mnogogodišnjeg istraživanja kod nekih plemena u jugoistočnoj Australiji otkrio da imadu veoma uzvišene religijske pojmove. Slično je otkrio kod proučavanja religija nekih crnačkih plemena te nekih plemena Indijanaca u južnoj Americi da imadu čistu monoteističku religiju.

Znameniti etnolozi Vilim Šmit (Schmidt) i Šebesta pomno su proučavali religije pigmejskih plemena što živu u srednjoj Africi, zatim kod njihovih srodnika Andamaneza što žive na andamanskim otocima u Bengalskom zalivu, te plemena »Semang« na Malaki i »Nigrotos« na Filipini otocima. Ta se plemena nalaze na jednom od najnižih i prvih stepena ljudske kulture, ali religije tih plemena imadu sasvim monoteistički značaj. Isto su to pronašli etnolozi Kopers i Gusinde proučavajući indijansko plene »Jagan« na otocima Ognjene Zemlje u južnoj Americi g. 1922.

Zajedničke ideje što ih nalazimo u religijama tih primitivnih naroda jesu: ima jedno najviše biće »Veliki Duh«; ono je vječno; ono je stvorilo svijet i ljude; ono sve zna i sve može; ono je najviši zakonodavac od koga potječu ćudoredna načela za ljudski život i zakoni pravde kao osnov za društveni život ljudi. To biće bdi nad ćudorednim životom i pravnim poretkom među ljudima. Ono kažnjava svakoga koji se usudi da krši ćudoredni ili pravni poredak, i to bilo za života na zemlji, ili poslije smrti. Tom biću pridijevaju svojstva najveće dobrote i svetosti. U svojim molitvama često ga nazivaju svojim ocem, ili sveopćim ocem. To biće poštivaju molitvama, pobožnim uzdasima punim nade, prinose mu darove ili žrtve, naročito prvine od lova ili plodova. Sve ovo očevidno dokazuje kako su neosnovane evolucionističke hipoteze o postanju religije.

§ 6 Potreba objavljene religije

Čovjek bi, doduše, mogao sam pomoću svojih prirodnih sposobnosti doći do religije, ali je pitanje da li bi takva religija bila u svakom obziru izvjesna i potpuna, i da li bi baš svaki pojedinac,

s obzirom na prilike u kakvim ljudi živu, lako mogao da spozna sve što se tiče religije.

1. NESIGURNOST LJUDSKE SPOZNAJE. Povijest čovječanstva svjedoči nam da su se u mnogim religijskim pitanjima ljudi veoma razilazili u mišljenju. Štaviše, i učeni ljudi, koji su se svojim znanjem i mudrošću znatno podigli nad prosječni stepen obrazovanosti svoje okoline i svojih suvremenika, veoma su se razilazili u mišljenju o osnovnim religijskim pitanjima. Često puta imali su o istim religijskim pitanjima sasvim suprotna shvaćanja, te su mnogi bili očevidno u zabludi. To suprotno shvaćanje vidi se u vjerovanju, u ćudorednim načelima i u poštivanju božanstva.

a)**U vjerovanju.** Neki vjeruju u jedno božanstvo, drugi u više bogova; neki obožavaju prirodne sile, drugi se klanjaju životinjama; treći, štaviše, i stvarima; jedni smatraju božanstva kreposnima, drugi drže da su bogovi odani sličnim pogreškama i strastima kao i ljudi; da se bogovi svađaju, da zaštićuju prevaru, neumjerenost, blud i različite druge opačine. Sve nam to dokazuje kako je netačna, površna i neispravna bila ljudska spoznaja o božanstvu.

b) U ćudoredu. Jedni smatraju da je nešto dobro i dopušteno, a drugi drže to isto grešnim i nedopuštenim. Neki su imali tako iskrivljeno shvaćanje o ćudorednim načelima, da su i najveće opačine smatrali dopuštenima.

c) U poštivanju božanstva. U svakoj religiji se drukčije poštiva božanstvo. Štaviše, neki su smatrali da se i opačinama može poštivati božanstvo, kao žrtvovanjem ljudi, bludom i drugim grešnim djelima.

Nesaglasnost neznabožačkih mudraca. Bilo je, doduše, nekih pojedinaca, veoma umnih ljudi, koji su imali u nekim pitanjima dosta čiste religijske pojmove, kao, na pr., Sokrat, Platon, Aristotel, Katon, Ciceron, Seneka. Ipak se ne zna sasvim sigurno da li su sami svojim umovanjem došli do takvih pojmova. Čini se vjerovatnim, kako nas i sv. Augustin uvjerava, da su te čiste religijske pojmove baštinili kao ostatak ili uspomenu na neku prastaru božansku predaju. To, uostalom, izrično priznaju Platon i Aristotel kad kažu da su njihova religijska načela »neka prastara vjerska predaja«, »ostatak prastare, davno zaboravljene mudrosti o kojoj se, s pravom, može držati da je od Boga objavljena«. Ali, pored svega toga, nisu ni neznabožački mudraci imali potpune spoznaje o svim religijskim pitanjima. O nekim su veoma zamašnim pitanjima tek štogod neodređeno naslućivali i nagađali. O nekim stvarima imali su i sasvim naopako shvaćanje. Tako Sokrat i Platon nisu posvema napustili krivoboštva, premda su učili da ima samo jedan Bog. Povrh toga, na pr., Platon odobrava i neke očevidne zablude u ćudoređu, jer uči da je dopušteno izlaganje kržljave djece, odobrava ropstvo i tlačenje negrčkih (barbarskih) naroda, a to se nikako ne može odobriti s ćudorednog stajališta.

d) **Nesigurnost filozofa u spoznaji religije.** Sve ovo možemo lako da razumijemo, ako se sjetimo da je spoznaja čovječjeg razuma veoma nepouzdana i da možemo lako zabluditi. To najbolje vidimo, kad promatramo nepostojanost različitih filozofskih teorija, gdje se jedne s drugim sukobljuju i jedna drugu ruše. Zato sasvim ispravno opaža filozof Fridrik Klimke: »Grčka filozofija daje najbolji historijski dokaz da čovjek ne može samo snagom svoga prirodnog razuma spoznati ni onih istina koje su za ljudski život prijeko potrebne«. Uostalom, ako su se neznabožački filozofi i mogli u religijskoj spoznaji podići nad svoju okolinu, malo su od toga imale koristi široke vrste naroda, jer se filozofi nijesu mnogo trudili da saopće svoje religijsko znanje neukom narodu, nego su se od njega držali daleko. Malen je, stoga, bio broj njihovih pristalica u priznavanju njihovih nazora, a još manji broj onih koji bi udesili svoj život prema tim nazorima.

Tako je bilo kod umnih ljudi koji su imali prilike i sposobnosti da zbiljski razmišljaju o religijskim pitanjima. A što da očekujemo od neukog naroda, kojemu ne dopuštaju svagdašnje prilike da zbiljski razmišlja o zamašnim i teškim religijskim pitanjima. Briga za različite životne potrebe, različiti poslovi i zanimanja tako ih zaokupljaju da se ne mogu baviti razmišljanjem o religijskim pitanjima.

2. **POTREBNA JE OBJAVLJENA RELIGIJA.** Sv. Toma Akvinski obaziruć se na sve ove prilike zaključuje ovako: »Ljudski bi rod ostao u najvećoj tami neznanja, kad bi jedino putem svoga razuma mogao spoznati Boga; u tom slučaju spoznaja Božja, koja najviše usavršuje čovjeka i čini ga dobrim, bila bi samo nekolicini pristupačna, a i ovoj nekolicini tek poslije dugo vremena«.

Najposlije, kad i ne bi nedostajalo dobre volje i sposobnosti kod ljudi da razmišljaju o religijskim pitanjima, ipak bi još preostala barem tri veoma zamašna pitanja na koja ljudi ne bi, uz najbolju volju i spremu, mogli sami sasvim izvjesno odgovoriti. Ta su pitanja: a) kako da ispravno Boga poštujemo; b) što nam je činiti, ako sagriješimo; c) kako da učinimo zadovoljštinu za uvredu da se izmirimo s božanstvom. I upravo u odgovorima na ta tri pitanja vidimo da se posvema razilaze u suprotna mišljenja inače veoma kulturni neznabožački narodi, pa i najveći njihovi mudraci. Njihova bogoštovna djela bila su često nedostojna božanstva, štaviše, bila su grešna i očite opačine. Ovakvo su štovanje bogova osuđivali i sami neki njihovi mudraci, ali ipak nisu znali da savjetuju kako da se ispravno poštuje božanstvo i da mu to štovanje bude prijatno. Lako ćemo, stoga, razumjeti Sokratove riječi što nam ih je zabilježio o tom njegov učenik Platon: »Vidiš li, ni Bogu se ne možeš moliti sasvim bez brige, a da se ne bi morao bojati ne će li te Bog prezreti, jer možda mjesto molitve izgovaraš pravu kletvu. Stoga mi se čini da je najbolje strpljivo čekati dok ne dođe kogod ko će nas poučiti kako da se vladamo prema Bogu i prema ljudima.«

Naročito se osjećala potreba temeljite pouke **kako da ljudi prinose božanstvu žrtve za oproštenje svojih grijeha i za pomirenje s Bogom.** U sebi su osjećali neodoljivu potrebu da krvnim žrtvama isprose od božanstva umirenje svoje savjesti. Uvodili su i različite obrede, pranja i čišćenja kao znakove očišćavanja od grijeha, ali još uvijek su se nalazili u bojazni i sumnji jesu li ispunili sve uvjete da se očiste od grešne krivnje.

Zbog svega toga bilo je prijeko potrebno da sam Bog objavi ljudima religiju za koju on jamči svojim neprevarljivim ugledom da

je istinita. Pogotovu je ljudima bila prijeko potrebna od Boga objavljena religija u onom slučaju, ako ih je Bog stvorio za **natprirodnu svrhu,** za vječno blaženstvo u nebu, jer da čovjek može postići natprirodnu svrhu, potrebno mu je natprirodno pomagalo, a to je svrhunaravskim načinom od Boga objavljena religija.

§ 7 Put k spoznaji objavljene religije

1. OBJAVLJENA RELIGIJA MOŽE DA BUDE SAMO JEDNA. U svijetu ima mnogo najrazličitijih religija što se međusobno znatno razlikuju u svojim osnovnim vjerskim i ćudorednim načelima, pa i u načinu poštivanja božanstva. Ako se zbiljski zamislimo u pitanje kako da sudimo o objektivnoj vrijednosti i istinitosti tih religija, moramo da zaključimo da nije moguće da bi sve religije u svijetu mogle biti u cijelosti istinite. Pogotovu nije moguće da ima više od Boga objavljenih religija i da sve zajedno budu jednako istinite, premda sadržavaju mnoga međusobno sasvim suprotna vjerska i ćudoredna načela, ili oprečna načela o štovanju božanstva. Očevidno je da s obzirom na ista religijska pitanja može da bude samo po jedan odgovor ispravan i istinit, i prema tomu, može da bude samo jedna jedina istinita religija. Naročito, ako ima objavljena religija, onda to može da bude samo jedna jedina koja je istinita, jer Bog kao biće neizmjerno savršeno, neprevarljivo i nezabludivo istinito ne može da objavljuje kakve lažne religije.

2. ČOVJEK JE DUŽAN DA UPOZNA ISTINITU RELIGIJU. Religija je za svakoga čovjeka tako znatna da **određuje životni smjer** svemu njegovom djelovanju. O životu prema religiji ovisi **posljednja svrha** čovječjeg života. Jasno je, dakle, da je svaki čovjek u svojoj savjesti dužan da bude za sebe na čistu o pitanju koja je religija prava i po kojoj će urediti svoje življenje da postigne svoju posljednju natprirodnu svrhu. Kogod bi namjerice zanemario da nađe za sebe izvjesni odgovor na pitanje koja je religija prava, pokazao bi da mu nije ozbiljno stalo do toga kakva će ga sudbina zadesiti u vječnom prekogrobnom životu i lakoumno bi se izvrgao pogibli vječne propasti.

Najposlije, d o l i k u j e se da obrazovan čovjek, koji želi da ima neki širi pogled u različita područja ljudskoga znanja, da i u religijskim pitanjima ima potpunije i sigurnije znanje, negoli posve neuki ljudi.

3. ZADAĆA APOLOGETIKE. Hoćemo li da sigurno doznamo ima li objavljena religija, treba da ispitamo:

a) **može** li se odakle doznati da ima objavljena religija;

b) po **kojima se znakovima raspoznaje** da je objavljena;

c) **koja** je to **religija** i da li se još danas gdje nalazi?

Odgovor na sva ova pitanja o religiji daje nam posebna grana religijske znanosti koja se zove **katolička apologetika.**

Riječ »apologetika« dolazi od grčke riječi *ἀπολογία* = odbrana. U prvim vjekovima kršćanstva pisali su mnogi kršćanski pisci »apologije« ili odbrane pojedinih istina kršćanske vjere protiv napadaja neznabožačkih

pisaca. Apologetika treba da obrani osnovne istine religije uopće, da dokaže da doista ima objavljena religija i da pokaže koja je to religija. Budući da time katolička apologetika postavlja osnov ili temelj na kojem se izgrađuje zgrada cjelokupne katoličke vjerske obrazovanosti, s pravom je možemo nazvati **»osnovi katoličke vjere«.**

U istraživanju, da li ima objavljena religija, **treba da** najprije **utvrdimo sigurnost povijesnih izvora** iz kojih doznajemo za objavljenu religiju, zatim da upoznamo njezin **sustav** i, najposlije, izvanredne **natprirodne znakove** po kojima se raspoznaje da je od Boga objavljena.

A) KAKVI TREBA DA SU IZVORI OBJAVLJENE RELIGIJE?

Postupak u prosuđivanju izvora. Da izvjesno saznamo da li se koji povijesni događaj doista dogodio, potrebno je da najprije ispitamo jesu li pouzdani povijesni izvori iz kojih saznajemo za taj događaj.

Jednako treba da postupamo hoćemo li da izvjesno saznamo ima li objavljena religija. Treba, dakle, da ispitamo ima li takvih povijesnih izvora koji nam svjedoče da je Bog doista ljudima objavio religiju. Da se možemo potpuno pouzdati u svjedočanstva takvih povijesnih izvora, potrebno je da najprije ispitamo da li su ti izvori a u t e n t i č n i, c j e l o v i t i i p o u z d a n i.

1. **Autentičnost.** Povijesni su izvori autentični onda kad su doista napisani od onih pisaca kojih ime nose. Ako kod tih izvora nije označeno piščevo ime, utvrđuje se njihova autentičnost tako da se ispita da li su oni doista postali u ono vrijeme za koje se drži da su napisani. Utvrdi li se da koji povijesni izvor ne potječe od onoga pisca komu se pripisuje, nego od nekog sasvim drugoga, ili, utvrdi li se za koji povijesni izvor da je postao mnogo kasnije negoli se drži, tada se takvi izvori ne smatraju autentičnima, nego se zovu podmetnuti ili »apokrifi«.

2. **Cjelovitost.** Povijesni su izvori cjeloviti, ako su sačuvani do današnjih vremena u n e o k r n j e n o m obliku, tako da im nije u tekstu ništa dodato, niti oduzeto, niti izmijenjeno ili umetnuto. Kad bi u tekstu povijesnih izvora bilo tijekom vremena štogod izostavljeno, bili bi oni n e p o t p u n i; kad bi bilo štogod dodato, umetnuto ili izmijenjeno, bili bi i s k v a r e n i.

3. **Pouzdanost.** Povijesni su izvori pouzdani, ako su pisci tih izvora m o g l i istinu doznati i ako su h t j e l i istinu napisati. Kad pisci ne bi mogli doznati ono o čemu su pisali, ili, premda bi mogli doznati istinu, ne bi je htjeli vjerno napisati, nego bi namjerice prikazivali događaje drukčije negoli su se doista zbili, smatrali bi se takvi povijesni izvori kao lažni, tendencijozni, pristrani, nekritični.

Utvrdi li se, dakle, za one povijesne zvore koji nam govore kako je Bog doista ljudima objavio religiju, da su autentični, cjeloviti i pouzdani, smijemo se u svjedočanstva tih izvora sasvim pouzdati i smatrati ono o čemu nam oni pišu povijesno istinitim događajima o kojima nemamo razloga da ozbiljno sumnjamo.

Preostaje nam, onda, još dužnost da tačno promotrimo sam karakter sistema religije o kojoj nam govore povijesni izvori te da ispitamo ima li kakvih izvanrednih znakova koji nam svjedoče da doista potječe od Boga.

B) KAKO SE RASPOZNAJE OBJAVLJENA RELIGIJA?

1. Logička skladnost. Prvo svojstvo objavljene religije mora da bude **logička skladnost.** To znači da objavljena religija ne smije u sebi sadržavati nikakvih suprotnih nauka koje bi se očevidno protivile mišljenju zdravog razuma. Ali time nije isključeno da objavljena religija može sadržavati tako duboke istine što se ne mogu sasvim dokučiti prirodnim shvaćanjem ljudskog razuma, kao što su, na pr., otajstva ili misteriji. Otajstva ili misteriji ne protive se razumu, nego ga nadvišuju da ne može potpuno da shvati njihov smisao.

Logička neskladnost. Sadržava li religija, na pr., nauku da ima više bogova, ili niječe li slobodu ili besmrtnost ljudske duše, očevidno je da njezina nauka ne može biti istinita, jer se protivi mišljenju zdravog razuma. Za takvu religiju unapred je isključena mogućnost da bi mogla uopće doći u obzir kao predmet ispitivanja da li je od Boga objavljena. Nemoguće je, naime, da Bog kao neprevarljivo istinit objavljuje što lažno ili što se protivi zdravu razumu.

Naprotiv, ako je koja religija po sustavu svojih vjerskih i ćudorednih načela takva da je u potpunom saglasju s umovanjem zdravog razuma; štaviše, ako su ta načela takva da su podobna da u najljepšem saglasju ravnaju težnjama ljudske prirode te da blagotvorno djeluju na ćudoredni poredak, onda takva religija može da dođe u obzir kod ispitivanja da li bi mogla biti od Boga objavljena.

2. Blagotvorno djelovanje. Još lakše može da se raspozna istinitost religije po plodovima ili učincima što ih izvodi u životu ljudi koji je slijede, kao što i u ćudorednom i društvenom životu. Tu vrijedi ona: »Po rodovima ćete ih raspoznati. Svako dobro drvo dobre rodove rađa, a zlo drvo zle. Ne može zlo drvo dobre rodove rađati, ni dobro zlih« (Mat. 7, 16—18). Religija koja se osniva na lažnim načelima i sadržava nećudoredna pravila za život ne može da blagotvorno djeluje na ćudoredni život ljudi. Opažaju li se, dakle, kakve štetne posljedice u ćudorednom i društvenom životu, što očito izlaze kao iz svoga korijena iz nekih religijski i ćudorednih načela, to je bjelodani dokaz da takva religija ne može da bude istinita, a kamoli od Boga objavljena. Naprotiv, što većma unapređuju vjerska i ćudoredna načela ćudoredni napredak i boljitak u životu pojedinca, ili opće dobro ljudskoga društva, to je sigurniji znak da su vjerska i ćudoredna načela takve religije istinita. Takva religija može da dođe u obzir kod ispitivanja da li je od Boga objavljena.

To su, dakle, prvi **unutrašnji preduvjeti:** jedan **negativni,** a drugi **pozitivni,** da može neka religija uopće biti predmetom ispitivanja, da li bi mogla biti od Boga objavljena.

Pored ovih unutrašnjih preduvjeta, ili, kako se po grčkom nazivaju, **kriterija,** još je znatan jedan **izvanjski** preduvjet po kojem prosuđujemo vrijednost neke religije, a to je:

3. **Lični karakter osnivača** ili prvog propovjednika odnosne religije. On je kao posrednik između Boga i ljudi. Po njemu se očituje objava Božja ljudima. Ako je lični značaj prvog širitelja i propovjednika pun svakovrsnih ćudorednih poroka, može se, s pravom, ozbiljno sumnjati da li je religija koju takav čovjek naviješta od Boga objavljena. Jednako bi se moglo sumnjati u natprirodno podrijetlo religije koju bi naviještao kao prvi njezin širitelj čovjek očevidno abnormalan: na pr. živčano bolestan, padavičav, paralitik i slično.

Naprotiv, ako je lični značaj prvog širitelja neke religije takav, da se odlikuje samo **plemenitim crtama značaja;** ako se odlikuje kao čovjek koji u svakom obziru nastoji da živi što dosljednije po ćudorednim načelima; ako se odlikuje svetošću, požrtvovnošću za dobro bližnjega i drugim različitim krepostima, tada nije isključena mogućnost da je religija koju takav čovjek naviješta istinita.

Sve to tek su potrebni preduvjeti, ali još uvijek nisu nikakvi pozitivni dokazi da je odnosna religija od Boga objavljena. Pravi i pozitivni izvanjski dokazi po kojima se poznaje da je religija od Boga objavljena jesu izvanredni natprirodni znaci. Njima se obilježava objava kao nekim pečatom, koji sam Bog udara izvanrednim djelovanjem svoje svemogućnosti i sveznanja, a to su **čudesa.**

§ 8 Čudesa

1. ŠTO SU ČUDESA? Bog je stvorio svijet i postavio svoj prirodi zakone po kojima se zbivaju različite pojave i događaji u svijetu. Sve ono što se zbiva prema toku i djelovanju tih prirodnih zakona, ili se može objasniti njihovim redovnim djelovanjem, smatramo redovnim prirodnim pojavama.

Mogućnost čudesa. Nema sumnje o tome da je Bog mogao dati prirodi i kakve druge zakone. Prema tome nisu ovi sadašnji prirodni zakoni takvi, da Bog ne bi mogao uopće stvoriti kakvih drugih po kojima bi se također mogla priroda ravnati. Jednako nije Bog sadašnjim prirodnim zakonima, što postoje u svijetu, tako ograničio ili svezao svoje djelovanje da ne bi i na koji drugi način, izvan sadašnjih prirodnih zakona mogao izvesti kakav učinak neposrednim djelovanjem svoje svemogućnosti. Ako je, dakle, Bog svemoguć i slobodan, moramo dopustiti da on može djelovati i izvoditi učinke izvan ovoga reda prirodnih zakona po kojima se svijet sada upravlja. Takvi učinci pobuđuju u nama čuđenja zbog toga, jer se ne zbivaju po uobičajenom tijeku prirodnih zakona, i zato ih zovemo č u d e s i m a.

Čudesa su, dakle, **vidljiva vanredna djela ili događaji što se ne mogu zbiti po običajnom djelovanju prirodnih sila, nego pomoću svemogućnosti Božje.**

2. **TKO MOŽE DA ČINI ČUDESA?** Budući da čudesa po svojoj prirodi nadvišuju moć prirodnih sila i redovno djelovanje prirodnih zakona, ne može ih svojom moću činiti niko ko nema

vlasti nad prirodnim zakonima. Samo onaj koji imade vlast nad prirodnim zakonima, a to je svemogući Bog, može da čini čudesa.

Ali Bog može u izvanrednim prilikama, kada to smatra opravdanim, i kojemu razumnom stvoru, anđelu ili čovjeku, da dade ovlaštenje da u njegovo ime čini čudesa. Takvo ovlaštenje dobivaju u izvjesnim slučajevima naročiti poslanici Božji u tu svrhu, da potvrde istinitost i božanstveno podrijetlo religijske nauke koju ti poslanici Božji naviještaju. U takvim su slučajevima ti ljudi tek vidljivo oruđe u rukama Božje svemogućnosti. Oni nipošto ne mogu činiti čudesa samo svojom fizičkom moću, nego ih čine u ime Božje uz sudjelovanje natprirodne pomoći Božje.

Bog ne mora činiti čudesa. Razumljivo je da Boga ne može niko prisiliti da čini čudesa. On čini čudesa sasvim po odluci svoje slobodne volje, kad smatra to naročito opravdanim i korisnim i kad se to ne protivi njegovu dostojanstvu i svetosti, nego kada to može ljude da potakne na veće stovanje, pouzdanje i ljubav prema Bogu. Ne bi se, na pr., dolikovalo da Bog čini čudesa zato da se ljudi zabave, ili da se udovolji njihovoj radoznalosti, ili kad bi se prohtjelo ljudskoj samovolji. Stoga je grešno i preuzetno mišljenje onih bezbožnika koji govore: ako ima Boga, neka se njima lično pokaže, pa će vjerovati u njega, kao da oni time čine Bogu kakvu osobitu ljubav.

Čudesa na zagovor svetaca. Bog može da čini čudesa i na zagovor svetaca. Tom se zgodom očituje koje naročito savršenstvo Božje, kao svemogućnost, istinitost, dobrostivost, milosrđe, ljubav itd., a ljudi se učvršćuju u vjeri u Boga te potiču na uzdanje i ljubav prema Bogu.

3. **KAKO SE UTVRĐUJU ČUDESA?** Nije teško da se raspozna pravo čudo od običnih prirodnih događaja. Za takvo se raspoznavanje ne traži nikakvo osobito poznavanje prirodnih zakona, već dostaje običajno promatranje kojim ljudi prosuđuju događaje u prirodi. Treba samo znati da li za događaj jamče **pouzdana historijska svjedočanstva** i da li je učinak u **prirodnom srazmjerju** s onim uzrokom koji ga je izveo.

Ako je učinak u **prirodnom srazmjerju** s uzrokom koji ga je izveo, onda takav učinak **nije čudo.** Ako li učinak nadmašuje prirodnu snagu vidljivog uzroka, onda moramo da zaključimo da je s tim uzrokom sudjelovala još neka natprirodna sila, sila Božje svemogućnosti.

Prirodna srazmjernost sila. Uzmimo primjer da brižnom njegom liječnika poslije duljeg vremena zarastu kakve teške rane; ili pomoću liječničke operacije da se ukloni uzrok teške bolesti, te poslije izvjesna vremena bolesnik ozdravi. Ti su učinci bili u prirodnom srazmjerju s upotrebljenim sredstvima koja imadu po svojoj prirodi takvu snagu, da polagano vraćaju zdravlje bolesniku.

Natkriljivanje prirodnih sila. Ali uzmimo primjer da se taj učinak (iscjeljenje rane, ili ozdravljenje od teške bolesti) postigne tako da se kaže samo jedna riječ ili učini samo jedan dodir, i bolesnik u tren oka neočekivano zadobiva potpuno ozdravljenje, ili, štaviše, da bude uskrsnut od mrtvih, tad je očevidno da takav učinak nije prirodno srazmjeran s onim neposrednim uzrokom poradi kojega je uslijedio. Jednom jedinom riječju ne može nijedan liječnik da u tren oka iscijeli tešku ranu; jednim jedinim laganim dodirom ne postizava se u tren oka ozdravljenje od teške bolesti, koja bi, možda, tek teškom operacijom ili pomnom njegom mogla da iscijeli. Pogotovu ne iscjeljuju se jednom riječju bolesti koje su prirodnim putem neizlječljive, niti prirodnim putem ikada može uskrsnuti mrtvac, a najmanje tek jednim poklikom. Stoga nas razum upućuje da je u tom slučaju uz odnosne riječi ili uz odnosni dodir morala biti još neka natprirodna sila koja može i bez obzira na običajne prirodne zakone izvesti tako snažan učinak. Ta sila mora da je gospodar tih prirodnih zakona, mora da je svemoćna, božanska.

Prava čudesa treba dobro razlikovati od nekih neobičnih prirodnih pojava što se događaju djelovanjem sugestije ili poradi živčanog poremećenja, ili se izvode posebnom vještinom i spretnošću što se stječe naročitom vježbom. Prema tome ne idu u red čudesa hipnotičke pojave, telepatija, priviđenja u vrućici, različite vrste opsjena, fakirski pokusi i slično, zer se sve ove pojave mogu razjasniti djelovanjem prirodnih sila.

4. **VAŽNOST ČUDESA.** Utvrdi li se koje čudo kao sigurni povijesni događaj, što se dogodio u takvim prilikama, da se smatra kao natprirodno svjedočanstvo i potvrda za istinitost religijske nauke, mora da je takav natprirodni znak nepokolebljivo svjedočanstvo da je odnosna religijska nauka istinita i od Boga. Kad bi Bog dopustio da se lažni religijski nauk potvrđuje čudesima, to bi značilo kao da on sam zavodi ljude u zabludu, a to se očevidno protivi neizmjernim savršenstvima Božje istinitosti i svetosti.

Sigurnost dokaza. Spojimo li unutrašnje razloge, po kojima se raspoznaje istinitost i natprirodni karakter neke religije, s izvanjskim natprirodnim znakovima koji potvrđuju njezinu istinitost, dobivamo sigurno svjedočanstvo da je takva religija doista od Boga objavljena i da je naše vjerovanje sasvim razborito. Zato s pravom kaže vatikanski crkveni sabor (1869—1870) u svojoj trećoj svečanoj sjednici: **»Bog je spojio s unutrašnjom pomoću Duha Svetoga i izvanjske dokaze za svoju objavu da bude služba naše vjere što razumnija. Ti izvanjski dokazi božanska su djela, u prvom redu čudesa i proroštva. Budući da se po čudesima i proroštvima očevidno razabire Božja svemogućnost i beskonačno znanje, ona su najjasnija obilježja božanske objave, i svi ih mogu najlakše da shvate«.**

5. **VRSTE ČUDESA.** Čudesa ima, prema redu u kom se zbivaju, tri vrste, i to: čudesa na **vidljivoj prirodi**, čudesa u redu **umne spoznaje** i čudesa u **moralnom redu.**

a) **Čudesa na vidljivoj prirodi.** Takva su čudesa, na pr., različita iscjeljenja, uskrsenja od mrtvih, čudesno umnažanje hljeba, utišavanje oluje itd. Budući da se ta čudesa zbivaju na vidljivoj, živoj ili neživoj prirodi, zovu se **čudesa u fizičkom redu** ili, u užem značenju riječi, naprosto **čudesa.**

b) **Čudesa u redu umne spoznaje.** Redovna ljudska spoznaja dobiva se ili osjetnim putem, kao gledanjem, slušanjem, govorenjem, čitanjem, opažanjem itd., ili putem umovanja, kao predodžbama, sudovima, zaključivanjem, razlikovanjem, doumljivanjem, iznalaženjem itd. Ova prirodna spoznaja može uvelike da napreduje. I doista vidimo da je u mnogim stvarima silno porasla; tako, na pr., u napretku različitih znanosti, umijeća i tehničkih izuma. Štaviše, mogu se prirodnim načinom spoznaje tačno i sigurno doznati i mnogi budući događaji koji se zbivaju kao nužna

posljedica stalnih prirodnih zakona. Tako mogu, na pr., astronomi mnogo vremena unaprijed saznati za neke svemirske pojave, kao pomrčinu sunca ili mjeseca, pojavljivanje kometa i slično. Sve ovo znanje, makar bilo kako mu drago opsežno i vrijedno udivljenja, ipak još uvijek ne prelazi područje reda prirodne umne spoznaje.

Proroštva. Izvan reda prirodne umne spoznaje jesu takvi događaji, što treba da se dogode istom u budućnosti, i to zavisni od slobodne odluke volje Božje, ili također zavisni od odluke čovječje volje. (Ova je često nestalna, pa se može i promijeniti). Dogodi li se u određeno vrijeme takav unaprijed naviješteni događaj, tada je očevidno da ovakvo znanje nadvišuje red prirodne spoznaje. Ovakvo znanje, s pravom, pripisujemo natprirodnoj pomoći Božjega sveznanja. Njemu nije ništa sakriveno ni u prošlosti, ni u sadašnjosti, ni u budućnosti, pa ni ono što zavisi od slobodne odluke ljudske volje. Takvu spoznaju budućih događaja smatramo **čudom u redu umne spoznaje, ili čudom intelektualnoga reda,** a nazivamo ga **proroštvom.**

Proroštvo je, dakle, **tačan i siguran navještaj takva događaja u budućnosti što zavisi od slobodne odluke volje Božje ili čovječje, a ne može se prirodnim načinom unaprijed doznati.**

Utvrđivanje proroštva. Da se utvrdi proroštvo, treba najprije da znamo: a) kada je proročki navještaj izrečen i kako je izrečen; b) da li se doista zbio točno i u ono vrijeme kako je prorečen, premda je bio zavisan od odluke slobodne volje Božje ili čovječje. Kad se ovo dvoje stalno utvrdi, nema sumnje o pravom proroštvu. Takvo je proroštvo doista čudo u redu umne spoznaje, pa je zato očevidni natprirodni znak da je istinita i od Boga objavljena ona religija koje nauku potvrđuju proroci.

c) **Čudesa u moralnom redu.** Treća vrst čudesa jesu izvanredni učinci što ih izvodi koja religija u **ćudorednom** i **društvenom životu** ljudi, ili izvanredne pojave s obzirom na **širenje, opstanak i blagotvorno djelovanje** neke religije. Te pojave nisu, doduše, takve prirode, da se s obzirom na fizičku mogućnost ne bi mogle zbiti, nego su nešto takvo što se redovno ne događa, pogotovu, ako su na putu velike zapreke i smetnje. Takve pojave nazivamo **čudesima u moralnom redu.**

Uzmimo primjer! Religija se pojavljuje sred opće ćudoredne pokvarenosti i raskalašnosti s takvim ćudorednim načelima koja su posve oprečna općoj nećudorednosti i raskalašnosti. Sudeći po prilikama, ona nema nikakve nade za uspjeh. Ako li ipak postizava neočekivane uspjehe, da doista u veoma kratko vrijeme s nerazmjerno neznatnim sredstvima ili kraj silnih zapreka izvodi posvemašnji ćudoredni preporod u čovječanstvu, nema sumnje da to moramo pripisati naročitom utjecaju natprirodne pomoći koja je omogućila takve neočekivane uspjehe.

§ 9 Pregled najznatnijih religija u svijetu

Razjasnili smo najglavnija načela po kojima treba da ispitamo ima li objavljena religija i da pronađemo koja je ta objavljena religija. Treba da sada po tim načelima prosudimo i analizujemo najznatnije religije u svijetu.

Samo jedna religija može da bude istinita. Sigurno je da sve religije ne mogu biti istinite, nego između svih može samo jedna

da bude istinita i od Boga objavljena. Jedna jedina može da ima sve oznake po kojima se može raspoznati kao istinita i od Boga objavljena. Sve ostale koje nemaju tih oznaka ne mogu biti istinite. U tu svrhu dovoljno je da se osvrnemo na glavne tipove različitih religija kojima pripadaju relativno najveće skupine privrženika, a nije potrebno da analizujemo pojedince sve religije što ih je uopće ikad bilo ili su još sada u svijetu. Glavnim tipovima različitih religija možemo smatrati ove: neznaboštvo, taoizam, konfucijevstvo, vedizam, bramanizam, hinduizam, budizam, religije arijskih plemena, islam, savremeno židovstvo i kršćanstvo.

NEZNABOŠTVO

Pod imenom neznaboštva razumijevamo sve one religije što ispovijedaju **višeboštvo** ili **politeizam** u prošlosti ili u sadašnjosti. Višeboštvo ili politeizam nalazimo u pretežnom dijelu kod naroda što ih poznajemo iz povijesti staroga vijeka, kod: Egipćana, Babilonaca, Kaldeja, Asiraca, Grka i Rimljana.

Sl. 3. Šaman iz Altaja.

Šamanizam. Naročito karakteristična vrsta idolopoklonstva jest šamanizam. Šamanizmu pripada još danas veliki dio uraloaltajske ili mongolske rase. Naziva se tako po ljudima koji se zovu š a m a n i - čarobnjaci. Šamani su osebujna vrsta čarobnjaka za koje narod drži da svojim nekim tajinstvenim molitvenim formulama i obredima mogu općiti s duhovima i da imadu nad njima čarobnu vlast.

Šintoizam. Politeističkom religijskom tipu pripada također šintoizam. Šintoizam (od Šin-tao = božji put) jest religija u kojoj se obožavaju personifikacije prirodnih sila, kao sunce, vjetar, plodnost, te duše predaka.

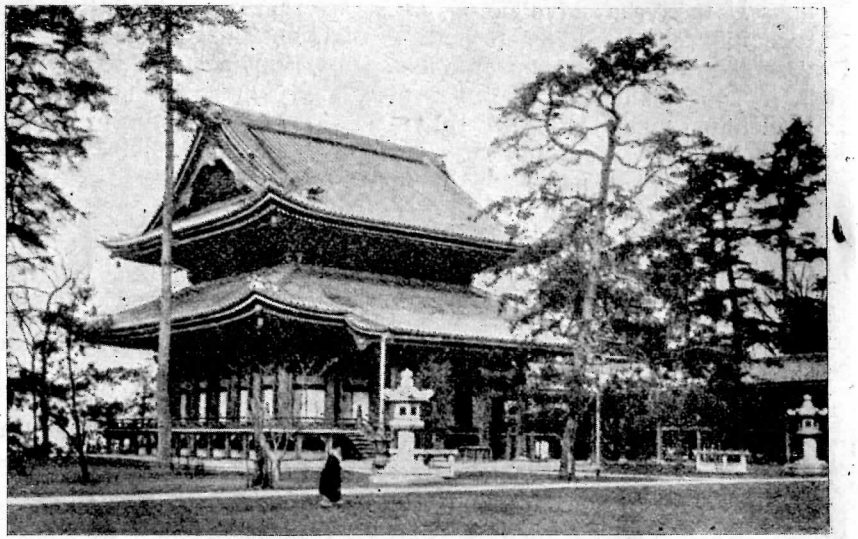

Sl. 4. Šintoistički hram u mjestu Kjoto u Japanu.

Glavna božanstva su A m a t e r a s u - boginja sunca i M i k a d o - pramajka. Božanstva se poštuju žrtvama jestvina, prastarim molitvama i hvalospjevima. Šintoizmu pripada oko 17,000.000 ljudi. Raširen je poglavito u Japanu.

Sl. 5. Fetiš što se obožava na otocima Havaji.

Fetišizam (od portugalske riječi »feitiço«, latinski »factitius« = načinjen) jest poštivanje nekih stvari, predmeta, kipova od drveta, kamena ili od koje mu drago tvari, ili također životinje s vjerovanjem da se u odnosnoj stvari nalazi sakrivena neka čarobna sila ili božanstvo. Fetišizmu pripadaju ponajviše primitivni narodi u srednjoj Aziji, Africi i Australiji. Fetišista ima oko 120 milijuna duša.

SUD O NEZNABOŠTVU. a) **Povijesni izvori neznaboštva.** O počecima različitih politeističkih religija govore nam vrlo nepouzdana vrela. Njih nazivamo jednim imenom m i t o l o g i j e = priče ili bajke o postanju bogova. Neznabožačke mitologije govore o rodoslovlju božanstva te crtaju njihove čudnovate doživljaje u obliku fantastičkih priča. Imena začetnika tih mitologija obično su zastrta gustom koprenom zaboravi. Tek u Grka su Hesiod i Homer u svojim epskim djelima prikupili podatke pučke predaje o mitologiji grčkih bogova. O kakvim pouzdanim povijesnim vrelima neznabožačkih religija nema ni traga.

b) **Neznaboštvo se protivi zdravom mišljenju.** Religijski sustavi neznaboštva takvi su, da s obzirom na svoju vjersku

Sl. 6. Fetiš iz zapadne Afrike (Konde, Loango).

nauku sadržavaju koješta što se ne može dovesti u sklad s mišljenjem i poimanjem zdravoga razuma o božanstvu. Tako, na pr., već samo poimanje mnogoboštva protivi se mišljenju zdravoga razuma, jer pravo neizmjerno savršeno božanstvo, kao prvi izvor i početak svega što jest, može da bude samo jedno. Jednako se protivi mišljenju zdravoga razuma, da se božanstvu, kao neizmjerno savršenom biću, pripisuju različite pogreške što ih obično imadu ljudi.

Vjerovanje u bogove koji su odani svakovrsnim opačinama ne može imati povoljnih posljedica za ćudoredni život ljudi. Ako se pretpostavlja da sami bogovi ne mare da budu kreposni, kako se to može očekivati od ljudi. Štaviše, ljudi neće smatrati opačinu grijehom, ako drže da su bogovi takvi. To se doista i jasno zapažalo u neznabožaca kad je u njih ponestalo smisla za krepost, i sve su dublje tonuli u razuzdanosti, neumjerenosti, gramzljivosti za blagom i činili druge opačine.

Najposlije, i sam način, kako se u neznaboštvu iskazivalo poštovanje različitim bogovima, protivi se često ispravnom shvaćanju ćudorednih načela. Bogovima se nerijetko iskazivalo štovanje grešnim djelima, kao orgijama pijanstva i bluda, žrtvovanjem ljudi i različitim okrutnim djelima, a sve to očito je protivno i samim prirodnim ćudorednim zakonima koje čovjek osjeća po glasu savjesti.

c) **Nedostatak čudesa.** Neznabožačke religije nemaju nikakvih povijesnom sigurnošću zajamčenih izvanrednih natprirodnih znakova ili čudesa što bi svjedočila da potječu od božanstva. Svi ovi nedostaci, što ih nalazimo kod neznaboštva, i s obzirom na neizvjesnost o osnivačima, i s obzirom na nepotpunost religijskih sistema u vjerskim, ćudorednim i bogoštovnim načelima, a naročito s obzirom na nedostatak čudesa, jasno dokazuju da neznaboštvo ili mnogoboštvo ni u kojem obliku ne može biti istinita i od Boga objavljena religija.

TAOIZAM

Osnivač taoizma. Osnivač je te religije kineski mudrac Laotse iz 6 vijeka prije Krista. Po njegovoj je nauci počelo svega T a o = put, majka ili duša svih stvari. S njime treba da se nastoje svi ujediniti, a to mogu postići poniznošću, samozatajom, a naročito potpunim mirovanjem. Kasnije se taj religijski sistem izrodio u skup mnogobrojnih praznovjerja i vračanja, tako da danas uistinu pripada u red politeističkih religija. Taoizam broji oko 35 milijuna pristalica.

Značaj taoizma. Po svom prvotnom sistemu Taoizam je panteistička religija. Ona istovjetuje božanstvo sa svijetom, a u ćudorednom pogledu odvraća ljude od rada i napretka i tako uzrokuje opći zastoj, ubija energiju i vodi konačno u tromost ili kvijentizam. S toga razloga, pogotuvu u svom potonjem politeističkom obliku, nema uopće nikakvih preduvjeta, da bi se mogla smatrati objavljenom religijom.

KONFUCIJEVSTVO

Osnivač. Naziva se po svom osnivaču **Konfuciju.** On se rodio u polovici 6 vijeka pr. Kr. u mjestu Lu (Lou) u uglednoj porodici. Svoju mladost proživio je većinom izvan domovine, a kad se povratio u domovinu, izašao je na glas kao mudri učitelj i pisac.

Nauka. Po njegovoj nauci najviša su božanstva: G o s p o d a r n e b a (Nebo) Š a n - T i ili T i j a n, Z e m l j a i viši dusi, ali ne kao personificirana bića, nego kao apstraktna. Pored toga iskazuje se naročito poštovanje dušama predа kao praocima naroda. Što se tiče ćudorednih načela, Konfucije postavlja za osnovu društvenog poretka pet glavnih dužnosti: p o š t o v a n j e r o d i t e l j a, p o g l a v a r a i v l a d a l a c a, l j u b a v p r e m a p r i j a t e l j u i ž e n i. Konfucijevstvu pripada najpretežniji dio Kineza i to oko 300 milijuna duša.

Značaj konfucijevstva. Konfucijevstvo kao religijski sistem vrlo je nepotpuno, jer ništa ne govori o odnosu ljudi prema božanstvu, niti o svrsi i prekogrobnom životu ljudi. Konfucijevstvo se može ispravnije smatrati kao sistem neke filozofske etike negoli kao religijski sistem. Ali i ćudoredni poredak po Konfucijevu sistemu ne osniva se na kakvom natprirodnom temelju, već isključivo na načelu humaniteta (čovjekoljublja), a glavna mu je svrha čuvanje društvenog i državnog poretka i jačanje narodnosti. Razumljivo je da su poradi nepotpunosti konfucijevstva široki redovi naroda osjetili potrebu da na svoj način nadopune taj religijski sistem primjesama budizma i taoizma, te svakojakog praznovjerja. Tako je danas konfucijevstvo mješavina mnogoboštva i raznoga praznovjerja. Prema tome, ne može ni konfucijevstvo doći u obzir kod ispitivanja da li je objavljena religija.

RELIGIJE INDIJACA

1. **VEDIZAM.** To je prastara religija Indijaca. Izvori te religije jesu starodrevne knjige po imenu »V e d e« = znanje, koje se dijele u četiri skupine: Rig-Veda (pjesme), Sama-Veda (napjevi), Jažur-Veda (žrtve) i Atarva-Veda (čarobne formule). Za te se knjige drži da potječu po svoj prilici iz 14 vijeka prije Krista. Indijci ih smatraju svetima.

Nauka vedizma. Religija sadržana u tim knjigama je naturalistički politeizam, to jest poštuju se kao božanstva personifikacije prirodnih sila. Tako I n d r a kao bog gromovnik; V i t r a kao njegov protivnik koji drži u vrijeme suše krave muzare, to jest oblake, zatvorene u kulama, dok ih Indra ne oslobodi da kišom oplode zemlju. Štuje se, nadalje, M i t r a ili S u r j u kao bog sunca, zatim A g n i kao bog vatre i domaćeg ognjišta. Mišljenja se naučnjaka ne slažu u sudu, da li je ta religija tip naturalističkoga politeizma, ili bi se mogla smatrati monoteističkom u tom smislu, da se ova različita imena božanstva smatraju samo kao različite oznake za jedno isto božanstvo koje se pojavljuje u različitom djelovanju prirodnih pojava. Prema tome, ta je religija u najpovoljnijem slučaju neka vrst panteizma; u njoj se sav svijet sa svojim pojavama smatra kao božanstvo. Ali panteizam protivi se poimanju zdravoga razuma o božanstvu, jer zamišlja božanstvo kao da je podvrgnuto različitim promjenama što se zbivaju u svijetu. Stoga taj religijski sistem ne može biti objavljena religija.

Sl. 7. Konfucijevski hram u čast Neba u Pekingu.

2. **BRAMANIZAM.** I ova se religija osniva na nauci sadržanoj u vedističkim knjigama, samo što se pod utjecajem klimatskih prilika, poradi seobe Indijaca u indijsku nizinu i tumačenjem bramana, razvila u tip idealističkopanteističke religije s dodatkom nauka o seobi duša (metempsychosis).

Nauka bramanizma. Vrhovno božanstvo zove se B r a m a n, a to znači personifikacija molitve. Budući da se za svećenike držalo da oni najbolje umiju moliti, prozvani su i oni b r a m a n i. Iz vrhovnog božanstva Braman, koje se smatra da je srednjega roda, izašlo je, po nauci bramanaca, božanstvo Brama muškoga roda. Taj Brama je duša svega svijeta i iz njega su emanacijom (proisticanjem) izašli različiti staleži (kaste) ljudi. Iz njegovih usta izašli su svećenici ili bramani, iz prsne šupljine vojnici, iz trbuha trgovci, iz nogu obrtnici, itd.; slično i svi ostali stvorovi i bića. Svi stvorovi treba da se poslije izvjesnog vremena putovanja opet povrate u Bramu i u njem iščeznu.

Pravila za ćudoredni život sadržana su u knjizi koja se zove M a n u o v z a k o n i k. Osnovna načela ćudoreda u bramanstvu dadu se, uglavnom, svesti na ova: težnja za življenjem jest udaljivanje od Brame i zbog toga zlo, pa zato valja tu težnju što više suzbijati. To se postizava

time, da se čovjek nastoji odreći želje da udovolji svim svojim težnjama, da zatomi sve svoje požude i, najposlije, da uguši u sebi i samu težnju za životom uopće. Po bramanskom naučavanju poslije čovječje smrti putuje čovječja duša kroz različite životinje i druge oblike sve dotle dok se tom seobom posve ne očisti od materijalnosti, da se uzmogne povratiti u Bramu. Što je duša grešnija, to veći je broj seoba kroz različite životinje i oblike. Pored borbe proti težnjama svoje prirode uvelike se cijeni čistoća, istinitost, vjernost i držanje obećanja. Bramanizam ne govori ništa o ljubavi i dobrim djelima.

Sl. 8. Hinduistički hram u mjestu Kolombo na otoku Silonu (Ceylon).

Bramanizam, dakle, po svojim vjerskim načelima isto je što i panteizam, i prema tome, religija koja se protivi zdravom mišljenju. Po svojim ćudorednim načelima ubija smisao za život i time se protivi čitavoj ljudskoj prirodi: vodi u jednostrani i pretjerani asketizam što ga gaje fakiri; ubija energiju, volju za rad i kulturni napredak, te vodi u nehaj, mlitavost, mrtvilo ili kvijetizam. Takva religija nema nikakvih preduvjeta da bi se mogla smatrati objavljenom.

3. **HINDUIZAM ILI NOVOBRAMANIZAM.** Kako se budizam stao silno širiti na štetu bramanizma, približiše bramani svoju religiju shvaćanju naroda. Oni su uz Bramu uveli i štovanje božanstava što ih je naročito poštivao narod, a nazivaju se V i š n u i S i v a. Tako je uspjelo da budizam bude potisnut iz prednje Indije u stražnju, zatim u Kitaj, unutrašnju Aziju, u Tibetsko visočje i izrodio se u pusti formalizam (molitvene sprave, molitveni mlinovi u Tibetu). Bramu, Višnu i Sivu spojiše i izjednačiše u trojstvu (trimurti). Brama se poštiva kao s t v o r i t e l j, Višnu kao u z d r ž a v a t e l j, a Siva kao z a t i r a č svijeta.

Hinduistička nauka. Glavni sadržaj hinduističkog vjerovanja jest često i ponavljano utjelovljivanje Višne. Čas živi u obliku ribe, zatim kao kornjača, ili vepar, ili lav, a osobito se pojavljuje u ličnosti dvaju

Sl. 9. Božica Durga ubija jednog demona bodežem, a drugoga gazi nogom. Dravidska rezbarija od sandalova drveta iz Misore.

božanstava po imenu Rama i Krišna. Danas se poštuju u hinduizmu i druga božanstva, a napose božice: Kali (po njoj nosi ime grad Kalkuta), Durga i Parvati. Svaka od njih pretstavlja nešto što napunja čovjeka stravom i užasom. Današnji hinduizam nije ništa drugo nego politeizam i idolopoklonstvo, puno praznovjerja.

Ćudorednī sustav. Što se tiče ćudorednih načela hinduizma, u jednu ruku traži pretjeranu strogost u trapnji, a u drugu ruku dopušta skrajnju raskalašnost. Zato nalazimo u hinduizmu mješavinu tipova koji pretjeravaju u askezi i fanatizmu, kao, na pr., fakirske pojave, a opet s druge strane mnoštvo potpunih ćudorednih propalica.

Bogoštovlje. Bogoštovna djela hinduizma veoma su brojna i različita, puna surovih i okrutnih običaja. Tako, na pr., božici Kali prinose još danas ljudske žrtve; udovica treba da se sama ubije nad grobom svoga muža, a zanešenjaci dragovoljno prinose žrtvu, da se dadu zgnječiti pod kolima boga Višne.

Po svim tim obilježnjima jasno razbiramo da ni ta religija ne može doći u obzir kod ispitivanja da li je od Boga objavljena ili natprirodna.

Vedizam, bramanizam i hinduizam zajedno broje oko 225 milijuna pristalica.

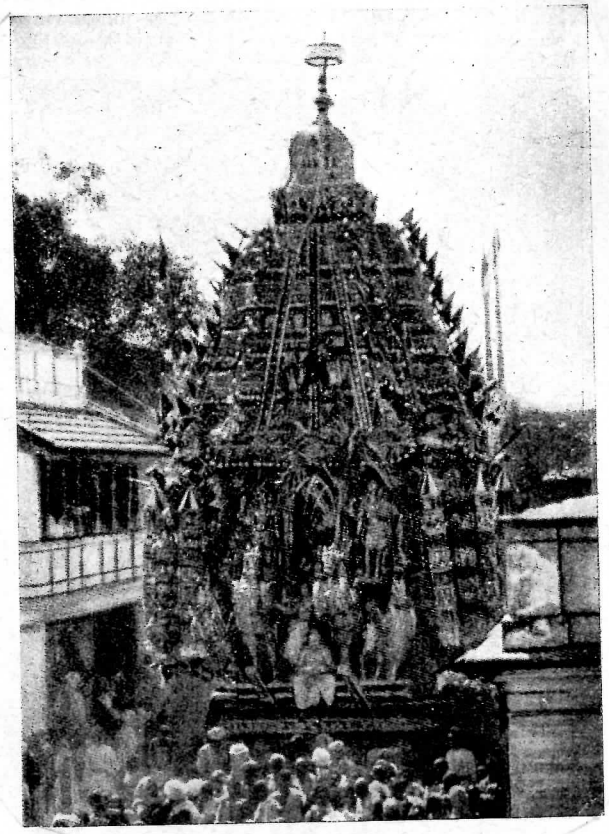

Sl. 10. Indijska božanska kola koja se voze kroz grad prigodom jedne hinduističke vjerske svečanosti u Madrasu.

4. **BUDIZAM.** Naziva se po svom osnivaču, imenom Buda = prosvijetljeni. Prvotno mu je ime Sidharta ili Gautama — Šakijamuni = mudar. Rodio se u kneževskoj porodici Šakija u polovici 6 vij. pr. Kr. u Kapilavastu, sada Paderis, na obronku gorja Himalaje. Njegova je mladost iskićena različitim pričama. Tako se pripovijeda, da je u 30 godini života sreo jednom ćelava starca, naborana lica i drhtavih ruku; drugiput prođe pokraj neizlječiva bolesnika; trećiput vidje mrtvaca gdje ga crvi jedu. Najposlije vidje monaha i pomisli: mladost, zdravlje i život ne vrijede ništa kad ne mogu odvratiti starosti, bolesti i smrti; jedino život u samoći spasava čovjeka. To ga nagna te ostavi svoju ženu, porodicu i bogatstvo i povuče se u samoću. Tu je proveo nekoliko godina u trapnji i razmišljanju kako da ljudima pomogne. Jedne noći primi pod nekom smokvom rasvjetljenje i odmah zatim stade naviještati svoj nauk najprije u Benaresu, a kasnije i u drugim mjestima. Broj njegovih učenika ubrzo se umnožio. Umro je oko 480 pr. Kr.

Budina nauka. U Budinom naučanju ne govori se ništa o božanstvu. Po njegovu mišljenju ne može se ništa izvjesno doznati o božanstvu, i zato nema smisla uopće razmišljati o tom pitanju. Prema tome, budizam je u tom pogledu jednak filozofskom ateizmu ili agnosticizmu.

Sl. 11. Budin kip, nađen u mjestu Jamalgarhi, pohranjen u indijskom muzeju u Kalkuti.

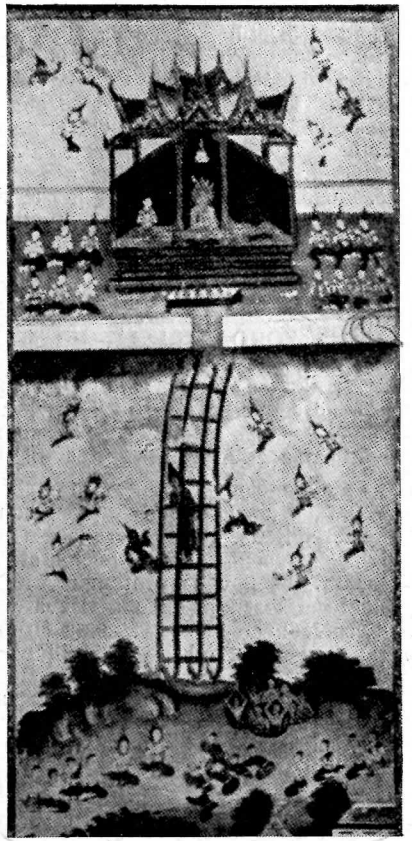

Sl. 12. Budino penjanje na nebo. Slika se nalazi izvorno u jednom budističkom hramu u Sijamu u veličini od 2,90 m × 1,06 m.

Prema Budinu naziranju život i sve prirodne težnje u čovjeku jesu zlo. Treba u sebi ugušiti sve težnje i želju za životom. Dok god čovječja duša u sebi osjeća težnju za životom, znak je da još nije čista, i zato se mora ponovo rađati i seliti kroz različite stvorove sve dotle dok u njoj ne ponestane svake težnje za životom. Kad prestane uopće misliti i htjeti, tada se pretvara u ništavilo ili nirvanu. Posljednja svrha čovjekova jest oslobođenje od svih težnja i posvemašnje smirenje u nirvani. Zato treba i sam život udesiti prema osnovnom načelu odricanja. Treba strpljivo snositi sve nevolje, ljubiti sve, dijeliti milostinju, činiti dobro.

Budući da prvotni budizam ne priznaje božanstva, ne poznaje nikakvih propisa o poštivanju božanstva. Istom poslije Budine smrti stadoše pristaše Budine nauke poštivati Budu kao božanstvo i stadoše

graditi hramove njemu u počast. Strogi nasljedovatelji Budine nauke zovu se Bikšu. Oni su kao neka vrst budističkih monaha.

Budizam nije prava religija. Budizam se, prema tome, ne može smatrati religijom u pravom značenju riječi, jer izvorno nema svih sastavnih elemenata religije, to jest, nema vjere u božanstvo ni propisa o poštivanju božanstva. Taj se nedostatak jasno zapaža, što su Budine pristaše osjetili potrebu da upotpune taj sistem, kad su počeli Budi iskazivati božansko štovanje. Budizam se, međutim, izrodio u politeističku religiju i idolopoklonstvo. Ćudoredna načela Budine nauke veoma su jednostrana i nepotpuna, te ih možemo smatrati tek nekim filozofskoetičkim sustavom, izgrađenim na načelu pesimističkog naziranja na svijet. Budizam ubija svaku energiju i smisao za život i vodi nužno u posvemašnji zastoj i mrtvilo u kulturnom, pa i u društvenom i privrednom životu. Očevidno je, stoga, da takva religija nema nikakvih preduvjeta, te bi mogla uopće doći u obzir kod ispitivanja da li je od Boga objavljena. Budizam broji oko 200 milijuna pristaša.

RELIGIJE ARIJSKIH PLEMENA

1. **ZOROASTRIZAM ILI MAZDAIZAM.** O postanju te religije ne zna se ništa izvjesno. Po pučkoj predaji početnik joj je Zoroaster ili Zaratustra = zlatni sjaj. Vrijeme, kad je živio Zoroaster također je neodređeno. Drži se da je živio u razdoblju između 10 do 6 vij. pr. Kr. Njegova nauka sadržana je u zborniku od 21 knjige, koje se smatraju svetima, a zovu se Avesta, ili, kako neki hoće, Zend—Avesta.

Mazdaistička nauka. Po nauci Zoroastrovoj postoji najviše božanstvo Ahuramazda (Ahura = gospodin. Mazda = mudar), bog stvoritelj, bog neba i svijetla. U novoperzijskom naziva se Ormuzd. Po njem se i religija naziva mazdaizam. Njemu stoji na službu šest dobrih duhova (Ameša Spenta). Njegov je protivnik Ahriman, bog zatirač, bog tmine i zla. Služi mu šest zlih duhova (Deva = div). Oba su božanstva vječna, ako i nijesu jednako moćna. Između Ormuzda i Ahrimana bije se bez prestanka boj. Ta borba dolazi do vidljivog izražaja kod različitih opreka što ih zapažamo u svijetu: borba između života i smrti, svijetla i tmine, dobra i zla, istine i laži. Borba ima da traje 9000 godina. Na svršetku će Kaošiang iz plemena Zoroastrina izvojštiti pobjedu nad Ahrimanom i njegovim pristašama i sve pokoriti Ormuzdu da vlada do vijeka.

Postanak mitracizma. U kasnija vremena dodalo je pučko vjerovanje Ormuzdu još boga sunca i svijetla po imenu Mitra koji je stvoren od Ormuzda i njemu jednak. Štovanje boga Mitre bilo je osobito rašireno među vojnicima i prozvalo se mitracizam.

Mazdaističko ćudorede i bogoštovlje. Osnovno ćudoredno pravilo Zoroastrine religije jest: treba vazda dobro govoriti i činiti, treba poštivati ženu i djecu, čuvati se svake nečistoće i tako služiti Ormuzdu. Poslije smrti slijedi sud i plaća za djela: dobri ulaze u kraljevstvo svijetla k Ormuzdu, a zli u prokletstvo, u kraljevstvo tmine k Ahrimanu. Mrtva tjelesa ljudska ne ukapaju u zemlju, niti ih spaljuju, niti bacaju u vodu, da se ti elementi ne onečiste, nego ih izlažu da ih zvjerad i ptice rastrgaju. Budući da Zoroastrina religija poima božanstvo kao duha koji se javlja u vatri i vodi, ne grade mu hramova, već mu se klanjaju kao vatri i pale mu žrtve pod vedrim nebom na gorskim vrhuncima. Bogoštovna djela vrše svećenici koji se nazivaju magi. Za njih se drži da mogu nekim čarobnjačkim rečenicama prisiliti božanstvo da ljudima pomogne. Tijekom vremena primiješano je kultu ove religije mnogo različitih praznovjerica.

Sud o mazdaizmu. Zoroastrina religija ili mazdaizam osniva se na načelu dualizma, jer vjeruje u dva suprotna počela: počelo dobra i počelo zla. Po tom što poima božanstvo, kao duha, znatno se odlikuje u čistoći iznad drugih neznabožačkih religija, naročito onih koje su pale u idolopoklonstvo. Ona se najviše približuje tipu monoteističkih religija, samo se protivi zdravom umovanju u tom, što drži da je i počelo zla od vijeka.

I ćudoredna načela ove religije znatno su bolja od ćudorednih načela drugih poznatih neznabožačkih religija. Jedino kult ne stoji srazmjerno na jednakoj visini s vjerovanjem i s ćudorešem, nego je pun različitih praznovjerica. Ostataka ove religije imade još danas u krajevima Perzije i prednje Indije pod imenom Parsista. Ima ih oko 100 hiljada duša.

Prema tome, ni ova religija nema svih potrebnih preduvjeta za objavljenu religiju.

Sl. 13. Relijef koji prikazuje prizor iz kulta božanstva Mitre.

2. **RELIGIJA SLAVENA I GERMANA.** Religiji arijskih plemena bile su slične također religije slavenskih i germanskih plemena, jer su se osnivale na dualističkom principu: bogovi svijetla i tmine, personifikacije prirodnih sila. Jednako razabiremo da su i u ćudorednom pogledu Slaveni i Germani imali slična načela kao što ih nalazimo u Zoroastrovoj religiji, a tako i u bogoštovnim obredima, jer Slaveni i Germani vršili su bogoštovne obrede ponajviše žrtvujući u prirodi, pod vedrim nebom, u šumama i gajevima, ili na gorskim visovima. Istom u kasnija vremena nalazimo hramove, kao, na pr., kod Polapskih Slavena na otoku Rujani (Rügen) u

čast bogu Svetovidu. No do 12 stoljeća iščezlo je među slavenskim plemenima neznaboštvo i uzmaklo pred kršćanstvom, tako da danas više ne postoji, pa zato i nije potrebe da o njem govorimo.

ISLAM

Začetnik islama. U red najbrojnijih nekršćanskih religija, što još danas postoje, ubraja se također islam ili muhamedovstvo. Početnik mu je Muhamed. On se rodio god. 570 posl. Kr. u Meki u Arabiji. Još kao dijete ostade bez roditelja. Kad je poodrastao, najmio se kod bogate trgovkinje, udovice Kadidže, i služio joj je kao trgovački putnik. Kasnije se njome i oženio. U Meki klanjali su se Arapi crnom meteorskom kamenu, koji je imao oblik kocke, a zvao se Kaaba = kocka. Po arapskom vjerovanju Bog je darovao taj kamen najprije Adamu. Kad je

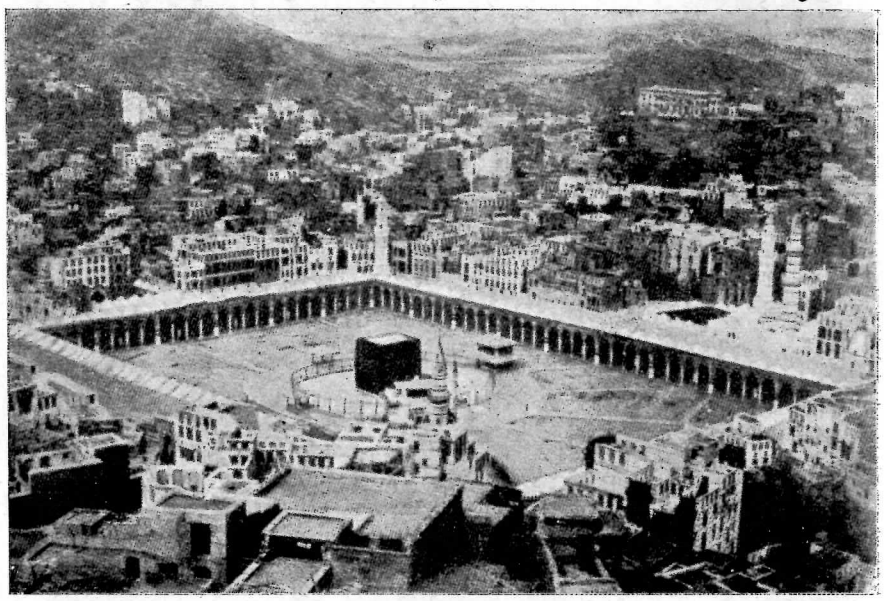

Sl. 14. Kaaba u Meki s okolicom.

Adam sagriješio, Bog mu ga je oduzeo i kasnije po arkanđelu Gabrijelu predao Abrahamu, praocu Arapa. Ispočetka je Kaaba bila posvećena samo bogu Hobalu, ali kasnije se tu nanizalo oko 360 drugih idola. Muhamed putujući u trgovačkom poslu svijetom upoznao se s najpoznatijim religijama, napose sa židovstvom i kršćanstvom. Razmišljajući s jedne strane o tim različitim religijama, a s druge strane promatrajući pocijepanost arapskih plemena i njihovo idolopoklonstvo, pomisli kako bi s pomoću jedne nove religije ujedinio arapska plemena. U svojoj četrdesetoj godini pojavi se Muhamed u Meki kao osnivač nove religije tvrdeći da ga je na to potaknuo arkanđeo Džibril (Gabrijel) s riječima: »Spomeni ime Božje i pripovijedaj svijetu istinu: »Nema boga do Alaha, a Muhamed mu je prorok«. Nazivao se najvećim božjim prorokom »rasulallah«.

Doskora se stalo oko Muhameda okupljati mnoštvo pristaša, ali podigli se protiv njega protivnici pristaše Korejševića. Muhamed morade zbog toga 16—VII —622 pobjeći iz grada Meke u Jasreb, koji se od onda

prozva Medina al Nabi = prorokov grad. Taj se bijeg prozva hedžra, i od toga dana broje muhamedovci godine (muhamedovska era). Do g. 630 uvećao se broj Muhamedovih pristaša tako te se oružanom silom povratio u Meku, zauzeo je i Kaabu posvetio Alahu. Umro je 632 godine.

Izvor nauke islama. Muhamedova nauka sabrana je u zbirci koja se naziva Kuran. Ta knjiga smatra se kod muhamedovaca svetom knjigom. Kuran je razdijeljen u 114 poglavlja (sura).

Nauka islama. Osnovna nauka Muhamedove religije jest: »Nema boga do Boga, a Muhamed mu je prorok«. Musa (Mojsije) i Isa (Isus Krist) bili su, po Muhamedovoj nauci, također proroci, ali manji od njega. Njihovu su nauku Židovi i kršćani iskvarili, a Muhamed je pregnuo da je obnovi kao obećani utješitelj kojega je Krist prorekao. Alah je svemožni stvoritelj i gospodar svega, te ravna svim stvorovima. Prema tome, Muhamedova je religija monoteistička. Postoje također duhovi: »Melekji«, dobri i zli, a zovu se »džinovi« i »šejtani«. Vođ je zlih duhova Iblis koji

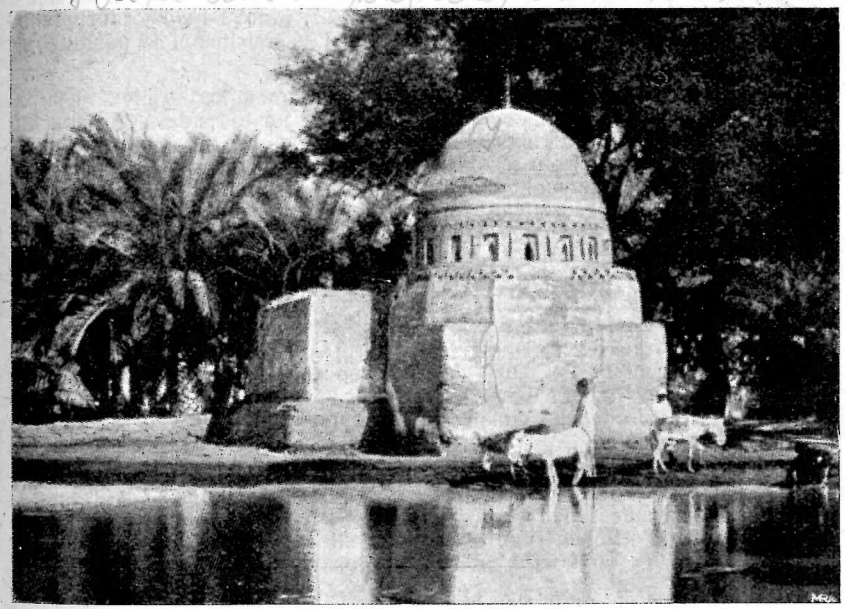

Sl. 15. Grobni spomenik muslimanskog sveca.

se odmetnuo od Alaha, i zato ga je Alah prokleo. Čovjek je sastavljen od tijela i besmrtne duše. Na svršetku svijeta uskrsnuće svi od mrtnih. Dobri će ući u raj »dženet«, a zli u pakao »dželehenem«. U raj se prolazi kao vlas tankim i kao britva oštrim mostom preko paklenog ponora. Dobri lako prolaze tim mostom, ali zli se strovaljuju s njega u pakleni ponor. Paklene su muke grozne, ali je to veće uživanje u raju. Tamo imade tjelesnih naslada, neopisivih raskoši i uživanja, čarobnih ljepota prirode, a sve to traje uvijek. Po vjerovanju muhamedovaca točno je unaprijed određena sudbina svakoga čovjeka, pa zato treba da svaki bude potpuno predan volji Alahovoj. Odatle toj religiji i ime »Islam« a to znači potpuno predanje volji Božjoj.

Ćudoredna načela islama. Osnovna ćudoredna načela islama jesu: treba vjerovati u Alaha i klanjati mu se, širiti islam, osobito

oružjem u svetom ratu; treba poštivati i ljubiti roditelje, starce, prijatelje, susjede; zabranjuje se lihvarenje, uživanje svinjetine, krvi, strvine i opojnih pića. Musliman smije imati do četiri zakonite žene, a više njih kao robinje.

Bogoštovlje islama. Glavni bogoštovni obredi muslimana jesu: klanjanje Alahu s molitvom pet puta na dan, i to u zoru, o podne, u polovicu između podneva i zalaza sunca, u sumračje i u noći. Na molitve poziva mujezin s minareta. Za klanjanja okreću se vjernici prema Meki. Klanjanje se obavlja ili u džamiji ili na posebnom ćilimu koji se razastre na tle. Prije molitve propisano je pranje ruku do iznad lakata, nogu do gležanja i pranje lica. Nema li vode, treba se protrti barem zemljom. Mjesto židovske subote ili kršćanske nedjelje svetkuju petak. Čitav mjesec ramazan treba da se posti od izlaska sunca do zalaska, i to ne samo od jela, nego i od pila i pušenja, a poslije zapada sunca slobodno je jesti makar i cijelu noć. Na svršetku ramazana slavi se tri dana najveći godišnji blagdan Bajram, zatim četiri dana Kurban-Bajram, kada se na uspomenu Abrahamove žrtve žrtvuju ovnovi. Svaki musliman dužan je, ako mu imućstvene prilike dopuštaju, da jednom u životu hodočasti u Meku. Oni koji su obavili to hodočašće nazivaju se »hadžije«. Štovanje kipova i slika zabranjeno je. Kadgod se spominje ime Muhamedovo, dodaju muslimani iz poštovanja riječi: »Alajhi salam = na njega mir!«

Nema sigurnih natprirodnih znakova. Muhamed kao osnivač islama nema nikakvih kritički zajamčenih znakova, naročito čudesa, kojima bi mogao dokazati da je od Boga poslan kao osnivač, prorok i propovjednik objavljene religije. On je, u prvom redu, namjeravao da svojom religijom ostvari svoje nacionalnopolitičke i socijalne ciljeve. Po svom sustavu islam je miješavina, sastavljena što od židovstva, što od kršćanstva, što opet od neznaboštva. Štogod je u islamu dobra, uzeto je iz kršćanstva ili židovstva, a ostali elementi samo kvare čistoću religije. S obzirom na čovječju svrhu prepušta svoje pristalice očajnom fatalizmu, a za širenje islama napunja ih fanatizmom. S obzirom na čudoredna načela otvara širom vrata putenosti, ne poznaje kreposti čistoće i uzdržljivosti. Poligamijom i nepriznavanjem nerazrješivosti braka ruši osnove porodičnog života. Takva religija ne može da rađa općenitim blagotvornim posljedicama u moralnom, socijalnom i privrednom životu, pa se po tom vidi da ni u islamu nije predočena čista i nepokvarena objavljena religija.

Islam je podijeljen u dvije grane. Jedna od njih priznaje kao jedini izvor vjere Kuran, a zovu je »šiiti«. Druga grana islama priznaje pored Kurana, pisanog izvora vjere, također usmenu predaju koju zovu »sunna«. Pristalice ove grane islama zovu se »suniti«. Islam broji danas 241 milijun pristalica. Od tih pripada oko 15 milijuna šiitima, i to su ponajviše stanovnici Sirije, Mesopotamije, Perzije i ponešto u prednjoj Indiji. Svi ostali pripadaju sunitima.

SAVREMENO ŽIDOVSTVO ILI MOJSIJEVCI.

Među religijama u svijetu nalazimo također židovstvo kojemu pripada sada od prilike 15,000.000 pristalica. Ta je religija ostatak nekadašnje izraelitičke ili Mojsijeve religije. Budući da je zraelitička ili Mojsijeva religija bila samo priprava za kršćanstvo, nećemo se ovaj čas upuštati u to da izravno pobijamo židovstvo kao religiju; ona nije više savremena, premda je u svom početku bila ispravna. Ako je, naime, Mojsijeva religija bila tek priprava za kršćanstvo, koje je imalo zadaću da pravu objavu Božju upotpuni te učini općom svojinom čovječanstva, jasno je da je time prestala važiti Mojsijeva ili izraelitička religija. Dokažemo li, dakle, da je kršćanstvo konačni stepen ili završetak objave Božje i da kršćanstvo ima vrijediti za sve ljude i sva vremena, samo po sebi slijedi da sadašnje židovstvo ne predočuje tip spasonosne religije.

Savremeno židovstvo okuplja one pristalice Mojsijeve ili izraelitske religije, koji su se u shvaćanju mesijske ideje udaljili od njezina ispravnog

smisla. Mjesto duhovnog Mesije, otkupitelja od grijeha, te vjerskog i moralnog preporoditelja, zamislili su sebi Mesiju kao političkog osloboditelja i obnovitelja židovskog kraljevstva. Stoga i nisu prepoznali Isusa Krista, niti su shvatili njegovo duhovno poslanje. To izričito kaže sv. Ivan apostol: »Na svijetu bijaše, i svijet po njemu postade, i svijet ga ne upozna. K svojima dođe, i svoji ga ne primiše«. Štaviše, Židovi su ga prezreli i odbacili, te još sada čekaju nekoga drugog mesiju.

Ideje o očekivanju političkog mesije nijesu se mogli Židovi otresti u čitavoj svojoj tradiciji sve do danas. Još i sada očekuju da će biti jednom ostvarena. Za rimskoga cara Hadrijana u 2 stolj. i za cara Julijana Apostate u 4 stoljeću pokušali su Židovi da obnove svoju narodnu državu, hram jerusalimski i zidine staroga Jerusalima, ali bez uspjeha. U današnje doba okupljaju se Židovi koji teže za ostvarenjem svoje nacionalnomesijske ideje u t. zv. cionistički pokret.

KRŠĆANSTVO

»Mnogo puta i različitim načinima govorio je nekada Bog ocima po prorocima, a u posljednje dane ove progovori nam po Sinu svome, kojega postavi baštinikom svemu, po kojemu stvori svijet« (Hebr. 1, 1—2).

§ 10 Povijesni izvori kršćanstva

Promotrivši najglavnije religijske tipove u svijetu, treba da se najposlije zaustavimo kod kršćanstva kojemu danas pripada relativno najveći dio čovječanstva.

Proučićemo, stoga, pobliže iz kojih izvora doznajemo za kršćanstvo i ko je glavni osnivač kršćanstva. Zatim ćemo ukratko promotriti sam religijski sistem kršćanstva, osvrnuti se na izvanredne znakove što obilježuju kršćanstvo te, najposlije, na osnovu svih opažanja izreći konačni sud — može li se kršćanstvo razložno smatrati objavljenom religijom.

ZBIRKA POVIJESNIH IZVORA KRŠĆANSTVA

Najznatniji izvori iz kojih saznajemo za postanak kršćanstva jesu biblijske knjige, poznate pod imenom »Sveto Pismo Staroga i Novoga Zavjeta«. Potrebno je, stoga, da prije svega znamo koje knjige spadaju u zbirku tih izvora i da li su ti izvori sasvim pouzdani.

Biblijski izvori dijele se, ponajprije, s obzirom na vrijeme njihova postanka, u dvije skupine: Sv. Pismo Staroga i Sv. Pismo Novoga Zavjeta.

1. **SV. PISMO STAROGA ZAVJETA.** Sadrži povijesne izvore o događajima objave Božje prije Kristova rođenja, a ti se dijele po svom sadržaju u tri vrste knjiga: povijesne, poučne i proročke.

a) **Povijesne knjige jesu:** Pet knjiga Mojsijinih (Postanak, Izlazak, knjiga Levitska, Brojevi, Ponovljeni zakon), knjiga Josuina, Sudačka, Četiri knjige Kraljevske (prve dvije zovu se Samuelove, a druge dvije Kraljevske), Dvije knjige Dnevnika, Ezdrina prva i druga (druga se zove i Nehemijina), Dvije knjige Makabejske, knjiga Rutina, Tobijina, Juditina, Esterina. U svemu ima 21 povijesna knjiga.

b) **Poučne knjige,** zovu se i **pjesničke,** jesu ove: Knjiga Jobova, Psalmi, Salamunove priče, Propovjednik, Pjesma nad pjesmama, Knjiga mudrosti, Crkvenica. U svemu ima 7 poučnih ili pjesničkih knjiga.

c) **Proročke knjige jesu:** četiri velika proroka, i to: Isaija, Jeremija, Ezekijel, Danijel; dvanaest malih proroka: Osea, Joel, Amos, Abdija, Jona, Miheja, Nahum, Habakuk, Sofonija, Agej, Zakarija i Malahija, te Jeremijin pisar Baruh. U svemu ima 17 proročkih knjiga.

Svih starozavjetnih knjiga imade 21+7+17=45.

2. **SVETO PISMO NOVOGA ZAVJETA.** Sadrži povijesne izvore o događajima objave Božje od rođenja Kristova uključivo do djelovanja i smrti apostola. Dijeli se također u tri vrste knjiga, i to: povijesne, poučne i proročke.

a) **Povijesne** knjige Novoga Zavjeta jesu: četiri Evanđelja: Matejevo, Markovo, Lukino i Ivanovo te Djela Apostolska.

b) **Poučne** knjige Novoga Zavjeta jesu: 14 Poslanica sv. Pavla apostola, i to: Rimljanima 1, Korinćanima 2, Galaćanima 1, Efežanima 1, Filipljanima 1, Kološanima 1, Solunjanima 2, Timoteju 2, Titu 1, Filemonu 1, Židovima1; sedam poslanica ostalih apostola, i to: Jakobova 1, Petrove 2, Ivanove 3, Jude Tadeja 1.

c) **Proročka** knjiga Novoga Zavjeta jest Otkrivenje sv. Ivana apostola (Apokalipsa).

Svih, dakle, novozavjetnih knjiga imade 5+21+1=27.

Izvorno napisane su starozavjetne knjige Sv. Pisma pretežno starim hebrejskim jezikom, zatim kaldejskim, a neke su napisane i grčkim jezikom (na pr.: Knjiga Mudrosti i Makabejske).

Od novozavjetnih knjiga Sv. Pisma napisano je Matejevo Evanđelje u novohebrejskom ili aramejskom jeziku, a sve ostale u grčkom jeziku, i to helenističkim narječjem.

Prije negoli se upustimo u posmatranje događaja o kojima govore biblijski izvori, treba da ukratko ispitamo povijesnu vrijednost tih izvora prema načelima što smo ih istaknuli u 7 §-u. Napose treba da utvrdimo da li su ti izvori autentični, cjeloviti i pouzdani.

§ 11 Autentičnost biblijskih izvora

PO ČEMU SE POZNAJE AUTENTIČNOST? Autentičnost biblijskih povijesnih izvora može se prosuditi po unutrašnjim i vanjskih razlozima.

1. **Unutrašnji razlozi** po kojima se prosuđuje da li je povijesni izvor autentičan ili ne, nalaze se u samim povijesnim izvorima. To su jezik, slog i sadržaj tih izvora.

a) **Jezik** svakoga naroda postepeno razvija, dopunjava i usavršava. Tako možemo u jeziku svakoga naroda opaziti različite stepene razvitka. Pismeni spomenici iz pojedinih otsjeka u razvitku odnosnog jezika nose na sebi karakteristiku onoga doba u kome su postali. Prema toj karakteristici može se prilično tačnošću ustanoviti u koje je doba postao odnosni pismeni spomenik. Tako možemo i po svojstvima jezika kojim su napisani biblijski izvori objave Božje tačno raspoznati iz kojega doba potječe koji biblijski izvor.

b) **Slog** ili način pisanja svojstven je piscu za izricanje misli. On se razlikuje prema starini, obrazovanosti i posebnim svojstvima pisca. Što je knjiga starija i što je kod pisca manja izobraženost, to je slog ili stil knjige jednostavniji i obrnuto. O tom se možemo lako uvjeriti, usporedimo li stil starih književnih djela sa stilom u najnovijim književnim djelima, ili stil neuka čovjeka seljanina sa stilom

učena čovjeka. Nadalje se zapaža velika razlika u stilu kada ko opisuje ono što je sam vidio, ili kad pripovijeda ono što je od drugih čuo, ili na koji drugi način saznao.

c) **Sadržaj** povijesnih izvora sačinjavaju događaji i stvari o kojima se u tim izvorima govori. Ako je sadržaj tih izvora tijesno povezan s poznavanjem savremenih prilika onoga doba, može se i po tom raspoznati u koje je doba postao odnosni povijesni izvor.

d) Najposlije i u samim povijesnim izvorima može da bude izričito spomenuto kada i ko ih je napisao pa se i po tom može raspoznati u koje su doba postali.

2, **Vanjski razlozi autentičnosti** povijesnih izvora jesu oni što ih crpemo izvan izvora kojih istinitost hoćemo da ispitamo. Tih može biti više vrsta, kao na pr.:

a) **Starina prijepisa** (kodeksi rukopisa) u kojima je sačuvan tekst biblijskih izvora.

b) **Starina prijevoda** Sv. Pisma iz izvornog jezika na različite druge jezike.

c) **Svjedočanstvo savremenih pisaca i povjesnika,** ili svjedočansto pisaca koji su živjeli neposredno poslije postanka tih izvora.

d) **Svjedočanstva povjesničkih spomenika,** kao napisa, simboličkih slika i slično.

e) **Uvjerenje naroda** gdje su se odnosne knjige pomno čuvale kao najveća svetinja.

A) AUTENTIČNOST STAROZAVJETNIH KNJIGA

1. UNUTRAŠNJI RAZLOZI. a) Jezik biblijskih knjiga. Promotrimo li jezik biblijskih knjiga, vidimo da se karakter toga jezika sasvim slaže sa starinom onoga vremena u kojem je taj jezik živio i imao takav karakter. Tako, na pr., jezik kojim je napisano pet knjiga Mojsijinih nosi na sebi karakter staroga hebrejskoga jezika. Takav je jezik živio u narodu izraelskom upravo u doba Mojsijino. U ostalim biblijskim izvorima zapažamo s vremenom njihova postanka također jasnu razliku i napredak u jeziku. Usporedimo li jezik biblijskih povijesnih izvora s drugim profanim izvorima, opažamo da se karakter jezika biblijskih izvora sasvim slaže s karakterom jezika onoga vremena kada su ti izvori postali. Tako u knjigama koje su postale u srednje doba hebrejske književnosti, to jest, poslije doba sudačkog te u doba kraljevsko, prevladava karakter druge periode u razvitku hebrejskog jezika. U proročkim knjigama koje su postale potkraj kraljevskog doba i za vrijeme asirskog i babilonskog ropstva opaža se prevladavanje aramejskoga, sirskokaldejskog ili novohebrejskog jezika. Budući da je u posljednjim vjekovima povijesti židovskoga naroda prevladao grčki saobraćajni jezik, napisano je i u tom jeziku nekoliko biblijskih knjiga.

b) **Slog** ili način pisanja u biblijskim izvorima također sasvim odgovara karakteru starine i izobraženosti pisaca. Tako se, napr., u Mojsijinih pet knjiga jasno vidi starinska jednostavnost i jedrina

u slogu. U drugu ruku razabire se da Mojsija vrlo dobro pozna savremene državne odnose, razabire se neobična zornost u opisivanju koju može da ima samo očevidac. Slično se može razabrati i u ostalim starozavjetnim biblijskim izvorima.

c) **Sadržaj** starozavjetnih biblijskih izvora sačinjavaju ponajviše savremeni događaji. U njima vidimo vjerni odraz političkih, društvenih, kulturnih, vjerskih i moralnih prilika odnosnoga vremena. Najviše upada u oči da su svi biblijski izvori međusobno povezani strogom stvarnom pragmatikom, to jest, da je sadržaj kasnijih biblijskih knjiga unutrašnjim načinom povezan sa sadržajem prefašnjih. Kasnije postale knjige pretpostavljaju svojim sadržajem prefašnje, osobito Mojsijine knjige, te tako sve zajedno čine jednu harmoničku cjelinu, premda su potekle od veoma različitih pisaca i u različito doba.

2. **IZVANJI DOKAZI ZA AUTENTIČNOST STAROZAVJETNIH BIBLIJSKIH IZVORA. a) Navodi.** Autentičnost pojedinih knjiga Staroga Zavjeta svjedoče nam navodi (citati) kasnijih knjiga. Tako, na pr., u knjizi Josuinoj (1,7—8; 8, 30—35), koja je napisana kratko vrijeme poslije smrti Mojsijine, spominje se knjiga Mojsijina zakona. »Kao što piše u knjizi zakona Mojsijina...« Nadalje, kralj David prije svoje smrti opominje svoga sina Salamuna neka drži zapovijedi Božje, »kako je napisano u Mojsijinu zakonu« (III Kralj. 2, 3). Kjige Mojsijine spominju također Ezdra i Nehemija. Ili, na pr., prve dvije knjige Kraljevske spominju se u knjigama Dnevnika (I Dn. 29, 29). Knjigu Jobovu spominju ili navode proroci Jeremija (17, 1; 20, 14—18) i Ezekijel (14, 14) te knjiga Tobijina (2, 12; 15). Proročku knjigu Isaijinu spominju proroci: Jeremija, Habakuk, Nahum i Sofonija.

Svjedočanstvo Krista i apostola. Autentičnost mnogih starozavjetnih izvora svjedoče također u novozavjetnim izvorima zabilježene izjave Kristove i riječi apostola kojima se pozivaju na riječi Mojsijine ili proročke. Tako, na pr., Isus Krist kaže: »Čitali ste u knjizi Mojsijinoj...« (Mark. 12, 26); »Kad biste vjerovali Mojsiji, i meni biste vjerovali...« (Iv. 5, 46). »Kao što Mojsija podiže zmiju u pustinji...« (Iv. 3, 14). U nazaretskoj zbornici poziva se Krist na Isaiju proroka (Luk. 4, 18), ili drugom zgodom na proroka Jonu (Mat. 12, 40; Luk. 11, 29), itd.

b) **Svjedočanstvo povjesnika.** Autentičnost mnogih starozavjetnih biblijskih knjiga, naročito Mojsijinih pet knjiga, svjedoče nam također židovski i neznabožački povjesnici, kao Josip Flavije, Filon Aleksandrijski i Talmudisti[1], zatim egipatski povjesnik Maneto, grčki povjesnik Strabon, rimski povjesnik Tacit i drugi.

c) **U sadržaju biblijskih knjiga** nalazi se **osnov svekolikom vjerskom i ćudorednom životu Izraelaca,** jer se u tim knjigama nalaze tačno pobilježene sve vjerske, ćudoredne i bogoštovne

[1] Talmudisti zovu se ugledni židovski učenjaci koji su sakupili u jednu zbirku, po imenu »Talmud« = nauka, židovsku predaju i zakone, a živjeli su u vrijeme od 2—4 stoljeća poslije Krista. Oni uživaju kod židova veoma velik ugled, otprilike onako kao sv. oci i crkveni učitelji u kršćana.

uredbe, kojima se uređuje religijski odnos Izraelaca prema Bogu. Zato je i sav izraelski narod od iskona smatrao biblijske knjige, počevši od pet knjiga Mojsijinih, pa sve ostale, autentičnima. Nigdje nema ni traga kakvoj sumnji da je koja od tih knjiga lažna. Štaviše, bilo je u izraelskom, a kasnije i u židovskom narodu, mnogo učenih ljudi koji su tačno poznavali povijest i književnost svoga naroda, kao Samuel, David, Salamun, Ezdra, Nehemija, proroci i dr. Kad bi bilo ikakva razloga sumnjanju u autentičnost koje od biblijskih knjiga, zacijelo bi ovi mogli naići na takvu sumnju; ali nigdje ne nalazimo tome ni traga.

Ako, dakle, sva ova svjedočanstva i pojedinih biblijskih pisaca, i povjesnika, i najposlije jednodušno te vazdašnje uvjerenje svega izraelskog naroda prikupimo zajedno, imamo sigurne i nepokolebljive dokaze za autentičnost starozavjetnih biblijskih izvora. Ti su dokazi tako pouzdani da jedva možemo za autentičnost ikojih drugih povijesnih izvora naći toliko sigurnih svjedočanstava, kao za autentičnost starozavjetnih biblijskih izvora.

B) AUTENTIČNOST NOVOZAVJETNIH KNJIGA

Za novozavjetne biblijske izvore treba da dokažemo da su ih doista napisali oni pisci kojima ih pripisujemo i da su te knjige postale u drugoj polovici prvoga vijeka, odnosno, da su bile krajem prvoga vijeka već sasvim dovršene. To možemo dokazati jednako kao i za starozavjetne biblijske izvore na osnovu unutrašnjih i izvanjih razloga.

1. **UNUTRAŠNJI RAZLOZI.** a) **Jezik** kojim su u originalu napisane novozavjetne biblijske knjige jest grčki, i to helenističko narječje. Jedino je Matejevo Evanđelje u originalu napisano aramejskim jezikom. Helenističko narječje grčkoga jezika bilo je tijekom prvoga stoljeća poslije rođenja Kristova raširenо kao saobraćajni jezik gotovo u svim krajevima oko Sredozemnog mora, gdje je vladala t. zv. helenistička kultura. Ovo se narječje znatno razlikovalo od staroga grčkog jezika, jer je imalo mnogo tuđinskih primjesa, a u Palestini naročito mnogo hebraizama. Ovim su jezikom govorili i Židovi. Na tom su jeziku i najznatniji židovski pisci ovoga doba napisali svoja djela. Tako u tom jeziku pišu Filon Aleksandrijski i Josip Flavije.

b) **Slog i sav način pisanja** u pojedinim knjigama Novoga Zavjeta sasvim odgovara obrazovanosti i značaju odnosnih pisaca. Tako, na pr., iz knjiga što su ih napisali apostoli: Matej, Ivan, Jakov ml., Petar, Juda Tadej, ili sv. Marko, učenik sv. Petra, vidimo očito da su njihovi pisci bili ljudi priproste i neznatne obrazovanosti, da su poznavali samo Sveto Pismo Staroga Zavjeta. Zato im je i stil sasvim priprost i jednostavan. Nema teških i zamršenih gramatičkih konstrukcija, već se nižu ponajviše priproste usporedne rečenice jedna uz drugu. Njihov način izražavanja odaje da nisu vladali duhom klasičnoga grčkog jezika, već su upotrebljavali mnoge hebrejske fraze (hebraizmi). Čitamo li knjige što se pripisuju sv. Pavlu

apostolu i njegovu učeniku sv. Luki, odmah razabiremo, da je u njih bila mnogo veća obrazovanost i vještina u pisanju, jer im je i stil mnogo dotjeraniji. Štaviše, kod sv. Pavla često puta je stil i veoma zamršen. To odaje čovjeka vješta govornika i vrsna poznavaoca ne samo hebrejske nego i neznabožačke književnosti.

c) **Zorni i živahni način pripovijedanja,** kojim se odlikuju naročito povijesne novozavjetne knjige, također je znatan razlog zbog kojega možemo smatrati ove knjige autentičnima. Pisci, naime, vanredno tačno, upravo dramatskom živahnošću predočuju pojedine događaje. Opisuju kretanje i vladanje pojedinih prisutnih lica i spominju njihova imena. Navode često tačno mjesto i vrijeme gdje se što dogodilo. Sve to mogli su predočiti samo onda, ako su sami gledali ili slušali sve ono što pripovijedaju, ili su to doznali od neposrednih svjedoka.

Tako je, na pr., veoma zorno i tačno prikazano čudesno umnožavanje hljeba i obećanje presvete Euharistije (Iv. 6), iscjeljenje slijepca od rođenja (Iv. 9), uskrsenje Lazarovo (Iv. 11). Neke riječi Isusove navedene su tačno u sirskokaldejskom jeziku kako ih je izgovorio sam Isus Krist, kao, na pr., »Ephetha« = otvori se; »Eli, eli, lama sabaktani« = Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio! (Mark. 5, 41; 15, 34).

d) **Vjernost u prikazivanju.** U novozavjetnim knjigama crtaju nam pisci zorno i vjerno sav vjerski, ćudoredni i društveni život kao i političke prilike onoga doba u Palestini i drugim istočnim pokrajinama rimskoga carstva. Nerijetko nam tačno označuju vrijeme kad su se koji događaji zbivali, navode i opisuju pojedina mjesta, krajeve i narodne običaje. Sravnimo li njihove opise sa svjetovnim povjesnicima onoga doba, kao, na pr., s Josipom Flavijem, možemo vidjeti da se njihovi opisi tačno slažu s onima kako ih daju svjetovni povjesnici. Ovako vjerno i tačno mogli su ocrtati sve samo oni koji su doista živjeli u doba Kristovo kad su bile takve prilike u Palestini. Kasnije, naime, naročito poslije razorenja Jerusalema, znatno su se promijenile prilike u Palestini, tako te ih kasniji pisci nikako ne bi mogli ovako vjerno ocrtati.

Crtanje suvremenih prilika. Pisci novozavjetnih knjiga crtaju nam karakter farizeja i saduceja. Spominju herodovce i carinike. Svi ti bili su doista onakvi kako nam ih oni predočuju. Nadalje se spominju poimence imena rimskih careva i upravitelja pojedinih pokrajina. Spominju se također tri vrste novca koji se upotrebljavao u Palestini. Tako, na pr., židovski: srebrnici (šekel) i talenat; grčki: mina, drahma, didrahma, lepta; rimski: dinar, as, četvrt asa (kvadrant). Naročito pisac Djela Apostolskih pokazuje tačno poznavanje istočnih pokrajina rimskoga carstva kao Palestine, Male Azije, Makedonije i Grčke; poznaje vjerno život, običaje te građanske i vojničke uredbe onoga doba u tim krajevima. Sve to dokazuje da su pisci novozavjetnih knjiga doista živjeli u ono doba i tako mogli poznavati sve prilike.

Zanimljivo je, nadalje, da nam ti pisci nigdje ne spominju razorenje Jerusalema, premda je to zacijelo bio veoma znatan događaj u povijesti židovskog naroda. To je znak da su njihovi spisi bili već napisani prije razorenja Jerusalema. Jamačno, da su kasnije pisali svoja djela, ne bi propustili spomenuti taj događaj, pogotovu, da upozore na ispunjenje proroštva što ga je Krist rekao o razorenju Jerusalema.

2. **IZVANJI RAZLOZI.** a) **Stari rukopisi.** U stara vremena, kad nije bilo poznato štamparsko umijeće, širile su se knjige prepisivanjem. Prijepisi prirađivali bi se na papirosu, ili, u kasnija vremena, na pergameni. Nisu nam se, doduše, sačuvali oni izvornici Sv. Pisma koji su bili napisani rukom pisaca (autografi); ali to nije bilo ni potrebno, kad su nastali mnogi prijepisi. Mnogi su prije-

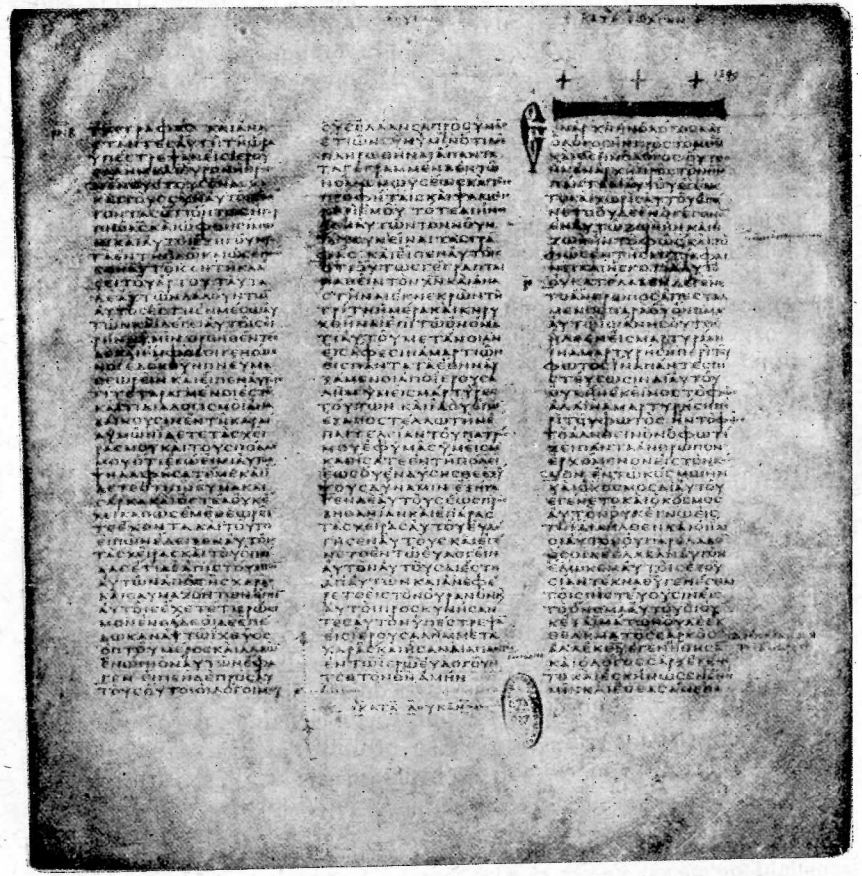

Sl. 16. Vatikanski kodeks, pisan grčkim jezikom, potječe iz IV vijeka. Otisak toga kodeksa (umanjen za jednu trećinu) sadržaje tekst iz Luk. Evand. 24, 33—24, 44, te početak Ivanova Evanđelja 1, 1—14. Čuva se u vatikanskoj knjižnici.

pisi bili uništeni, naročito za Dioklecijanovih progonstava, jer je Dioklecijan izdao izričiti nalog da se imadu spaliti svi prijepisi Sv. Pisma štogod se nađu. Ipak se, pored svega toga, sačuvalo veoma starih prijepisa Sv. Pisma. Najstariji ti prijepisi potječu iz 3, 4 i 5 stoljeća, a kasnije ih ima sve veći broj. Ti se stari prijepisi nazivaju k o d e k s i. Najznatniji od tih kodeksa jesu: v a t i k a n s k i (vidi sl. 16) i s i n a j s k i (vidi sl. 17), oba iz 4 vijeka, pisani na pergameni.

Iz 5 vijeka poznati su a l e k s a n d r i j s k i i E f r e m o v kodeks. U novije doba pronađeno je 19 odlomaka raznih kodeksa od papirosa u Egiptu (vidi sl. 18), a neki od njih potječu iz 3 vijeka. Iz kasnijih vjekova, 6, 7 i 8, imade preko 4000 kritičkih grčkih kodeksa (vidi sl. 19). Naučnim istraživanjem pronalazi se sve više ovakvih rukopisa iz starih vremena.

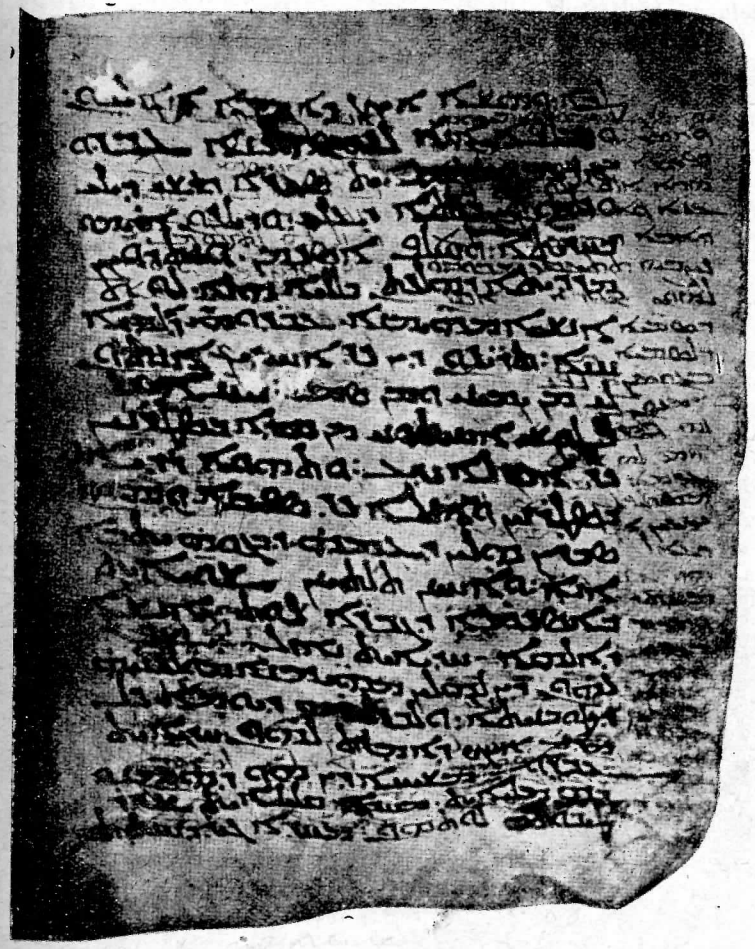

Sl. 17. Sinajski sirski kodeks, pisan sirskim jezikom. Sadržava tekst Mat. Evanđelja 15, 12—27. Pronašla ga 1892 g. Engleskinja Agnes Smit Luesova (Agnes Smith Lewis) u samostanu sv. Katarine na gori Sinaju. Potječe iz IV—V vijeka. Ispod njega otkriven je još stariji prepis Evanđelja koji se još istražuje.

Sigurnost autentičnosti. Nijedno svjetovno književno djelo nije se sačuvalo u tolikom broju prijepisa, a veoma su rijetka djela koja bi starinom prijepisa nadmašila prijepise Sv. Pisma. Tako, na pr., nađeni su u egipatskim grobnicama tek neki odlomci prijepisa Ilijade iz 2 ili 3 vijeka

pr. Kr. Iz Vergilija i Cicerona sačuvalo se tek nekoliko veoma otrcanih odlomaka prijepisa. Najstariji prijepis Horacijevih pjesama sačuvan je tek iz 8 vijeka posl. Kr., a najstariji prijepisi djela Julija Cezara, Tacita i Platona potječu tek iz 9 vijeka. U naučnim krugovima smatraju se ti rukopisi veoma čvrstim dokazima za autentičnost spomenutih djela. No usporedimo li njihov neznatan broj rukopisa i njihovu starinu s daleko brojnijim i starijim rukopisima Sv. Pisma, tada nam može to biti jači dokaz za autentičnost Sv. Pisma Novoga Zavjeta negoli ikoji prijepis svjetovnih književnih djela.

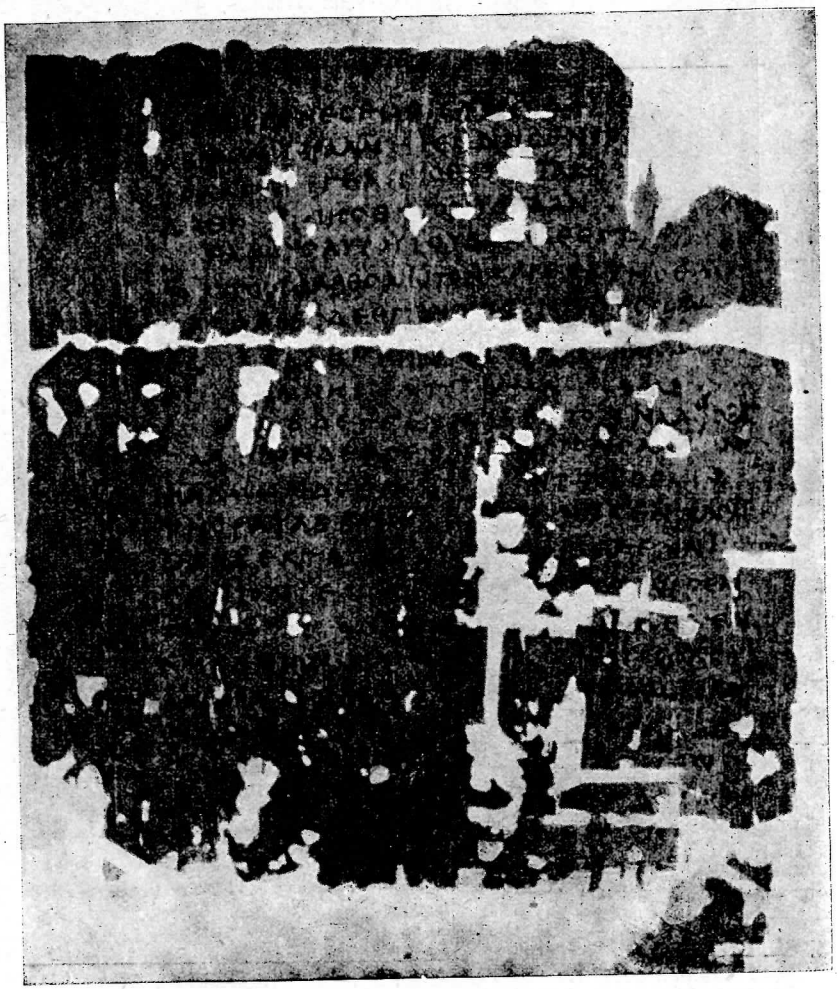

Sl. 18. Odlomak jednoga kodeksa, pisana grčkim jezikom na papirosu što potječe iz III vijeka. Sadržava tekst iz Mat. Evanđelja 1, 1—12.

b) **Prijevodi Sv. Pisma.** Još sigurniji dokaz za autentičnost Sv. Pisma Novoga Zavjeta daju nam najstariji prijevodi. Dok, naime, najstariji kodeksi Sv. Pisma u originalnom grčkom jeziku sižu samo

do trećeg vijeka, sačuvala su nam se dva prijevoda Sv. Pisma Novog Zavjeta iz drugog vijeka, a to su sirski i stari latinski prijevodi. Sirski prijevod daje nam Tacijan u sirskoj evanđeoskoj harmoniji, po imenu »Diatessaron«, iz prve polovice drugog vijeka. Doskora bio je načinjen sirski prijevod čitavoga Novog Zavjeta, gdje se zapaža znatan utjecaj Tacijanova Diatesarona. Kasnije prozvan je taj prijevod »Pešito« = opći pučki prijevod.

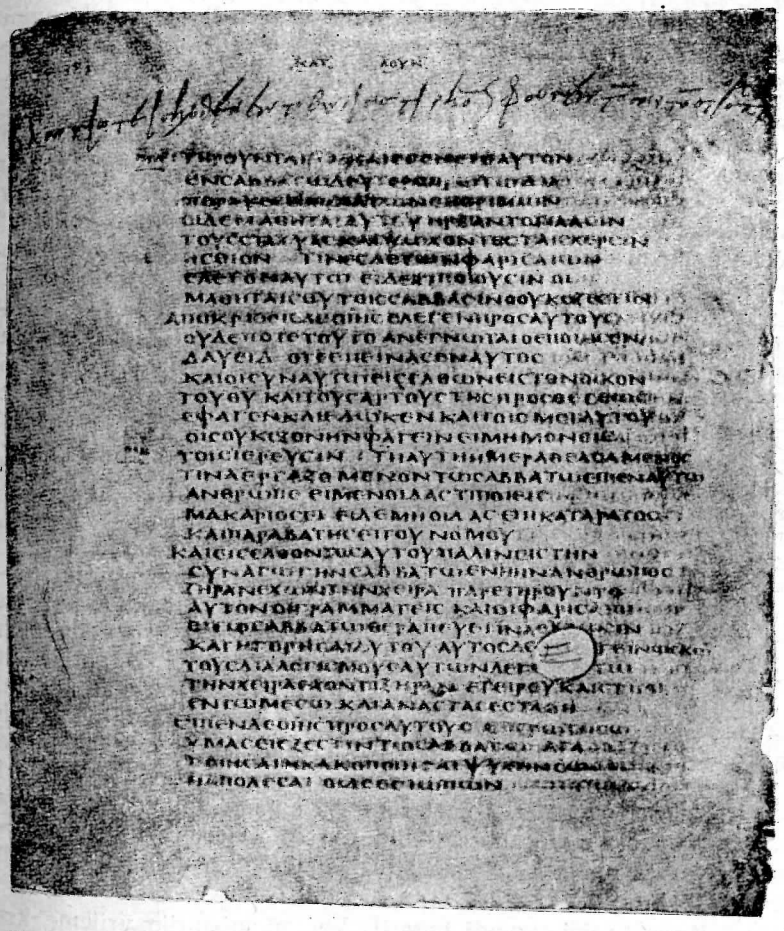

Sl. 19. Codex cantabrigiensis. Pisan grčkim jezikom, sadržava tekst iz Luk. Evanđelja 24, 44. Potječe iz VI vijeka. Čuva se u univerzitetskoj knjižnici u Kembridžu (Cambridge).

Stari latinski prijevod, poznat pod imenom »Itala«, postao je također u 2 vijeku. Njime se služi u svojim spisima potkraj 2 vijeka znameniti crkveni pisac Tertulijan. On spominje da je u njegovo doba bio taj prijevod u općenitoj upotrebi. Naučnjak Fogels (Vogels) dokazao je da je na taj latinski prijevod također utjecao Tacijanov

Diatesaron, jer ima u izražavanju mnogo sličnosti sa sirskim prijevodom.

Drugi znatni prijevodi. Iz 4 stoljeća potječu dva znamenita prijevoda, a to je etiopski i gotski prijevod. Ovaj potonji priredio je gotski biskup Ulfila, a sačuvan je u srebrnom kodeksu (Codex argenteus) kao najstariji spomenik germanske literature. Pohranjen je u Upsali.

Koncem 4 vijeka i početkom 5 vijeka priredio je sv. Jeronim noviji latinski prijevod cijeloga Sv. Pisma St. i N. Zavjeta koji je Crkva odobrila za službenu upotrebu, tako te bi prozvan »Vulgata«.

U 5 vijeku postao je armenski prijevod Sv. Pisma.

Slavenski prijevod. Za nas Slavene veoma je znatan slavenski prijevod Sv. Pisma, načinjen od sv. braće Ćirila i Metodija u 9 vijeku. Najznamenitiji rukopisi slavenskog prijevoda Svetoga Pisma jesu: Codex du Texte sacré koji se čuva u knjižnici u Reimsu, a napisan je ćirilicom oko 1020 godine; Ostromirovo Evanđelje, pisano oko 1056 za bojara Ostromira u Novgorodu, a sada se čuva u Petrogradu; Zografsko Evanđelje, pronađeno u Bugarskom manastiru Zografu na Sv. Gori Atosu, a sada pohranjeno u Petrogradu, iz 11 vijeka; Asemanovo ili Vatikansko Evanđelje i Marijinsko Evanđelje, oba iz 11 vijeka.

Mnoštvo starih rukopisa. U potonjim vjekovima prevodilo se Sv. Pismo i na različite druge jezike. Kojigod je narod primio kršćanstvo, imao je doskora na svom jeziku i prijevod Sv. Pisma. Danas ima u svemu sačuvano preko 8000 starih rukopisa latinskog prijevoda Sv. Pisma i preko 1000 rukopisa prijevoda Sv. Pisma na raznim istočnim jezicima.

Znatnost starih prijevoda i rukopisa. Svi ti mnogobrojni prijevodi Sv. Pisma Novoga Zavjeta služe nam kao jaki dokaz za njihovu autentičnost, i to zato, jer ako starina tih prijevoda siže već u prvu polovinu drugoga vijeka, nema sumnje da su njihovi izvornici postali prije prijevoda, dakle, najkasnije krajem prvoga vijeka. U drugu ruku, mnogobrojnost tih prijevoda očevidno dokazuje kako je vladalo opće zanimanje za te knjige, kad se osjećala potreba da se tako mnogo prevode i da ih svaki narod ima u svom jeziku. Ta nam je pojava razumljiva samo tako, što su morali ljudi biti čvrsto uvjereni da su novozavjetne knjige uistinu djelo apostola i njihovih učenika, i zato su bile u tolikoj cijeni i ugledu.

c) **Mnogobrojni navodi (citati).** Već u najstarije vrijeme kršćanstva, to jest potkraj prvoga stoljeća, zatim u drugom, trećem, a pogotovu u kasnijim vjekovima zapažamo kako mnogi, veoma ugledni crkveni pisci, u svojim spisima navode izreke iz različitih knjiga Sv. Pisma Novoga Zavjeta. Ovi su navodi tim značajniji, što se stavljaju u isti red s navodima Sv. Pisma Staroga Zavjeta i smatraju ih apostolskim knjigama.

U prvom redu znatni su navodi **apostolskih otaca.** Apostolskim ocima nazivaju se oni crkveni pisci koji su bili neposredni učenici apostola ili su ih lično poznavali. Njihovi spisi potječu iz svršetka prvoga vijeka i početka drugoga vijeka. Premda nam se sačuvalo malo spisa apostolskih otaca, ipak nam se u njima sačuvala, što doslovno, što po smislu, 34 navoda. Zanimljivo je da je najviše tih citata uzeto iz Matejeva Evanđelja, jer je ono najstarije od novozavjetnih knjiga. Najmanje navoda ima iz Ivanova Evanđelja, jer je ono postalo istom oko 100 godine.

Tako, na pr., od apostolskih otaca pisac poslanice sv. **Barnabe** koji je živio krajem prvog stoljeća, citira u toj poslanici tri rečenice iz Evanđelja Matejeva, a među tima i onu poznatu: »Mnogo je zvanih, ali malo izabranih« (Mat. 20, 16; 22, 14), s uvodom: »Kako je pisano«, koji se također najčešće ponavlja u Matejevu Evanđelju.

Nadalje, sv. **Klement Rimski,** učenik Sv. Petra i njegov treći nasljednik na biskupskoj stolici u Rimu (92—101), navodi u svojoj poslanici Korinćanima šest rečenica iz prva tri Evanđelja te prije njihova navoda izričito naglašava: »Spomenite se riječi Gospoda Isusa!...«

Sv. Ignacije, učenik sv. Ivana apostola i kao biskup nasljednik sv. Petra u Antiohiji, odveden bi po nalogu cara Trajana u Rim gdje umre 107 godine kao mučenik. On je napisao više poslanica crkvenim općinama. U tim listovima imade šest navoda iz Evanđelja i mnogo navoda iz poslanica sv. Pavla apostola.

Sv. Polikarpo, također učenik sv. Ivana apostola i biskup u Smirni, napisao je skoro poslije smrti sv. Ignacija poslanicu Filipljanima. U njoj imade sedam navoda iz Evanđelja te iz poslanica sv. Pavla, Petra i Ivana apostola.

Mnogo navoda iz novozavjetnih knjiga nalazimo, dalje, u **»Poslanici Diognetu«, »Herminom Pastiru«, »Nauci dvanaestorice apostola«,** koji spisi također potječu iz doba apostolskih otaca.

U pismima crkvenih pisaca iz 2, 3 i 4 vijeka, koji potječu od sv. Justina, Tertulijana, sv. Ireneja, Origena, sv. Cipriјana i dr., sačuvalo nam se toliko mnoštvo citata iz različitih knjiga Sv. Pisma Novoga Zavjeta, te bi se iz samih tih citata moglo nanovo sastaviti čitavo Sv. Pismo, kad bi se kojim slučajem izgubio njegov tekst.

Važnost navoda. Ovi mnogobrojni navodi iz novozavjetnih knjiga Sv. Pisma očevidno dokazuju njihovu autentičnost, jer da je bilo samo traga kakvoj sumnji o njihovu postanku, ne bi im pripisivali tolik ugled. Pogotovu jaki dokaz za njihovu autentičnost jesu spisi apostolskih otaca koji su kao neposredni učenici apostola najpouzdanije znali koje knjige potječu od apostola i sv. pisaca, te im pripada ugled Sv. Pisma.

d) **Svjedočanstva sv. otaca, apologeta i crkvenih pisaca.** Ugledni apostolski otac Papija, učenik sv. Ivana apostola, kasnije hijerapolski biskup u Frigiji, spominje u svom djelu: »Tumačenje Gospodinovih govora«, napisanom oko 130 g., izrično Mateja i Marka kao pisce Evanđelja. Za Mateja još kaže da je svoje Evanđelje izvorno napisao hebrejskim jezikom. Kako od spomenutog Papijina djela nije sačuvano nego tek desetak redaka, na kojima je to napisano, nema sumnje da je u čitavom njegovu djelu bilo još svjedočanstvo i o drugim novozavjetnim piscima.

Svjedočanstvo sv. Justina apologete. Sv. Justin rodio se početkom 2 vijeka u Sihemu u Samariji. Roditelji bili su mu neznabošci. U mladosti proputovao je čitav istok i zapad, upoznao se s različitim filozofskim sustavima, ali nigdje nije mogao naći smirenja svojoj težnji za istinom. Najposlije upozna i primi kršćanstvo. Odlikovao se kao oduševljeni branilac kršćanstva (apologeta). Najznatnija njegova apologetska djela jesu dvije Apologije i Razgovor sa Židovom Trifonom. U tim svojim djelima naziva Evanđelje »Uspomene apostola« = ἀπομνημονεύματα »što su ih napisali Kristovi učenici i njihovi pratioci«; spomnje da su se Evanđelja već

u njegovo doba s jednakim poštovanjem javno čitala kod službe Božje, kao i proročke knjige. Za sadržaj tih knjiga kaže da je »uzvišen«. Po apostolima govori mu »Božja istina i nebeska mudrost«. Budući da je Justin bio čovjek duboke obrazovanosti i na osnovu temeljita proučavanja prigrlio kršćanstvo, nema sumnje da je kritički pomno ispitivao povijesnu istinitost novozavjetnih biblijskih knjiga, prije nego li je prigrlio kršćanstvo. Stoga njegovo svjedočanstvo za autentičnost novozavjetnih biblijskih knjiga ima neospornu vrijednost.

Svjedočanstvo sv. Ireneja. On se je rodio g. 140 u Maloj Aziji. Bio je učenik sv. Polikarpa i, prema tome, svjedok predaje sv. Ivana apostola. Kasnije došao je u Galiju gdje ga je lionski biskup Potin zaredio za svećenika. Poslije mučeničke smrti Potinove postade Irenej lionski biskup te, poslije, umre mučeničkom smrću. Bio je veoma učen. Poznavao je dobro istočnu i zapadnu crkvenu predaju. Njegovo je najznamenitije djelo »Proti krivovjerstvima«. On ima preko 400 citata iz Evanđelja, a na jednom mjestu kaže doslovce: »Matej je objelodanio svoje Evanđelje među Židovima u njihovu jeziku u isto doba kad su Petar i Pavao naviještali Evanđelje u Rimu. Zatim je Marko, Petrov učenik, zabilježio što je propovijedao Petar. I Luka, pratilac Pavlov, napisao je knjige Evanđelja kako ga je naviještao Pavao. Najposlije je Ivan, učenik Gospodinov, koji mu se naslonio na grudi izdao Evanđelje dok je boravio u Efezu«. I za djela apostolska kaže da ih je napisao sv. Luka.

Pored ovih jasnih svjedočanstava treba da još spomenemo **Klementa Aleksandrijskoga** (umro 217), **Tertulijana** (umro 240), **Muratorijev odlomak**, koji također poimence spominje Evanđelja i ostale novozavjetne knjige.

e) **Svjedočanstva krivovjeraca.** Krivovjerci prvih vjekova kršćanstva, kao, na pr., Bazilid, vođ gnostičkoga krivovjerja (oko 120 g.), i njegov pristaša Valentin (oko 140 g.), zatim Marcion i dr. pozivali su se na Evanđelja i na druge novozavjetne knjige da dokažu svoje krivovjerno naučavanje. Kad se, na pr., Marcion obara na neke novozavjetne knjige da im poreče autentičnost, čini to zbog toga, jer njihova nauka ne govori u prilog njegovu krivovjerju. Ipak i time posvjedočava njihovu autentičnost, da su već u ono doba postojale i pripisivale se novozavjetnim piscima.

f) **Svjedočanstva neznabožačkih pisaca.** Neznabožački pisci i filozofi izvrgavali su ruglu i preziru kršćanstvo. Ali važno je za nas da i oni spominju u svojim spisima Evanđelja i druge novozavjetne knjige, te vele da su ih napisali neuki ljudi, Isusovi učenici. Tako, na pr., neznabožački filozof Celzo, u polovini 2 vijeka, oštro napada u svom djelu »Istinita riječ« evanđeoske istine te kaže za Evanđelja da su to »Spisi Kristovih učenika«. Tim svjedočanstvima nehotice priznavaju autentičnost novozavjetnih knjiga. Da su ovi neznabožački pisci samo malo posumnjali u autentičnost novozavjetnih knjiga, jamačno ne bi propustili ni to upotrebiti kao oružje protiv kršćanstva.

g) **Lažni apostolski spisi (apokrifi).** Već krajem prvoga vijeka i u početku drugoga našlo se ljudi koji su nastojali nasljedovati prave apostolske knjige nadijevajući im zvučna imena da ih tako lakše prošire pod plaštem apostolskog ugleda. Tako su, na pr., nastala lažna evanđelja: Jakobovo, Nikodemovo, Petrovo, Otkrivenje sv. Petra, Nauka apostola Tadeja, Djela apostola Tome i drugi slični spisi. Nerijetko su ti spisi sadržavali i krivovjerni nauk. No sve ovakve spise prepoznali su poglavari kršćanskih crkava odmah kao podmetnute, prozvali ih apokrifnima te ih zabacili kao lažne. Njih, dakle, tačno razlikuju od apostolskih spisa. To je znak da je svršetkom prvoga vijeka i početkom drugoga bio sasvim tačno poznat i ustaljen broj onih knjiga koje su se smatrale pravim Svetim Pismom Novoga Zavjeta.

h) **Vazdašnje uvjerenje Crkve.** Najposlije, možemo uzeti u obzir i vazdašnje uvjerenje Crkve kroz sva stoljeća, koja je u mnogo navrata, počevši od prvih vjekova i kasnije, tačno izbrajala popis knjiga Sv. Pisma Staroga i Novoga Zavjeta. Kod toga je budno pazila da se u broj tih knjiga ne uvrsti nijedna sumnjiva.

Sva, dakle, navedena svjedočanstva kršćanskih pisaca i svjedočanstva samih protivnika kršćanstva, krivovjeraca i neznabožačkih pisaca, kao što i vazdašnje uvjerenje crkvene predaje, nepokolebljiv su dokaz za autentičnost novozavjetnih biblijskih knjiga. Zato, s punim pravom, pita sv. Augustin: »Kojim bi knjigama čovjek još mogao vjerovati, kad bi se moglo posumnjati o autentičnosti tih knjiga što ih je Crkva primila od samih apostola i vazda čuvala kao apostolske?«

§ 12 Cjelovitost biblijskih izvora

Cjelovitost biblijskih izvora znači da nam se njihov tekst sačuvao potpun i u bitnosti nepromijenjen, kakav je izašao iz ruku njihovih pisaca. Od toga teksta nije se ništa izgubilo ili okrnjilo, niti je u nj što novo umetnuto. Dakako, da nam se nisu do danas sačuvali izvorni rukopisi tih tekstova koji su neposredno izašli iz ruku pisaca (autografi). No to nije ni potrebno, jer se i bez toga mogla sačuvati cjelovitost tih knjiga pomoću mnogih prijepisa koji su se odmah pojavili čim su izašli izvornici tih knjiga. Da se tekst biblijskih knjiga sačuvao cjelovit i neiskvaren, vidi se iz pažnje kod prepisivanja, iz poštovanja koje su vjernici imali prema tim knjigama, iz mnogobrojnih suglasnih prijepisa koji su se sačuvali od najstarijih vremena i, najposlije, iz prijevoda tih knjiga koji su tijekom vremena postali iz izvornog teksta.

A) CJELOVITOST STAROZAVJETNIH KNJIGA

1. **PAŽNJA KOD PREPISIVANJA.** Sam Mojsija zabranio je najstrože Izraelcima da išta dodavaju i oduzimaju riječima što ih je on govorio i napisao. Izraelci su doista pomno pazili na to da se svete knjige najvećom tačnošću prepisuju. U tu svrhu bilo je u Talmudu propisano kakvim crnilom i na kakvoj pergameni treba prepisivati tekst svetih knjiga. Prepisivač je morao paziti na veličinu pojedinih slova. Jedno slovo trebalo je biti razmaknuto od drugoga za debljinu jednog vlasa. Ako bi se u prijepisu našlo pogrešaka, trebalo je čitav prijepis uništiti. Židovski književnici izbrojili su sve riječi, retke, štaviše, tačno i sva pojedina slova čitavog Sv. Pisma i običavali su na svršetku svake knjige potvrditi koliko riječi, redaka i slova ima koja knjiga.

2. **PRIJEPISI** su se pomno čuvali u zbornicama, redovno su se svake subote i blagdana čitali, tako da je njihov tekst i sadržaj bio veoma poznat, i odmah bi se mogla opaziti kakva promjena, dodatak ili okrnjivanje teksta. Svake sedme godine morao se pročitati narodu čitav tekst Sv. Pisma kad se sabrao na praznik Sjenica. Tom zgodom mogle su se popraviti pogreške, ako bi se koja uvukla u koji prijepis.

3. **SVEĆENICI, KNJIŽEVNICI, ZAKONODAVCI I SAV NAROD** izraelski imali su najveće poštovanje prema tim knjigama. To jasno svjedoči židovski povjesnik Josip Flavije kad kaže: »Sav svijet zna koliko mi cijenimo svoje knjige; jer kolikogod je vjekova prošlo, ipak se niko nije usudio štogod im dodati, ili oduzeti ili u njima preokrenuti.«

4. **MIŠLJENJE SAMARIJACA.** Poznato je, najposlije, kolika je opreka i mržnja vladala između Židova i Samarijaca, te su jedni drugima znali spočitavati grijehe. Nema sumnje, kad bi opazili jedni ili drugi ma i najmanju kakvu razliku u tekstu prijepisa Sv. Pisma, što su ih imali jedni i drugi, ne bi propustili da to ne prekore; ali nigdje ne nalazimo traga ovakvu prijekoru, jer su se prijepisi Sv. Pisma jednih i drugih posve slagali.

B) CJELOVITOST NOVOZAVJETNIH KNJIGA

1. **MNOGO PREPISIVANJE.** Poznato je da su se i novozavjetne knjige odmah u početku mnogo prepisivale di ih mogu čitati razne kršćanske općine. Tako, na pr., sv Pavao apostol izričito kaže neka se njegove poslanice šalju i drugim kršćanskim općinama na čitanje. Tako je još za života samih apostola nastalo mnogo prijepisa. Zacijelo bi se u to doba odmah opazilo da se prijepisi nisu slagali, a nema sumnje da bi sami apostoli prvi tomu prigovorili. Kako se već za života apostola umnožio broj prijepisa, još je teže bilo kasnije da se prijepisi iskvare jer je bilo lako isporediti ih s brojnim starijim prijepisima iz apostolskih vremena.

2. **POMNA PAŽNJA.** Pored toga, pomno su pazili na tekst tih knjiga poglavari, biskupi i svećenici pojedinih kršćanskih crkvenih općina koji su te knjige zdušno čuvali kao svete i čitali ih kod službe Božje kao riječ Božju. Kolikom su budnošću pazili na tekst tih knjiga, vidi se i po tom, što su odmah opazili svaku najsitniju promjenu, ako bi je ko kušao unijeti u tekst tih knjiga.

3. **SAGLASNOST NAJSTARIJIH RUKOPISA.** Najposlije, za cjelovitost biblijskih izvora Staroga i Novoga Zavjeta zajedno svjedoči potpuno suglasje najstarijih rukopisa Sv. Pisma iz različitih mjesta i krajeva, kao i suglasje različitih prijevoda koji su postali u različito vrijeme i od različitih prevodilaca (isporedi dokaz za autentičnost). K tomu pridolazi i slaganje nebrojenih citata crkvenih pisaca iz različitog doba, iz kojih bi se mogao rekonstruirati čitav tekst Sv. Pisma.

Varijante. Istina, ima u nekim prijepisima, a osobito u prijevodima nekih sićušnih razlika u tekstu, ali te su takve prirode, da nipošto ne mijenjaju bitni smisao teksta. Tako, na pr., dešava se da se u nekim prijepisima upotrebljavaju na istom mjestu različite riječi za jedan isti pojam (sinonimi), ili da se mjesto singularnog oblika upotrebljava pluralni, ili da je prepisivač zbog pogreške u slušanju ili gledanju teksta zamijenio u prepisivanju koja slova. Ove razlike u čitanju naziva znanstvena kritika biblijskih tekstova varijantama (lectiones variantes). No sve pored najstrožeg ispitivanja znanstvene kritike, utvrđeno je danas da nijedna od tih različica u čitanju ne utječe na bitnu promjenu smisla u dogmatskom ili ćudorednom naučavanju, ili u pogledu iznošenja povijesnih događaja.

§ 13 Pouzdanost biblijskih izvora

Pouzdanost povijesnih izvora zajamčena je time, ako su njihovi pisci m o g l i tačno doznati sve ono o čemu pišu; nadalje, ako su bili čestita i istinoljubljiva značaja te h t j e l i reći čistu istinu, a ne da možda zbog kakve vremenite probitačnosti i koristoljublja namjerice prikazuju događaje drukčije negoli su se uistinu zbili. Osim toga, utvrđuju pouzdanost i saglasna svjedočanstva svjetovnih pisaca o istim knjigama. Promotrimo li te prilike kod pisaca biblijskih knjiga Staroga i Novoga Zavjeta, možemo lako razabrati da ni u kojem pogledu nema opravdane sumnje za njihovu pouzdanost.

1. **MOGLI SU DOZNATI ISTINU.** Što se tiče starozavjetnih pisaca, svi su savremenici onih događaja što ih opisuju. Oni su mogli lako doznati sve ono o čem upišu, bilo neposrednim promatranjem, bilo iz usmene predaje koja se vjerno čuvala, bilo, najposlije, iz onih pismenih izvora što ih sami spominju, kao, na pr., rodoslovlja, kronike, dnevnici itd.

a) **Starozavjetni pisci.** Tako, na pr., Mojsija mogao je lako doznati iz usmene predaje o patrijarsima za one najvažnije događaje iz povijesti praobjave, što ih opisuje u prvoj knjizi. Svim ostalim događajima što ih opisuje u potonje četiri knjige bio je on sam svjedok i očevidac. To se također jasno razabira iz vjernog, zornog i tačnog načina opisivanja, a to može da potječe samo od čovjeka koji je sve ono sam vidio i doživio, a ne istom saznao od drugih po pripovijedanju. Jednako i drugi starozavjetni pisci opisuju u svojim knjigama savremene događaje kojima su bili sami svjedoci.

b) **Novozavjetni pisci.** Što se tiče novozavjetnih pisaca, oni koji su bili apostoli sami su bili svjedoci svih onih događaja što ih opisuju. Oni, pak, koji nijesu bili apostoli, nego njihovi učenici, kao Marko i Luka, poznavali su kao prijatelji i drugovi apostola tačno njihovo naučavanje, a i mogli su od apostola tačno doznati kako su se pojedini događaji zbili. To se također vidi iz zornog načina njihova pripovijedanja. Zato i kaže sv. Ivan apostol: »Što čusmo, što vidjesmo očima svojima, što razmotrismo i ruke naše opipaše o Riječi života... javljamo i vama.« Kako su oprezno kritički prosuđivali događaje o kojima pišu, vidi se naročito kod opisa uskrsnuća i ukazivanjâ Isusovih, jer nijesu htjeli naprečac da povjeruju, nego istom onda kad su se sasvim osvjedočili o istini.

2. **ZNAČAJ BIBLIJSKIH PISACA.** Promotrimo li lični značaj pojedinih biblijskih pisaca, kako se odrazuje iz njihovih djela, vi-

dimo da su ti pisci veoma plemeniti, pošteni i istinoljubljivi. Bili su ljudi koji nisu težili za taštom slavom, nisu bili pohlepni za vremenitim blagom i bogatstvom. Svagda su nastojali kako da uvećaju slavu Božju i da ljude potaknu na vršenje zakona Božjega da se tako spase. Za svoj požrtvovni rad doživljavaju mjesto ljubavi i zahvalnosti ponajčešće mržnju, prezir, zlostavljanje i samu smrt. No sve to ne može ih pokolebati da odustanu od svog plemenitog nastojanja.

a) **Plemenitost značaja starozavj. pisaca.** Kolike li, na pr., plemenštine u Mojsije, koji uz toliku nezahvalnost naroda strpljivo podnosi sve poteškoće, uvrede i prezir naroda svoga, samo da ga usreći. Za dobro i spas svoga naroda spreman je da i život svoj žrtvuje, ako bi ustrebalo. »Oprosti narodu krivicu, ili ako nećeš, ispiši mene iz svoje knjige koju si napisao« (knjige života)! Jednako vidimo i kod različitih svetih proroka, kao: Ilije, Eliseja, Isaije, Jeremije, Ezekijela i drugih, koliko su morali trpjeti od svoga nezahvalnog naroda zato, što su ga odvraćali od opaćine na put kreposti. Neki od njih podnijeli su od ruku svoga naroda mučeničku smrt, kao, na pr., Jeremija i Ezekijel.

b) **Plemenitost značaja novozavj. pisaca.** Jednaku plemenitost, nesebičnost i požrtvovnost vidimo kod novozavjetnih pisaca. Oni ostavljaju sva zemaljska dobra: svoje staleško zanimanje, posjed, porodicu i zavičaj te polaze za Kristom i navraćaju ljude da slijede njegovu nauku. Oni dobro znadu da ih zbog toga čeka prezir i progonstvo od Kristovih neprijatelja, a najposlije i mučenička smrt za sve ono što su propovijedali i napisali. Ludo bi bilo i pomisliti da je lažno sve ono što su svi ti pisci napisali, jer tada bi lagali na svoju štetu, a nitko pametan ne laže na svoju štetu.

3. **NAČIN PRIKAZIVANJA** biblijskih pisaca sasvim je jednostavan, prostodušan i pun iskrenosti. Pisci spominju bez ikakva opravdavanja svoje vlastite pogreške, pogreške svoga naroda pa i pogreške savremenih vladara. Pišu, nadalje, o događajima i stvarima što su bile javno poznate. Očevidno, kad njihovi navodi ne bi bili istiniti, ne bi se usudili da tako što pišu, jer ne bi izbjegli javnim prigovorima i prekorima zbog svojih lažnih navoda. No nigdje ne nalazimo traga prigovorima ili prekorima ovakve vrste.

4. **SVJEDOČANSTVA SVJETOVNIH PISACA.** Najposlije, veoma jaki razlozi za istinitost i pouzdanost biblijskih pisaca jesu svjedočanstva različitih svjetovnih pisaca i povijesnih spomenika. Oni potvrđuju istinitost onih događaja koji se spominju u biblijskim izvorima. Tu naročito spominjemo rezultate novijih pomoćnih znanosti za proučavanje povijesti staroga vijeka, kao arheologije, asiriologije, egiptologije i sličnih znanosti. Te nam znanosti otkrivaju da su u različitim spomenicima staroga vijeka iz Egipta, Asirije, Babilonije i drugih okolnih krajeva zabilježeni mnogi događaji sasvim onako i u ono vrijeme kao što su prikazani u nekim biblijskim izvorima.

Biblija i arheološki nalazi. Tako, na pr., »Babilonski ep« pjesnički nam crta događaje iz prvog doba povijesti roda ljudskoga o stvaranju svijeta, o drvu života, o blaženosti i padu prvih ljudi (vidi sl. 20), o sveopćem potopu, babilonskoj kuli itd. »Gilgameš ep« sastavljen od 12 pločica, i neki drugi pismeni i rezbarski spomenici crtaju nam opći potop. Naučnjak H. Revlizn (Rawlison) otkrio je g. 1849 ruševine Abrahamova

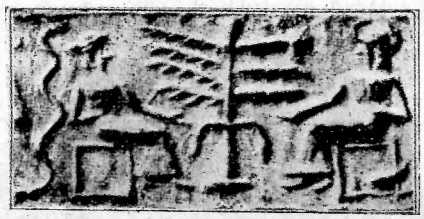

Sl. 20. Asirski relijef koji pretstavlja sveto drvo u raju zemaljskom. Čuva se u britskom muzeju u Londonu.

rodnog mjesta Ura Haldejskog. Dominikanac P. Šajl (Scheil) proučio je g. 1901 Hamurabijev zakonik, sačuvan na spomeniku iz 2100 godina pr. Kr. (vidi sl. 21). Mnoge ustanove toga zakonika slične su po sadržaju onim što ih Mojsija spominje u svojih pet knjiga. Naročito je zanimljivo da se

Sl. 21. Hamurabijev spomenik.

vladanje kralja Hamurabija vremenski tačno pokriva s onim izvještajem u prvoj knjizi Mojsijinoj gl. 14, gdje se govori o kralju Amrafelu i o četiri druga kralja koji su zavojštili na Lota u Sodomi i Gomori. Pred nekoliko decenija nađen je spomenik koji predočuje asirskog kralja Senaheriba s ovim napisom: »Senaherib, kralj svega svijeta, kralj Asirije, sjedi na prijestolju i promatra plijen Lahiša«. Taj se navod sasvim slaže s izvještajem iz druge knjige kraljevske (18, 14), gdje se kaže da je asirski kralj Senaherib primio u palestinskom gradu Lahišu danak od Ekzekije, kralja židovskoga. U drugoj knjizi Kraljevskoj (gl. 3) pripovijeda se, da je mo-

apski kralj Meša davao kralju izraelskom 100.000 jaganjaca i 100.000 ovnova. Kad je umro Ahab, odmetnuo se moapski kralj od izraelskoga. Istinitost ovoga događaja potvrđuje spomenploča kralja Meše, pronađena g. 1868. u Dibanu, koja imade ovaj napis: »Ja sam Meša, sin Kešmobona, kralja moapskoga. Moj je otac bio trideset godina kralj moapski, a ja sam postao kraljem poslije svoga Oca. Omri bijaše kralj u Izraelu, te je dugo vremena tlačio Moapce. Za moga vladanja on je tako govorio, ali ja sam udario na njega i svladao ga« (vidi sl. 22).

Sl. 22. Spomen-ploča kralja Meše.

Zanimljiva su također **egipatska otkrića** otkako je uspjelo čitanje hijeroglifskog pisma. Spominjemo, naročito, t. zv. Tell-Amarnske listove koji potječu iz 14 i 15 vijeka pr. Kr., dakle, iz doba Mojsijina. Način pisanja, opisi narodnih i društvenih običaja i mnogi povijesni događaji o kojima govore ti listovi sasvim se slažu s nekim spisima i povijesnim događajima u pet knjiga Mojsijinih.

Svjedočanstva povjesnika. I svjedočanstva svjetovnih židovskih i neznabožačkih povjesnika potvrđuju nam istinitost različitih evanđeoskih izvještaja. Tako, na pr., židovski povjesnik Josip Flavije piše o Kristu

ovako: »U to je doba živio Isus, mudar čovjek, ako ga je dopušteno zvati čovjekom, jer je on bio čudotvorac i učitelj ljudima koji vole istinu. On je Krist. Premda ga je Pilat na tužbu poglavica našega naroda na križ osudio, nisu ga ipak prestali ljubiti oni koji su ga prije ljubili, jer im se on treći dan javio opet živ, kao što su božanski proroci i još mnogo drugih čudnovatih stvari o njemu unaprijed rekli. Još i sada živi kršćanski puk i naziva se po njemu«. Rimski povjesnik Tacit spominje u svojim ljetopisima, da je Krist živio za cara Tiberija, da ga je upravitelj Poncije Pilat osudio na smrt i da se njegove pristaše nazivaju po njemu kršćanima. Halcidije pripovijeda o čudnovatoj zvijezdi koja se pojavila Mudracima na istoku. Makrobije spominje pokolj betlehemske djece. Svetonije spominje da su zbog Krista nastali među Židovima nemiri i zbog toga da ih je car Klaudije prognao iz Rima.

Jakost svjedočanstava. Mogli bismo još navesti mnoga druga svjedočanstva za povijesnu istinitost biblijskih knjiga. Ipak ova što su navedena potpuno dostaju da uvjere svakoga razboritog čovjeka o njihovoj povijesnoj istinitosti. Doista, ni o kojem povijesnom izvoru nije se toliko kritičnih djela napisalo kao o biblijskim knjigama. Sa svih strana i u različita vremena pokušalo se da se pokoleba njihova pouzdanost. Ipak su biblijske knjige nepokolebljivo izdržale sve napadaje kritike i sve dubljim naučnim istraživanjima danomice se sve jače utvrđuje njihova istinitost. Naročito to u punoj mjeri vrijedi za novozavjetne biblijske izvore. Stoga pravo kaže Valo (Wallon) na svršetku svoje knjige: »Croyance due à l'Évangile«: »Kad bi se tražili toliki uvjeti i dokazi da se dokaže istinitost svih starijih i novijih knjiga koliko se uvjeta i dokaza traži da se dokaže istinitost knjiga Novoga Zavjeta, tada ne bismo imali još nikakve povijesti! Jer nemamo toliko tvrdih i nepobitnih svjedočanstava ni za koju knjigu koliko ih imamo za knjige Novoga Zavjeta. Još bismo se nalazili u mitološkom doba.«

Povijesna sigurnost. Biblijski su, dakle, izvori Staroga i Novoga Zavjeta potpuno autentični, cjeloviti i pouzdani. Prema tome, smijemo sasvim razložno pouzdati se u njihovu povijesnu istinitost i sve događaje koji su nam u tim biblijskim izvorima pobilježeni treba da smatramo povijesno sasvim sigurno zajamčenima. Kolike li razlike kad poredimo povijesne događaje biblijskih izvora s neznabožačkim mitologijama! U biblijskim izvorima vidimo jednostavno, stvarno i zbiljski predočene događaje, a u mitologijama neznabožačkih religija vidimo bajoslovne, neodređene, nesigurne i fantastičke priče.

§ 14 Što doznajemo iz biblijskih izvora o objavljenoj religiji?

Iz biblijskih izvora Staroga i Novoga Zavjeta doznajemo ovo:

1. **Bog se uistinu ljudima objavio** i pomogao im da upoznaju istinitu religiju po kojoj će urediti sav svoj ćudoredni život i odnos prema Bogu.

2. **Objava Božja nije ljudima dana čitava najedanput,** već postepeno, malo po malo, i najposlije dovršio ju je sam Sin Božji u savršenu objavljenu religiju. To lijepo kaže sv. Pavao apostol: »Bog koji je nekada mnogo puta i različitim načinom govorio ocima na usta proroka, progovori nama u posljednje dane ove na usta Sina. Njega postavi baštinikom svemu, po njemu stvori i svijet«.

3. **Ekonomičnost objave.** Kad se Bog ljudima objavljivao, postupao je kao beskrajno mudri i savršeni odgojitelj i učitelj. Kao što učitelj i odgojitelj postepeno daje svome učeniku različito znanje i proširuje ga prema dobi i sposobnosti učenikova shvaćanja; kao što se odgojitelj služi, prema dobi, sklonostima i slabostima svoga pitomca različitim uzgojnim pomagalima da najposlije uzgoji u njem u svakom obziru potpun značaj, tako je i Gospod Bog postupao poučavajući i uzgajajući ljude svojom objavom. Najposlije postigla je ta objava puninu svog savršenstva u sveopćoj (univerzalnoj) kršćanskoj religiji. Prema tome i razlikujemo stepene objavljene religije dijeleći ih najprije na dva glavna razdoblja, a to je starozavjetna objava: od stvorenja prvih ljudi do rođenja Kristova i novozavjetna objava: od rođenja Kristova dalje.

A) STAROZAVJETNA OBJAVA

Ovo se prvo glavno razdoblje objave dijeli u tri otsjeka: praobjavu, doba patrijarško i doba Mojsijine objave do dolaska Kristova.

1. **DOBA PRAOBJAVE.** Ovo doba siže od stvorenja prvih ljudi do poziva Abrahamova, oko 2100 pr. Kr. U tom otsjeku objave saopćuje nam se kako je sav vidljivi i nevidljivi svijet i ljude stvorio svemogući Bog. Ljude je Bog stvorio da budu sretni u svom zemaljskom životu i određeni za vječno blaženstvo. Trebalo je samo da kao razumni i slobodni stvorovi sa svoje strane pokažu da su kao sluge Božji dostojni te sreće. No zavišću sotone zavedeni, padaju prvi ljudi u grijeh koji škodi njima i svemu njihovu potomstvu, jer gube zemaljsku sreću i pravo na vječno blaženstvo. Teške posljedice i kazan za taj grijeh dolaze već na prve ljude, a još većma se to vidi na njihovu potomstvu. Najposlije dolazi na opako čovječanstvo kazan potopa od kojega bi sačuvana tek porodica pravednoga Noe. Ipak ulijeva Bog čovječanstvu što je palo u grijeh utjehu obećanjem Spasitelja. Ali da čovječanstvo i samo uvidi svoju veliku bijedu i nemoć zbog grijeha, prepustio ga je Bog da pođe svojim putem. Umnožavalo se i razišlo na sve strane svijeta zaboravljajući sve više na pouke dobivene u prvom otsjeku objave i toneći sve dublje u neznaboštvu i opačini. Ipak se i u tom neznaboštvu tu i tamo sačuvali izblijedjeli tragovi i uspomene na praobjavu. Da se ipak sačuva neprekinuti trag istinite objave, odabire Bog iz neznaboštva porodicu pravednog Abrahama. S njime počinje drugi otsjek objave Staroga Zavjeta, a to je:

2. **DOBA PATRIJARŠKE OBJAVE.** Ovo doba siže od 2100 godine pr. Kr. do 1500 g. pr. Kr. Abrahama i njegove potomke: Izaka, Jakova i njegovih 12 sinova, a naročito Josipa, vodi Bog posebnim uputama i brine se u svojoj providnosti za njih na osobit način, kao za svoju odabranu porodicu iz koje je kasnije potekao čitav narod. U ovo, dakle, doba sužuje se karakter Božje objave od svog predašnjeg općeg opsega isključivo na uzani krug odabrane porodice i dobiva sasvim partikularni karakter. Nadalje, pojavljaju se mesijanska obećanja koja postaju sve određenija s obzirom na pleme od koga treba da se rodi Spasitelj, a tako i s obzirom na vrijeme, kada treba da se pojavi. Kad se od te odabrane porodice potomstvo umnožilo, tako da je nastao čitav narod, započinje treći otsjek starozavjetne objave, a to je:

3. **DOBA MOJSIJINE OBJAVE.** Po svom izabranom sluzi Mojsiji vodi Bog odabrani narod izraelski posebnim čudesnim putevima iz Egipta u Hanaan. Po Mojsiji daje tomu narodu točno određene zakonske propise o vjerovanju, o ćudoredu i o bogoštovlju, štaviše i o njegovu društvenom životu. S tim narodom sklapa naročiti ugovor ili zavjet i daje mu obećanje da će ga čuvati kao svoju odabranu svojinu doklegod bude narod vjerno vršio Božji zakon. Istinitost toga obećanja posvjedočava sva kasnija povijest Izraelova. Doklegod su tačno vršili zakon Božji, Bog ih je čuvao i branio protiv svih neprijatelja, bili oni fizičkom snagom i daleko moćniji od Izraelaca. Čim bi se odabrani narod odmetnuo od zakona Božjega, stizavala bi ga teška pokaranja: Bog je dopuštao da okolišni neznabožački narodi budu bič pravde Božje zbog opačina izraelskog naroda. Bog bi slao i svoje osobite poslanike — proroke da opominju narod neka se okani opačine, jer će se inače obistiniti prijetnje Božjih kazni. Kad su opomene bile uzaludne doista su slijedile teške kazni na odabrani narod. Naposljetku, stiglo ga je ropstvo asirsko (g. 722), babilonsko (g. 606), zatim makedonsko, egipatsko, sirsko i konačno rimsko. U ovom razmaku vremena starozavjetne objave osobito je znatno, što su proroci u svojim proroštvima još nekoliko stotina godina (najmanje 450) prije rođenja Kristova unaprijed ocrtali lik Spasiteljev, događaje iz njegova života, napose mjesto i vrijeme njegova rođenja te njegove smrti.

U starozavjetnoj izraelitskoj religiji sadržani su, dakle, svi bitni elementi prave religije, i to:

a) **Vjerovanje** u jednoga, pravoga Boga, stvoritelja svega vidljivoga i nevidljivoga svijeta. On se svojom premudrom providnošću brine za sav svijet i stvorove na njemu. On je čisti duh, neizmjerno savršen, svet; on je neizmjerno, istinito i pravedno, ali i milosrdno biće; on po zasluzi nagrađuje pravednike, a kažnjava okorjele grešnike, i to često puta već na ovom svijetu, no milosrdan je onima koji se skruše i pokaju za grijehe.

b) **Ćudoredni propisi** u deset zapovijedi Božjih (dekalog). Oni određuju kako treba da čovjek udesi odnos svoje volje te sve svoje ćudoredno djelovanje prema volji Božjoj.

c) **Bogoštovni propisi** kojima čovjek iskazuje izvanjim načinom poštovanje Bogu. To su različite žrtve, krvne i nekrvne, te različiti drugi obredi, kao obrezanje, čišćenja, molitve, zavjeti itd.

Tipski karakter starozavjetne objave. Značajno je za starozavjetnu objavu da sadržava mnoge događaje koji, pored svoga povijesnoga značenja, također imadu svoje slikovito (alegorijsko) ili tipsko značenje: oni kao slika unaprijed naviještaju koji događaj, stvar ili lice u Novom Zavjetu. Ta gotovo čitav Stari Zavjet i nije ništa drugo, nego neprekinuti

niz tipova s proročkim značenjem. Jednako i mnogi bogoštovni obredi, a osobito žrtve, tipski označuju Spasiteljevu novozavjetnu žrtvu pomirnicu; štaviše, sva njihova vrijednost i leži u tom, što se odnose na pravu novozavjetnu žrtvu pomirnicu i jedino po njoj imadu svoju vrijednost pred Bogom. Tipski karakter Staroga Zavjeta lijepo je istaknuo sv. Augustin ovim riječima:

»Novum testamentum in vetere velabatur,
Vetus testamentum in novo revelatur.«
To će reći: Novi Zavjet u starom se skriva.
Stari Zavjet Novim se otkriva.

Tako je, dakle, starozavjetna objavljena religija izvršila zadaću priprave za dolazak Spasiteljev. Odabrani narod izraelski sačuvao je neprekinutu nit istinite objave Božje, makar je bila i samo partikularna, sve do vremena, kad se uistinu pojavio žuđeni Spasitelj svijeta. Rođenjem Spasiteljevim započinje drugo glavno doba objave Božje, a to je novozavjetna objava.

B) NOVOZAVJETNA OBJAVA

Rođenjem Spasitelja Isusa Krista započinje se u povijesti objave Božje nova epoha.

1. **USAVRŠENJE OBJAVE.** Prije svega, objava Božja usavršuje se do svoje punine.

a) **Dogmatsko i moralno usavršenje.** Sve što je bilo nedostatno i nesavršeno u starozavjetnoj objavi s obzirom na poznavanje vjerskih istina, ili s obzirom na shvaćanje ćudorednih propisa, a osobito s obzirom na način poštivanja Boga, sasvim je usavršeno i popunjeno u Novom Zavjetu. Nije bilo potrebno da se ukidaju sve uredbe starozavjetne objave, pogotovu ne one, koje spadaju u blago vjerskih i ćudorednih istina. Stoga, s obzirom na ovaj dio starozavjetne objave, kaže Isus Krist: »Nemojte misliti da sam došao ukinuti zakon ili proroke; nisam došao ukinuti ih nego ispuniti!« I doista u svojoj predivnoj gorskoj besjedi razlaže kako treba popraviti i usavršiti nepotpuno i tvrdo shvatanje pojedinih zapovijedi Božjih kako se tijekom vremena uvuklo u predaji Staroga Zavjeta, pa zato kaže: »Ako ne bude pravednost vaša mnogo veća negoli u književnika i farizeja, nećete ući u kraljevstvo nebesko.«

b) **Ukinuće starozavj. kulta.** Novozavjetnom objavom u k i n u t je samo onaj dio starozavjetne objave, koji se odnosi na bogoštovne uredbe. One su po svojoj prirodi imale samo pripravni i privremeni karakter i značenje, da unaprijed slikovito označe istinitu i pravu novozavjetnu žrtvu. Kad je izvršena i uvedena prava novozavjetna žrtva i oko nje skupljeno sve novozavjetno bogoštovlje, samo je po sebi razumljivo da prestaje razlog starozavjetnog bogoštovlja, jer je ono imalo simbolički ili tipski unaprijed da označuje buduću pravu novozavjetnu žrtvu.

2. **PROŠIRENJE OBJAVE.** Pored usavršene starozavjetne objave u tom smislu, što joj je povraćena ne samo prvotna čistoća shvaćanja nego je i dublje razjašnjen njezin smisao, treba istaknuti da je Isus Krist u Novom Zavjetu obogatio i opseg objave. Tako

unapredak neće biti potrebno dovijeka ni u čemu proširivati opseg objavljenih istina, jer je Spasitelj ljudima objavio sve štogod je iole potrebno vjerovati i činiti da se mogu spasiti. Tako, na pr., povećan je opseg objave objavljivanjem novih vjerskih istina koje nisu bile poznate u starozavjetnoj objavi, kao tajna presvetoga Trojstva, tajna utjelovljenja Sina Božjega, nauka o otkupljenju čovječanstva, istina o uskrsnuću i uzlasku Spasiteljevu, nauka o presvetoj Euharistiji, o milosnom djelovanju svetih sakramenata itd.

3. **KARAKTER OBJAVE.** Veoma značajna je promjena nastala također u čitavom unutrašnjem i vanjskom karakteru religijskog odnosa između Boga i ljudi. Starozavjetna objava predočuje nam Zavjet strogosti, oštre pravde i ropske pokornosti. Novozavjetna objava predočuje nam Zavjet blagosti, Zavjet očinske ljubavi prema ljudima kao posincima Božjim, Zavjet beskrajne dobrote i milosrđa. »Jer Bog tako ljubi svijet da je predao jedinorođenoga Sina svoga da nijedan koji vjeruje u njega ne pogine, nego da ima život vječni!«

4. **UNIVERZALNOST NOVOZAVJETNE OBJAVE.** Namjesto ograničenog (partikultarnoga) karaktera starozavjetne objave, s obzirom na tek maleni dio čovječanstva komu je bila namijenjena, proširuje se novozavjetnom objavom blagodat Božje objave. Ona postaje opće dobro, namijenjeno spasu svega čovječanstva, bez ikakva ograničenja s obzirom na razne narodne, plemenske ili društvene razlike; postaje, dakle, opća ili univerzalna. Ovakav konačni i savršeni oblik Kristove religije valja da udruži sve narode svijeta u veliku bratsku ili porodičnu zajednicu k r a l j e v s t v a B o ž j e g a n a z e m l j i pod okriljem zajedničke majke — Crkve Kristove. Ona treba da sve ljude vodi u vječno blaženstvo na nebu u krilu trojednoga Boga: Boga Oca kao stvoritelja, Boga Sina kao otkupitelja, i Boga Duha Svetoga kao posvetitelja i tješitelja. Zato u općoj Kristovoj religiji, u kraljevstvu Božjem na zemlji postaju svi kao braća, kako to kaže sv. Pavao apostol: »Jer ste vi svi sinovi Božji po vjeri u Kristu Isusu... Nema tu ni Židova ni Grka, nema ni roba ni slobodnjaka, nema ni muško ni žensko, nego ste svi jedno u Kristu Isusu.« »Imenu Isusovu neka se pokloni svako koljeno na nebu, na zemlji i pod zemljom!«... »jer nema drugoga imena, pod nebom dana ljudima, u kojem bismo se mogli spasiti.«

Ovaj se konačni stadij objave Božje, kako ga je Krist upotpunio i dovršio i kako su ga naviještali apostoli i učenici, naziva u svom strogom smislu riječi **»kršćanstvo«.** Budući da to kršćanstvo, kao konačni stepen u razvitku objave Božje, uključuje u sebi sve predašnje stepene, valja nam sada ispitati: da li ta objava Božja, kako nam je predočena u biblijskim izvorima Staroga i Novoga Zavjeta, uzeta kao jedna potpuna cjelina i kao jedan religijski sustav, ima nesumnjivo zajamčena obilježja prave, uistinu od Boga objavljene religije. U tu svrhu promotrićemo: a) sam unutrašnji sustav objave; b) karakter osoba koje su nastupale kao posrednici objave; i c) izvanredne vanjske znakove, to jest, čudesa što su se zbivala da potvrde istinitost objave.

§ 15 Unutrašnja ljepota i uzvišenost biblijske objave

1. LJEPOTA SUSTAVA. Promotrimo li sustav svih vjerskih i ćudorednih istina i svih bogoštovnih uredaba objave, sadržane u biblijskim izvorima, i promotrimo li njihovu unutrašnju i logičku vezu i odnos, možemo razabrati da nigdje u čitavom tom sustavu ne nalazimo ni traga čemu što bi se protivilo zdravom umovanju. Ne nalazimo, dalje, nikakvih uredaba koje bi štetno djelovale na čovječanstvo u ćudorednom i društvenom pogledu. Nasuprot, premda su različite biblijske knjige Staroga i Novoga Zavjeta postale u različito doba i od različitih pisaca, ipak u svim nalazimo jedan isti **vjerski pragmatizam.** U svima se, naime saglasno priznavaju iste osnovne vjerske istine i ista osnovna ćudoredna načela; samo što se tijekom vremena, s obzirom na jasnoću poimanja, sve većma usavršavaju, a nove se objavljene istine na stare nepromijenjene temelje logički dalje nadograđuju. Takav je unutrašnji pragmatizam, s obzirom na saglasje vjerskog i ćudorednog naučavanja, razumljiv samo onda, ako su svi biblijski pisci crpli iz istoga vrela vječne i nepromjenljive objavljene istine, a to je Bog u kom ne može biti ni sjenke protuslovlja ili laži.

Prednost bibl. objave pred neznaboštvom. Kolike li razlike u tom između biblijskog religijskog sustava i sustava različitih neznabožačkih religija što smo ih prije analizovali. Kod neznabožačkih religija svagdje nailazimo na kakav nedostatak i nejasnost, bilo u vjerskom naučavanju, bilo u ćudorednim propisima, a osobito u iskazivanju vanjskog poštovanja prema božanstvu. Na mnoga važna pitanja, kao o egzistenciji božanstva ili čovječjoj svrsi, ne daju nikakva jasna odgovora kojim bi se mogao smiriti čovječji razum. U ćudorednom naučavanju odobravaju takva načela što se često protive i samim prirodnim ćudorednim zakonima, ili rađaju u svom dosljednom primjenjivanju štetnim posljedicama za ćudoredni i društveni život. U sustavu neznabožačkih religija smatra se, na pr., dopuštenim ubijanje nevinih ljudi, osobito nemoćnika, smatra se dopuštenim prijevara, blud, preljub itd. U bogoštovlju smatraju se često najveće okrutnosti i bestidnosti bogoljubnim djelima, kao žrtvovanje ljudi, naročito djece, razuzdani plesovi, gozbe s neumjereošću i pijanstvom. Ovakvim stvarima ne nalazimo ni traga u sustavu religije sadržane u biblijskim izvorima.

2. SAVRŠENSTVO STAROZAVJETNE OBJAVE. Ako napose promatramo sam karakter samo starozavjetne religije prema ostalim tadašnjim religijama drugih naroda što su okruživali Izraelce, vidimo da se nijedan neznabožački religijski sustav ne može ni približno usporediti sa savršenstvom i čistoćom izraelske religije. Nema sumnje, Izraelci, po svojim prirodnim sposobnostima i obrazovanosti, čime ne samo da se nisu isticali nad drugim narodima, nego su često za njima i daleko zaostajali, ne bi nikako mogli sami da se dovinu tako savršenom religijskom sustavu bez pozitivnoga Božjeg utjecaja. O tom nas uvjeravaju i činjenice, iz kojih vidimo da je po svojim prirodnim slabostima i izraelski narod bio veoma sklon idolopoklonstvu. Zacijelo bi bio davno ostavio vjeru otaca i našao se doskora zajedno s drugim narodima u neznaboštvu, da nije sam Bog neposredno utjecao na nj da ga očuva u pravoj vjeri. To dokazuju primjeri iz doba putovanja Izraelaca kroz pustinju, iz sudačkog doba i iz doba propadanja kraljevstva izraelskoga i judejskog.

3. SAVRŠENSTVO NOVOZAVJETNE OBJAVE. Religijski sustav, izvađen iz biblijskih izvora, u svom konačnom obliku, u kršćanstvu, kako ga je zaokružio i usavršio Krist, daleko natkriljuje ne samo sve neznabožačke religijske sustave nego i samu starozavjetnu izraelsku religiju. Najumnije spoznaje najuglednijih mislilaca neznabožačkoga svijeta (Sokrat, Platon, Aristotel, Katon, Ciceron, Seneka i dr.), koji su se približili prilično ispravnom shvaćanju nekih istina o spoznaji Boga, o odnosu čovječanstva prema njemu, o besmrtnosti ljudske duše, o kreposti i slično, pričinjaju se kao sićušne mrvice prema obilju, punini i neiscrpljivoj riznici istine i mudrosti koju je svijetu objavio Isus Krist. Sva naravna spoznaja neznabožačkog svijeta kao da naliči tek slabašnom plamićku svijeće što nesigurno titra u gustoj tami i tek neznatno osvjetljuje najbližu okolinu. Prema ovoj neznabožačkoj prirodnoj spoznaji nekih religijskih istina, starozavjetna je objava, kao preteča novozavjetne, slična svijetlu jutarnje zore. Ona počinje da razgoni noćne tmine dok najposlije ne zasjaju zrake sjajnoga sunca, kojega svijetlo raspršuje svaki trag tmine i nadmašuje svako umjetno svijetlo. To sunce jest Isus Krist, a svijetlo tog sunca jest njegova božanska nauka.

a) **Naravne istine.** Neznabožački mudraci mogli su donekle spoznati ove istine, ali im spoznaja ipak nije bila sasvim sigurna, jasna i tačna, bez ikakve primjese sumnje, nejasnosti, a često i zabluda. U Kristovu naučavanju one se odlikuju potpunom sigurnošću, jasnoćom i preciznošću.

b) **Uzvišene tajne.** No osim ovih Krist je čovječanstvu objavio uzvišene i nedokučljive natprirodne istine ili vjerske tajne, kao o presvetom Trojstvu, o istočnom grijehu, o utjelovljenju Sina Božjega, o otkupljenju, o presvetoj Euharistiji itd. Te su tajne tako velike da ih ljudski razum nikad ne može sasvim proniknuti i dokučiti, a ipak tako divno razjašnjavaju mnoga prirodna pitanja u ljudskom životu, što su inače najvećim mudracima svijeta nerazumljive zagonetke. Tako, na pr., tajna o istočnom grijehu najjasnije odgovara na pitanje gdje leži uzrok mnogovrsnoga zla u svijetu; ili nauka o upućenju Sina Božjega i otkupljenju čovječanstva! Ona nam otkriva beskrajna savršenstva Božje pravednosti, ali i milosrđa i ljubavi prema čovječanstvu.

c) **Uzvišenost ćudorednih načela.** Nadalje, kako li je divan i uzvišen Kristov ćudoredni nauk! Na pr., najugledniji neznabošci (Aristotel, Ciceron, Seneka) jedva da i znadu za neke kreposti, a o većini njih uopće nemaju ni pojma. Kod Izraelaca osjeća se sva oštrina zakona Božjega i pretežno dolazi do izražaja bič Božje pravednosti. Dotle je Novi Zavjet Zavjet univerzalne ljubavi, što obuhvata i neprijatelje, Zavjet milosrđa, Zavjet u kom cvjetaju najrazličitije kreposti. Kao osnovno poticalo na krepostan život na-

glašava se u Novom Zavjetu, u prvom redu, svetost i savršenstva Božja. »Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!« I sami protivnici kršćanstva priznaju da se napredak svekolike nauke o ćudoredu u pretežnom dijelu ima najviše zahvaliti kršćanstvu. Tako, na pr., njemački filozof Kant kaže: »Valja priznati da ljudski um ne bi ni danas općenitih moralnih zakona tako savršeno poznavao, da ih Evanđelje nije tako jasno i čisto učilo.« Žan Žak Ruso (Jean Jaques Rousseau) piše: »Zašto se napretku filozofije pripisuje lijepi moral u našim knjigama? Taj je moral bio kršćanski prije negoli je postao filozofski.«

d) **Pomagala ćudoreda.** Što je osobito znatno: izvršivati ćudoredne zakone vrlo je teško. Neznabožački mudraci nisu pružali nikakvih pomagala, da se ćudoredni zakoni mogu lakše vršiti. Štaviše, ni u starozavjetnoj objavljenoj religiji ne nalazimo tako uspješnih pomagala za izvršivanje ćudorednih zakona kao što su u kršćanstvu. Zato se Stari Zavjet i naziva jarmom koji se veoma teško snosi, dok se jaram novozavjetnog ćudorednog zakona naziva slatkim, jer Bog pomaže ljude svojom milošću, da lakše izvršuju ćudoredni zakon. »Dođite k meni svi koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti. Uzmite jaram moj na sebe... i naći ćete pokoj dušama svojima, jer je jaram moj sladak i breme je moje lako.«

e) **Ljepota bogoštovlja.** Najposlije, promatramo li sustav kršćanske religije s obzirom na bogoštovne obrede, vidimo da se odlikuju i nad neznabožačkim i nad starozavjetnim bogoštovnim obredima. Kako li je samo uzvišena novozavjetna molitva Gospodnja »Oče naš«! Kako li su divne bogoštovne uredbe sedam svetih tajna (sakramenata) Novoga Zavjeta! Po njima ljudima pritječu kao iz sedam nepresušnih izvora čitave rijeke Božjih milosti, da se po njima mogu ljudi posvećivati prema najrazličitijim duhovnim i tjelesnim potrebama. Žarište svega kršćanskog bogoštovlja jest novozavjetna euharistička žrtva — sv. misa. U njoj sam Krist na otajstven način sveudilj ponavlja svoju žrtvu na križu za spas čovječanstva. Značajno je kod ovih novozavjetnih bogoštovnih djela još osobito to, što ona nisu samo puki znaci ili simboli poštivanja Boga, nego su, po naredbi Božjoj, stvarni uzroci i pomagala što uistinu mogu svakoga posvećivati, ako ih dostojno prima. U tom pogledu ne mogu se s obredima kršćanskoga bogoštovlja ni izdaleka mjeriti neznabožački bogoštovni obredi koji su često bili i grešni. Štaviše, ni starozavjetni bogoštovni obredi, koji su bili ponajviše simboli, nisu sami stvarno djelovali na čovječje posvećenje.

Uopće, čitav sustav kršćanske religije tako je divna i skladna cjelina, tako je divno primjeren svim potrebama ljudske prirode i duševnih težnja, da u svakom pogledu diže i oplemenjuje čovječju prirodu i najsavršenije upravlja čovječje djelovanje. Nije stoga čudo, što je već čuveni kršćanski apologet Tertulijan rekao da je nepokvarena ljudska duša već po svojoj prirodi najsklonija kršćanstvu — »Anima humana naturaliter christiana«.

Ako, dakle, ikoja religija imade sve unutrašnje uvjete da može biti od Boga objavljena, zacijelo sve ih imade u najpotpunijem opsegu sustav kršćanske religije.

§ 16 Značaj vjesnika vjere u biblijskoj objavi

Da li je neki religijski sustav uistinu od Boga objavljen, valja se u prosuđivanju svakako obazirati i na lični značaj onih lica koja nastupaju kao prvi propovjednici odnosnog religijskog sustava. Ne mora, doduše, lični značaj propovjednika nekog religijskog sustava imati u svakom slučaju presudno značenje s obzirom na ispravnost odnosne religije, jer nije isključeno da netko može propovijedati sasvim ispravnu religijsku nauku, a da je se sam u svom životu ne drži. Ipak u mnogo slučajeva biće dosta razloga da prema ličnom značaju propovjednika religijskog sustava prosuđujemo i njegovu ispravnost. Naročito valja to uzimati u obzir onda kad vidimo da odnosni propovjednici, u prvom redu, sami nastoje da najuzornije izvršuju i u svom životu primjenjuju religijska načela, te da takvo primjenjivanje očevidno povoljno djeluje i na pojedince i na opće dobro ljudske zajednice.

A) STAROZAVJETNI VJESNICI OBJAVE BOŽJE

Mojsija i proroci koji su naviještali kao Božji poslanici starozavjetnu objavu bili su ljudi u svakom pogledu kreposni, pobožni, uzorni i sveta života, plemeniti, požrtvovni, revni za slavu Božju. Svoje su teško zvanje vršili s najvećom revnošću i nisu tražili ljudske slave, niti vremenite koristi za sebe, nego su željeli da samo izvrše zakon Božji. Često su zbog toga morali trpjeti mržnju, progonstvo, zlostavljanje, pa i mučeničku smrt. Eno, koliko nezahvalnosti doživljava Mojsija od svoga naroda, a proroci Isaija, Jeremija i Ezekijel umiru mučeničkom smrću. Slično vidimo i kod ostalih proroka. U značaju, dakle, starozavjetnih propovjednika objave Božje ne nalazimo ništa zbog čega bismo ih mogli smatrati nedostojnima da budu Božji poslanici.

B) NOVOZAVJETNI VJESNICI OBJAVE BOŽJE

Tu u prvom redu imamo da promotrimo značaj Isusa Krista kao osnivača i začetnika novozavjetne objave Božje, a zatim značaj njegovih apostola i učenika.

ZNAČAJ KRISTOVE LIČNOSTI

1. **POJAVA KRISTOVE LIČNOSTI.** Promotrimo najprije samu njegovu prirodnu pojavu! Na Kristu ne nalazimo ni traga kakvu fizičkom nedostatku ili abnormalnosti, bilo s obzirom na njegove tjelesne sile, bilo s obzirom na duševne sposobnosti, na um i volju. U njegovu biću vlada potpun sklad između tjelesnih i duševnih fizičkih težnja. Nema, dakle, ni traga kakvu sanjarstvu, tvrdoglavosti i slijepom zanosu (fanatizmu). U svakom nastupu Kristovu odrazuje se pojava neobičnoga dostojanstva, koja potiče na poštovanje svakoga kogod ga promatra. Pravednike i sve koji su iskrene volje, pa makar bili i najveći grešnici, privlači i osvaja

svojom neiskazanom dobrotom i blagošću, a tvrdovrati grešnici ne mogu odoljeti njegovoj pronicavosti kojom otkriva njihovu zloću.

Kristovo lično dostojanstvo. Kad mu se neprijatelji prijete da će ga strmoglaviti niza stijenu, prolazi kraj njih s tolikim d o s t o j a n s t v o m, da ga se nitko ne usudi ni prstom dirnuti. Kad glavari svećenički šalju svoje sluge da uhvate Krista u hramu gdje je učio, vratiše se sluge ne obavivši posla. Upitani zašto ga ne uhvatiše, rekoše: »Nikad čovjek nije tako govorio kao ovaj čovjek«. I neznabožac Pilat divi se Kristovu spokojnu držanju na sudu. Kad nastupa kao revnitelj zakona Božjega i izgoni iz hrama trgovce, nitko mu se ne usuđuje oduprijeti, jedino što se njegovi neprijatelji usuđuju pitati kojim pravom to čini.

Krist kao učitelj. Osobito dostojanstvo otsijeva od Kristove ličnosti kad nastupa kao učitelj. Neznabožački mudraci i učitelji iznose svoje tvrdnje s nesigurnošću, ograđujući ih s bojažljivim »čini se«, »po svoj prilici biće tako«, »moglo bi biti tako«. Židovski učitelji zakona sami često puta dovoljno ne shvaćaju mnoge stvari što ih uče te ostavljaju svoje slušače u neizvjesnosti. Naprotiv, Isus Krist nastupa s tolikom sigurnošću, uvjerljivošću i ugledom u naučavanju, da nitko od slušača ni za čas ne dolazi u sumnju zbog istinitosti njegovih riječi. Već kao dvanaestgodišnji dječak u hramu zadivio je svojim mudrim odgovorima židovske učitelje. Kad je počeo javno naučavati, »svi su uprli oči u njega,... svi su mu odabravali i divili se milosnim riječima koje su izlazile iz njegovih usta,... divili se njegovoj nauci, jer mu je besjeda bila silna.« Njegove riječi: »Zaista, zaista vam kažem« dokazuju potpunu svijest njegova natčovječna poslanja i isključuju svako i najmanje kolebanje. »Svijet se divio njegovoj nauci, jer ih je učio kao onaj koji ima vlast, a ne kao književnici«. Što je osobito značajno, učio je najuzvišenije istine, a s tolikom jednostavnošću, u poredbama iz svagdašnjega narodnog života, da su ga mogli razumjeti i najneukiji. »Govorio je mnoštvu svijeta u pričama, i bez priča im nije govorio«.

2. **ĆUDOREDNA SVETOST KRISTOVE LIČNOSTI.** Kao osobiti znak i dokaz Kristova božanskog poslanja jest njegova svetost. U svetosti je Krist nadvisio sve najuglednije kreposnike što su ikad živjeli prije njega, ili će ikad živjeti poslije njega. Ta je njegova svetost n e g a t i v n a i p o z i t i v n a.

a) **Negativna svetost** Kristova vidi se u tom, što je on apsolutno bezgrešan. To nam svjedoče ne samo njegovi učenici nego i sami Kristovi neprijatelji. Apostol Petar zove ga »svetim« i »pravednim«. Izdajnik Juda kaže: »Izdao sam pravednu krv«. Kad su mu neprijatelji postavljali zasjede na svakom koraku ne bi li ga uhvatili u kakvoj krivici, rekao im je Isus: »Tko će me od vas prekoriti za grijeh?« Na ove riječi nije mogao nijedan od njegovih najljućih dušmana ništa iznijeti protiv Isusa. Na sudu ne mogu naći krivice protiv njega, pa zato i Pilat izjavljuje: »Nikakve krivnje ne nalazim na tom čovjeku. Nevin sam u krvi ovoga pravednika«.

b) **Pozitivna svetost Kristova.** Ne samo da je Krist bio sasvim bez grijeha nego je također bio nedostiživ uzor svih kreposti. Osnovne kreposti koje proniču i, tako reći, upravljaju svim Kristovim djelovanjem, te iz njih izlaze sve ostale kreposti, jesu u Kristu iskrena i nada sve velika ljubav prema Bogu Ocu, nadalje, iskrena, djelotvorna i općenita ljubav prema bližnjemu.

Ljubav prema Bogu. Neizreciva l j u b a v p r e m a B o g u O c u potiče ga na najteža i najpožrtvovnija djela: ispija čašu spasenja do posljednje kapi. »Jelo je moje da činim volju onoga koji me je poslao i da izvršim djelo njegovo«.

Ljubav prema bližnjemu. Neizreciva Kristova l j u b a v p r e m a l j u d i m a bila je čista od svakog trunka sebičnosti. Ta je ljubav obuhvatala sve ljude, pravednike i grešnike, Židove i neznabošce, prijatelje i neprijatelje. Kolikom ljubavlju prigrljuje na svoje grudi nevinu djecu kad kaže: »Pustite djecu i ne zabranjujte im dolaziti k meni, jer je takvih kraljevstvo nebesko!« S kolikom ljubavlju susreće raskajane grešnike, vidi se iz priče o izgubljenoj ovci, o razmetnom sinu, iz postupka prema carinicima, iz milosrđa prema Mariji Magdaleni i ženi grešnici. Dà, u najtežim časovima svoje muke moli za svoje neprijatelje: »Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine!« Ta ga je ljubav poticala da svagdje kudgod ide čini ljudima dobro, upotrebljavajući za to i svoju moć čudesa. Najposlije iz ove beskrajne ljubavi predaje svoj život na sramotnu smrt za otkup čovječanstva. Ima li veće ljubavi negoli je ljubav kada tko i život daje za bližnjega svoga?

Iz ove dvije osnovne kreposti izviru nebrojene druge kreposti u Kristu, naročito njegova neshvatljiva poniznost, blagost, krotkost, strpljivost i poslušnost. »On, po svom bistvu jednak Bogu..., poništio je sebe, uzeo bistvo sluge i postao sličan ljudima... ponizio je sam sebe i postao poslušan do smrti, do smrti na križu«.

Poniznost. I z p o n i z n o s t i pere na posljednjoj večeri svojim učenicima noge i čitav zemaljski život provodi u siromaštvu. Kad ga zlostavljaju, on nikoga ne psuje i ne ruži, već najvećom krotkošću i strpljivošću trpi najokrutnija zlostavljanja. Judu, svoga izdajnika, blagom riječju pita: »Prijatelju, zašto si došao? Poljupcem izdaješ Sina Čovječjega?« Petra koji ga je triput zatajio pogledao je milim pogledom i ganuo na pokajanje.

Poslušnost. U najvećoj p o s l u š n o s t i podvrgava se, i sasvim predaje u volju Božju. »Oče moj, ako nije moguće da me mine čaša ova, da je ne pijem, neka bude volja Tvoja!« Štaviše, premda Bog i čovjek, pokorava se ljudima, svojoj majci i svom hranitelju. Uopće, Krist svojom nedostižnom svetošću u krepostima daleko nadvišuje sve zamišljene uzore svetosti i kreposti. Takve su mogli sebi tek u ideji zamisliti neki neznabožački mudraci, kao Sokrat i Platon. Daleko nadvišuje i sve pravednike i svete, jer su se oni odlikovali tek u nekim krepostima, a u njega su bile sve kreposti u najsavršenijem stepenu. Stoga je Krist jedini najsavršeniji u životu ostvareni ideal prava kreposna čovjeka. On je najsavršeniji uzor svim ljudima svih vremena, naroda i staleža, on je početak i uzor pravednosti.

3. **VELIČAJNA KRISTOVA ŽIVOTNA ZADAĆA.** Krist je posvetio svoj život najuzvišenijoj i najplemenitijoj zadaći, na kakvu se nikad nijedan čovjek nije odlučio, a ta je: a) da spase čovječanstvo od tame vjerskog neznanja; b) da spase i pridigne čovječanstvo iz kaljuže moralne pokvarenosti; c) da spase čovječanstvo od robovanja grijehu i od vječnoga prokletstva što ga je čekalo zbog istočnoga grijeha i zbog svih ostalih moralnih zala. Ta trostruka spasiteljska zadaća bila je razlogom, zašto je došao na ovaj svijet. Sve ove zadaće Krist je najpotpunije izvršio.

a) **Svijetlo istine.** Svijet je vrludao tminama neznaboštva i nije znao ništa izvjesno o božanstvu. Čovječanstvo je lutalo stramputicama mnogoboštva i najrazličitijih sujevjerica. I sami mudraci živjeli su u sumnji, bojažljivosti i neizvjesnosti o najzamašnijim vjerskim i ćudorednim pitanjima. Dolaskom Kristovim kao da je svanulo sjajno sunce i raspršilo posljednje tragove sumnje i neizvjesnosti o spoznaji vjerskih i ćudorednih istina. On je svojom naukom, primjerom kreposti i svetosti svijetlo svijeta za sve narode i sva vremena. Tkogod ide za njim, ne hoda po tami.

b) **Ćudoredni liječnik.** Svijet se valjao u kaljuži nebrojenih opačina, naročito u nezasitnoj lakomosti za blagom, u neumjerenosti, razuzdanosti, bludu i nečistoći svake vrste. Čovječanstvo je, jednom riječju, poslije pada u istočni grijeh postalo robljem grijeha i strasti. Krist kao Spasitelj došao je kao ćudoredni liječnik čovječanstva da ga kao milosrdni Samarjanin ponajprije pridigne iz opačine i grijeha, da mu iscijeli rane grijeha i uputi ga na put kreposti. »Sin čovječji došao je da potraži i spase što je izgubljeno.

c) **Izbavitelj od ropstva.** Zbog pada u grijeh, postalo je čovječanstvo robljem tmine, a kao kazan za grijeh čekalo ga je vječno prokletstvo. Nitko od stvorova, pa bio i najpravedniji i najsvetiji, nije mogao spasti grešno čovječanstvo od toga robovanja. Krist kao Bog-čovjek, jedini apsolutno bezgrešan, odlučuje da samoga sebe prinese kao žrtvu pomirnicu za otkup čovječanstva od grijeha i vječnoga prokletstva. On žrtvuje svoj život, prolijeva kao nevino janje svoju krv i daje nju za otkup čovječanstva.

Uočimo li, dakle, sve spomenute odlične crte u značaju Kristove ličnosti, što nam otsijevaju iz njegova dostojanstva, iz njegove nenatkriljive svetosti i veličajne zadaće koju je izvršio kao Spasitelj čovječanstva, doista uviđamo ne samo da nema razloga sumnji u njegovo poštenje kao propovjednika i osnivača religije, nego da svaka crta njegova značaja odaje njegovo natprirodno poslanje: da je pravi, od Boga poslani učitelj istinite objavljene religije.

ZNAČAJ APOSTOLA

Poštenje i nesebičnost apostola. Najposlije, promotrimo značaj apostola i učenika Kristovih! Oni su poslije Kristova uzlaska na nebo, po njegovu ovlaštenju i nalogu, nastavili s navješćivanjem kršćanstva, pa ni po čemu nemamo razloga da sumnjamo u njihovo poštenje i dobru nakanu. Oni su bili ljudi priprosti i neuki, ali pošteni i čestiti. Oni nisu ni pomišljali na to da koga zavode u bludnju, niti bi mogli od toga imati kakve lične koristi. Po nalogu i ovlaštenju svoga učitelja vjerno nastavljaju od njega započeto djelo i propovijedaju ono što su čuli i vidjeli kao neposredni svjedoci Kristove nauke. Kao vjerni svjedoci Kristovih djela i nauke spremni su i život svoj staviti na kocku da posvjedoče istinitost Kristova naučavanja. Nikakve prijetnje ne mogu ih skloniti da odustanu od djela što im ga je naložio njihov učitelj. »Sudite, je li pravo pred Bogom da vas većma slušamo negoli Boga? Jer ne možemo negovoriti, što smo vidjeli i čuli«.

Koliko li, dakle, razlike, ako usporedimo značaj osnivačâ religije, za koju doznajemo iz biblijskih izvora, s nesavršenim i nedostatnim značajevima različitih osnivača neznabožačkih religija, kao Bude, Konfucija, Zoroastera itd.! Iz njih proviruju ponajviše motivi ličnih interesa, ili im se u nauci zapažaju različite zablude, protuslovlja i jednostranosti.

§ 17 Istinitost objave potvrđuju čudesa

Poslije svega što je utvrđeno o odličnosti religijskog sustava, sadržana u biblijskim izvorima, i što je rečeno o značaju lica koja su ga naviještala, treba da još promotrimo one izvanredne vanjske znakove kojima se konačno i nesumnjivo utvrđuje natprirodni karakter i istinitost kršćanstva. Ti su znakovi kao kakav pečat koji se ne može iskriviti. To su različite vrste čudesa, kao proroštva, te čudesa u fizičkom i moralnom redu.

Istorijski je nepobitno utvrđeno da su se za potvrdu i za svjedočanstvo o istinitosti onoga religijskog sustava o kom nam govore biblijski izvori zbivala nebrojena čudesa u Starom i u Novom Zavjetu.

A) ČUDESA POTVRĐUJU STAROZAVJETNU OBJAVU

Čudesa Mojsije i proroka. Mojsija i proroci u Starom Zavjetu potvrđuju istinitost svoga poslanstva od Boga različitim čudesima. Oni ih čine u Božje ime ili po izričitom Božjem nalogu. Tako je Bog dao Mojsiji vlast da čini čudesa kad mu se javio na gori Horebu u plamenom grmu i rekao mu da će po tom poznati da ga Bog šalje. Mojsija doista čini po ovlaštenju Božjem čudesa pred narodom i pred faraonom. Kad je izraelski narod putovao kroz pustinju, na molitvu Mojsijinu činio je Bog još mnoga druga čudesa. Vodio je Izraelce čudesnim stupom ognjena oblaka, čudesno ih izbavio prelazom preko Crvenoga mora i potopom faraonove vojske, čudesno ih hranio manom i pojio vodom u pustinji, čudom ih izliječio mjedenom zmijom od ujeda zmija otrovnica. Mojsija sam ističe da su ta čudesa Izraelcima dokaz da ga sam Bog šalje. Slično potvrđuje Bog čudesima u vrijeme Josuino i sudačko istinitost objave, a naročito čudesima što su ih u ime Božje izvodili proroci Ilija, Elisej, Danijel i drugi.

Starozavjetna proroštva. Božje poslanstvo Mojsijino i proroka dokazuju također čudesa umnoga (intelektualnoga) reda. To su proroštva kojima oni, po Božjoj objavi i nadahnuću, tačno unaprijed proriču mnoge događaje što se ne mogu prirodnim načinom unaprijed doznati. Mojsija kazivao je unaprijed čudesa koja će činiti u ime Božje: Prorekao je da će se Izrael odmetnuti od zakona Božjega i zbog toga biti kažnjavan, da će stenjati u tuđinskom sužanjstvu. Isaija i Jeremija prorekli su sedamdesetgodišnje sužanstvo babilonsko, Danijel sudbinu četiriju carstava na svijetu itd. Povijest izraelskoga naroda svjedoči da su se sva ta proroštva tačno ispunila

Jedna i druga vrsta čudesa, dakle, očito dokazuju da je starozavjetna objava doista od Boga objavljena, jer nije moguće da bi Bog dopustio da se neistina potvrđuje tolikim čudesnim događajima i proroštvima.

B) PROROŠTVA O MESIJI ILI KRISTU

Među proroštvima, kao čudesima umnoga reda, naročito su znatna ona što se odnose na ličnost Mesijinu ili Isusa Krista, pa se stoga i nazivaju **mesijska proroštva.** Čitava starozavjetna objava ispunjena je nizom brojnih proroštava o Kristu, o njegovu životu, nauci, djelima i njegovu kraljevstvu.

1. **STAROZAVJETNA PROROŠTVA KOJA NAVIJEŠTAJU KRISTA.** Prvo i najstarije proroštvo o Kristu nalazimo već u početku objave kao utjehu poslije pokaranja za učinjeni grijeh. To je proroštvo sadržano u riječima: »Neprijateljstvo ću metnuti između tebe i žene, između potomstva tvoga i potomstva njezina; ono će satrti glavu tvoju, a ti ćeš vrebati na petu njegovu«. Ta odabrana žena jest Blažena Djevica Marija, a njezin potomak Krist Spasitelj koji će skršiti moć đavla. To se proroštvo zove prvo Evanđelje = *πρωτοευαγγέλιον.*

a) Bog po prorocima sve tačnije određuje **pleme i rod** u kom će se roditi Spasitelj. Najprije određuje pleme Semovo, zatim Abrahamovo, Izakovo, Jakovljevo, Judino. Najposlije se naviješta da će se Spasitelj roditi od djevičanske matere iz plemena Davidova: »Evo djevica noseća i koja rađa sina komu će biti ime Emanuel« (s nama Bog).

b) Proroštva tačno naviještaju **vrijeme** rođenja Spasiteljeva. Kad je patrijarha Jakov prije svoje smrti davao blagoslov svome sinu Judi, rekao mu je: »Neće se oduzeti vladalačko žezlo od Judina plemena dok ne dođe onaj koji treba da bude poslan (komu pripada sudačka vlast) i koga očekuju narodi«. To znači: kada Židovi ne budu više imali vladaoca iz svoga naroda, nego padnu pod tuđinsku vlast, tada je vrijeme da se rodi Spasitelj.

Prorok **Danijel** tačno je navijestio v r i j e m e S p a s i t e l j e v e s m r t i. Rekao je da će u polovini sedamdesete sedmice, otkako je Židovima dopušteno sagraditi ponovno Jerusalem, Krist biti ubijen. Židovima je dao dopuštenje perzijski kralj Artakserkso I g. 453 prije rođenja Kristova da smiju ponovno sagraditi Jeru-

salem. Pribrojimo li k tomu broju godina još trideset godina života Kristova, kad je počeo javno naučavati, dobijemo 483 godine, a to je 69×7 godina (69 godišnjih sedmica). Krist je javno naučavao oko tri i pol godine i upravo u polovici sedamdesete sedmice bio je raspet na križ.

c) Prorok **Miheja** navijestio je m j e s t o rođenja Spasiteljeva riječima: »I ti Betleheme Efrato, malen si među tisućama Judinim; iz tebe će izaći onaj koji će vladati u Izraelu, i njegov je izlazak od početka od vječnih dana.«

d) Proroci su naviještali o Spasiteljevu **životu.** On će biti najveći prorok i učitelj. On će u svom javnom djelovanju dostojanstvom svoje ličnosti i uzvišenošću svoje nauke ispuniti sve udivljenjem. Tako, na pr., prorok Agej tješeći Židove, što im novosagrađeni hram nije tako lijep kao Salamunov, kaže: »Tako veli Gospod nebeskih četa: Još malo vremena,... i doći će onaj za kojim čeznu svi narodi. Napuniću ovu kuću veličanstvom, kaže Gospod nebeskih četa... Veće biće dostojanstvo posljednjega doma nego prvoga...« Prorok Isaija kaže: »I porašće mladica iz korijena Jesejeva. I Duh Gospodnji počinuće na njemu: duh mudrosti i razuma, duh savjeta i jakosti, duh znanja i pobožnosti i straha Božjega napuniće ga.« Isti prorok naziva ga »u č i t e l j e m s v i h n a r o d a«. Proriče, nadalje, o Spasitelju da će on biti sam B o g i v e l i k i č u d o t v o r a c: »Bog sam će doći da vas spase. Tada će se otvoriti oči slijepima, uši gluhima, hromi će skakati kao jelen i razriješiće se jezik nijemima«. Psalmist naziva ga »kraljem komu će se klanjati zemaljski kraljevi i narodi će mu služiti«.

e) **Proroštva o muci i proslavi Kristovoj.** Osobito su znatna ona proroštva koja naviještaju događaje iz m u k e, s m r t i i p r o s l a v e Kristove. Tako, na pr., prorok Zakarija kaže: »Raduj se, kćeri sijonska, klikuj, kćeri jerusalemska! Evo kralj tvoj doći će k tebi pravedan i kao Spasitelj: on je siromah i jaše na magaretu«. Isti prorok proriče kako će Spasitelj biti izdan za 30 srebrnika, a njegov izdajnik baciće ih u hram i dospjeće u ruke lončareve.« Kralj David u proročkom mesijskom psalmu 21 proriče g o r č i n u i s t r a h o t e S p a s i t e l j e v i h m u k a i n j e g o v u s m r t. »Bože moj, Bože moj, obazri se na mene! Zašto si me ostavio? Ja sam kao crv, a ne kao čovjek; za ruglo i izmet roda ljudskoga. Svi koji me vide rugaju mi se. Opkolila me četa zlikovaca. Probodoše ruke moje i noge moje, izbrojiše sve kosti moje. Razdijeliše moje haljine i za moju kabanicu baciše kocke.« U psalmu 68, 22 kaže: »Žuč mi daju za jelo, a octom me napajaju«. Još zornije proriče muku i smrt Spasiteljevu I s a i j a prorok i crta njezine prizore kao da ih svojim očima gleda. »Dao sam svoje tijelo onima koji su me tukli... :nisam odvratio lica svoga od onih koji su mi se rugali i pljuvali na mene. Nema na njemu obličja ni ljepote: Vidjesmo ga i nije bilo što vidjeti da ga poželimo: prezrena i posljednjega među ljudima, čovjeka puna boli i privikla na slabosti; lice bilo mu je zastrto i prezreno, bez ikakva poštovanja. Doista, on je preuzeo

naše bolesti i bolove na sebe. Smatrali smo ga gubavcem kao da ga Bog udari i ponizi. On je bio ranjen zbog naših opačina, izbijen zbog naših zločina. Na njega je došlo pokaranje zbog našega izmirenja, po njegovim modricama mi smo ozdravili. Svi smo mi zalutali kao ovce, svatko je krenuo svojim putem, a Gospod je stavio na nj opačine svih nas. Bio je žrtvovan, jer je sam htio, i nije otvorio usta svoja. Kao ovca biće vođen na klanje i kao janje pred strigačem zanijemiće i neće otvoriti svojih usta. Ubrojen bi među razbojnike... i molio je za zločince«. Pravo kaže sv. Jeronim čitajući ovo proroštvo da je tako jasno i zorno kao da prorok sam gleda sve što opisuje, te bi proroka valjalo prije zvati evanđelistom negoli prorokom.

f) Prorok Isaija proriče Kristovo **uskrsnuće i proslavu** riječima: »Narodi će mu se klanjati i grob njegov biće slavan«. Kralj David kaže: »Nećeš ostaviti dušu moju u paklu (grobu) i nećeš dati da tvoj svetac (Spasitelj) vidi trulost.« Nadalje: »Uzlazeći na nebo poveo je sa sobom zarobljenike,« to jest, Isus uzlazeći na nebo, poveo je sa sobom duše pravedničke iz pretpakla.

g) U proroštvima naviješteno je kako će Krist **osnovati novo duhovno kraljevstvo** koje će se prostirati po svem svijetu. To će biti kraljevstvo pravde, mira i ljubavi; biće slavno i trajaće do vijeka. »Izaći će u dane njegove pravda i obilje mira dok teče mjeseca. I vladaće od mora do mora, i od rijeke do krajeva zemaljskih... i klanjaće mu se svi kraljevi zemaljski, svi narodi služiće mu. Pravednošću će se opasivati i vjernošću vezati svoje bokove. Vuk će ležati uz janje, leopard uz jare, tele, lav i janje hodaće zajedno, i malen će ih dječak voditi. Govedo i medvjed zajedno će pasti, njihovi će mladi zajedno počivati.« U tom kraljevstvu obnoviće se i preporoditi čovječanstvo. »Gospod sam daće im novo srce i duh svoj metnuće u njih; hodaće po njegovim odredbama te držati i vršiti njegove zakone.«

Sva ova i mnoga druga proroštva ispunila su se najvećom tačnošću i doslovce na Isusu Kristu i na njegovu novoosnovanom kraljevstvu, a izrečena su mnogo stotina godina (najmanje 450) prije Kristova rođenja. Prema tome, njihovo izvršenje jest siguran dokaz da je Krist Božji poslanik, a njegova religija istinu od Boga objavljena.

2. **MESIJSKA PROROŠTVA U NEZNABOŠTVU.** Tragovi Mesijskih proroštava sačuvali su se također, kao izblijedjeli ostaci praobjave, u predaji različitih neznabožačkih naroda. Iz njihovih religioznih priča (mitologija) razabire se da su živo vjerovali i očekivali da će jednom doći na svijet od Boga poslani oslobodilac i usrećivalac čovječanstva. To opaža nepristrano i njemački filozof Šeling (Schelling) ovim riječima: »Neko opće čuvstvo bilo je obuzelo tadanji svijet; mora da dođe nešto sasvim novo i neočekivano, nešto takvo čega nije mogao nitko naslućivati. Čitav svijet, štaviše, i snaga predašnjih religija bila je zanijemila pred vanjskom, političkom prevlašću Rimljana. Svijetom je vladao mir i očekivao događaje koji su se morali zbiti.[1]

U potvrdu toga evo nekoliko primjera.

a) **Kod Rimljana.** Povjesnik Tacit kaže u svojoj povijesti: »Mnogi su bili uvjereni, prema starim svećeničkim spisima, da će u to doba istok prevladati i da će se oni koji dođu iz Judeje domoći vlasti.«[2]

Svetonije kaže: »Po čitavu Istoku uvriježilo se drevno i postojano mišljenje da je suđeno da u to doba zavladaju ljudi koji dođu iz Judeje.«[3]

Ciceron spominje da su stara proroštva navještala dolazak nekoga kralja komu će se morati da pokloni svaki ko hoće da se spase. Zatim se pita: ko će to biti i kada će doći.

b) **Kod Grka** govorio je Sokrat: »Treba doista da čekamo dok nas kogod pouči kako da se vladamo prema Bogu i prema ljudima«. Dalje stavlja Platon u usta Sokratu da će taj koga Bog pošalje ljudima biti posrednik između Boga i ljudi; on će čudnovatom naukom spasti svijet; naziva ga »Logos« = riječ.

c) **U Indiji** postojao je stari običaj da se prigodom žrtvovanja jednog janjeta jakim glasom pitalo: »Kada će se već jednom roditi Spasitelj?«

d) **U Kini** živio je oko 300 godina prije Krista pjesnik Mencije koji kaže: »Narodi očekuju Sveca kao što uvelo cvijeće očekuje oblake i kišu.« Oko 64 godine pr. Krista šalje iz Kine car Mindi, potaknut u snu, glasnika u zapadne zemlje neka se propita o rođenju čudnovatog Djeteta o kom govore stara proroštva.

e) **Kod Mehikanaca i Peruanaca** živjelo je vjerovanje, da će još jedanput doći njihov praroditelj i uspostaviti prijašnje sretno stanje. Tada bi trebala prestati vjera s ljudskim žrtvama, i opet bi se prikazivali za žrtve nevini darovi kao i na početku.

Nema sumnje, sva su ta Mesijska proroštva što ih nalazimo u različitih neznabožačkih naroda ostaci sačuvani iz zajedničke riznice one praobjave što ju je čovječanstvo primilo od Boga još u davna vremena prije nego se razišlo svijetom.

§ 18 Kristovo božansko poslanstvo

A) KRISTOVA PROROŠTVA DOKAZ NJEGOVA BOŽANSKOG POSLANSTVA

Pored proroštava što su prorečena o Kristu i na njemu se tačno ispunila valja još spomenuti nekoliko proroštava što ih je sam Isus Krist rekao ili o sebi, ili o apostolima, ili o sudbini Židovskoga naroda i o svojoj Crkvi.

a) **Kristova proroštva o samom sebi.** Krist je prorekao svoju smrt na križu: »Kao što je Mojsije podigao zmiju u pustinji, tako treba da se podigne Sin čovječji da nijedan koji u njega

---

[1] Fridrik Vilim Šeling (Friedrich Wilhelm Schelling), rod. 27. jan. 1775 u Leonberg-u, † 20 augusta 1854 u mjestu Ragac (Ragatz). Bio je filozof u doba njemačke romantike, u religijskom naziranju pristaša panteizma. Citat uzet iz njegova djela: Philosophie der Offenbarung. Gesam. Werke 2 Abt. IV Bd. 153.

[2] Tacitus, Historiae 5, 13: »Pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique Judaea rerum potirentur«.

[3] Suetonius, Vita Vespasiani 4, 5: »Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio esse in fatis ut eo tempore Judaea profecti rerum poterentur.«

vjeruje ne pogine, nego da ima život vječni.« ... »Kad budem podignut od zemlje, sve ću k sebi privući« ... »A ovo je govorio da pokaže kakvom će smrću umrijeti.«

Kratko vrijeme prije svoje smrti rekao je svojim apostolima: »Evo, uzilazimo u Jerusalem, i Sin će čovječji biti predan glavarima svećeničkim i književnicima, i osudiće ga na smrt, i predaće ga neznabošcima da mu se narugaju i da ga bičuju i razapnu, i treći će dan uskrsnuti ...« »Znate da će za dva dana biti Pasha i Sina će čovječjega predati da se razapne.«

Još je prorekao svoje uskrsnuće riječima: »Razorite ovaj hram, i ja ću ga podignuti za tri dana!« Ili opet: »Zli i preljubni naraštaj traži znak, i neće mu se dati znak osim znaka Jone proroka. Jer kako je Jona bio u utrobi morske nemani tri dana i tri noći, tako će biti i Sin čovječji u srcu zemlje tri dan i tri noći.«

Krist je prorekao svoj uzlazak u nebo riječima: »Kad, dakle, vidite Sina čovječjega da uzlazi gore gdje je prije bio? Duh je ono što oživljava ... Uzlazim Ocu svome i Ocu vašemu, Bogu svome i Bogu vašemu.«

b) **O svojim apostolima** prorekao je kako će se vladati za vrijeme njegove muke i smrti, i kakva ih sudbina čeka. Tako, na pr., prorekao je da će ga Juda izdati: »Zaista vam kažem, jedan će me između vas izdati.« A kad je Juda upitao nije li on taj, reče mu Isus: »Ti kaza«. Ostalim apostolima rekao je: »Svi ćete se vi sablazniti noćas nada mnom, jer je pisano: Udariću pastira, i ovce će se od stada razbjeći. Ali kad uskrsnem, ići ću pred vama u Galileju.« Petru je prorekao: »Zaista ti kažem, noćas prije negoli pijetao zapjeva, triput ćeš me zatajiti!« Prorekao je apostolima progonstvo: »... jer će vas predavati sudovima i po svojim zbornicama bičovaće vas, i pred upravitelje i kraljeve vodiće vas poradi mene, za svjedočanstvo njima i neznabošcima.« Izopćiće vas iz zbornice, pače dolazi vrijeme kad će svaki koji vas ubije misliti da Bogu službu čini.«

c) **O sudbini Jerusalema i židovskog naroda prorekao je** Krist da će neprijatelji razoriti Jerusalem i Židove raspršiti po svijetu. »Zaista vam kažem, neće ovdje (u Jerusalemu) ostati ni kamen na kamenu koji se neće razmetnuti.« Plačući nad Jerusalemom, prorekao je Isus Krist: »Jer će doći dani na tebe, i okružiće te neprijatelji tvoji opkopom, i opkoliće te i pritisnuće te odasvud, i o zemlju lupiće tobom i djecom tvojom, ... jer nisi upoznao vrijeme pohoda svoga.« »A kad vidite da je vojska opkolila Jerusalem, znajte tada da se približilo njegovo opustošenje ... i pašće od oštrice mača, i odvešće se u ropstvo po svim narodima: i Jerusalem će gaziti neznabošci dok se ne ispune vremena neznabožaca.«

d) **O svojoj Crkvi** prorekao je Krist poslanstvo Duha Svetoga, njezino raširenje po čitavu svijetu, njezinu nepokolebljivost i stalnost kroz sva vremnea. »I ja ću moliti Oca, i daće vam drugoga Tješitelja da ostane s vama do vijeka, Duha istine ...« »... primićete silu kad dođe na vas Duh Sveti, i bićete mi svjedoci u Jerusalemu, i po svoj Judeji, i Samariji, i do kraja zemlje.« U poredbi o gorušičnom zrnu navijestio je čudnovato raširenje Crkve. Prorekao je, nadalje, da njegove Crkve neće nadvladati paklena vrata. »Ti si Petar, i na toj stijeni sagradiću Crkvu svoju i vrata je paklena neće nadvladati!«

Sva ova proroštva što ih je Krist rekao o sebi, o apostolima, o sudbini Jerusalema i Židova i o svojoj Crkvi, tačno su se i doslovce ispunila onako kako ih je Krist prorekao. Odatle se jasno vidi da je Krist imao čudesno, natprirodno znanje o budućim događajima, koji se nikako ne mogu prirodnim načinom unaprijed znati, te da je bio pravi poslanik Božji; štaviše, vidi se također da je bio i pravi Bog. Prema tome, njegova nauka mora da je prava i istinita objava Božja.

B) KRISTOVA ČUDESA NA PRIRODI POTVRĐUJU NJEGOVO BOŽANSKO POSLANSTVO

Pored proroštava (kao čudesa u redu spoznaje) potvrđuju božansko poslanstvo Kristovo i brojna čudesna djela i čudesne pojave. Njih nazivamo čudesima u užem ili strogom smislu riječi, ili čudesima na prirodi. Takva čudesa prate čitav Isusov život, od djetinjstva, za njegova javnog djelovanja, a napose u vrijeme njegove smrti i proslave.

1. **ČUDESA U KRISTOVU DJETINJSTVU.** Čudesnim navještenjem anđela Gabrijela začet bi kao čovjek pod utjecajem Duha Svetoga i čudesno rođen od djevičanske majke. Njegovo rođenje pozdravlja čudesni pjev anđela i naznačuje sjaj čudnovate zvijezde.

2. **ČUDESA ZA KRISTOVA JAVNOG DJELOVANJA.** Kad se Krist krstio i preobrazio na gori Taboru, sam Bog Otac čudesno svjedoči za nj da je pravi Sin Božji.

Nebrojena su čudesa što ih vrši i sam Krist. Ta čudesa izvodi on:

a) **Na prirodi.** Pretvara vodu u vino na svadbi u Kani Galilejskoj. Dva puta umnožava hljebove i ribe i čudesno nasiti jednom preko pet tisuća, drugiput oko četiri tisuće ljudi. Daje čudesan uspjeh u ribolovu, čudesno utišava oluju na moru, hoda po vodi itd.

b) **Na ljudina.** Jednom riječju ozdravljuje neizlječivo bolesne: hrome, slijepe, gluhe, nijeme, gubavce, uzete itd. Iz opsjednutih goni zle duhove.

c) **Uskrsuje mrtve na život:** naimskog mladića, Jairovu kćerku, a napose Lazara, koji je bio četvrti dan u grobu i počeo se već raspadati.

3. **ČUDESNE POJAVE KOD SMRTI I USKRSNUĆA KRISTOVA.** Kad je Isus visio i umirao na križu, iznenada pomrčalo je sunce, nastao je silan potres zemlje, hramska se zavjesa razdrla na dvoje, ustali su mnogi mrtvaci iz grobova; nadalje, kod Kristova uskrsnuća zemlja se potresla, Krist se čudesno ukazao poslije svoga uskrsnuća itd.

4. **SVA OVA ČUDESA POVIJEST JE UTVRDILA** kao istinite događaje. Zato nam jamče:

a) **pouzdanost evanđeoskih pisaca;**

b) **mnoštvo židovskoga naroda** koji je svojim očima gledao kako su se sva ta čudesa zbivala. »A kad bijaše u Jerusalemu na svetkovinu vazmenu, mnogi povjerovaše u ime njegovo, promatrajući čudesa koja je činio.«

c) **Same poglavice židovskoga naroda.** Oni su se zbog Kristovih čudesa našli u najvećoj neprilici i nisu znali što da s njim učine. Ljubomorno su i sa strahom promatrali kako zbog čudesa sav narod hrli za Isusom, a njih ostavlja. Zato, kad je Isus uskrsnuo Lazara, međusobno su se svjetovali i zabrinuto pitali: »što da činimo? Ovaj čovjek čini mnoga čudesa. Ako ga tako ostavimo, svi će vjerovati u njega...« Najposlije, zaključuju da valja ubiti Isusa i Lazara, jer da će inače sav narod poći za Isusom.

d) **Židovski i neznabožački pisci i povjesnici,** kao Josip Flavije, talmudisti, Tacit, Svetonije, Plinije, pa i oni koji su bili najljući neprijatelji kršćanstva, kao Celzo, Porfirije, Hijeroklo, svi se u svom sudu slažu da Krist nije bio običan čovjek nego čudotvorac.

5. **KRISTOVA IZVANREDNA DJELA UISTINU SU PRAVA ČUDESA.** To se vidi iz ovih razloga:

a) Neka su čudesa po svojoj prirodi takva, da se uopće **ne mogu izvesti pomoću prirodnih sila** (promjena vode u vino, utišavanje oluje, umnožavanje hljeba i riba, uskrsavanje mrtvih).

b) Druga su takva, te bi se možda i mogla izvesti pomoću zgodnih prirodnih sredstava, ali istom poslije duljega vremena. Ali Krist ih izvodi ili **bez ikakvih prirodnih sredstava,** ili pomoću takvih sredstava koja po svojoj prirodi nikako ne mogu sama izvesti tako snažnih učinaka. Svakako, na pr., jedna riječ: ustani, hodi, progledaj, očisti se itd., nije po svojoj prirodi podobna da izvede učinak potpunog ozdravljenja.

c) Krist je svoja čudesa činio **javno,** tako te ih je svatko mogao jasno vidjeti. On nije ništa skrivao, kao što to obično čine opsjenjivači pomoću različitih vještina i tajnovitih sredstava da zavaraju svoje gledaoce.

I sami neprijatelji Kristovi, književnici i farizeji koji su pomno pazili na svaki Kristov korak i kretnju, morali su ma i nerado priznati da su Kristova čudesa prava čudesa, pa kad već iz pakosti neće da priznaju da ih čini božanskom moći, pripisuju ih đavolskoj pomoći.

Čudesa i tajne prirodne sile. Neosnovano je mišljenje onih koji tvrde da je Krist svoja čudesa činio pomoću izvanrednog poznavanja tajnih prirodnih sila. Kolikogod su, na pr., danas napredovale prirodne znanosti i moderna tehnika, ili će još u buduće napredovati, jedno je svakako sigurno, da se nikad neće moći da usporede s načinom kako je Krist činio čudesa. Učinci moderne tehnike uvjetovani su vazda na neka pomagala, oruđe, instrumente, izume itd., dok kod Kristovih čudesa svega toga nema. Jednako postoji bitna razlika između Kristovih čudesa i takozvanih sugestivnih hipnotičkih, telepatskih, magnetičkih i sličnih pojava koje se osnivaju na izvanrednoj osjetljivosti čovječjeg živčevlja. Način djelovanja i učinci koji se zbivaju pomoću ovih pojava sasvim su različiti od načina djelovanja i učinaka kod Kristovih čudesa. Pogotovu, ako uzmemo u obzir Kristova čudesna ozdravljenja od tjelesnih defekata, ili uskrsenja od mrtvih u takvu stanju gdje se čovječje tijelo već raspadalo, nije moguće ni na koji prirodni način izvesti takve učinke.

6. **KRIST JE ČINIO ČUDESA U POTVRDU SVOG BOŽANSKOG POSLANSTVA.** Kristova čudesa redovno se neposredno nadovezuju na njegovu nauku kao potvrda za istinitost te nauke. I sam Krist mnogo puta svojim riječima upućuje slušaoce na svoja čudesa kao na natprirodnu potvrdu ili ovjerovljenje, ili kao na božanski pečat da je njegova nauka istinita i od Boga objavljena. Zato i kaže Židovima: »Djela koja mi dade Otac da ih izvršim, ta djela koja ja činim svjedoče da me je Otac poslao.« »...ako ne činim djela Oca svoga, ne vjerujte mi! Ako li činim, i ako meni nećete vjerovati, djelima vjerujte da upoznate i da se uvjerite da je Otac u meni i ja u Ocu.« Isto tako se Krist poziva na svoja čudesa kao natprirodna svjedočanstva svoje nauke i svoga Božanskog poslanstva kada dolaze učenici Ivana Krstitelja te ga pitanju: »Jesi li ti onaj koji treba da dođe, ili drugoga da čekamo? Isus im odgovori: Idite i javite Ivanu što čujete i vidite: slijepi progledavaju, hromi hodaju, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromašnima se propovijeda Evanđelje.« Neposredno prije nego li je Krist uskrsnuo Lazara, rekao je: »Oče, zahvaljujem ti, što si me uslišao. Ja sam, istina, znao da me ti vazda slušaš, ali sam rekao poradi naroda koji stoji unaokolo da vjeruju da si me ti poslao.«

Nepokolebljivost Kristovih čudesa. Kristova, dakle, čudesa što ih je činio da potvrdi istinitost svoje nauke i svoga kožanskog poslanstva nepokolebljiva su natprirodana svjedočanstva iz kojih otsijeva sama s v e m o g u ć n o s t B o ž j a. Nije moguće da Bog ili sam čini čudesa, ili da dopusti da ih ko drugi čini za potvrdu lažnih izjava. To bi se očito protivilo beskrajnom savršenstvu Božje istinitosti, ili bi se moglo reći da je sam Bog zaveo ljude u zabludu, a to bi bilo bezbožno. Stoga i sasvim razborito kaže Nikodem Isusu: »Rabi! Znamo da si ti učitelj od Boga došao, jer niko ne može ovih čudesa činiti koja ti činiš, ako Bog nije s njime.«

§ 19 Kristovo uskrsnuće i uzlazak dokaz njegova božanskog poslanstva

Među svim čudesima Kristovim, kojima je on potvrđivao svoje božansko poslanstvo, najznatnija su njegovo uskrsnuće od mrtvih te uzlazak na nebo. Ta su dva čuda najsjajniji natprirodni pečat što potvrđuje istinitost njegove nauke, i ujedno su kruna svega njegova djelovanja i proslave njegova zemaljskog života. Zato se protivnici kršćanstva i najviše trude kako da pokolebaju povijesnu istinitost ovih čudesa. Oni znadu, ako im uspije pokolebati ova dva čuda, da je time čitavo kršćanstvo u svojim temeljima uzdrmano.

A) KRISTOVO USKRSNUĆE

Važnost čuda uskrsnuća. Čudo Kristova uskrnuća osobito je znatno. Ono je u starom Zavjetu prorečeno, a i sam Isus Krist upućivao je u svojim proroštvima apostole i učenike, pa i svoje protivnike, književnike i farizeje, na ovo čudo kao na najjači dokaz svoga božanskog poslanstva. U čudu Kristova uskrsnuća spojene su obje vrste čudesa zajedno: proroštvo kao čudo umnoga reda i čudo na prirodnom redu. Proroštva dokazuju utjecaj Božjeg sveznanja, a čudesa na prirodi Božju svemogućnost, tim više, što je Krist na sebi pokazao potpunu vlast nad smrću te djelom dokazao da je istinita njegova izjava: »Imam vlast položiti svoj život i imam vlast opet ga uzeti«.

Da uzmognemo sigurno utvrditi Kristovo uskrsnuće kao povijesno zbiljski događaj, potrebno je da utvrdimo dvoje: a) da je Krist doista umro; b) da se Krist doista poslije svoje smrti pokazao živ.

1. **KRIST JE DOISTA UMRO.** To potvrđuju suglasno svjedočanstva sve četvorice evanđelista. To potvrđuju, nadalje, rimski vojnici sa stotnikom na čelu, koji mu probodoše bok i srce u tu svrhu da konstatiraju smrt. Iz boka mrtvoga tijela Kristova potekla je krv i voda, najjasniji znak rastvaranja mrtvoga tijela. Upravo zato, jer niko nimalo nije sumnjao o Kristovoj smrti, ukopali su prijatelji njegovo tijelo u grob. I najveći neprijatelji Kristovi, književnici i farizeji, sasvim su bili osvjedočeni da je Krist uistinu mrtav. Tä smrt Kristova bila je upravo njima u interesu, pa zato i nisu mirovali dok nisu vidjeli da je umro. Zato nisu nikad ni pokušali da zataje Kristovu smrt.

I sam protivnik katoličke Crkve E. Renan kaže: »Mržnja Židova najjači je dokaz za smrt Kristovu; budući da su, naime, tako strastveno željeli njegovu smrt, nisu ništa propustili učiniti da se potpuno uvjere o njegovoj smrti.«

Pa i zdrav razum nam kaže: već poslije svega onog okrutnog zlostavljanja, gdje je Krist poradi silnoga gubitka krvi od bičovanja i pribijanja na križ posve oslabio, a najposlije, i od onog dubokog uboda u rebra i srce morao je umrijeti. Nijedan čovjek ne bi poslije svih tih muka mogao prirodnim načinom ostati još dalje živ. Isključena je mogućnost da je Krist tek prividno umro i u takvom stanju bio pokopan. Krist je, dakle, doista umro na križu i mrtav bio ukopan u grob.

2. **KRIST SE UISTINU POKAZAO.** Treći dan poslije svoje smrti i kasnije Krist se pokazao živ. Prvi nam to svjedoče vojnici koji su držali stražu kod zapečaćena groba Isusova te su odmah izvijestili židovsko veliko svećeničko vijeće o tom događaju. Daljna svjedočanstva jesu ova: Krist se pokazao Mariji Magdaleni, pobožnim ženama; apostolima pojedincima, kao Petru, zatim apostolima u skupini bez Tome, drugom zgodom apostolima zajedno s Tomom, dvojici učenika na putu u Emaus; zatim apostolima dok

su ribarili na Genezaretskom Jezeru u Galileji, skupini od stotinu učenika na Galilejskoj Gori; opet drugom zgodom pred mnoštvom od 500 ljudi i, najposlije, pred mnoštvom ljudi na Gori Maslinskoj prije svoga uzlaska na nebo.

2. **Apostoli nisu bili lakovjerni.** Iz vladanja apostola očevidno je kako oni nisu bili lakovjerni u tom, da odmah povjeruju u Kristovo uskrsnuće, nego su sami pošli do Isusova groba da se osvjedoče o istini. To se isto vidi iz vladanja učenika koji su putovali u Emaus. Najjasnije se to vidi iz vladanja apostola Tome, koji neće da vjeruje u Kristovo uskrsnuće dok sam svojim rukama ne opipa Kristovih rana. U vrijeme Kristovih ukazivanja, kroj 40 dana poslije njegova uskrsnuća, apostoli su imali prilike da s Kristom mnogo puta razgovaraju, dotiču ga se i jedu s njime. Krist ih je sam upozoravao: »Pogledajte ruke moje i noge! Ja sam glavom; opipajte me i uvjerite se, jer duh nema ni mesa ni kostiju, kao što vidite da ja imam.« I ovo rekavši, pokaza im ruke i noge. Naposljetku, dodajmo još svjedočanstvo sv. Pavla apostola. Njegovo svjedočanstvo imade tim veću vrijednost, što je on, prije svoga obraćenja, sam bio najveći protivnik i progonitelj Kristovih pristalica. Ali kad mu se na putu u Damask ukaza Krist, sam se očima svojim osvjedočio o njegovu uskrsnuću. Zato i naglašava tako snažno u svom kasnijem apostolskom propovijedanju događaj Kristova uskrsnuća kao najjači dokaz za istinitost Kristove vjere govoreći: »Ako Krist nije uskrsnuo, bez temelja je naše propovijedanje, bez temelja je i vaša vjera... Ako Krist nije uskrsnuo, uzalud je vjera vaša.«

B) KRISTOV UZLAZAK NA NEBO

Najljepši završetak Kristova života i proslave na zemlji jest njegov čudesni uzlazak na nebo.

1. **KRIST JE PROREKAO SVOJ UZLAZAK NA NEBO.** Krist je u više navrata, za svoga javnoga života, još prije svoje muke, smrti i uskrsnuća, prorekao svoj uzlazak u nebo. Tako je apostolima u svom oprosnom govoru rekao: »U kući Oca moga mnogi su stanovi...; idem da Vam pripravim mjesto... idem k Ocu.« Na sudu pred vijećem velikog svećenika rekao je: »Odsad ćete vidjeti sina čovječjega gdje sjedi s desne strane sile Božje i dolazi u oblacima nebeskim.«

2. **KRIST JE UZAŠAO NA NEBO.** Četrdeseti dan poslije svoga uskrsnuća Krist je uistinu na Maslinskoj Gori, pred očima svojih apostola i pred mnoštvom svojih učenika, uzašao na nebo. »I Gospod Isus, pošto im je govorio, uze se na nebo, i sjede Bogu s desne strane.« »I izvede ih prema Betaniji, i podignuvši ruke svoje blagoslovi ih. I kad ih je blagosiljao, odijeli se od njih i uznese se na nebo.« I kad to reče, vidješe ga oni (apostoli) gdje se podiže, i uze ga oblak iz očiju njihovih. I kad su nepomično gledali za njim gdje ide na nebo, gle, dva čovjeka stadoše kraj njih u bijelim haljinama te im rekoše: ljudi Galilejci! Šta stojite gledajući na

nebo? Ovaj Isus koji se od vas uznio na nebo tako će doći kao što ste gledali gdje ide na nebo.« Tako je, dakle, u čudesnom sjaju i slavi završio Isus svoj vidljivi boravak na zemlji.

NEOSNOVANE HIPOTEZE PROTI USKRSNUĆU ISUSOVU

1. **HIPOTEZE O ZAMRLOSTI.** Neprijatelji kršćanstva znadu da je uskrsnuće najjači dokaz Kristova božanskog poslanstva. Zato su pokušali da pokolebaju vjeru u Kristovo uskrsnuće nekim samovoljnim hipotezama koje ne mogu utvrditi nikakvim ozbiljnim razlozima. Da utvrde svoje hipoteze, pokušali su zanijekati realnost Kristove smrti, ili realnost njegovih ukazanja trećeg dana poslije ukopa. Kako smo nepobitno dokazali istinitost povijesne činjenice da je Krist doista umro i da se uistinu poslije smrti u brojnim prigodama opet pokazao živ, očevidno je da hipoteze, koje se grade na ovakvim samovoljnim pretpostavkama, nemaju nikakva stvarnog osnova. No recimo da je Krist samo prividno umro ili zamro te takav bio ukopan. Kako bi bilo moguće da onako iznemogao, u grobu zatvoren i opojen jakim mirisima dođe k svijesti, a pogotovu, kako bi mogao s teškim ranama na rukama, nogama i rebrima odvaliti onako težak kamen kojim je grob bio zatvoren, a zbog kojeg su žene bile zabrinute ko će im ga odvaliti? K tomu treba spomenuti da je grob bio pomno zapečaćen i pod budnom stražom koja bi bez sumnje opazila pokušaj ovakva izlaženja iz groba. Najposlije. kako bi se mogao ovako izranjen ukazivati na najudaljenijim mjestima u kratko vrijeme? Ova, dakle, hipoteza ne samo da je povijesno neosnovana nego i sama po sebi nailazi na nove poteškoće koje se nikako ne mogu riješiti. Zato i sam protivnik katoličke Crkve, racionalist Straus (Strauss), kaže: »Nije moguće da bi čovjek na pô mrtav, tek ustao iz groba, iznemogao i bolestan, koji treba liječnika, povoja i lijekova i koji se ruši na tle od boli, mogao uvjeriti apostole da je on gospodar smrti i groba. da je početnik života; a ipak je to uvjerenje bilo duboko ukorijenjeno u njih, kad su vršili apostolsku službu.«

2. **HIPOTEZA KRAĐE I PRIVIĐANJA.** Drugi protivnici Kristova uskrsnuća dopuštaju povijesnu činjenicu o smrti Kristovoj, ali neće da priznaju da se Krist uistinu pokazao poslije smrti i ukopa živ, nego pokušavaju nestanak tijela Kristova razjasniti ili kradom iz groba, ili priviđenjem apostola. I ove dvije hipoteze ne samo da su historijski potpuno neosnovane nego nailaze i na nove poteškoće koje se nikako ne mogu razjasniti.

a) **Krađa tijela Kristova iz groba bila je nemoguća,** jer je grob bio pod budnom stražom. Tko bi se uopće bio usudio da ukrade tijelo Kristovo, i kakvu bi svrhu mogla imati ta krađa? Isključeno je da bi se na krađu odlučili apostoli koji su svi bili puni straha pred Židovima i svi se pomno sakrivali pred njima. Pogotovu je nemoguće da su pomišljali na kradu tijela Kristova kad su znali da ne mogu proći kraj straže vojnika na grob. Najposlije, kad bi im bila krađa tijela Kristova uistinu kako i uspjela, kako bi mogli uvjeriti druge ljude, pa i svoje drugove, kao, na pr., Tomu, da je Krist oživio? Pogotovu ne bi imalo nikakva smisla da na toj varci osnivaju svoje propovijedanje Evanđelja, štaviše, da se izlažu progonima, mukama i mučeničkoj smrti.

b) **Hipoteza i prividnim ukazivanjima** Kristovim također je neosnovana, jer je nemoguće razjasniti kako su se ta priviđenja događala na tako različitim mjestima, pred različitim i veoma brojnim licima, u različitim zgodama, pogotovu, kad znamo da sami apostoli nisu bili u prvi mah skloni vjerovati u uskrsnuće Kristovo. Apostoli su vjerovali u Kristovo uskrsnuće istom onda kad su se o tom sasvim sigurno uvjerili pipanjem i dodirom, na pr., apostol Toma.

Kad smo tako upoznali uzvišeni karakter Kristove ličnosti, nedostiživi ideal njegove svetosti, kad smo se uvjerili da su se na njemu najtačnije ispunila sva proroštva i, naposljetku, upoznali njegova čudesa, naročito njegovo uskrsnuće i uzlazak na nebo, ne možemo a da ne priznamo: Krist je uistinu ne samo pravi poslanik Božji nego on je još mnogo više, on je pravi Sin Božji, Bog-čovjek i Spasitelj čovječanstva. Njegova je religija istinita i prava objava Božja.

§ 20 Kršćanstvo je preporodilo svijet

Plodovi kršćanstva. Poređ odlika kršćanske religije i pored natprirodnih dokaza (čudesa) neće biti na odmet da pogledamo kakvim je plodovima urodilo kršćanstvo. Istina je, naime, da se svako drvo poznaje po svojim plodovima. »Svako dobro drvo rodi dobre rodove, a zlo drvo rodi zle rodove. Ne može dobro drvo roditi zlih rodova, i zlo drvo roditi dobrih rodova.« Uvjerimo li se da je kršćanstvo kao religija urodilo dobrim rodovima, to jest, da je kršćanstvo imalo blagodatno djelovanje u svijetu, s pravom možemo zaključivati da kršćanstvo ne može biti zlo drvo. Ono je najplemenitije drvo, upravo nebeska biljka, presađena na zemlju, to će reći, ne može se osnivati na laži i zabludi, nego na čistoj istini.

1. **KRŠĆANSTVO JE PREPORODILO SVIJET U VJERI. Vjersko stanje neznaboštva.** Doklegod se nije pojavio Krist Gospod na ovom svijetu, čovječanstvo je čamilo u tmini najvećeg neznanja u pitanjima vjere, ili je lutalo stramputicama i kolebalo se u neizvjesnosti o pitanjima koja je svrha čovječjeg života. Svuda je preotelo mah krivoboštvo, mnogoboštvo, idolopoklonstvo ili praznovjerice, izuzevši tek izraelski narod koji je bio pod osobitom pažnjom Božjom. O prekogrobnom životu imalo je čovječanstvo veoma nejasne i nesigurne pojmove. Razumljivo je da je takvo nepoznavanje čovječje prekogrobne sudbine bilo razlogom, te nitko nije vodio računa o prekogrobnom životu. Zbog toga je čovječanstvo tražilo kako da na ovom svijetu postigne što veću sreću u bogatstvu i sjetilnom uživanju.

Preporod po kršćanstvu. Kad je svijetu svanula zora Isus Krist, raspršile su se tmine neznanja objavljenom naukom božanstvenog učitelja. Ono što nisu dosele mogli dokučiti najznamenitiji umnici neznabožačkog svijeta, kao Pitagora, Sokrat, Aristotel, Katon, Ciceron, Seneka i drugi, izvršio je Isus Krist. On je naučio ljude da po objavljenoj vjeri upoznaju jedinoga pravoga i istinitoga Boga. Naučio ih je kako da toga Boga lube i služe mu i kako da mu se dostojno klanjaju. Nije on tu svoju objavu ograničio tek na neznatnu šačicu učenika, nego ju je namijenio svemu čovječanstvu bez razlike narodnosti, obrazovanosti i društvenih razlika. Krist je dao siguran i jasan odgovor na pitanja koja su kroz vjekove toliko mučila neznabožački svijet: odakle smo i kamo idemo? Objavio je svima ljudima, bogatima i ubogima, mogućnicima i podložnicima, učenima i neukima, da su svi stvoreni za istu i zajedničku konačnu svrhu: ljubiti Boga i postići vječno blaženstvo na nebesima.

2. **KRŠĆANSTVO JE PREPORODILO SVIJET U ĆUDOREĐU. Nećudorednost neznaboštva.** Još mnogo dublje negoli u vjerskom pogledu, zaglibio je neznabožački svijet u ćudorednom pogledu u blato svakovrsne opačine i pokvarenost. Neobuzdane strasti, častohljeplje, nasilje, pohlepa za blagom i bogatstvom, raskoš, neumjerenost, razuzdanost i tjelesno uživanje zavladali su čovječanstvom. Ovim su strastima robovale i više i niže vrste naroda. Porodični je život bio rastrovan, bračne je vjernosti nestalo, odgoj djece bio je prepušten robovima, gdje je bio izvrgnut sablazni i ćudorednom kvarenju. Pojam kreposti ne samo da je sasvim izblijedio nego se još izvrgavao i ruglu. I sami neznabožački trezniji duhovi, kao Ciceron i Seneka, naslućivali su da čovječanstvo ovakvim nećudorednim životom srlja u sigurnu propast. Pridići čovječanstvo iz blata nećudorednosti bilo je mnogo teže negoli ga poučiti u pravoj vjeri, jer je tu bila ljudska volja pokvarena i dugotrajnom navikom okorjela u zlu. Lakše je, naime, čovjeka poučiti negoli ga ćudoredno popraviti. Trebala je, dakle, divovska, natprirodna snaga, da pridigne čovječanstvo iz dubokoga gliba nećudorednosti. I gle, to je doista uspjelo da izvede kršćanstvo.

Ćudoredni preporod po kršćanstvu. Gdjegod se proširilo kršćanstvo, pridiglo je ljude iz gliba opačine i ćudoredne iskvarenosti. Milijuni ljudi obratili su se s puta opačine, razuzdanosti i najraznovrsnijih grijeha na put kreposti i svetosti. Mržnja, srdžba, oholost, blud, pijanstvo, škrtost ustupiše mjesto ljubavi prema bližnjemu, dapače, i prema neprijatelju, ustupiše mjesto krotkosti, poniznosti, anđeoskoj čistoći umjerenosti i samozataji, darežljivosti, strpljivosti i drugim krepostima. Mjesto različitih zločinačkih i ćudoredno propalih tipova ničiu po kršćanstvu idealni svetački uzori ćudoredne savršenosti, što ljepotom svojih karaktera napunjavaju ljude udivljenjem i poštovanjem.

Vjerski i ćudoredni preporod po kršćanstvu je natprirodna pojava. Znamo kako je veoma teško skloniti na popravak samo jednoga čovjeka, ako je zaglibio u opačinu, a kudikamo je još teže privesti na popravak čitave skupine čovječjeg društva. U samom Rimu, središtu pokvarenosti tadašnjega neznabožačkoga svijeta, nalazimo nebrojeno mnoštvo obraćenih uzora kreposti i svetosti. Ovakav preokret redovno se ne zbiva samo zbog ljudskog djelovanja, nego se po svim ovim učincima očito zapaža natprirodna snaga kršćanstva. Znamo da su neznabožački filozofi koji su se odlikovali krepošću (Pitagora i Sokrat) okupili oko sebe tek nekoliko učenika ili malobrojnu svoju školu. Kršćanstvo, premda tako oprečno neznabožačkoj ćudorednoj iskvarenosti, predobiva za sebe na tisuće i tisuće pristaša. Mora, dakle, da s kršćanstvom zajedno djeluje natprirodna božanska sila, i to je također znak da je kršćanstvo doista od Boga objavljena religija.

3. **KRŠĆANSTVO JE POKAZALO PRAVI NAČIN ŠTOVANJA BOGA.** Bogoštovlje neznabožačkih religija bilo je puno praznovjerica, a pored toga prečesto bilo je i Boga nedostojno. Štaviše, mnogo puta sadržavalo je to neznabožačko bogoštovlje očevidno grešna djela, kao raspuštene orgije pijanstva i blud, a dešavalo se, da su se pritom činile i najbrutalnije nečovječnosti i okrutnosti, kao žrtvovanje ljudi, žena i djece.

Kršćansko bogoštovlje je uzvišeno. Kršćanstvo mjesto svega toga uvodi uzvišena i dostojanstvena bogoštovna djela: molitvu, svete sakramente i euharističku žrtvu, klanja se jedinom kralju i Bogu, kao besmrtnome duhu, stvoritelju, gospodaru i dobrostivom ocu svemira i ljudi.

4. **KRŠĆANSTVO JE PREPORODILO DRUŠTVENI ŽIVOT ČOVJEČANSTVA.** U neznabožačkom svijetu zavladale su silne opreke među pojedinim redovima naroda. Na jednoj strani različiti mogućnici znali su sebi steći s pomoću sile il: s pomoću bogatstva ugledan položaj i domoći se svih građanskih prava, na drugoj strani bila je prezrena raja bespravnih robova i proletarijata. Ovi su bili bez najelementarnijih čovječjih prava i bez lične slobode. Mogućnici bi samovoljno i brutalno iskorišćivali tu bespravnu raju. Razumljivo je, stoga, da je i proletarijat bio pun mržnje, zavisti i podmuklosti prema mogućnicima kao gospodarima. Temeljna stanica ljudskoga društva, porodični život, bio je također rastrovan pokvarenošću. Brakolomstvo je postalo obična i svagdašnja pojava. Čast žene bila je prezrena, jer se žena smatrala tek sredstvom uživanja, bez ikakve osobne zaštite i ljudskih prava. Kad je sav privatni život bio tako rastrovan, nije moglo biti bolje ni u građanskom životu. Na dnevnom su redu bile različite razmirice, himba, podmuklost, zavist, tajna rovarenja i urote, a sve je to izazivalo državne trzavice: pobune, prevrate, građanske ratove i slično.

Kršćanstvo podiže čovječje dostojanstvo. U teškom stanju društvenih prilika pojavljuje se kršćanstvo, kao liječnik bolesnih, kao nosilac pravde i miroljubivosti. Kršćanstvo, ponajprije, otkriva vrijednost prave čovječje časti i dostojanstva, jer uči da je svaki čovjek stvor Božji, stvoren na sliku i priliku Božju; svaka čovječja duša otkupljena je predragocjenom krvlju Kristovom, svaki čovjek pozvan je na vječno blaženstvo u nebesima. U tom pogledu svi su ljudi bez razlike narodnosti, obrazovanosti i društvenog položaja međusobno braća. Kršćanstvo propovijeda evanđeosku slobodu, jednakost i bratstvo, jer vraća robovima i potlačenima ličnu slobodu, jer sve ljude smatra posincima Božjim, i stoga treba da sve međusobno veže evanđeoska ljubav. To osobito lijepo naglašava sv. Pavao apostol govoreći: »Jer ste vi sinovi Božji po vjeri u Kristu Isusu. Jer koji se god u Kristu krstiste, Krista obukoste. Nema tu ni Židova ni Grka, nema ni roba ni slobodnjaka, nema ni muško ni žensko, jer ste vi svi jedno u Kristu Isusu.«

a) **Kršćanstvo upaljuje plamen ljubavi** da ogrije ozeble bijednike, sirotinju i sve zapuštene, slijedeći glas božanskog učitelja: »Zaista vam kažem: što ste god učinili jednomu od ove moje najmanje braće, meni ste učinili.« Kršćanska djelotvorna ljubav postaje nepresušni izvor karitativnog djelovanja o čovječanstvu. Po uzoru milosrdnog Samarjanina kršćanstvo njeguje bolesne podizanjem bolnica, za njih osniva sirotišta i uzgojne za-

vode za zaštitu zapuštene mladeži, pritiče u pomoć svima koji se nalaze u kakvoj potrebi, ne pravi razlike u požrtvovnosti i djelotvornoj ljubavi ni prema samim neprijateljima.

b) **Kršćanstvo preporađa i obnavlja porodični život,** jer uzdiže zakoniti brak na čast sakramenta. Obnavlja čistoću braka s obzirom na njegovo jedinstvo i učvršćuje ga doživotnom nerazrješivošću, jer Krist kaže: »Što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja... Tko otpusti ženu svoju i oženi se drugom, čini preljubu na njoj. I ako žena otpusti muža svoga i uda se za drugoga, čini preljubu.« Isto kaže i sv. Pavao apostol: »Jer je udata žena vezana zakonom za muža doklegod on živi.« U kršćanskom braku žena ne smije više biti mužu robinja, nego jednakopravna životna drugarica, kako to opet jasno kaže sv. Pavao apostol: »Muževi, ljubite svoje žene kao što je i Krist ljubio Crkvu i sebe samoga predao za nju... Tako su dužni i muževi ljubiti svoje žene kao svoje tijelo... Toga radi ostaviće čovjek oca svojega i mater i pridružiće se ženi svojoj i biće dvoje jedno tijelo. Tajna je ovo velika, a ja govorim prema Kristu i prema Crkvi.« Kršćanski bračni drugovi imadu najsvetiju dužnost brinuti se za valjan odgoj svoje djece, a djeca za uzvrat dužna su svoje roditelje štovati, ljubiti i slušati.

c) **Kršćanstvo je oslonac solidnog državnog poretka.** Kršćanstvo, naime, uči da se svaka zakonita vlast osniva konačno na ugledu Božjem. Stoga je potrebno pokoravati se vlastima ne samo zbog kazni nego i u savjesti. »Svaka duša neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlasti da nije od Boga.« »Dajte caru carevo, a Bogu Božje!« S druge strane opet, po kršćanskoj nauci, pretstavnici su zakonite vlasti u savjesti Bogu odgovorni, kako tu vlast vrše. Tako, po načelima kršćanstva, može da se utvrdi međusobno povjerenje između pretstavnika vlasti i građana, a to jedino može da osigura mirni poredak, blagostanje te opći kulturni i ekonomski napredak svake državne zajednice.

d) **Kršćanstvo izravnava društvene opreke.** Kršćanstvo, po načelima pravednosti i ljubavi, jedino može da izravnava i dovede u sklad ostale društvene opreke što nastaju poradi imućstvenih razlika ili društvenog položaja. Kršćanstvo stavlja svakome u dužnost pošten rad. »Tko neće da radi, neka i ne jede!« Svaki pošten rad smatra se časnim. Potrebno je da ima razlika u staležima, ali svi staleži opet treba da harmonički djeluju na dobro čitavog ljudskog društva kao jednog zajedničkog organizma. Ali, po kršćanskoj nauci, nije dopušteno da jedna vrsta staleža zloupotrebljava, sebično iskorišćava i iscrpljuje snagu drugih staleža, kao, na pr., kapitalizam da iscrpljuje radništvo. Svatko ima pravo na pravedno sticanje i mirno posjedovanje pravedno stečene privatne imovine. No ipak valja paziti da čovječje srce sasvim ne prione za zemaljsku imovinu, nego da je smatra tek privremenim pomagalom da uzmogne steći vječno blaženstvo. Stoga treba u upravljanju zemaljskih dobara biti podatljiv prema onima koji se nalaze u oskudici. Prvi kršćani dragovoljno bi darivali od svoje imovine obilate prinose za pomoć sirotinji. Kad bi se čovječanstvo i danas držalo ovih načela kršćanske pravednosti, zacijelo bi se mnogo lakše našlo riješenje zamršenim socijalnim pitanjima kojih ne mogu riješiti ni socijalizam, ni komunizam, jer su se udaljili od načela kršćanske pravednosti i ljubavi.

5. KRŠĆANSTVO UNOSI DUŠEVNI MIR I ZADOVOLJSTVO.

Blagotvorno djelovanje kršćanske religije može da osjeti svaki pojedinac kojigod čitavim srcem prigrli kršćanstvo i nastoji da po njem živi. Kršćanstvo, naime, svakoga čovjeka duševno prosvjetljuje u spoznaji, krijepi mu volju i puni čovječje srce utjehom, mirom i zadovoljstvom.

a) **Kršćanstvo prosvjetljuje spoznaju,** jer čovjeku jasno odgovara na najznatnija životna pitanja: Odakle je i čemu je na svijetu? Koji je čovjeku posljednji cilj i kako da postigne taj cilj? Na ta pitanja ne može

čovjek sam naći odgovor. Ne daju na ta pitanja sigurna odgovora ni učenjaci, ni različiti sistemi neznabožačkih religija. Kršćanstvo rasvjetljuje tamu ovih teških pitanja kao sjajna luč te pokazuje svakomu siguran put u životu, kogod je samo voljan da ide tim putem. Krist sam kaže: »Ja sam svijetlo svijeta. Ko ide za mnom, neće hodati u tmini, nego će imati svijetlo života.«

b) **Kršćanstvo krijepi volju.** Ići putem kreposti i ustrajati u dobru čovjeku je veoma teško i mučno, jer ga u tom priječe različite poteškoće i iskušenja, a sama je priroda ljudska slaba i nepostojana, više sklona na zlo negoli na dobro. To su već zapažali i neznabošci, kao, na pr., rimski pjesnik Ovidije koji kaže: »Video meliora proboque, tamen deteriora sequor« — Vidim i kušam što je bolje, a ipak slijedim ono što je gore. A sv. Pavao apostol kaže: »Ne činim ono što hoću, nego na što mrzim, ono činim... Jer htjeti imati u sebi, ali izvršiti dobro ne nalazim u sebi. Jer dobro koje hoću ne činim, nego činim zlo koje neću... Vidim drugi zakon u udima svojim. Taj se opire zakonu uma mojega i zarobljuje me pod zakon grijeha koji je u udima mojima. Ja nesretni čovjek! Tko će me izbaviti od ovoga smrtnog tijela?« Ali s pouzdanjem odgovara: »Milost Božja po Isusu Kristu, Gospodu našem.« Samo, dakle, uz naročitu pomoć Božju može čovjek da postojano kroči putem kreposti i da čini dobro. Kršćanstvo daje čovjeku u tim teškoćama i iskušenjima nebrojenih pomagala po milosti što ih dobiva molitvama i svetim sakramentima, a naročito presvetom Euharistijom i žrtvom sv. mise. Zato i može čovjek kršćanin da kaže sa sv. Pavlom: »Sve mogu u onome koji me krijepi.«

c) **Kršćanstvo ispunjava čovječje srce utjehom i mirom.** Kršćanstvo upućuje čovjeka na pouzdanje u providnost Božju koja bdi nad svim stvorovima, a pogotovu nad ljudima. Daje čovjeku mir savjesti po riječima Kristovim: »Mir vama ostavljam, mir svoj dajem vam; ne dajem vam ja kao što svijet daje.« Kršćanstvo daje čovjeku utjehu u žalosti, bodri ga da ne klone duhom kada trpi nepravdu, jer kaže: »Blaženi žalosni, jer će se utješiti!... Blaženi koji gladuju i žeđaju pravde, jer će se nasititi... Blaženi koji su progonjeni radi pravednosti, jer je njihovo kraljevstvo nebesko. Blago vama, kad vas pogrde i usprogone i uzgovore na vas sve zlo, lažući mene radi. Veselite se i klikujte, jer je plaća vaša velika na nebesima.« Najveću utjehu pruža čovjeku u času smrti, kada sa smirenom nadom zaklapa čovjek oči pogledom na raspetog Spasitelja od kojega očekuje milosrđe i spas duše.

U kršćanstvu se očituje naprirodna snaga. Stoga razumijemo zašto su, na pr., sveti apostoli s tolikom srčanošću i neustrašivošću trpjeli progonstva, zlostavljanja i mučeničku smrt za Krista; razumijemo zašto su veliki umovi neznabožačkog svijeta, kao filozofi sv. Justin, sv. Augustin, zatim učeni sv. Ambrozije i drugi veliki crkveni učitelji, našli u kršćanstvu smirenje u težnjama svoga uma i svoje volje; razumijemo što je davalo snagu nebrojenim kršćanskim mučenicima da pretrpe herojske patnje za Krista, jer ih je jačao Krist.

Po svemu, dakle, vidimo da su plodovi kršćanstva najplemenitiji i napunjavaju čovječanstvo u svakom pogledu najvećim blagodatima. Drvo, dakle, koje rađa ovako plemenitim rodovima, ne može nikako biti zlo drvo nego najplemenitije, od samoga Boga s neba na zemlju presađeno. Treba samo svaki da okusi kako su slatki i sočni njegovi plodovi, pa će uvidjeti da su rod od božanskoga drveta. Zato i poziva Krist tako nježno k sebi: »Dođite k meni svi koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti. Uzmite jaram moj na sebe i naučite se od mene, jer sam krotak i ponizan srcem, i naći ćete mir dušama svojima, jer je jaram moj sladak i

breme moje lako.« I opet: »Moja nauka iije moja, nego onoga koji me je poslao. Tko hoće da čini njegovu volju, poznaće je li ova nauka od Boga, ili ja sâm od sebe govorim.«

ZAGLAVAK

Na osnovu proučavanja istinitih povijesnih izvora uvjerili smo se do sada o tom:

1. da uistinu postoji objavljena religija;

2. da konačnu puninu i završetak objavljene religije pretstavlja kršćanstvo;

3. da je kršćanstvo među svim poznatim religijama najidealniji religijski sistem;

4. da su propovjednici objave, a napose Isus Krist, potvrdili istinitost objavljene religije i svetošću svoga života i natprirodnim znacima, kao što su čudesa i proroštva, a naročito Kristovo uskrsnuće;

5. da objavljena religija pokazuje svoje natprirodno podrijetlo i svoju istinitost po svojim blagotvornim plodovima.

Odličje kršćanstva nad ostalim religijama. Nijedna religija, osim kršćanstva, ne može da se iskaže svim ovim prednostima, odlikama i izvanrednim znacima, da utvrdi sigurno svoju istinitost i božansko podrijetlo. Slijedi, dakle, zaključak da je jedino kršćanstvo prava i savršena, od Boga objavljena religija. Zato po riječima sv. Pavla apostola: »Ako li vam i mi ili anđeo s neba navijestimo evanđelje protivno onomu što vam ga navijestismo, prokleti da budemo!« Kršćanstvo je prema tome, jedina istinita religija. Samo u njoj može se čovjek spasiti, »jer nema (osim imena Isusa Krista) drugoga imena pod nebom dana ljudima u kojem bismo se mogli spasti.«

KATOLIČKA CRKVA

»Ti si Petar, i na toj stijeni sagradiću Crkvu svoju, i vrata paklena neće je nadvladati.« (Mat. 16, 18).

§ 21 Krist osnivač Crkve

1. **POTREBA CRKVE.** Dar najsavršenije objave Božje, što ga je donio ljudima sam Sin Božji Isus Krist, predragocjeno je blago koje je trebalo da se među ljudima trajno očuva čisto i nepokvareno. No čovječanstvo je zbog nesavršenosti u upoznavanju i zbog nestalnosti volje nepostojano u mišljenju i naziranju na svijet, a prema tome i nepostojano u življenju i djelovanju. Da je tako, vidi se po tom, što se čovječanstvo, prepušteno svojoj slobodi, za kratko vrijeme stalo udaljivati od izvorne čistoće najstarije objave te doskora palo u krivovjerje i potpuno neznaboštvo. Zacijelo bi se to moglo dogoditi i s kršćanstvom kao s najsavršenijim stepenom objavljene religije. Kad bi kršćanstvo bilo prepušteno samo ljudskom ugledu, doskora bi se posvema iskvarilo. Tako bi bila promašena svrha istinite objavljene religije, a i Kristovo djelo otkupljenja bilo bi promašeno. Da se, dakle, to ne dogodi, bilo je potrebno da se na neki način kršćanstvo trajno osigura. Božanski učitelj kršćanske religije, Gospod Isus Krist, doista se u svojoj nedokučljivoj mudrosti i dobroti pobrinuo kako će se kršćanstvo, kao objavljena religija, sačuvati za sva vremena čisto i nepokvareno, i kako će se po njem započeto djelo oko spasavanja čovječanstva nastavljati kroz sva vremena, doklegod bude ljudi na svijetu. On je u tu svrhu osnovao svoju božanstvenu organizaciju koja se zove Crkva Kristova.

2. **KRIST JE DOISTA OSNOVAO CRKVU.** Već su proroci navijestili da će Krist biti osnivač novoga, vječnoga i slavnoga kraljevstva koje će biti rašireno po svoj zemlji. »Bog s neba osnovaće kraljevstvo koje neće propasti dovijeka«. »I Gospod će kraljevati po svoj zemlji.« »I vladaće od mora do mora, i od rijeke do granice zemaljske... I klanjaće mu se svi kraljevi zemaljski, svi narodi služiće mu«.

a) Krist je često u svom propovijedanju s p o m i n j a o »kraljevstvo Božje« ili »kraljevstvo nebesko«, a naročito kad je narodu govorio različite priče o »k r a l j e v s t v u n e b e s k o m«. Tako, na pr., crta kraljevstvo nebesko u pričama: o sijaču, o pšenici i ku-

kolju, o zrnu gorušičnom, o kvascu, o mreži, o zrnu bisera, o sakrivenom blagu itd. Uspoređuje sebe s dobrim pastirom u jedinom, spasonosnom ovčinjaku. Iz svega toga vidi se njegova nakana da osnuje neku društvenu zajednicu u kojoj će biti povezane sve pristaše njegove nauke.

b) Isus Krist je izričito rekao da će osnovati svoju Crkvu. To se vidi iz riječi što ih je rekao Petru: »Ti si Petar stijena, i na toj stijeni sagradiću svoju C r k v u, i vrata paklena neće je nadvladati«. Drugom zgodom opet govori o C r k v i kao o uredbi koja već živi: »Ako li njih ne posluša, kaži C r k v i, a ako C r k v e ne sluša, neka ti bude kao neznabožac«.

c) Da je Krist doista imao nakanu osnovati Crkvu i uistinu je osnovao, vidi se i iz njegovih d j e l a. Krist je počeo odmah od početka svoga javnog djelovanja okupljati oko sebe učenike. Između njih odabrao je napose dvanaestoricu apostola i predao im posebnu vlast, da budu poglavari u njegovoj Crkvi. Njih je i tačnije poučio u svojoj nauci, ovlastio ih i naložio im da u njegovo ime druge uče. »Kao što je Otac poslao mene, i ja šaljem vas. Idite, dakle, i poučavajte sve narode!« »Ko vas sluša, mene sluša, i ko vas prezire, mene prezire«. Dao im je zakonodavnu vlast riječima: »Štogod svežete na zemlji, biće svezano i na nebesima, i štogod razriješite na zemlji, biće razriješeno i na nebesima«. Dao im je, najposlije, i svećeničku vlast da prinose žrtvu i dijele svete sakramente. Odale se vidi da je Krist faktično osnovao novu, kao društvo uređenu, vjersku zajednicu s vidljivim poglavarstvom, komu je predao trostruku vlast: učiteljsku, upravnu (kraljevsku) i svećeničku.

d) Najposlije, iz djela apostolskih i povijesti prvih kršćana vidi se očito kako ova vjerska zajednica uistinu p o s t o j i p o d v o d s t v o m i u p r a v o m a p o s t o l a, zatim, kako se sve većma umnožava i raste. Prvi porast te zajednice nastaje na Duhove, kad se krštava oko 3000 ljudi i pribraja se toj novoj vjerskoj zajednici. Kasnije se osnivaju nove općine po raznim gradovima i pokrajinama, a svi se smatraju članovima iste vjerske zajednice. Nju su prozvali Crkvom, latinski »Ecclesia«, od grčke riječi ἐκκλησία.

Naša riječ »Crkva« nastala je od grčke riječi κυριακὴ οἰκία = Gospodnja kuća, a u prenesenom značenju označuje vjersku zajednicu ili društvo svih kršćana katolika. Riječ »ecclesia« potječe od grčke riječi ἐκκλησία a ta je opet postala od glagola ἐγκαλέω = sazivam. Prema tomu «ecclesia« = zbor, skupština. Isprva su se tom riječju nazivale pojedine kršćanske općine, a kasnije postao je to zajednički naziv za sve kršćane katolike. U užem značenju riječi označuje se riječju »crkva« ili »ecclesia« također zgrada za službu Božju.

3. **KRIST JE OSNOVAO VIDLJIVU CRKVU.** Budući da je Crkva Kristova društvo sastavljeno od ljudi, a i njezina glavna svrha namijenjena je ljudima, najprirodnije je da to društvo bude vidljivo. Zato je božanski osnivač i uredio Crkvu kao vidljivo društvo.

a) Ponajprije naredio je v i d l j i v z n a k svetoga krštenja. Po njem postaju ljudi članovi Crkve Kristove. Naredio je, nadalje,

vidljivu žrtvu i druge javne bogoštovne obrede, naročito svete sakramente.

b) Postavio je tom društvu v i d l j i v o p o g l a v a r s t v o s trostrukom vlašću te zapovijedio da se tom poglavarstvu imadu članovi Crkve pokoravati. Ko uskraćuje tom poglavarstvu poslušnost, prestaje biti član Crkve. »Ko ne posluša Crkve, neka ti bude kao neznabožac«.

c) Najposlije, Krist uspoređuje svoju Crkvu sa s v i j e ć o m i s v j e t l o š ć u s v i j e t a, koja stoji na povišenom mjestu da svima svijetli. Uspoređuje je s gradom na gori koji se ne može sakriti.

Očito je, dakle, da je Krist imao nakanu da osnuje C r k v u k a o v i d l j i v o d r u š t v o, i doista je svoju Crkvu uredio kao v i d l j i v u o r g a n i z a c i j u. Prema tome, sasvim je neispravno mišljenje onih koji tvrde da Krist nije osnovao vidljivu Crkvu, nego da je Crkva tek neka nevidljiva duhovna zajednica, sastavljena samo od onih koji su pred licem Božjim potpuno pravedni, kako su to krivo učili Uiklif (Wiclif), Hus i Luter.

4. **KRIST JE OSNOVAO SAMO JEDNU CRKVU.** Kadgod govori u pričama o »kraljevstvu nebeskom«, uvijek govori o tom kraljevstvu u jednini, ili kad izričito govori o Crkvi, govori samo o jednoj Crkvi. Izričito ističe da je samo jedna njegova Crkva, kad govori o jednom ovčinjaku i jednom pastiru. Svojoj Crkvi postavlja, nadalje, jednoga vrhovnog poglavara, sv. Petra apostola. Osobito se jasno vidi da je htio osnovati samo jednu Crkvu, kad je uoči svoje gorke muke žarko molio za jedinstvo apostola i svih vjernika u vjeri. To jedinstvo moguće je samo onda, ako postoji samo jedna Crkva Kristova. Jedinstvo katoličke Crkve osobito ističe sv. Pavao apostol koji uspoređuje Crkvu Kristovu s jednim živim organiznom i i naziva ga otajstvenim tijelom Kristovim. Njemu je glava Krist, a pojedini vjernici su udi toga tijela.

Ako je Krist osnovao samo jednu svoju Crkvu, jasno slijedi da ne može biti više kršćanskih zajednica koje se u učenju međusobno razilaze. Sve ne mogu biti istinite i prave crkve Kristove, nego između svih može da bude samo jedna prava Crkva Kristova.

5. **KRIST JE OSNOVAO SVOJU CRKVU ZA SVA VREMENA.** Već sama svrha Crkve Kristove, to jest, čuvanje i naviještanje prave objavljene religije i spasavanje čovječanstva, zahtijeva da Crkva Kristova treba da traje za sva vremena, doklegod bude ljudi na svijetu. Zato je i sam Isus Krist izričito izjavio da njegove Crkve »neće nadvladati vrata paklena«, to jest, nikakva sila svijeta. Osim toga obećava svojim apostolima, a po tom i njihovim nasljednicima, da će ostati vazda s njima: »I evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta«.

Promjenljivost odijeljenih sekta. Odatle je također shvatljivo da ne mogu biti prave crkve Kristove sve kršćanske sekte. Mnoge su se u različita vremena odijelile od prave Crkve Kristove, mijenjale se i najposlije nestale, a neke se približuju sve više svom raspadanju i propasti, jer u njima prevladava vjersko mrtvilo i nehaj. Prava Crkva Kristova slična je vazda zelenom stablu koje nikad ne sahne, već se sveudilj zeleni,

širi svoje grane i donosi nove plodove. Ona je zgrada sagrađena na nepokolebljivoj stijeni koju ne mogu da sruše ni najžešći vjetrovi i oluje.

Krist je, dakle, uistinu osnovao samo jednu vidljivu i trajnu zajednicu koja se zove Crkva Kristova da ona bude za sva vremena vjerna čuvarica jedine istinite i od Boga objavljene religije i da vrši djelo spasenja u čovječanstvu.

§ 22 Zadaća i vlast Crkve

A) ZADAĆA ILI SVRHA CRKVE

Osnivajući svoju Crkvu, imao je Krist pred očima najznamenitiju svrhu: spasenje čovječanstva. Samo zbog toga sam je sišao s neba na zemlju i postao sličan ljudima.

Krist je došao na svijet:

a) da kao najveći prorok i učitelj pouči ljude što treba da vjeruju i čine za spasenje;

b) da kao najpožrtvovniji pastir i kralj ljudskih duša sve okupi u zajedničko stado i povede putem koji vodi u vječno blaženstvo;

c) da kao najveći svećenik prinese žrtvu pomirnicu za ljude i omogući svakomu čovjeku sticanje milosti za pojedinačko i zajedničko posvećenje.

Da ovu zadaću uzmogne potpuno izvršiti, udružila se u Kristu božanska i čovječanska narav. U tom bogočovjekovu sjedinjenju tipički je predočena i buduća zadaća Crkve. Ona je također bogočovječji organizam i nastavlja na otajstven način vezu ili ujedinjenje između Boga i čovječanstva. Stoga je Krist, božanski osnivač Crkve, i prenio svu svoju spasiteljsku službu i vlast na svoju Crkvu da je vrši do svršetka svijeta i vodi ljude putem spasenja. Krist je predao svojoj Crkvi naročito svoju učiteljsku, pastirsku i svećeničku vlast.

1. **UČITELJSKU VLAST** predao je Krist svojoj Crkvi zato da njegovu nauku čuva čistu i nepokvarenu; ujedno da je naviješta svim ljudima i narodima u sva vremena. To se vidi iz Kristovih riječi što ih je rekao apostolima: »Idite po svemu svijetu i propovijedajte Evanđelje svakom stvorenju! Koji uzvjeruje i pokrsti se, spasiće se, a koji ne uzvjeruje, osudiće se«.

2. **PASTIRSKU (KRALJEVSKU ILI UPRAVNU) VLAST** predao je Krist Crkvi da spasonosnim odredbama i zakonima upravlja zajednicom vjernika, brine se za napredak u njihovu vjerskom i čudorednom življenju i tako ih vodi u vječno spasenje. To se vidi iz Kristovih riječi, kad je rekao apostolima: »Zaista vam kažem, štogod svežete na zemlji, biće svezano i na nebesima, i štogod razriješite na zemlji, biće razriješeno i na nebesima«.

3. **SVEĆENIČKU VLAST** predao je Krist svojoj Crkvi zato da se uzmogne u njoj kroz sva vremena ponavljati i prikazivati najsvetija žrtva — sveta misa, te da se s pomoću svetih tajna (sakramenata) i različitih drugih svetih i bogoštovnih obreda mogu ljudima neprestano dijeliti i primjenjivati zasluge i milosti što ih je Krist stekao svojom krvavom žrtvom na križu. Tako je omogućeno vjernicima primanje milosnog života i vazdašnjeg napretka u vlastitom i općem posvećenju. Da je Krist uistinu predao svoju svećeničku vlast Crkvi, vidi se iz njegovih riječi što ih je rekao apostolima kad je naredio presveti oltarski sakramenat: »To činite na moju uspomenu!« — ili kad im je rekao: »Primite Duha Svetoga! Kojima oprostite grijehe, biće im oprošteni, a kojima zadržite, biće zadržani«.

4. **TRAJNOST CRKVENE VLASTI.** Ova trostruka vlast: učiteljsku, kraljevska i svećenička, koju je Krist kao osnivač predao Crkvi, treba da u Kristovoj Crkvi ostane sve dotle dokiegod traje svrha Crkve, to jest, do svršetka svijeta. Jedino, naime, s pomoću ove trostruke vlasti može Crkva da u potpunom opsegu izvršuje svoju zadaću koju joj je Krist namijenio.

B) TKO JE NOSILAC CRKVENE VLASTI?

Svrsi ili zadaći koju je Krist namijenio svojoj Crkvi mora odgovarati i unutrašnje uređenje ili organizacija. Budući da je Crkva uređena kao vidljiva zajednica ljudi, potrebno je da toj zajednici na čelu stoji neko poglavarstvo. I kao što je jedino o Kristovoj volji i ovisilo da li će uopće osnovati Crkvu ili ne, odnosno kakvu će Crkvu osnovati, tako je jedino o Kristovoj volji ovisilo i to kako će biti uređeno njezino poglavarstvo, ili drugim riječima, ko će biti nosilac trostruke vlasti u Crkvi Kristovoj.

1. **KRIST JE POSTAVIO CRKVI VIDLJIVO POGLAVARSTVO (HIJERARHIJU).** Krist bi mogao, bez sumnje, urediti svoju Crkvu tako da svi članovi imadu izravni utjecaj na postavljanje crkvenog poglavarstva. U tom slučaju osnivala bi se vlast Crkve na načelu demokracije. Ali Gospodu Isusu Kristu, kao osnivaču Crkve, nije se svidjelo da odabere demokratično načelo kao osnov za postavljanje crkvenog poglavarstva, nego je odabrao hijerarhičko načelo. To znači da je on sam, svojom božanskom vlašću odabrao i postavio ljude koji će biti nosioci trostruke crkvene vlasti. Takav način zove se hijerarhički, a potječe od riječi *ἱερὰ ἀρχία* = *ἱεραρχία* = sveta vlast.

a) **Krist je sam postavio Crkvi poglavarstvo.** To se vidi po tom, što je on sam odabrao tek neke između brojnih slušalaca i pristaša za svoje naročite poslanike i prozvao ih je apostolima, na broj njih dvanaestoricu. »Dozva svoje učenike, izabra od njih dvanaestoricu i nazva ih apostolima.« I njima je rekao: »Niste izabrali vi mene, nego sam ja izabrao vas, i postavio vas da vi idete i rod rodite, i rod vaš da ostane.« »Kao što je Otac poslao mene, i ja šaljem vas.« Sv. Pavao apostol kad se pretstavlja Galaćanima kaže: »Pavao, apostol ni od ljudi, ni po čovjeku, nego po Isusu Kristu.«

b) **Krist je predao izravno zboru apostola svoju trostruku vlast.** Krist napose uzgaja apostole, upućuje ih i poučava u mnogim stvarima što ih ne kazuje ostalom mnoštvu. »Vama je dano da znate tajne kraljevstva nebeskoga, a njima nije dano.« Nadalje se vidi još jasnije iz svih onih izjava kojima predaje Krist svoju vlast, jer su sve te izjave upravljene samo na ograničen skup ili zbor apostola. Samo se na apostole odnose riječi: »Kao što Otac šalje mene, i ja šaljem vas.« »Idite, i poučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, učeći ih da drže sve štogod sam vam zapovjedio.« »Idite po svemu svijetu i propovijedajte Evanđelje svakome stvorenju!« Samo su apostolima upravljene riječi: »Zaista vam kažem: štogod svežete na zemlji, biće svezano na nebesima, i štogod razriješite na zemlji, biće razriješeno i na nebesima.« Samo je zboru apostola rečeno: »To činite na moju uspomenu!« i »Primite Duha Svetoga! Kojima oprostite grijehe, biće im oprošteni, a kojima zadržite, biće zadržani.«

c) **Apostoli su svijesni vlasti** koju oni imadu u Crkvi Kristovoj. Oni nastupaju poslije silaska Duha Svetoga kao p r o p o v j e d n i c i Kristova Evanđelja i kao p o g l a v a r i Crkve Kristove. Oni kao poglavari Crkve vijećaju na apostolskom saboru u Jerusalemu o vjerskim crkvenim pitanjima. Oni u p r a v l j a j u pojedinim crkvenim općinama. Oni o p o m i n j u vjernike, d i j e l e s v e t e s a k r a m e n t e, p o s t a v l j a j u i z a r e đ u j u nove crkvene službenike (đakone i svećenike) da im pomažu u propovijedanju, u upravi i dijeljenju svetih sakramenata. Zato i kaže Sv. Pavao apostol:»Tako neka nas smatra čovjek kao sluge Kristove i djelitelje tajna Božjih.« Ili opet: »Jedne postavi Bog u Crkvi za apostole, druge za proroke, treće za učitelje... zar su svi apostoli?... proroci?... učitelji?... »Mi smo poslanici mjesto Krista, kao da Bog opominje po nama. Molimo mjesto Krista, pomirite se s Bogom.«

d) **Apostoli služe se vlašću kažnjavanja.** Tako, na pr., sv. Petar apostol oštro kori Šimuna vračara koji je htio za novce kupiti apostolsku vlast. Sv. Pavao apostol izopćuje iz crkvene zajednice okorjela grešnika, a kad vidi da se popravio, prima ga natrag u zajednicu crkvene općine.

2. **APOSTOLSKA VLAST PRELAZI NA ZBOR BISKUPA.** Sva vlast koju je apostolski zbor skupno (kao jedno upravno tijelo) primio od Isusa Krista morala je prijeći na onaj zbor komu su apostoli povjerili svoju vlast da je vrše unapredak i poslije njihove smrti, doklegod bude trajala Kristova Crkva. Taj zbor prozvao se b i s k u p i m a ili e p i s k o p a t Kristove Crkve. Stoga vidimo da su apostoli svoju vlast, primljenu od Isusa Krista, predavali drugima koje bi mjesto sebe postavljali za poglavare pojedinim crkvenim općinama. To su učinili vanjskim vidljivim znakom ili obredom, naročito rukopolaganjem (podjeljivanjem sakramenta svetoga reda). Tako je, na pr., sv. Pavao zaredio za biskupe svoje učenike Timoteja u Efežu i Tita na Kreti. Predavanje apostolske vlasti njihovim nasljednicima bilo je potrebno i zbog širenja Crkve i zbog njezina trajanja kroz sva vremena. Tako je trebalo da se za sva vremena

i u svim novoosnovanim kršćanskim općinama nastavlja od apostola započeti i neprekinuti red crkvenih poglavara. Oni su svi zajedno nosioci one vlasti što ju je zbor apostolski primio izravno od Isusa Krista. Crkva je budno pazila da se taj zakoniti red nikada ne prekine.

3. **KRIST JE POSTAVIO SEDAMDESET I DVOJICU UČENIKA.** Pored zbora dvanaestorice, odabrao je Isus Krist još sedamdeset i dvojicu učenika i njima je isto tako podijelio dio trostruke svoje vlasti da uzmognu pomagati njemu i apostolima u djelu oko spasenja čovječanstva. Oni su imali manju vlast nego apostoli, te su bili na pomoć apostolima. U vrijeme apostolsko spominju se i poimence đ a k o n i, zatim starješine koji pomažu apostolima u službi, te u njihovo ime vrše dio trostruke apostolske vlasti. Tako, na pr., đakon Stjepan, prvi mučenik, đakon Filip, učenik Ananija u Damasku i drugi koje apostoli zovu starješinama. Od ovoga zbora od sedamdesetidvojice učenika, a kasnije od đakona i starješina, što su pomagali apostolima i vršili u njihovo ime dio trostruke apostolske službe i vlasti, postao je kasnije zbor svećenstva, đakona i poddakona. Taj zbor naziva se n i ž i m k l e r o m te pomaže biskupima u službi.

4. **CRKVENA HIJERARHIJA JE BOŽANSKA UREDBA.** Nepobitna je, dakle, istina da je sam Krist postavio svojoj Crkvi poglavarstvo i predao mu svoju trostruku vlast: učiteljsku, kraljevsku i svećeničku. Nepobitna je, nadalje, istina i to da je Krist postavio razliku između poglavara Crkve, koji su nosioci (subjekt) trostruke vlasti, i običnih vjernika koji treba da se pokoravaju crkvenim poglavarima. Ova se razlika kasnije stala izražavati u posebnim nazivima. Članovi crkvenog poglavarstva i nosioci duhovne vlasti prozvali su se »kler«, od grčke riječi κλῆρος = kocka (što je sudbina komu kockom namijenila — svećenstvo), a obični vjernici prozvali su se »lajici«, od riječi λαός = narod. Ako, dakle, ovakvo uređenje Crkve s podjelom na kler i narod potječe od samog božanskog osnivača Crkve Isusa Krista, ne mogu ljudi po svojoj volji mijenjati takvo uređenje Crkve u kakvo drukčije.

Crkvena hijerarhija nije ljudska uredba. Sasvim je, stoga, neispravno i neosnovano mišljenje onih koji tvrde da crkvena hijerarhija ne potječe od samoga Krista, nego da je ta razlika postala istom u kasnija vremena, kada je kršćanstvo trajalo već par stoljeća. Krivo je također mišljenje onih koji drže da narod može po svojoj volji izabirati i postavljati crkvene poglavare. Najposlije, sasvim je krivo mišljenje onih koji uopće poriču potrebu svećenstva i zabacuju od samoga Krista postavljenu razliku između crkvenog poglavarstva (klera) i običnih vjernika (lajika).

Poštivanje crkvene hijerarhije Crkvene poglavare dužni su stoga vjernici ljubiti, pa štovati i slušati u svemu što se tiče vjere i duhovnog spasenja. Oni ih vode kao poslanici i zamjenici samoga Isusa Krista koji je apostolima rekao: »Ko vas sluša, mene sluša, i ko vas prezire, mene prezire. A ko mene prezire, prezire onoga koji je mene poslao.« Crkveni poglavari dužni su da vjernicima daju uzoran primjer kreposna kršćanskog života, kako je to i sam Isus Krist rekao: »Vi ste sô zemlje,... vi ste svijetlo svijeta,... vi ste

grad na gori. Tako neka se svijetli svjetlost vaša pred ljudima da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega koji je na nebesima.«

Dogodi li se ipak da koji i od crkvenih poglavara osobno pogriješi, valja, naravno, osuditi njegove pogreške i ne povoditi se za njim u zlu, ali ga ipak valja slušati u svem onom gdje nas upućuje na dobro. U tom slučaju treba da se držimo Kristovih riječi: »Sve što vam kažu držite i činite, ali po njihovim djelima nemojte činiti!«

§ 23 Monarhičko uređenje crkvene hijerarhije

Krist je postavio zbor apostolski da bude nosilac trostruke vlasti u Crkvi. No treba, dalje, da vidimo da li je Krist uredio crkveno poglavarstvo tako da u njemu imadu svi apostoli posve jednaku vlast ili je između apostola koga odredio da ima prvenstvo ne samo u časti nego i u crkvenoj vlasti. Drugim riječima, treba da znamo da li je crkveno poglavarstvo osnovano na oligarhijskom načelu prema kojem vrši svu vlast zbor apostola, odnosno zbor biskupa koji su apostole naslijedili, ili je crkveno poglavarstvo uređeno na monarhičkom načelu, to jest, da između svih apostola, odnosno biskupa, jednome pripada vrhovna vlast kojoj su dužni pokoravati se ostali apostoli, odnosno biskupi.

A) PETROV PRIMAT

1. **POTREBA PRIMATA.** Već samo uređenje i svrha Crkve opravdavaju potrebu monarhičkog uređenja crkvenog poglavarstva. Krist je, naime, osnovao samo jednu Crkvu. Da se uzmogne očuvati njezino izvanje jedinstvo i cjelina njezine društvene organizacije, svakako je bilo potrebno da joj na čelu stoji jedan vrhovni vidljivi poglavar. Nema li takvoga vrhovnog vidljivog poglavara, organizacija Crkve nema više vidljivog uporišta za čuvanje svoga izvanjeg jedinstva. Još većma je potrebno da se u Crkvi čuva nepomućeno jedinstvo u vjeri, ćudorednim načelima i bogoštovlju. Kad ne bi bilo jednoga vrhovnog učitelja koji, zbog vrhovnog ugleda, ima zadaću da vazda čuva nepokvarenu čistoću objavljenog blaga vjerskog i ćudorednog naučavanja, brzo bi bilo ugroženo jedinstvo vjere, ćudoreda i bogoštovlja. Čim bi se, naime, koji član crkvenog poglavarstva iz zbora biskupa stao razilaziti u dogmatskom ili ćudorednom naučavanju od drugih, već bi Crkva došla u sumnju, koje je naučavanje ispravno, a ne bi bilo nikoga koji bi bio nadležan da dade presudno rješenje u pojedinim razlikama. Da, dakle, Crkva Kristova ne bude izložena pogibli, da bi se pokolebalo njezino vanjsko jedinstvo u upravi i unutrašnje jedinstvo u naučavanju objavljenih vjerskih i ćudorednih istina, Krist je osnovao crkvenu hijerarhiju na monarhičkom načelu, to jest, postavio je svojoj Crkvi na čelo crkvenog poglavarstva jednoga vrhovnog poglavara. U zboru apostolskom primio je od Krista to prvenstvo časti i vlasti sv. Petar apostol. To se očito vidi iz jasnih izjava Kristovih.

2. **KRIST JE PODIJELIO PETRU VRHOVNU VLAST U CRKVI.** Kad je Simon Petar u Cezareji Filipovoj priznao Krista Sinom Božjim, odvratio mu je Krist među ostalim ovo: »Ja tebi kažem: ti si Petar (stijena), i na toj stijeni sagradiću Crkvu svoju, i vrata paklena neće je nadvladati. I tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga. Pa štogod ti svežeš na zemlji, biće svezano i na nebesima; i štogod razriješiš na zemlji, biće razriješeno i na nebesima.« Po svom gramatičkom i logičkom smislu upravljene su te Kristove riječi izravno i isključivo apostolu Petru i ne mogu se odnositi na koga od ostalih apostola. To se vidi odatle, što je Krist nekoliko puta namjerice istaknuo zamjenicu drugog lica koja ovdje označuje Petra: »Ti« ... »tebi« ... »svežeš« ... »razriješiš«.

a) **Stijena Crkve.** Petra naziva stijenom. To znači: što je stijena zgradi, to je Petar zgradi Crkve. Stijena daje zgradi čvrstoću i sigurnost da se ne poruši, da ostane čitava. Tako je i Petar za Crkvu kao stijena čvrst temelj koji čini da zgrada crkvena ostaje na okupu, da se ne raspane, da ostane u sebi jedna. Ključarska vlast u kraljevstvu nebeskom jasno označuje upravnu vlast Petrovu u Crkvi. Vlast vezanja i razrješavanja označuje zakonodavnu vlast naređivanja, vlast izdavanja odredbi, korisnih za život Crkve, ili vlast dokidanja odredbi koje više nisu potrebne za promicanje crkvenog života.

b) **Pastir ovaca i jaganjaca.** Kad se Krist javio apostolima poslije svojega uskrsnuća kod Jezera Genezaretskoga te s njima ručao, upita poslije ručka apostola Petra: »Šimune Ivanov, ljubiš li me većma nego ovi? Odgovori mu: Da Gospode, ti znaš da te ljubim. Kaže mu: Pasi jaganjce moje.« Tako i drugi puta, a treći puta reče mu: »Pasi ovce moje!« Riječi: »Pasi jaganjce i ovce moje« znače, da je Krist predao Petru vrhovnu vlast nad svim članovima svoje Crkve, i vjernicima i poglavarima.

3. **VRŠENJE VRHOVNE VLASTI.** Petar se sam također služio vrhovnom vlašću prvaka među apostolima. To vidimo odmah poslije Kristova uskrsnuća, kad Petar predlaže i rukovodi izbor novog apostola Matije. Nadalje poslije primanja Duha Svetoga Petar prvi od apostola javno nastupa i propovijeda Evanđelje. On zastupa apostole i govori u ime njihovo na sudu pred židovskim velikim vijećem. On pretsjeda, otvara i rukovodi apostolski sabor u Jerusalemu. On pohađa razne kršćanske općine osnovane od drugih apostola. Naročito sv. Pavao ističe, kad bi ubrojen u broj apostola, da je išao pretstaviti se Petru kao prvaku među apostolima. »Zatim, poslije tri godine (boravka u Arabiji), pođoh u Jerusalem da vidim Petra, i ostadoh u njega petnaest dana.«

Iz svega toga slijedi da je Petar doista bio od samoga Krista postavljen vrhovnim poglavarom čitave Crkve i svih apostola, da je on tu vlast doista vršio, a i sami apostoli svagda su priznavali tu vrhovnu vlast Petru.

4. **PRIZNAVANJE PETROVE VLASTI.** Da je Krist predao Petru vrhovnu vlast u Crkvi, svjedoči i kršćanska predaja od najstarijih vremena. Sv. oci kad razlašnjuju Kristove riječi rečene Petru: »ti si Petar ...« i »pasi jaganjce ... pasi ovce moje«, svi jednodušno razumijevaju to tako da je Krist tim riječima predao

Petru prvenstvo vlasti u Crkvi i učinio ga njezinim vrhovnim poglavarom. Zato i nazivaju Petra: »glava apostola«, »prvi i načelnik apostola.« To svjedočanstvo nalazimo naročito u liturgiji istočne odijeljene crkve, koja naziva Petra: »apostolov prednačelnik«, »vrhovnij apostolov«, »kamen i osnovanje učenikov«, »vožd apostolov«, »pastir vladičnij vseh apostolov«, »osnovanje cerkve«, »kamen veri«, »pervo prestoljnij«, »vselenija (čitavoga svijeta) učitelj«, »nebesnago carstvija ključar«, »cerkve utverženje« itd. Po tom se vidi da je sva kršćanska predaja od iskona bila uvjerena o tom, da Petru pripada vrhovna vlast nad Crkvom, vjernicima i apostolima.

B) PRIMAT PETROVIH NASLJEDNIKA

Petrova vrhovna vlast prešla je na njegove zakonite nasljednike. Da se sačuva jedinstvo vjere i jedinstvo Crkve ne bi bilo dosta da je samo za vrijeme živoga Petra bila u Crkvi vrhovna vlast, nego budući da Crkva ima trajati za sva vremena, potrebno je da i prvenstvo vrhovne vlasti traje u Crkvi katoličkoj i poslije Petrove smrti. To je bilo potrebno tim više, što se Crkva u kasnija vremena sve većma širila i opsegom i brojem crkvenih poglavara. Pa ako je u apostolsko vrijeme, kad je bila najmanja pogibao da se pokoleba jedinstvo vjere i crkvene uprave, bilo potrebno da bude jedan od apostola prvak i nosilac vrhovne vlasti, svakako je tim opravdanija potreba prvenstva i vrhovne vlasti u Crkvi za kasnija vremena. Stoga je poslije smrti apostola Petra morala sva njegova vlast prijeći na njegove zakonite nasljednike.

1. **PETAR JE BIO RIMSKI BISKUP I KAO TAKAV U RIMU UMRO.** Sv. Petar apostol bio je neko vrijeme biskup u Antiohiji Sirskoj. Kasnije, kako veli sv. Jeronim, došao je u drugoj godini vladanja cara Klaudija (oko 42 god.) u Rim, i tu je sjedio 25 godina na svećeničkom prijestolu, sve do posljednje godine vladanja cara Nerona. U Rimu je ustanovio kršćansku općinu. Najposlije bio je pogubljen mučeničkom smrću: za progonstva Neronova razapet je naglavce na križ.

Priznanje povjesnika. Danas i protestantski povjesnici priznavaju (kao neoborivi povijesni događaj) da je Petar doista bio biskup u Rimu i tamo umro mučeničkom smrću. To priznaje, na pr., Harnak (Harnack) koji kaže: »Mučenička smrt Petrova u Rimu nekoć se zbog koječega poricala. Danas je očevidno za svakoga istraživaoca, koji nije zaslijepljen da je to bila zabluda.« Osobito je važno svjedočanstvo protestantskog povjesnika H. Licmana (Lietzmann). On je potanko istraživao povijest kršćanske predaje o boravljenju sv. Petra u Rimu. Prema znanstvenom istraživanju došao je do uvjerenja da je ta kršćanska predaja sasvim pouzdana. Kao dokaz za istinitost te predaje svjedoče i najnovije arheološke iskopine kod crkve sv. Sebastijana u Rimu. Na tim su iskopinama otkriveni napisi koji svjedoče da je kraj te crkve bilo privremeno pokopano tijelo sv. Petra apostola. No pored toga imamo izričitih svjedočanstava za Petrovo boravljenje u Rimu.

Sv. Klement, treći nasljednik Petrov na biskupskoj stolici u Rimu (oko 97 god.), svjedoči u svojoj poslanici Korinćanima: »Imajmo pred

očima naše dobre (vrle) apostole Petra i Pavla koji su bili u Rimu mučeni i kojima se pridružilo veliko mnoštvo rimskih mučenika.« Rimski svećenik Kaj (Caius oko 200 god.) svjedoči o mjestu gdje su sahranjeni sveti prvaci apostola ovo: »Mogu pokazati časne spomenike apostola: Petrov na vatikanskom brežuljku, Pavlov na putu prema Ostiji.« Tertulijan (u 3 stolj.) svjedoči: »U Rimu je Petar mučen kao Krist.« Papija, učenik sv. Ivana apostola i biskup u Hierapolisu (oko 150 god.), kaže da je sv. Marko napisao svoje Evanđelje prema propovijedanju Petrovu u Rimu na molbu samih Rimljana. Klement Aleksandrijski kaže, da je sv. Petar živući u Rimu odobrio Markovo Evanđelje.

2. **PRELAŽENJE PETROVE VLASTI.** Po prirodnom pravu morali su sva prava i povlastice sv. Petra apostola kao vrhovnog poglavara Crkve naslijediti njegovi zakoniti nasljednici na biskupskom prijestolu u Rimu.

Rimski su biskupi nasljednici Petrove vrhovne vlasti u Crkvi. To potvrđuju nebrojena svjedočanstva najistaknutijih pisaca kršćanske predaje od najstarijih vremena. Tako sv. Ignacije, biskup antiohijski i mučenik (107 god.), u svojoj poslanici Rimljanima naziva rimsku crkvu »pretsjednicom ljubavne veze«, to jest, svih kršćanskih općina *(προκαθημένη τῆς ἀγάπης)*. Ovako pohvalno o rimskoj crkvi govori sv. Ignacije samo zbog ugleda biskupske stolice u rimskoj kršćanskoj općini. Dionizije, biskup korintski (oko 170 god.), u pismu papi Soteru hvali rimsku crkvu koja se brine za sve druge crkve. Spominje, nadalje, da su poslanice rimskoga biskupa Klementa i Sotera uživale toliki ugled u Korintu, da su se i kod službe Božje čitale. Sv. Irenej, učenik sv. Polikarpa, kasnije biskup u Lionu (oko 170 god.), kaže da se s rimskom crkvom zbog njezina osobitog prvenstva moraju slagati (u vjerovanju) sve druge crkve. Sv. Ciprijan, biskup u Kartagi (oko 248 god.), kaže da je Petar i rimska stolica prva crkva iz koje izvire duhovno jedinstvo; ona je znak, zalog i srce jedinstva. Zove je majkom i korijenom kršćanskog jedinstva. Sv. Ambrozije, veliki crkveni učitelj i biskup u Milanu (u 4 stolj.), kaže o rimskom biskupu: »Gdje je Petar, tu je i Crkva«. Najuvaženiji sv. oci istočne crkve, kao sv. Bazilije, sv. Atanasije, sv. Grgur Nazijanški, (svi u 4 vijeku), sv. Ivan Zlatousti (u poč. 5 vij.), nazivaju rimskoga biskupa **poglavarom vaseljene Crkve.**

Ugled rimskih biskupa. Pojedinci i čitave kršćanske pokrajine obraćaju se u prijepornim vjerskim pitanjima na rimskoga biskupa za konačnu presudu. Tako, potkraj 1 stoljeća, obraća se korintska kršć. općina na papu Klementa I u Rimu da im riješi prepirku, a ne na sv. Ivana koji je bio apostol i biskup u Efesu, premda im je Efes bio bliže nego Rim. Sv. Polikarpo (sredinom 2 stolj.) smatra potrebnim da putuje u Rim pa da se s papom Anicetom dogovori o svetkovanju Uskrsa. Sv. Augustin obratio se u raspri o pelagijskom krivovjerju u ime sjevernoafričkih pokrajinskih crkvenih sabora na rimskoga biskupa Inocencija I da izreče konačnu presudu o tom krivovjerju. Kad je stigao odgovor od pape, rekao je sv. Augustin znamenite riječi: »Roma locuta causa finita« — Rim je progovorio, rasprava je svršena. Sv. Jeronim, koji je za vladanja pape Damasa bio njegov tajnik, kaže da su na rimskoga biskupa stizavali upiti sa svih strana kršćanskoga svijeta, sa istoka i zapada. I sami krivovjerci priznavali su prvenstvo rimskoga biskupa. Oni su nastojali da dobiju odobrenje svojih zabluda kod rimske crkve, kao

na pr., donatisti, marcioniti, montanisti, arijevci i drugi, ali ih je rimska crkva osudila.

3. **POSTUPAK RIMSKIH BISKUPA.** Iz samog postupka rimskih biskupa vidi se da su se služili svojom vrhovnom vlašću nad svim kršćanskim općinama. Rimski su biskupi svojim vrhovnim ugledom i vlašću nad čitavom Crkvom konačno rješavali različite nesuglasice i prepirke kršćanske općine u Korintu. Papa Viktor rješava raspru maloazijskih crkvenih općina o svetkovanju Uskrsa. Papa Stjepan I (u 3 vij.) rješava pitanje o ponovnom krštavanju krivovjeraca. Pape sazivaju opće crkvene sabore, pretsjedaju im po svojim poslanicima, daju naputke za ravnanje općim crkvenim saborima, potvrđuju ili zabacuju zaključke općih crkvenih sabora, a tako i zaključke pokrajinskih crkvenih sabora, i poslije toga istom dobivaju odnosni zaključci svoju konačnu valjanost. Kroz čitavih osam prvih vjekova kršćanstva jednodušno priznaje prvenstvo rimskoga biskupa sav kršćanski istok i zapad. Istom u polovici 9 stoljeća bili su crkvenopolitički razlozi povodom da je kršćanski istok, na čelu s Fotijem, a u polovici 11 vij. s Mihajlom Cerularijem, carigradskim patrijarsima, počeo odricati vrhovnu vlast rimskoga biskupa u čitavoj Crkvi. No time je odijeljeni kršćanski istok pokazao da nije ostao dosljedan onom jednodušnom uvjerenju, koje je do toga vremena bilo zajedničko kršćanskom istoku i zapadu.

4. **IZJAVE KONCILA. a) Florentinski koncil.** Prvenstvo rimskog biskupa svečano priznaje i opći crkveni sabor florentinski (god. 1438) ovom izjavom:

»Proglašujemo: rimskom biskupu pripada prvenstvo nad čitavim svijetom; rimski je biskup nasljednik sv. Petra, prvaka apostolskog, pravi zamjenik Kristov, glava čitave Crkve, otac i učitelj svih kršćana. Njemu je Gospod Isus Krist predao potpunu vlast da pase, vlada i upravlja čitavom Crkvom.«

b) **Vatikanski koncil.** Tomu dodaje opći crkveni sabor vatikanski (god. 1869 do 1870):

»Ako tko ustvrdi da nije po odredbi samoga Krista Gospoda, ili po Božjem pravu, da blaženi Petar u prvenstvu nad svekolikom Crkvom imade vazdašnje nasljednike; ili da rimski biskup nije nasljednik sv. Petra u tom prvenstvu, neka bude odlučen (od Crkve).«

Ovo je, dakle, historijska istina: Krist je dao svojoj Crkvi monarhičku hijerarhiju. Sv. Petar apostol prvi je primio od samoga Krista vrhovnu vlast u Crkvi. Od Petra prešla je ta vlast na njegove nasljednike, rimske biskupe.

Čast rimskog biskupa. Rimskoga biskupa naziva kršćanski svijet sasvim opravdano ocem svega kršćanstva, ili papom. Iz poštovanja prema svetosti i dostojanstvu najviše časti i službe daje mu se pridjevak »sveti«. Vjernici Crkve Kristove treba da imaju prema njemu, kao vrhovnom vidljivom poglavaru Crkve i namjesniku Isusa Krista, poštovanje, ljubav i poslušnost u svem što se tiče vjerskog i čudorednog življenja da se mogu spasti.

§ 24 Odnosi hijerarhijskih stepena

U hijerarhiji Kristove Crkve valja razlikovati uglavnom tri hijerarhijska stepena:

a) Vrhovnu vlast primata. Nosilac te vrhovne vlasti jest rimski biskup ili papa.

b) Biskupsku vlast. Nosioci te vlasti jesu biskupi ili episkopat, bilo kao cjelokupni zbor, ili kao pojedinci, podređeni vrhovnoj vlasti papinoj.

Ova dva stepena sačinjavaju viši kler.

c) Svećenstvo ili niži kler podređeno je biskupima i papi.

Treba da promotrimo kako se međusobno odnose ova tri stepena crkvene hijerarhije.

1. **PAPA** kao nasljednik sv. Petra ima po Božjoj uredbi u Kristovoj Crkvi prvenstvo ili primat ne samo časti nego i vlasti, jer je sam Krist predao Petru vrhovnu vlast u svojoj Crkvi i postavio ga svojim vidljivim namjesnikom u njoj. Prvenstvena vlast papina prava je biskupska vlast nad čitavom Crkvom. Papa je vrhovni učitelj, pastir i najviši svećenik (summus pontifex) svih pravovjernih kršćana. Njegovoj vlasti treba da se pokoravaju ne samo obični vjernici nego i svi biskupi i svećenici, kako pojedinci, tako i svi zajedno. Zato se i naziva biskup biskupâ (episcopus episcoporum). Njemu pripada izravno pravo da po potrebi postavlja ili skida biskupe. On saziva opće crkvene sabore ili koncile. On ima pravo da im pretsjedava, ili sam, ili po svojim delegatima. On ima pravo da potvrdi ili zabaci zaključke crkvenih sabora, kako općih, tako i pokrajinskih. On kao vrhovni učitelj Crkve osuđuje zablude koje se protive dogmatičkom ili moralnom naučavanju Crkve. On ima pravo tumačiti pravi smisao vjerskog i čudorednog naučavanja Crkve Kristove. Njemu pripada i vrhovna crkvena sudačka vlast.

Punina papinske vlasti. Ne mogu se, stoga, sazivati opći crkveni sabori bez znanja ili protiv volje papine. Opći crkveni sabori ne mogu sebi prisvajati nikakve vlasti nad papom, niti štogod pravovaljano zaključivati protiv volje papine, niti suditi papi ili ga skidati. Zato je od starine u Crkvi Kristovoj poznato pravilo: »Prvoj stolici nitko nije sudac — prima sedes a nemine judicatur«. Papi, dakle, pripada sva apostolska vlast — plenitudo potestatis apostolicae.

2. **BISKUPI** su papi podložni načelnici pojedinih crkvenih pokrajina (biskupija). Oni su nasljednici apostola, ali ne tako kao da bi svaki pojedini biskup naslijedio pojedinog apostola, kao što je, na pr., papa nasljednik apostola Petra, nego su svi biskupi zajedno s papom kao jedan zbor nasljednici apostolskog zbora sa sv. Petrom na čelu.

I **biskupska se vlast osniva na Božjoj uredbi,** jer je sam Krist apostolskom zboru skupno podijelio trostruku crkvenu vlast: učiteljsku, pastirsku i svećeničku. Zato i kaže sv. Pavao apostol crkvenim starješinama iz Efeza i okolice: »Pazite na sebe i na sve stado u kom vas je Duh Sveti postavio biskupima da upravljate Crkvom Božjom«. Kao što je apostolski zbor bio podvrgnut Petru kao vrhovnom poglavaru, tako treba da svaki biskup napose, a i čitav zbor biskupa u Crkvi Kristovoj bude podvrgnut vrhovnoj vlasti papinoj. Jedna je tek razlika između apostola pojedinaca i biskupa pojedinaca, što su apostoli imali izvanrednu vlast od Isusa Krista, da mogu svuda, gdjegod hoće, propovijedati i osnivati kršćanske općine i postavljati biskupe. Ova izvanredna apostolska vlast nije prešla na svakog pojedinog biskupa. Svaki pojedini biskup prima tek redovnu biskupsku vlast koja je omeđena teritorijem odnosne biskupije, kako to odredi papa svojom apostolskom vlasti.

Biskupima Crkve Kristove pripada prava i redovita trostruka vlast u Crkvi Kristovoj: učiteljska, pastirska i svećenička, ali tako da je podređena vrhovnoj vlasti papinoj. Tu trostruku redovnu vlast vrše biskupi Crkve Kristove na dva načina.

a) **Pojedinačno,** kao redovni učitelji, pastiri i veliki svećenici, svaki na području svoje biskupije. Učiteljskom vlašću brinu se za redovno navještavanje vjerskih i ćudorednih istina Kristove nauke te bde nad čistoćom i pravovjerjem te nauke. Pastirskom vlašću imadu pravo izdavati posebne odredbe u granicama općih crkvenih zakona za unapređivanje vjerskog i ćudorednog života. Kao veliki svećenici imadu pravo da snagom svećeničke vlasti podjeljuju sve svete sakramente, naročito svetu potvrdu i sveti red.

b) **Svaki biskup** ima i pravo da vrši svoj udio vlasti u naučavanju i upravi čitave Crkve Kristove kao član cjelokupnog biskupskog zbora u zajednici i saglasno s papom. To biva naročito u općim i u pokrajinskim crkvenim saborima gdje svakomu biskupu pripada pravo govora i glasanja.

Već u apostolsko doba održan je apostolski sabor gdje su sudjelovali svi apostoli u rješavanju nekih prijepornih pitanja. Kasnije održano je broz različita stoljeća u povijesti Crkve Kristove u svemu dvadeset općih crkvenih sabora, a osim toga veliki broj različitih pokrajinskih crkvenih sabora.

3. **OPĆI CRKVENI SABORI** zovu se oni na kojima sudjeluju biskupi iz čitave Crkve, i to barem u tolikom broju, te se može smatrati da zastupaju čitavu Crkvu. Opći sabori drže se na poziv ili sa znanjem i odobrenjem pape te pod njegovim pretsjedanjem, bilo lično, bilo po njegovim delegatima. Papa ima i vrhovno pravo da potvrdi ili odbije zaključke općih crkvenih sabora.

4. **POKRAJINSKI SABORI** sazivaju se za potrebe samo jedne ili više crkvenih pokrajina. Njihovi se zaključci šalju papi na potvrdu te postaju obvezatni za dotične crkvene pokrajine, osim ako papa odredi da im se važnost protegne na čitavu Crkvu.

U svakom slučaju potrebno je da biskupi vrše svoju vlast podvrgnuti vrhovnoj vlasti papinoj te u saglasnosti s njom. Stoga, kad bi se koji biskup odmetnuo u naučavanju od pravovjerja kako ga naučava vrhovni učitelj Crkve, ili mu uskratio poslušnost, gubi biskupsku učiteljsku i upravnu vlast, a vršenje svećeničke vlasti ne dopušta mu se.

5. **SVEĆENICI** pomažu biskupima u vršenju njihove trostruke službe, i to prema naročitom ovlaštenju biskupa. Oni su u vršenju svoje službe u svem podređeni svome biskupu, ne mogu bez biskupova ovlaštenja redovno vršiti nijedne službe. Biskup povjerava svećenicima svoje biskupije da, na pr., kao župnici vrše duhovnu pastirsku službu u određenim crkvenim općinama, župama, ili kao župnički suradnici (kapelani) da pomažu župnicima, ili da kao katehete, ili upravitelji raznih vjerskih društava vrše duhovnu službu prema posebnim potrebama vjernika. Svećenike mogu da pomažu u vršenju nekih crkvenih službа i đakoni, podđakoni i nosioci nižih redova.

6. **HIJERARHIJSKE RAZLIKE.** Svećenstvo, đakoni, podđakoni i niži redovi sačinjavaju u crkvenoj hijerarhiji niži kler. Papa i biskupi sačinjavaju viši kler ili višu crkvenu hijerarhiju.

Skladnost crkvene hijerarhije. Tako je, dakle, sva crkvena hijerarhija jedinstveno povezana prema sustavu čvrsto uređene monarhije. No ta monarhija ima karakter najšire demokracije s obzirom na to, što je svakomu, bez obzira na odličje ili priprostost krvnog podrijetla, ako je moralno dostojan, omogućen pristup u sve, pa i najviše redove crkvene hijerarhije. Tako je, na pr., jedno priprosto hrvatsko pastirče iz Dalmacije, po imenu Srećko Krušević, ušavši u duhovničko zvanje, uspeo se svojim vrlinama i sposobnošću do vrha crkvene hijerarhije i postao papa pod imenom Siksta V (1585—1590).

Stalnost crkvene hijerarhije. Sustav crkvene hijerarhije osobita je pojava u čitavoj povijesti čovječanstva. Najmoćnije kraljevske dinastije, najsilnije države u svijetu kratka su vijeka. Ustaju i časovito zabliješte kratkotrajnom veličinom, a onda padaju, izumiru i jedva da im ostaje spomena u povijesti. Hijerarhijski sustav Crkve Kristove ostaje već gotovo dva tisućljeća čvrst i nepokolebljiv. Demokratična dinastija papinstva ne izumire doklegod postoji Crkva Kristova, jer stoji pod nevidljivim pokroviteljstvom svoga božanskog osnivača koji je dovijeka njezin nevidljivi poglavar. Ta čvrsto uređena hijerarhija stup je kraljevstva Kristova na zemlji, za koje su već proroci prorekli, a i sam Krist njegov osnivač, da će trajati dovijeka.

§ 25 Crkva je otajstveno tijelo Kristovo

1. **CRKVA JE SAVRŠENO UREĐENO DRUŠTVO.** Crkva Kristova kao vidljiva društvena zajednica pretstavlja savršeno uređeno društvo ili organizaciju koja živi i djeluje u čovječanstvu kao snažni i aktivni organizam. Zato se i može isporediti sa živim organskim tijelom, kao što se često uspoređuju različita ljudska udruženja sa živim organskim tijelom. Ali kao što se svrha te, od samog Boga osnovane organizacije, svojom uzvišenošću znatno razlikuje od svrhe svih drugih ljudskih društava, tako se i svojim unutrašnjim

sastavom, kao i životvornom snagom i djelatnošću, odlikuje iznad svakog društvenog organizma.

2. **ZADAĆA I POSLANSTVO** što ih ima da izvršuje organizam Kristove Crkve, u bistvu svom nije ništa drugo, nego trajno nastavljanje i ostvarivanje one uzvišene zadaće i poslanstva, što ih je započeo sam Isus Krist. U Isusu Kristu udružila se nerazdjeljivim načinom božanska i čovječja priroda zato da uzmogne stvarno započeti spasavanje čovječanstva. Sv. Augustin dubokoumno objašnjava tu misao riječima: »Bog je postao čovjekom da čovjek postane Bogom: Bog nad anđelima danas je postao čovjekom da čovjek uzmogne blagovati anđeoski kruh«.

3. **CRKVA JE SASTAVLJENA OD BOŽANSKOG I ČOVJEČJEG ELEMENTA.** Božja i čovječja priroda, udružena u jedan bogočovječji organizam, prozvala se Kristom. Tim je združenjem proročki naviješteno združenje božanskog i čovječjeg elementa u jednu novu cjelinu, u cjelinu tajanstvenog bogočovječjeg organizma Crkve Kristove. U Crkvi Kristovoj doista se ostvaruje neprekidna veza između Boga i ljudi. Bog se na otajstven način sjedinjuje s čovječjim elementom, da se tako čovječji oplemeni i postane sve sličniji Bogu. Svekoliko ovo združenje između Boga i ljudi u Crkvi Kristovoj biva na otajstven način po samom Kristu. On nevidljivo neprestano sam živi i djeluje u svojoj Crkvi. Tako Crkva postaje njegovim oruđem ili sredstvom po kojem se spasava svijet. Kao što je Kristovo tijelo bilo sredstvo da se njime uzmogne vidljivo i osjetno izvršiti djelo spasenja, tako se, s pravom, naziva Kristova Crkva otajstvenim tijelom Kristovim. Takvo je poimanje organizma Kristove Crkve naglašavao već u apostolsko doba veliki apostol sv. Pavao govoreći: »Jer kao što u jednom tijelu imamo mnogo uda, a svi udi nemaju istu službu, tako nas mnogo čini jedno tijelo u Kristu, a svaki je od nas ud jedan drugomu«. Ili opet: »Ne znate li da su tijela vaša udi Kristovi?« »Jednim duhom mi se svi krstismo u jedno tijelo... A vi ste tijelo Kristovo i udi jedan drugomu.« Nadalje zove Krista »glavom« toga tijela što združuje sve u jednu cjelinu da mogu rasti i napredovati... da se sveti usavrše za djelo službe, da nadozidavaju tijelo Kristovo, dok ne stignemo svi u jedinstvo vjere i upoznanje Sina Božjega, u čovjeka savršena, dok rastom ne dosegnemo visinu Kristovu. Isti apostol uspoređuje različite vrste vjernika i različite službe crkvene uprave u Kristovoj Crkvi s različitim udima na tijelu. Kao što svi udi djeluju da se uzajamno pomažu i ujedno koriste čitavom tijelu, tako biva i u Crkvi Kristovoj. Svaki član Crkve Kristove, a naročito različiti službenici njezini, jesu kao udi Kristova otajstvenog tijela. Svi ti udi treba da vrše svoju službu i da se tako uzajamno pomažu na blagodat jedan drugome i čitavom tijelu.

4. **IZVOR ŽIVOTA U CRKVI JEST KRIST.** Otajstvenom tijelu Crkve Kristove daje život sam Isus Krist. On je tu Crkvu osnovao, on joj je dao trostruku hijerarhijsku vlast, on je uvijek živ i nevidljivo nazočan u svojoj Crkvi pod presvetom Euharistijom. On

hrani svojim presvetim tijelom, euharističkim hljebom, čitav organizam Crkve. V i d l j i v a g l a v a toga tijela jest p a p a. D u š a toga otajstvenog tijela jest D u h S v e t i. Duh Sveti oživljuje svojom milošću i natprirodnom životvornom snagom Crkvu Kristovu kao Kristovo otajstveno tijelo. Bez Duha Svetoga bilo bi to tijelo podvrgnuto raspadljivosti i trulosti, te se ne bi moglo trajno održati.

5. **CRKVA JE SLIČNA KRISTU U TRPLJENJU.** Sve patnje, boli, prezir, rane i zlostavljanja, što ih je Krist za svoga zemaljskoga života pretrpio svojim fizičkim tijelom, kao da su proročki unaprijed naviještale što će sve morati da trpi njegovo otajstveno tijelo, to jest Crkva Kristova. I zato se u povijesti Crkve Kristove neprestano u različitim oblicima ponavljaju na otajstvenom tijelu Crkve Kristove slične boli, patnje, rane, prezir, progonstva i zlostavljanja. Stoga, kad Savao progoni kršćane, Crkvu Kristovu, pita ga Krist: »Savle, Savle, zašto me progoniš?« Na upit Savlov: »Tko si Ti, Gospode?« odgovara mu Krist: »Ja sam Isus koga ti progoniš!« Savao, dakle, progoneći Crkvu Kristovu, progonio je time samoga Krista, jer je Crkva otajstveno tijelo Kristovo.

Slično valja shvatiti i različite druge nepovoljne događaje u Crkvi Kristovoj, kao udarce ili rane na otajstvenom tijelu što mu ih zadaje pakost i nesavršenost ljudskoga roda. Događa se katkada da je čitavo tijelo Crkve Kristove iskrvavljeno od rana, kao što je bilo Kristovo tijelo izranjeno i iskrvavljeno od zlostavljanja i bičovanja. Ali Crkva ipak time ne prestaje biti otajstveno tijelo Kristovo koje svaki puta poslije Golgote prezira, progonstva i teških patnja kao pomlađeno uskršava na novi život.

Poimanje otajstvenog tijela Kristova. Pojam Crkve kao otajstvenog tijela Kristova valja razlikovati od pojma fizičkoga tijela Kristova te od tijela Kristova koje se nalazi u presvetoj Euharistiji. No treba ga razlikovati i od pojma tijela kojim se označuje tek moralna cjelina zajednice, jer je Crkva u savršenijem smislu tijelo Kristovo negoli tek u moralnom. S Crkvom, naime, stvarno živi i sudjeluje natprirodnim i nevidljivim načinom sam Isus Krist, njezin osnivač.

Odijeljenost od otajstvenog tijela. Prestaje biti dijelom otajstvenog tijela Kristova svaki onaj koji se ili sam odmetne od Crkve Kristove, ili bude odlučen (izopćen) iz Crkve. Takav je kao odrezani ud u kom prestaje organički život; on je kao loza, odrezana od čokota (trsa). Jednako bi uginuo čitav onaj dio trupa zajedno s udima koji bi bio otsječen od glave. To znači: i veliki dio Crkve, kad bi se odijelio od vrhovne njezine glave, prestao bi biti živim dijelom otajstvenog tijela Kristova. Stoga opominje sv. Klement papa: »Neka nam bude primjer naše tijelo... udi našega tijela svi se slažu i jedni se drugima pokoravaju, da bude čitavo tijelo zdravo. Neka se, dakle, čuva čitavo naše tijelo u Kristu Isusu, i svaki neka se pokorava svomu bližnjemu prema milosnom daru što mu je dodijeljen. Sv. Irenej piše da će Krist strogo suditi raskolnicima koji ne ljube Boga i crkvenog jedinstva, nego kidaju i cijepaju »veliko i slavno tijelo Kristovo«.

§ 26 Biljege prave Crkve Kristove

Ispočetka bilo je kršćanstvo u sebi jedinstveno i nepodijeljeno, tako te je bila samo jedna Crkva Kristova kao čuvarica kršćanstva. Ali doskora su pojedini, sad manji sad veći ogranci i skupine stali

otpadati od središta kršćanstva i zakonitog poglavarstva. Stale su se osnivati nove kršćanske sekte. One su se udaljile u naučavanju vjerskih istina i ćudorednih pravila od prvotnoga kršćanstva, ili su prekinule vezu pokornosti prema vidljivom poglavaru Crkve Kristove, prema papi. Tako su se pojavile razne krivovjerne sekte već u kršćanskoj starini, kao na pr., arijevstvo,[1] makedonijevstvo,[2] monofizitstvo,[3] monoteletstvo[4] i druge. No ove su krivovjerne sekte doskora ili sasvim izumrle, ili im je jedva ostalo traga. Mnogo su zamašnije značenje imale tri kobne rane što su kasnije zadane otajstvenom tijelu Crkve Kristove, a to su: istočni raskol, protestantizam i anglikanizam. Istočni raskol odijelio je veliki dio kršćanskog istoka od crkvenog jedinstva. Protestantizam je povukao od Crkve Kristove velike mase germanskih naroda. Njemu srodan anglikanizam zabacio je najprije poslušnost prema papi, a zatim pošao tragom protestantizma. Kasnije se od ovih odijeljenih ogranaka kršćanstva stali sve više cijepati i razlikovati još drugi manji ogranci, a i danas se njihov broj sve više umnožava, osobito u protestantizmu.

Potreba biljega. Nastaje, dakle, pitanje mogu li se svi ovi ogranci kršćanstva kako danas žive, u isto vrijeme smatrati istinitim pretstavnicima i vjernim čuvarima nepokvarenog kršćanstva. Očevidno je da je to nemoguće, jer samo jedna jedina od svih tih grana kršćanstva može da bude u svom naučavanju istinita. Sve se druge bilo u kojoj točki naučavanja od nje razilaze i nijesu pretstavnice istinitog i nepokvarenog kršćanstva. Po čemu se, dakle, može poznati koja je prava Kristova Crkva?

Kao što se pravi dragulj može, po nekim osobitim svojstvima i znacima, već izvana raspoznati od krivotvorena, tako se lako dade raspoznati prava Crkva Kristova od onih koje nisu prave. Božanski osnivač Crkve Isus Krist dao je svojoj Crkvi neke jasne i nesumnjive biljege. Po njima se ona može uvijek raspoznati od drugih kršćanskih sekta. Te su se biljege isticale već u prvim vjekovima kršćanstva kao osobito značajne, i zbog toga ih prvi opći crkveni sabor nicejski (god. 325) izbraja, kad kaže u nicejsko-carigradskom vjerovanju: »Vjerujem u jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu.« Te su biljege zbog toga veoma znatne, jer izlaze iz same prirode i svrhe Kristove Crkve, a pored toga mogu se vanjskim načinom lako vidjeti. Što, dakle, znače pojedine biljege?

1. **JEDINSTVO CRKVE KRISTOVE.** Crkva Kristova odlikuje se naročito: jedinstvom vjerskog i ćudorednog naučavanja, jedinstvom uprave i jedinstvom kulta.

[1] Arijevstvo prozvano tako po aleksandrijskom svećeniku Ariju koji je poricao vjeru u Kristovo Božanstvo.

[2] Makedonijevstvo prozvano po carigradskom patrijarhi Makedoniju koji je poricao vjeru u Božanstvo Duha Svetoga.

[3] Monofizitstvo, prema grčkom nazivu *μονὴ φύσις* = jedna narav, krivovjerje koje je poricalo pravu čovječju narav u Kristu.

[4] Monoteletstvo, prema grčkom nazivu *μονὴ θελεία* = jedna volja, krivovjerje koje je poricalo čovječju volju u Kristu.

a) **Jedinstvo vjerskog i ćudorednog naučavanja (unitas symbolica).** Krist je naviještao samo jednu evanđeosku nauku i naložio svojim apostolima da tu istu nauku svima naviještaju: »Idite i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, učeći ih da drže sve što sam vam zapovjedio«. Uoči svoje gorke muke molio je u svojoj velikoj svećeničkoj molitvi izričito da apostoli i svi koji uzvjeruju čuvaju jedinstvo vjere. »Oče sveti! sačuvaj u ime svoje one koje si mi dao da budu jedno kao i mi... Posveti ih u istini. Tvoja je riječ istina... Ali ne molim samo za njih, nego i za one koji na riječ njihovu vjeruju u mene da svi budu jedno; kao što ti, Oče, u meni i ja u tebi, da i oni u nama budu jedno, da vjeruje svijet da si me ti poslao... kao što smo i mi jedno. Ja u njima, i ti u meni, da ih veže savršeno jedinstvo«.

Potrebu jedinstvene vjere u Crkvi Kristovoj lijepo ističe i sv. Pavao apostol veleći: »Molim vas... da čuvate jedinstvo duha u vezi mira. Jedno ste tijelo i jedan duh, kao što ste pozvani u jednoj nadi prema zvanju svome. Jedan Gospod, jedna vjera, jedno krštenje.«

b) **Jedinstvo uprave ili hijerarhije (unitas hierarchica).** To jedinstvo stoji u tom, da je sva crkvena uprava ujedinjena pod jednim vrhovnim vidljivim poglavarom. To bijerarhijsko jedinstvo bdi nad jedinstvom vjere i ćudoređa, uprave i kulta. Ovo jedinstvo Crkve naglašava Isus Krist kad najavljuje njezino osnivanje: »... na toj stijeni sagradiću Crkvu svoju«. Dakle, ne govori o više njih, nego samo o jednoj Crkvi. Još jasnije to ističe kad uspoređuje svoju Crkvu sa jednim ovčinjakom i jednim pastirom, a u taj ovčinjak treba da se prikupe sve ovce koje se hoće spasti: »I druge ovce imam, koje nijesu iz ovoga ovčinjaka, i one mi valja dovesti, i čuće glas moj, i biće jedan ovčinjak i jedan pastir.« Najposlije, postavlja tom ovčinjaku jednoga vrhovnog pastira u licu sv. Petra apostola veleći mu: »Pasi jaganjce moje... pasi ovce moje!«

c) **Jedinstvo kulta (unitas liturgica).** Ovo jedinstvo stoji u tom, da se u čitavoj Crkvi prikazuje jedna i ista euharistička žrtva — sv. misa. Ona je ujedno središte svega bogoštovlja u Crkvi Kristovoj. Nadalje, za čitavu Crkvu Kristovu važe, s obzirom na broj i vrstu, jedni i isti sveti sakramenti kao izvori milosti Božjih i sredstva za duhovno posvećenje, to jest, sedam svetih sakramenata. Nebistvene obredne razlike ne pomućuju toga liturgičkog jedinstva.

2. **SVETOST CRKVE KRISTOVE.** Svetost je dragovoljno prilagođivanje čovječjeg djelovanja volji Božjoj. Krist je bio najsavršeniji uzor svetosti, jer je najsavršenije ispunjavao volju Božju. Slična svetost treba da se vidi i na Crkvi Kristovoj kao Kristovu otajstvenom tijelu. Crkva Kristova božanska je uredba. Po njoj se omogućuje združenje čovječanstva s Bogom. Kao što je Krist sebi uzeo za zadaću da spase i posveti čovječanstvo, tako i njegova Crkva ima kao vrhovnu i glavnu zadaću da vodi ljude k spasenju. Zadaća je, dakle, Crkve nada sve sveta.

a) **Crkva pokazuje put k svetosti.** Krist je svojom svetom i uzvišenom naukom i svetošću života pokazao čovječanstvu put k pravoj svetosti. Tako i Crkva Kristova istom uzvišenom naukom Kristovom pokazuje ljudima put k pravoj svetosti. »Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš na nebesima.« Stoga sv. Pavao apostol kaže: »Ovo je volja Božja: vaše pasvećenje.« Ujedno ona može u svako doba pokazati mnoštvo ostvarenih konkretnih primjera svetosti u predivnim uzorima nebrojenih svetaca. Oni su na najrazličitije načine težili za tim, da se u svom životu što savršenije ravnaju prema Kristovoj nauci i prema njegovu životu.

b) **Crkva daje obilje sredstava za posvećenje.** Krist je svojom presvetom žrtvom na križu otvorio čovječanstvu nepresušna vrela milosnog posvećenja što ga ljudima dijeli po svetim sakramentima. Ta vrela posvećenja predao je svojoj Crkvi da ih čuva i otvara svojim vjernicima na upotrebu da se mogu njima posvećivati.

c) **U katoličkoj Crkvi zbivaju se čudesa.** Kao što je Krist natprirodnim znacima ili čudesima potvrđivao istinitost svoje svetosti i božanskog poslanstva, tako još uvijek Krist živi u svojoj Crkvi. On čini kroz vjekove prava čudesa koja svjedoče da on sa svojom svemogućnošću s njom sudjeluje. Ta su čudesa natprirodni dokazi i svjedočanstva za istinitu svetost Crkve Kristove, koju Duh Sveti kao duša njezina otajstvenog tijela u nju ulijeva.

Svetost Crkve Kristove naglašava sv. Pavao apostol kad kaže: »Krist je ljubio svoju Crkvu i sebe samoga predao za nju da je posveti, očistivši je kupanjem vodenim u riječi, da sebi daruje slavnu Crkvu koja nema ljage ni bore, ili što slično, da bude sveta i neokaljana«.

Ljudski poroci nisu poroci Crkve. Biljegu svetosti Crkve Kristove ninajmanje ne potamnjuje, ako se kada među članovima Crkve nalazi ljudi opaka života i sablažnjiva primjera. Njihovo nevaljalstvo nipošto ne dolazi od toga što su članovi Crkve, nego od lične nevaljalštine, jer neće da nastoje oko svetosti kako ih Crkva uči, nego je izvrgavaju ruglu. Treba, dakle, prekoriti njihovo lično nevaljalstvo i grehovanje, a nipošto Crkvu.

3. **OPĆENITOST CRKVE.** Crkva je Kristova katolička, a to znači općenita (vaseljenska) ili univerzalna, to jest, namijenjena za sve čovječanstvo. To svojstvo Crkve označujemo riječju »katolička«, što dolazi od grčke riječi *καθολικός* sastavljeno od *καθ'ὅλους* = za sve. Ova biljega Crkve Kristove u tijesnoj je vezi s biljegom crkvenog jedinstva. Ako je, naime, Krist osnovao samo jednu Crkvu, jasno je da nema druge osim ove, gdje bi se mogli ljudi spasti.

Općenitost Crkve Kristove proročena je već u Starom Zavjetu u onim proroštvima koja naviještaju da će Krist vladati od mora do mora i do krajeva zemaljskih, da će mu se klanjati svi kraljevi zemaljski i služili mu svi narodi. Sam Isus Krist istaknuo je biljegu općenitosti ili univerzalnosti svoje Crkve time. što je apostolima rekao: »Idite i naučavajte s v e narode, i gle: ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta.« Apostoli su vjerno izvršili Kristov nalog, kako sv. Pavao kaže: »Ode po svoj zemlji njihov glas, i riječi njihove do nakraj vasionog svijeta«. »(Evanđelje) došlo je k vama kao i u svem svijetu, plodno je i raste... propovijedano svakom stvorenju pod nebom.«

Općenitost ili katolicitet Crkve Kristove ima trostruko značenje: h i s t o r i j s k o, g e o g r a f s k o - e t n o l o g i j s k o i s o c i j a l n o.

a) **U historijskom** smislu Crkva je Kristova **općenita,** jer vrijedi za sva vremena i za sve naraštaje čovječanstva do svršetka svijeta.

b) **U geografsko-etnologijskom** smislu Crkva je Kristova **općenita,** jer je namijenjena svim kontinentima, zemljama i krajevima svijeta, svim narodima, plemenima i rasama čovječanstva. To lijepo naglašava sv. Pavao apostol: »Jer nema razlike među Židom i Grkom, jer je isti Gospod sviju, bogat za sve koji ga prizivaju. Jer svaki kojigod priziva ime Gospodnje, spasiće se«. »Jer koji se god u Krista krstiste, Krista obukoste. Nema tu ni Židova ni Grka, nema ni roba ni slobodnjaka, nema ni muško ni žensko, jer ste vi svi jedno u Kristu Isusu.«

Povijest Crkve Kristove dokazuje da se ona uistinu kao opća majka svih naroda brinula za spasenje sviju, bez obzira na narodne i plemenske razlike. Pa i danas šalje ona i među najzapuštenije narode svijeta svoje vjesnike vjere da šire među njima Kristovo Evanđelje.

c) **U socijalnom** smislu Crkva je Kristova **općenita,** jer je namijenjena svim društvenim redovima čovječanstva. Ona je i za visoko obrazovane redove i za neuke, za bogate i siromahe, za muško i žensko, za mlado i staro, jer njezine vjerske i ćudoredne istine mogu da unesu utjehu i mir u svaku ljudsku dušu, a uzvišenošću, dubljinom i ljepotom zadivljuje i najveće umove, ako ih nastoje produbljivati.

Crkva se izdiže nad narodnosti. Neispravno shvaćaju misiju Crkve oni koji bi htjeli da Crkvu nacionaliziraju, da njezinu natprirodnu misiju, koja nadilazi sve vremenite i zemaljske interese i kojom se izdiže nad sve narode, skuče tijesnim ogradama nacionalnih i političkih interesa.

4. **CRKVA KRISTOVA JE APOSTOLSKA.** Biljega apostolstva Crkve Kristove jest u tom, da ona mora:

a) sadržavati i naučavati **isti nauk** koji su naučavali apostoli;

b) imati **istu hijerarhijsku vlast** koju su imali apostoli;

c) da ta **hijerarhijska vlast potječe** neprekidanim nizom od početnog zbora crkvene hijerarhije, to jest, **od apostola.**

Biljegu apostolstva Crkve Kristove osobito naglašava sv. Pavao apostol: »Tako više niste tuđinci i pridošlice, nego ste sugrađani svetih i ukućani Božji, uzidani u temelje apostola i proroka; ugaoni kamen je sam Krist Isus na kom je sva građevina složena i raste za sveti hram u Gospodu.«

§ 27 Koja je prava Crkva Kristova?

Od svih kršćanskih konfesija može da bude samo ona prava Crkva Kristova, koji ima sve četiri svoje biljege, to jest, da je jedna, sveta, katolička i apostolska. Nedostaje li kojagod od tih biljega u svom punom opsegu, znak je da taj ogranak kršćanstva ne pretstavlja prave Crkve Kristove. Promotrićemo najznatnije sadašnje kršćanske religije: pravoslavlje ili istočnu odijeljenu crkvu, protestantizam sa svojim varijacijama, starokatolicizam i, naposljetku, katoličku Crkvu, da vidimo koja od njih imade sve biljege prave Crkve Kristove.

A) NEKATOLIČKE KRŠĆANSKE RELIGIJE

1. **PRAVOSLAVLJE ILI ISTOČNA ODIJELJENA CRKVA** započinje se najprije Fotijevim raskolom i konačno posvemašnjom provedbom raskola istočne crkve od Rima za carigradskog patrijarhe Mihajla Cerularija (god. 1054). Odijeljena istočna crkva zabacila je prvenstvo i vrhovno poglavarstvo rimskoga biskupa i tako prekinula vezu upravnog jedinstva s vidljivom vrhovnom glavom Crkve Kristove. Zabacivši jedinstvo uprave, stala se istočna odijeljena crkva doskora cijepati u sve manje ogranke samostalnih »autokefanih« crkava. Te su crkve postajale sve ovisnije o grupaciji narodnih skupina i prilagođivale se političkim granicama.

a) **Nesigurnost u vjerskom jedinstvu.** Gubitkom jedinstva hijerarhijske uprave nestalo je i najčvršćeg uporišta za čuvanje vjerskog jedinstva. To se naročito zapaža u novije doba, kad se u pojedine autokefalne pravoslavne crkve uvlače različite protestantske zablude, oprečne starodrevnom kršćanskom naučavanju, a nema nikoga ko bi autoritativno osudio te vjerske zablude. To je razlog da se danas pravoslavlje raspalo u više ogranaka. Ti se ogranci faktično već razilaze i u dogmatskom naučavanju, kao na pr., novoosnovane ruske pravoslavne crkve, naročito poslije boljševičke revolucije.

b) **Zastoj u vjerskom životu.** Da nema crkvenog jedinstva, zapaža se to pravoslavlju na području vjerskog i čudorednog života. Podjeljivanje svetih sakramenata sve se više odnemarivalo, a time je ujedno ponestajalo i uzornih primjera kreposnoga i svetoga kršćanskog života. Naročito je ishlapio kult presvete Euharistije.

c) Pravoslavlje izgubilo je i biljegu **katoliciteta** ili općenitosti, jer su se pojedini njegovi ogranci pretvorili u nacionalne crkve, a one su djelovanjem ograničene na područje političkih granica odnosne države.

d) Što se tiče biljege **apostolstva,** pravoslavlje je, doduše, sačuvalo valjanost podjeljivanja sv. reda (osim reformirane ukrajinske crkve koja je i to napustila), ali jer nije imalo crkvenog jedinstva, nema pravoslavlje ni jedinstvene hijerarhijske cjeline, povezane vrhovnim ugledom i vlašću Petrova nasljednika.

Pravoslavna, dakle, ili istočna odijeljena Crkva sa svim svojim autokefalnim ograncima uopće nema biljege jedinstva, a ostalih biljega nema u potpunom njihovu značenju ili opsegu.

2. **PROTESTANTIZAM.** Preteče protestantizma bili su Uiklif (Wiclif) i Hus, a glavni osnivači su mu Luter (Luther), Cvingli (Zwingli) i Kalvin. Osnivači protestantizma izgubili su najprije biljegu crkvenog jedinstva, jer su napustili ne samo vrhovno poglavarstvo Crkve nego i njezino hijerarhijsko uređenje. Štaviše, uopće ne priznaju da ima kakva vidljiva Crkva. U vezi s time napustili su ugled crkvenog učiteljstva, mjesto njega postavili kao pravilo Sv. Pismo, ali i to je prepušteno tumačenju svakoga pojedinca. Dosljedno tomu, sasvim su izmijenili i okrnjili dogmatsko naučavanje kakvo je Crkva primila od Krista i apostola. Tako je u protestantizmu porušeno jedinstvo vjere. Protestantizam se i danas sve više cijepa u brojne manje vjerske sekte, od kojih su najpoznatije: anabaptisti, adventisti, nazarenci, liberalni i ortodoksni protestanti itd.

Biljege svetosti protestantizam uopće nema, jer su sami njegovi začetnici bili odani krupnim porocima, a i kasnije ne mogu protestanti da pokažu uzornih primjera kršćanske svetosti. Svete sakramente, kao izvore milosti i sredstva za posvećenje, protestantizam odbacuje gotovo sve, a u koliko neke zadržava, smatra ih samo vjerskim simbolima.

Protestantizam nema ni biljege apostolstva, jer je odbačena hijerarhija kao nosilac trostruke vlasti, primljene od apostola, a s njome je odbačen i sakramentalni biljeg sv. reda. Protestantsko naučavanje bitno se razlikuje od onog vjerskog naučavanja koje je primljeno od apostola. Prema tome, protestantizam sa svim svojim ograncima i sektama nikako ne može da bude pretstavnik prave Crkve Kristove.

3. **ANGLIKANIZAM.** Anglikanizam počeo je otpadom engleskoga kralja Henrika VIII od crkvenog jedinstva u 16 stoljeću. Razlog tomu otpadu bilo je brakolomstvo Henrika VIII, koje mu nije papa mogao odobriti. Za njegove nasljednice, kraljice Elizabete, bilo je doskora iskvareno i dogmatsko naučavanje engleske crkve primjesama protestantskog naučavanja. Engleska crkva raspala se doskora u mnogo, međusobno vrlo oprečnih sekta. Poglavite od njih jesu:

a) Visoka crkva koja zadržava hijerarhijske stepene episkopata i svećeništva i priznaje gotovo sva katolička dogmata, samo što je prekinut slijed u valjanosti ređenja.

b) Niska crkva pošla je tragom protestantizma, osobito kalvinizma.

c) Široka crkva pošla je smjerom racionalizma.

U posljednje doba stala se anglikanska crkva cijepati u brojne manje sekte, kao što su, na pr., baptisti, metodisti, vojska spasa, kvakeri, itd., slično kao kod protestantizma.

Anglikanska crkva izgubila je biljegu svetosti, jer je njezin začetnik bio okaljan velikim moralnim porocima i vođen nimalo

svetim motivima. U drugu ruku, anglikanska crkva stala je doskora odnemarivati i praktički napuštati sredstva posvećenja, to jest sv. sakramente, naročito kult presvete Euharistije. Poradi toga oslabila je tijekom vremena revnost u kršćanskom življenju i nestalo je uzornih primjera kršćanske svetosti.

Što se tiče biljege općenitosti, i nje anglikanska crkva nema, jer je primila karakter engleske nacionalne crkve.

Isto tako anglikanska crkva izgubila je biljegu apostoliciteta ne samo poradi promjene vjerskog naučavanja nego i poradi toga, jer je prekinula i nije valjano podjeljivala stepene sv. reda.

Prema tome, ni anglikanska crkva, sa svim svojim ograncima, ne može da bude pretstavnica prave Crkve Kristove.

U novije doba oživljava u redovima anglikanske crkve pokret za obnovu crkvenog jedinstva sa jednim središtem kršćanstva. Značajno je da mnogi ugledni i ozbiljni anglikanci, koji zbiljski nastoje oko duhovnog preporoda, naposljetku redovno prelaze u katoličku Crkvu.

4. **STAROKATOLICIZAM.** Starokatolicizam postao je poslije vatikanskog koncila. Osnovan je od grupe njemačkih profesora koji su pristajali uz opoziciju vatikanskog koncila i usprotivili se da priznaju definiciju o papinskoj nezabludivosti. Najviđeniji među njima bili su: Delinger (Döllinger), profesor crkvene povijesti u Minhenu (München), zatim Fridrih (Friedrich), profesor u Bonu (Bonn), Šulte (Schulte), profesor u Pragu i Rajnkens (Reinkens), profesor u Breslavi. Živom agitacijom uspjelo im je da okupe oko sebe nekoliko desetaka hiljada iz redova liberalnih i mlakih katolika, te su g. 1872 organizovali novu vjersku sektu po imenu »starokatolici«. Oni odbaciše katoličku nauku o prvenstvu i nezabludivosti pape, dogmat Bezgrješnog Začeća Bl. Dj. Marije i nauku o oprostu. Njihovim prvim biskupom postao je Rajnkens koji je primio biskupski stepen sv. reda od janzenističkog biskupa Hajkampa (Heykamp) u Utrehtu (Utrecht) u Holandiji. Ova sekta našla je najviše pristalica u Njemačkoj, Švicarskoj, Austriji i u Češkoj.

Starokatolicizam u Jugoslaviji. Kod nas organizovala se starokatolička crkva istom od godine 1922, i to od otpalih svećenika »reformaša« koji su tražili ukinuće discipline svećeničkog celibata. Starokatolici kod nas broje oko 6000 duša. Ova crkva nema ni vjerskog ni hijerarhijskog jedinstva. Nadalje, nema ni biljege svetosti, jer do sada nema još nijednog uzora koga bi mogla proglasiti svetim. Nema ni svojstva katoliciteta, jer u svem ne broji ni do 100.000 pristalica. Nema, najposlije, ni karaktera apostoliciteta ni s obzirom na identitet vjerskog naučavanja, ni s obzirom na zakonito nasljedstvo hijerarhijske vlasti, koju je sebi nepovlašteno prisvojila bez dopuštenja vrhovne apostolske vlasti Petrova nasljednika. Zadržala je samo valjanost ređenja; primila je posvetu od krivovjernog janzenističkog biskupa.

B) KATOLIČKA CRKVA

Naposljetku, pogledajmo ima li sve biljege prave Crkve Kristove najveća kršćanska vjerska organizacija, katolička Crkva.

1. **KATOLIČKA CRKVA JE JEDNA.** U katoličkoj Crkvi, jedinoj od svih kršćanskih konfesija, vjerno se čuva **jedinstvo vjerskog i ćudorednog naučavanja.** Svi biskupi katoličke Crkve slažu se u naučavanju s vrhovnim učiteljem Crkve te naučavaju jedne te iste vjerske i ćudoredne istine.

Jedino u katoličkoj Crkvi provedeno je **potpuno hijerarhijsko jedinstvo uprave.** U njoj stoji na čelu svih biskupa vrhovni biskup, nasljednik apostolskog prvaka, papa kao vrhovni pastir čitavog stada Kristova, i jaganjaca i ovaca.

Nadalje, u čitavoj katoličkoj Crkvi vrši se **jedan te isti kult ili bogoslužje.** To je jedna neokaljana euharistijska žrtva, koja se prinosi na svim oltarima katoličke Crkve od istoka sunca do zapada, i njome se veliča, po riječima proroka Malahije, ime Božje među svima narodima.

Napokon, u čitavoj katoličkoj Crkvi dijele se izobiljno **sva sredstva milosti u sedam svetih sakramenata.** Njih marljivo podjeljuju crkveni službenici kadgod ustrebaju komu od njezinih vjernika da unapredi svoje duhovno posvećenje. Istina, u tom kultu ima i nekih razlika u obredima između istočnog dijela katoličke Crkve i njezinog zapadnog dijela; ali te su razlike takve prirode, da nipošto ne mijenjaju samog bistva kulta u katoličkoj Crkvi. Te razlike sastoje se samo u vanjštini i u nebistvenim oblicima, dok su u svojoj jezgri oba obreda identična.

2. **KATOLIČKA CRKVA JE SVETA.** Ona kroz sva vremena svoga življenja postojano djeluje prema uzvišenoj svrsi koju joj je namijenio njezin božanski osnivač: posvećuje čovječanstvo i vodi ga k vječnom spasenju. U tu svrhu revno upotrebljava sva sredstva što ih je primila od Krista. Budno čuva i uči Kristovu svetu nauku, revno dijeli svete sakramente i potiče vjernike na krepostan život. Svakom zgodom i u svako vrijeme daje vjernicima novih pobuda za krepostan i svet život.

Plodovi svetosti. Upotrebljavanje sredstava oko posvećenja rađa obiljem svetaca. To svjedoče mnogi konkretni primjeri. U svako doba može katolička Crkva da istakne kao uzor vjernicima divne primjere novih svetaca. Toga ne nalazimo ni u kojoj drugoj kršćanskoj konfesiji. Tu moramo da se divimo herojskom junaštvu i strpljivosti kršćanskih mučenika, ustrajnoj borbi i pobjedi što su ih izvojevale protiv svijeta i njegovih varavih čara sjajne čete čistih djevica i katoličkih ispovjedalaca. Svaki od njih predstavlja snažni i potpuno izgrađeni karakter plemenitosti koji ispunjava ozbiljna čovjeka udivljenjem i poštovanjem. Njihovu svetost posvjedočava nebrojeno puta sam Bog velikim čudesima koja se zbivaju na zagovor svetaca. Tako biva da se jedino u katoličkoj Crkvi gotovo u svako doba događaju prava čudesa kakvih ne može iznijeti nijedna druga kršćanska konfesija. U današnje vrijeme poznato je kako se često zbivaju na očigled mnoštva, ne samo vjernika nego i nevjernika, čudesa u Lurdu (Lourdes) za vrijeme zavjetnih hodočašća.

Pored toga, u katoličkoj Crkvi imade mnogo redovničkih družba, i muških i ženskih, gdje na tisuće revnih katoličkih duša snažno teži za što većim posvećenjem i napredovanjem u kršćan-

skim krepostima. Mnoge od njih žrtvuju se u različitim dobrotvornim zavodima i vrše djela ljubavi i milosrđa prema bližnjemu.

3. **OPĆENITOST KATOLIČKE CRKVE.** Katoličkoj Crkvi pripada u potpunom smislu svojstvo ili biljega općenitosti ili katoliciteta. Ona je jedina općenita u historijskom, geografsko-etnografskom i socijalnom pogledu.

a) **U historijskom** pogledu katolička Crkva je općenita, jer ona jedina ostaje u svom bivstvu nepromijenjena kroz sva vremena. Kakva je bila u apostolsko doba, takva će ostati za sva pokoljenja do svršetka svijeta. Ovakva historijskog katoliciteta nemaju druge kršćanske konfesije, jer su postale mnogo vjekova kasnije, a i poslije svog postanka proživljavaju sad veće sad manje promjene.

b) **U geografskom** i etnologijskom pogledu katolička Crkva je općenita, jer ne poznaje u svom djelovanju i širenju ni geografskih, ni nacionalnih ili plemenskih razlika. Ona se od apostolskih vremena jednako brine za obraćanje ne samo Židova nego i Grka, i Rimljana i neznabožaca. Ona je blaga majka koja jednakom ljubavlju privija na svoje grudi i najneobrazovanije i najzapuštenije narode, naviješta im Kristovo Evanđelje i privodi ih spasenju. Ona pokrštava razne neznabožačke narode u vrijeme seobe naroda, kao Germane, Slavene, Madžare. Šalje svoje vjesnike vjere u najudaljenije i najzapuštenije krajeve svijeta. Svima naviješta Kristovo Evanđelje, a pored toga ih privodi još kulturi i civilizaciji. Uz goleme materijalne žrtve uzdržava i danas u svim krajevima svijeta svoje misionare i privodi danomice nove mnogobrojne čete pokrštenih duša u pravu Crkvu Kristovu. Takve geografske i etnografske općenitosti ni izdaleka nemaju u svom opsegu i djelovanju druge kršćanske konfesije. One su obično tijesno vezane na izvjesne teritorije ili izvjesne narodnosti, kao na pr., pravoslavne autokefalne crkve na područje političkih teritorija, protestantizam u pretežnom dijelu na germansku rasu, anglikanizam na područje Engleske, a druge manje sekte na još uži opseg. Pa ni brojem svojih pristalica ne mogu da se takmiče s katoličkom Crkvom, jer ona relativnom većinom nadmašuje sve ostale kršćanske konfesije. Katolička Crkva, naime, broji oko 397 miljuna duša, pravoslavlje oko 146 miljuna, a protestantizam oko 225 miljuna.

Što se tiče katoliciteta s obzirom na misijsko djelovanje, i tu znatno natkriljuje u uspjesima protestante, premda oni imaju obilnija sredstva na raspoloženju negoli katolički misionari. Za misije pravoslavne crkve jedva da se i znade.

c) **Socijalna općenitost.** Općenitost katoličke Crkve odražava se i u tom, što se ona stara za spasenje svih društvenih redova ne gledajući na staleške razlike. Ona se stara jednako brižno za spasenje duša priprostog seljaštva i prezrenog radništva, isto tako i za spasenje obrazovanog pučanstva, imućnika i mogućnika. Već u početku kršćanstva došao je snažno do izražaja taj socijalni katolicitet Crkve, a i danas mu je ona ostala vjerna.

4. **APOSTOLSTVO KATOLIČKE CRKVE. Apostolstvo u naučavanju.** Katolička Crkva je apostolska, jer je sačuvala nepokvareno vjersko i ćudoredno blago Kristove nauke, kako ga je primila od apostola. Sačuvala je, nadalje, istu euharističku žrtvu, kako su po naredbi Kristovoj prikazivali apostoli, i dijeli one iste svete sakramente što su ih po Kristovu naređenju primili apostoli da ih dijele vjernicima za duhovno posvećenje.

Apostolska je, nadalje, zato, jer je njezina današnja hijerarhija u bivstvu isto takva kakva je bila u vrijeme apostolsko, to jest, sastavljena od zbora biskupa na čelu s papom kao zakonitim nasljednikom apostolskog prvaka sv. Petra.

Apostolstvo hijerarhijskog slijeda. Naposljetku, apostolska je i s obzirom na neprekinuti hijerarhijski slijed. Taj hijerarhijski slijed izlazi iz apostolskog zbora i nadovezuje se na kasnija pokoljenja sve do danas. Tu je dovoljno pokazati na neprekinuti slijed rimskih biskupa koji su vrhovni nosioci trostruke apostolske vlasti. Svi ostali biskupi katoličke Crkve nalaze se u neprekinutoj zajednici s vrhovnom apostolskom stolicom u Rimu, dok priznaju njezino prvenstvo vlasti nad sobom i nad čitavom Crkvom. Oni su sigurni da su ucijepljeni kao grana na životnom stablu apostolske vlasti u Crkvi Kristovoj. Ta se vlast prenosi podjeljivanjem stepena sakramenta sv. reda, podjeljivanjem zakonitog poslanstva (missio canonica) za vršenje učiteljske vlasti i podjeljivanjem sudačke vlasti ili jurisdikcije. Vlast poslanstva za vršenje učiteljske službe te sudačku vlast dobivaju biskupi od pape; biskupi podjeljuju dio te vlasti svećenicima svoje biskupije da je izvršavaju u ime biskupa, odnosno pape.

Tako je čitavo današnje uređenje katoličke Crkve u potpunom smislu riječi sv. Pavla apostola: »nadozidano na temelju apostola«.

KATOLIČKA CRKVA JEDINA JE PRAVA. Od svih, dakle, kršćanskih konfesija jedino katoličkoj Crkvi pripadaju u potpunom opsegu sve biljege prave Crkve Kristove. Iz toga izlazi da je od svih kršćanskih konfesija jedina katolička Crkva identična s pravom Crkvom Kristovom. Tako je ona jedina prava Crkva koju je Krist osnovao.

§ 28 Duh Sveti djeluje u katoličkoj Crkvi

Isus Krist obećao je da će njegova Crkva trajati dovijeka. »I vrata paklena neće je nadvladati«. Obećao je, nadalje, da će biti vazda s njome: »I evo ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta.« Ali Crkva Kristova ne bi mogla ovako trajno kroz stoljeća i tisućljeća trajati i djelovati prema onoj uzvišenoj svrsi koju joj je njezin osnivač namijenio, kad bi ona bila sastavljena samo od nepostojanog i promjenljivog ljudskog elementa. Zato se Krist pobrinuo da svojoj Crkvi udahne natprirodno počelo trajnoga života, a to je sama treća božanska osoba, Duh Sveti.

A) DUH SVETI OŽIVLJAVA CRKVU

1. **DUŠA CRKVE.** Crkva Kristova otajstveno je tijelo Kristovo. To tijelo o ž i v l j a v a najsavršenije natprirodno počelo života, sam Duh Sveti. Duh Sveti je, dakle, kao duša otajstvenog tijela Crkve Kristove. Sam je Krist obećao apostolima, još uoči svoje gorke muke, da će im poslati Duha Svetoga. »I ja ću moliti Oca, i daće vam drugoga tješitelja da ostane s vama dovijeka, Duha Istine...« To se Kristovo obećanje ispunilo pedeseti dan poslije njegova uskrsnuća, na Duhove, kad je Duh Sveti sišao nad apostole u prilici plamenih jezika. »I kad se navršilo pedeset dana, bijahu svi zajedno na istom mjestu. I najedanput nastade šum s neba, kao da puše silan vjetar, i napuni svu kuću gdje su sjedjeli. I pokazaše im se razdijeljeni jezici kao od vatre, i sjede po jedan na svakoga od njih, i napuniše se svi Duha Svetoga...« Čim su apostoli primili Duha Svetoga, odmah su osjetili u sebi natprirodnu snagu i srčanost. Bez ikakva straha izišli su među Židove i ostali narod te su stali propovijedati Kristovo Evanđelje. Na njihovo propovijedanje pokrstilo se isti dan oko 3000 ljudi, a doskora je taj broj porastao na 5000 i sveudilj se brzo umnožavao. Od toga vremena Duh Sveti trajno djeluje ne samo s apostolima nego i s čitavom novom zajednicom, Crkvom Kristovom. Duh Sveti je, stoga, u katoličkoj Crkvi ona životvorna sila što je vodi, čuva i oživljava, da ona uzmogne trajno i uspješno djelovati u čovječanstvu te vršiti uzvišenu zadaću spasavanja i posvećivanja čovječanstva.

2. **DUH SVETI VODI I ČUVA KATOLIČKU CRKVU.** Duh Sveti vodi katoličku Crkvu, tako da budno bdi nad istinom njezina objavljena nauka, prosvjetljuje crkvenu hijerarhiju kao nosilicu crkvene učiteljske vlasti, da taj nauk čist i nepokvaren čuva, naviješta i tumači. Duh Sveti ujedno svojom nazočnošću čuva crkveno učiteljstvo, da ne padne prigodom naučavanja u kakvu zabludu. Po toj naročitoj nazočnosti Duha Svetoga pripada katoličkoj Crkvi svojstvo da ne zabludi u naučavanju vjerskih i ćudorednih istina koje su potrebne za spasenje.

B) NEZABLUDIVOST KATOLIČKE CRKVE

Potreba nezabludivosti. Krist je osnovao svoju Crkvu zato da vodi po njoj kroz sva vremena ljude u vječni život. Toj zadaći ne bi Crkva Kristova mogla udovoljavati, kad bi njezina nauka posvema bila prepuštena ljudskoj samovolji, jer bi je ljudi mogli iskvariti. Zato je Krist rekao apostolima: »I ja ću vam poslati drugoga tješitelja da ostane s vama dovijeka, Duha istine...« Ne bi bilo moguće da Duh Sveti kao Duh istine ostane u Crkvi Kristovoj dovijeka, kad bi ona mogla zabluditi stramputicom lažnog naučavanja. Nadalje kaže Krist: »A tješitelj Duh Sveti, koga će Otac poslati u ime moje, naučiće vas svemu i napomenuće vam sve štogod sam vam rekao.« Duh Sveti brinuće se, dakle, po riječima Kristovim, da se očuva u Katoličkoj Crkvi sav Kristov evanđeoski nauk potpun i neokrnjen. Naposljetku, Krist je molio Oca nebeskoga

da apostole i sve koji vjeruju u njihovu nauku »posveti u istini«. Ako je Bog posvetio svoju Crkvu u istini, nije moguće da ona ikad uči lažni nauk kao uvjet vječnog spasenja. Stoga i sv. Pavao apostol zove Crkvu »stupom i tvrđom istine«. Da je Crkva Kristova neprevarljiva učiteljica čiste istine, vidi se i iz svjedočanstva crkvenih učitelja i kršćanskih pisaca. Tako sv. Irenej, biskup lionski, u 2 stolj. piše: »Gdje je Crkva, tamo je Duh Sveti: a Duh Sveti začetnik je istine.«

Opseg nezabludivosti. Nezabludivost Crkve proteže se samo na objavljene vjerske i ćudoredne istine koje Crkva nalaže vjerovati svim vjernicima katolicima pod uvjetom vječnog spasenja. Nipošto se ta nezabludivost ne odnosi na područje prirodnih znanosti ili kakvih drugih nauka, jer te ne spadaju u opseg objavljenih vjerskih i ćudorednih istina.

C) NEZABLUDIVOST CRKVENOG UČITELJSTVA

Nosilac (subjekt) nezabludivosti. Katolička Crkva kao cjelina nezabludiva je čuvarica vjerskih i ćudorednih objavljenih istina; ali to svojstvo nezabludivosti ne pripada svakom pojedinom članu katoličke Crkve napose, nego čitavoj Crkvi kao jednoj nerazdjeljivoj cjelini ili kao živom organizmu otajstvenog tijela Kristova. Budući da je Krist učiteljsku vlast predao samo zboru apostola da budu aktivni nosioci te vlasti, slijedi da i svojstvo nezabludivosti pripada tom zboru. To se vidi iz riječi Kristovih što ih je rekao apostolima: »Ko vas sluša, mene sluša, ko vas prezire, prezire mene; a ko prezire mene, prezire onoga koji je mene poslao.« Dakle, apostoli uče istim ugledom kao i Krist Bog; prema tome, mora da je njihova nauka jednako nezabludiva istina kao što je i Kristova. O tom su svijesni i apostoli kad proglašavaju zaključke apostolskog sabora riječima: »Našao je za dobro Duh Sveti i mi...« Odatle se vidi da za istinitost zaključaka apostolskog sabora jamči Duh Sveti kao čuvar koji bdi nad istinom objavljene nauke. Sv. Pavao veli: »Riječ moja i propovijedanje moje ne bijaše u uvjerljivim mudrim riječima, nego u dokazivanju Duha i snage da vjera vaša ne bude u mudrosti ljudskoj, nego u snazi Božjoj... Ne govorimo mudrost ovoga svijeta nego mudrost Božju...« Nauka apostolska je, dakle, neprevarljiva objavljena istina, jer potječe od samoga Boga.

Kako je cjelokupnu učiteljsku vlast od apostolskog zbora naslijedio zbor biskupa katoličke Crkve na čelu s Petrovim nasljednikom, vrhovnim poglavarom toga učiteljstva, morala je prijeći na taj zbor i povlastica nezabludivosti u naučavanju vjerskih i ćudorednih istina. Ta povlastica o nezabludivosti crkvenog učiteljstva pripada tom učiteljstvu skupno ili kolektivno, t. j., svima zajedno, dok se u naučavanju slažu s vrhovnim učiteljem Crkve, s papom, a ne pripada pojedincima biskupima napose, niti samom zboru odjelito od pape.

Povlastica nezabludivosti crkvenog učiteljstva ne proteže se na zbor svećenstva katoličke Crkve, jer svećenici imadu pravo naučavati i propovijedati samo prema biskupskom ovlaštenju kao njihovi poslanici i u njihovo ime.

Biskupi imadu pravo da sudjeluju na općim crkvenim saborima, imadu, nadalje, na crkvenim saborima pravo prosuđivanja i odlučujući glas. A svećenici, ako se kadgod pozivaju na crkvene sabore, imadu pravo savjetovanja, a nipošto odlučivanja, kao što to pripada biskupima.

D) PAPINSKA NEZABLUDIVOST

U čitavom crkvenom učiteljstvu pripada vrhovni ugled papi kao nasljedniku vrhovne učiteljske vlasti sv. Petra, apostolskog prvaka, i vidljivoj glavi katoličke Crkve. I samo njemu kao vrhovnom učitelju čitave Crkve pripada, neovisno od ostalih biskupa katoličke Crkve, povlastica nezabludivosti. **Povlastica nezabludivosti pripada papi onda kada kao vrhovni učitelj katoličke Crkve svojim najvišim ugledom odlučuje što treba da svi katolici vjeruju i čine da se mogu spasti.** Da samo papi kao vrhovnom učitelju katoličke Crkve pripada povlastica nezabludivosti crkvenog učiteljstva, potvrđuju ovi dokazi:

1. **PAPA JE ZAKONITI NASLJEDNIK SV. PETRA.** Sve povlastice što ih je Petar primio od Krista (kao apostolski prvak i vrhovni poglavica novoosnovane Crkve Kristove) morale su prijeći na njegove zakonite nasljednike i moraju trajati dotle doklegod postoji prava Kristova Crkva. Krist je rekao izravno Petru: »Ti si Petar, i na toj stijeni sagradiću Crkvu svoju, i vrata je paklena neće nadvladati.« Kao što je stijena čvrst temelj svake zgrade koja se na njoj gradi, tako je i Petar čvrst temelj duhovne zgrade Crkve Kristove. Taj je temelj tako jak da ga ni paklena moć ne može uzdrmati. Čvrst je i jak temelj samo onda, ako se pod njim razumijeva nezabludivost u vjerskom i ćudorednom naučavanju. Čim bi Petar ili kojigod od njegovih zakonitih nasljednika kao vrhovni učitelj Crkve stao naviještati koju vjersku ili ćudorednu zabludu kao članak vjere, onim časom bi postale neistinite Kristove riječi: »i vrata je paklena neće nadvadati«, jer bi Kristovu Crkvu upravo onim časom nadvladala vrata paklena. Još jasnije se to vidi iz ovih Kristovih riječi: »Šimune, Šimune, evo sotona zatraži da vas rešetâ kao pšenicu; ali ja sam se molio za tebe da vjera tvoja ne oslabi, i ti, obrativši se, utvrdi braću svoju.« Po tim riječima mora da je Petar nepokolebljiv ili nezabludiv u vjeri, jer samo tada može sigurno utvrđivati svoju braću. Što je vrijedilo za Petra, dok su živjeli apostoli, istim pravom mora da vrijedi za Petrove zakonite nasljednike, to jest, za pape doklegod stoji prava Kristova Crkva. Najposlije, slijedi to i iz Kristove riječi kad je rekao Petru: »Pasi jaganjce moje... pasi i ovce moje.« Petar i njegovi nasljednici dužni su, dakle, pasti čitavo stado Kristove Crkve, i to dobrom i zdravom pašom, a takva je nepokvarena nauka vjerskih i ćudorednih istina Kristova Evanđelja. To je moguće samo onda, ako je papa pri toj službi nezabludiv. Čim bi papa, naime, mogao zavesti čitavu Crkvu na

otrovnu pašu lažnog naučavanja, onim časom bila bi promašena svrha Crkve da spasava čovječanstvo.

2. **ISTINU NEZABLUDIVOSTI PAPE POTVRĐUJU BROJNA SJEDOČANSTVA** što ih nalazimo u neprekinutoj predaji katoličke Crkve. Navodimo samo nekoja.

a) **Svjedoci kršćanske predaje. Sv. Irenej,** biskup lionski u 2 stolj., kaže da se »s rimskom Crkvom zbog njezina naročitog prvenstva moraju slagati sve crkve... jer se u njoj vazda čuva ona predaja što potječe od apostola.« Odatle slijedi da rimska Crkva, kojoj je na čelu papa kao nasljednik sv. Petra, ne može zabluditi. Kad bi ona mogla zabluditi, zabludile bi s njom i sve druge crkve.

Sv. Ciprijan u 3 stolj. naziva rimsku crkvu »majkom i korijenom katoličke Crkve u koju nema pristupa nikakva vjerska zabluda«.

Osobito su znamenite riječi sv. Augustina iz kojih se vidi opće uvjerenje kršćanske starine o nezabludivosti rimskoga biskupa ili pape. Kad se sv. Augustin u vjerskoj raspri s krivovjernim Pelagijevcima prizvao na presudu rimskoga biskupa pape Inocenta I i primio od njega odgovor kojim se osuđuje Pelagijevo krivovjerje, izrekao je sv. Augustin značajne riječi: »Odanle (od apostolske stolice u Rimu) je došao pismeni odgovor, raspra je svršena.« Tako je postala poslovica: »Roma locuta, causa finita — Rim je progovorio, raspra je svršena.«

Sv. Petar Hrisolog u 5 stolj. piše u svom pismu Eutihu o rimskom biskupu ovo: »Opominjemo te da poslušno saslušaš sve ono što ti je pisano od preblaženoga pape rimskoga grada; jer sv. Petar koji živi i pretsjeda na svojoj stolici uči istinitu vjeru one koji je traže. Jer mi, u težnji za mirom i vjerom, ne možemo u stvarima vjere slušati što se ne slaže s vjerom rimskoga grada.«

b) **Sami rimski biskupi** često su se služili tim svojim pravom: oni svojom vrhovnom i nezabludivom učiteljskom vlašću osuđuju krivovjerja, tumače i izdaju odluke o objavljenim vjerskim istinama, kako se ima shvaćati njihov smisao. To pravo im nije niko od biskupa negirao, nego, naprotiv, papinske odluke prihvaćale su se i u samim općim crkvenim saborima s najvećim poštovanjem. Tako, na pr., poslanica pape Leona I na Kalcedonskom saboru (451 god.) bila je pozdravljena jednodušnim poklikom svih biskupa: »To je vjera otaca, to je apostolska vjera, Petar je progovorio na usta Leonova«.

God. 1854 proglasio je papa Pio IX kao članak vjere nauku o Bezgrješnom Začeću Bl. Dj. Marije i zaprijetio izopćenjem svakomu ko bi se usudio poricati tu vjersku istinu. Niko od biskupa nije papi Piju IX prigovorio, što je to učinio bez savjetovanja u općem crkvenom saboru, jer su svi bili uvjereni da se poslužio pravom koje mu pripada. Naprotiv, sva je katolička Crkva ovu papinu odluku primila s najvećim poštovanjem na znanje, a četiri godine kasnije potvrđena je ova vjerska istina čudesnim ukazanjem Bl. Dj. Marije, bez grijeha začete, i brojnim čudesima što se od toga vremena događaju u Lurdu.

3. **VATIKANSKI SABOR.** Nauku o papinoj nezabludivosti napokon je svečano razjasnio i proglasio kao članak vjere vatikanski opći crkveni sabor 18 srpnja 1870 ovim riječima: »**Mi (biskupi katoličke Crkve), upirući se vjerno na predaju primljenu od postanka kršćanske vjere..., učimo i proglašavamo kao od Boga objavljeni članak vjere: rimskomu biskupu, kada svojim najvišim apostolskim ugledom kao vrhovni pastir i učitelj svih kršćana proglašava vjerski ili ćudoredni nauk što treba da ga drži svakolika Crkva uz božansku nazočnost, obećanu mu u sv. Petru, pripada onakva nezabludivost kakvu je božanski Spasitelj htio da imade njegova Crkva u proglašavanju vjerske i ćudoredne nauke. Zato su ovakve vrste odlukâ rimskoga biskupa same po sebi, bez obzira na suglasje Crkve, nepromjenljive.**«

Na vatikanskom crkvenom saboru bilo je biskupa koji su se protivili tomu da se proglasi člankom vjere nauka o papinskoj nezabludivosti. Ti su biskupi sačinjavali saborsku opoziciju. Njihov se broj kretao između 56 i 120. Uz njih je pristajao i đakovački biskup Štrosmajer. Opozicionalci, kojih je broj spao na posljetku na 56, nisu htjeli prisustvovati svečanoj sjednici vatikanskog sabora 18—VII—1870 na kojoj se glasovalo o papinskoj nezabludivosti; ali svi su ti na odlasku iz Rima pismeno izjavili da se pokoravaju zaključcima sabora. Na posljednjoj svečanoj sjednici vatikanskog sabora bilo je prisutno 535 biskupa. Od tih je 533 glasovalo za dogmu papinskog infalibiliteta, a samo 2 protiv nje; ali i ta dvojica odmah su poslije sabora izjavili da se potpuno pokoravaju zaključcima vatikanskog sabora.

E) U ČEMU JE CRKVENO UČITELJSTVO NEZABLUDIVO?

Katolička Crkva primila je od svog božanskog osnivača povlasticu nezabludivosti zato da uzmogne uspješno i trajno ispunjavati svoju zadaću te voditi ljude k vječnom spasenju. Stoga mora da je nezabludiva u svemu štogod je u nužnoj vezi s njezinom zadaćom. Sve to sačinjava predmet ili objekt nezabludivosti katoličke Crkve.

PREDMET ILI OBJEKT NEZABLUDIVOSTI

Pojam nezabludivosti katoličke Crkve obuhvata ove stvari:

a) Crkva, ponajprije, čuva čisto, nepokvareno i potpuno blago od Boga objavljenih vjerskih i ćudorednih istina koje su sadržane u Svetom Pismu ili usmenoj predaji. Ona te istine naviješta i nezabludivo objašnjava njihov pravi i tačni smisao.

b) Crkva izvodi iz skupa tih objavljenih istina potpunom sigurnošću i bez ikakve zablude druge vjerske i ćudoredne istine koje nužno slijede kao logične posljedice iz izričito objavljenih istina (sadržanih u Svetom Pismu i usmenoj predaji) te su u njima sakrite kao klice u sjemenci, ili kao ruža u pupoljku. Crkva sve dublje proučava pravi smisao objavljenih istina te novim izrazima i razjašnjenjima izlaže i tumači one istine koje nisu dosele bile sasvim jasne, premda su bile uključene i sadržane u drugim, jasno objavljenim, istinama. Takve odluke i razjašnjenja

zovu se dogmatske odluke, definicije ili članci vjere. Ali nikada ne može Crkva naučavati kao članke vjere takve nauke koje nisu sadržane u vrelima objave, jer je Kristova objava završena naučavanjem apostola. Nezabludivost Crkve isključuje kakvu novu objavu (revelaciju) ili nadahnuće; ona se ograničava samo na pomoć od nazočnosti Duha Svetoga (assistentia Spiritus Sancti) koji ima zadaću da čuva od zablude i ispravno ravna Crkvom u spoznaji objavljenih istina.

c) Crkva je nezabludiva, ako se pojave sumnje ili raspre o vjerskim i ćudorednim istinama. Ona u takvim slučajevima izriče konačnu presudu, što je istina, a što zabluda.

d) Crkva je nezabludiva u prosuđivanju koji su pravi izvori Božje objave. Njoj pripada pravo da izriče konačne odluke koje knjige uistinu pripadaju u zbirku Svetoga Pisma te prosuđuje što uistinu pripada u usmenu predaju i koji je pravi smisao vjerskih i ćudorednih nauka što ih sadržavaju ti izvori.

e) Crkva je, najposlije, nezabludiva u svim presudama, odlukama i naredbama što su u tijesnoj vezi s objavljenim vjerskim istinama, ako i nisu izravno sadržane u objavi.

Tako, na pr., Crkva može da izriče nezabludivu presudu o onim filozofskim, prirodopisnim i historijskim pitanjima koja se neposredno tiču objavljenih vjerskih i ćudorednih istina, na pr., o postanku svijeta i čovjeka. Nadalje, Crkva je nezabludiva kada priznaje općenitost kojega crkvenoga sabora, ili zakonitost kojega pape, ili kada proglašava koga blaženim, odnosno svetim. Jednako je nezabludiva u onim odredbama što se odnose na službu Božju, na podjeljivanje sv. sakramenata, u naredbama koje idu za unapređenjem vjerskog života među vjernicima i potiču ih na svetost i savršenost. U takvim naredbama ne može određivati što protivno objavljenim istinama.

ČLANAK VJERE (DOGMA) I POBOŽNO MIŠLJENJE

U naučavanju katoličke Crkve treba razlikovati članke vjere (dogmata) od pobožnog mišljenja.

1. **ČLANAK VJERE ILI DOGMA** naziva se svaka istina što je ili izravno od Boga objavljena, ili je katolička Crkva naučava kao objavljenu od Boga i nalaže svim vjernicima da u nju vjeruju.

a) Od Boga objavljena istina (dogma revelatum de fide divina) jest svaka ona nauka što je u vrelima objave Božje tako jasno izrečena da ne može biti nikakve sumnje o njoj, niti je potrebno da se jasnijim riječima tumači.

b) Ako li koja vjerska istina nije sasvim jasno izrečena u vrelima objave, katolička Crkva može, prema prilikama i potrebama, da smisao takvih vjerskih istina tačno razjasni. To biva naročito onda, ako bi ko poricao koju vjersku istinu, ili ako bi krivo tumačio njezin smisao, ili opet zbog toga razloga da se jasnijim shvaćanjem vjerske istine vjernici što većma potaknu na krepostan kršćanski život. Ovakve vrsti presuda ili odluka o vjerskim ili ćudorednim istinama, što ih izriče nezabludivo sudište crkvenog učiteljstva i što su ih dužni vjerovati i držati za spasenje svi vjernici katoličke Crkve, zovu se objavljene istine po naučavanju katoličke Crkve (dogma revelatum de fide catholica).

2. **POBOŽNO MIŠLJENJE** jest takva vjerska ili ćudoredna nauka za koju katolička Crkva izričnо ne tvrdi da je od Boga objavljena. Zato je izričito ne nalaže da se vjeruje, ali je ipak nastoji zaštititi ili pospješiti, jer se više slaže s objavljenom naukom negoli njoj suprotno naučavanje.

Tako, na pr., pobožno je mišljenje da se Krist poslije svoga uskrsnuća najprije ukazao svojoj majci, Bl. Dj. Mariji. U katoličkoj Crkvi imade nekih nauka koje se smatraju kao opće zajedničko mišljenje katoličkih vjernika. Štaviše, neke od tih nauka u vrlo tijesnoj su vezi s člancima vjere, tako te bi mogle biti i predmetom dogmatskih definicija, kao na pr., nauk o Uznesenju Bl. Dj. Marije na nebo zajedno s tijelom, ili da je Bl. Dj. Marija posrednica svih milosti što ih je Krist zaslužio. Svijestan katolik treba da budno pazi na to kako će se sve njegovo mišljenje, htijenje i osjećanje u javnom i privatnom životu potpuno slagati ne samo s dogmatskim naučavanjem katoličke Crkve nego i sa svekolikim općim pobožnim mišljenjem, htijenjem i osjećanjem katoličke Crkve. Svijestan katolik treba da osjeća svaki i najnježniji kucaj srca otajstvenog tijela Crkve Kristove pa da bude spreman vazda djelovati u duhu koji je u skladu s mišljenjem, htijenjem i osjećanjem katol. Crkve, a to znači izraz: »sentire cum Ecclesia«.

F) KAKO CRKVA VRŠI NEZABLUDIVU UČITELJSKU SLUŽBU

Načini kako katolička Crkva vrši svoju nezabludivu učiteljsku službu jesu ovi:

a) **Zborno,** kada biskupi katoličke Crkve, sabrani na općem crkvenom saboru, tumače, razjašnjavaju, stvaraju i proglašavaju zaključke koji se odnose na vjeru i ćudoređe, a s njima se saglašava papa, ili on potvrđuje takve odluke ili zaključke;

b) **Saglasnost širom svijeta,** kada se biskupi, ako i nisu sabrani na općem crkvenom saboru, nego borave svaki u svojoj biskupiji, jednodušno ili u pretežnoj većini slažu u naučavanju koje vjerske ili ćudoredne istine međusobno i s papom, ili papa odobrava njihovo suglasje; to se zove suglasje Crkve po svem svijetu raširene. Isto vrijedi, ako se koja vjerska ili ćudoredna istina postojano naviješta, vjeruje i djelotvorno u život privodi, a biskupi za to znadu i ništa ne prigovaraju.

c) Nezabludiv je, najposlije, **sam papa** kada kao vrhovni učitelj i vrhovni pastir katoličke Crkve naučava za svu Crkvu što treba vjerovati i činiti za spasenje, ili kada svečano, izričito i za svu Crkvu potvrđuje odluke i zaključke pokrajinskih crkvenih sabora što se tiču vjere i ćudoređa.

Značaj papinske nezabludivosti. Papinska nezabludivost nipošto ne znači da papa ne bi mogao sagriješiti, ili da ne bi mogao pogriješiti kao privatna ličnost u vjeri i ćudoređu, ili kao učenjak i znanstveni pisac u kojoj bogoslovskoj struci. Isto tako papina nezabludivost ne znači da papa može naučavati kakvu novu objavu, ili da stoji pod uplivom kakvog nadahnuća Duha Svetoga. Papinska nezabludivost je ona ista koja pripada i čitavoj Crkvi: nazočnost i sudjelovanje (assistentia) Duha Svetoga, koji samo bdi nad Crkvom i njezinom naukom i čuva tu nauku nepokvarenu.

S tih razloga treba katoličku Crkvu vjerno slušati i pokoravati joj se u svemu štogod se tiče vjere i ćudoređa, jer ona kao dobra i brižna majka vodi nas sigurnom spasenju.

§ 29 Iz kojih izvora crpe katolička Crkva objavljenu nauku

Sve ono što je Bog objavio po patrijarsima i prorocima, a naposljetku po Isusu Kristu i njegovim apostolima, predano je katoličkoj Crkvi ili pismeno u Sv. Pismu, ili usmeno u usmenoj predaji. Jedno i drugo zajedno međusobno se nadopunjava i predočuje nam dragocjeno blago objave Božje. Odatle katolička Crkva crpe kao iz nepresušnih izvora sve svoje vjersko i ćudoredno naučavanje. Zato se to dvoje i naziva izvorima Božje objave.

A) ŠTO JE SV. PISMO?

Sv. Pismo naziva se zbirka onih knjiga što su ih napisali ljudi osobitim načinom od Duha Svetoga potaknuti, rasvijetljeni i nadahnuti. Zato Crkva i drži sve ono što je u Sv. Pismu napisano kao objavljenu riječ Božju. Sv. Pismo dijeli se:

a) u knjige Staroga Zavjeta gdje je sadržana objava što ju je Bog dao ljudima prije Kristova rođenja;

b) u knjige Novoga Zavjeta gdje je sadržana objava Božja kako su je naučavali Isus Krist i apostoli.

1. **KANON SV. PISMA.** Katoličkoj Crkvi jedinoj nezabludivoj čuvarici objave Božje pripada pravo da sigurno prosuđuje koje knjige idu u zbirku Sv. Pisma. Stoga je već od davnine, u prvim počecima svoga života, tačno pobrojala knjige Sv. Pisma, i taj se popis prozvao »kanon« Sv. Pisma. Ovakav popis knjiga Sv. Pisma spominje, na pr., već u 2 vijeku crkveni pisac Meliton iz Sarda. Rimska sinoda, za pape Damasa I koncem 4 vijeka, ponovno ga tačno izbraja da bude svima nesumnjivo poznato koje knjige treba da se u čitavoj Crkvi drže svetima, a koje treba odbaciti. Isto tako u polovici 16 stoljeća tačno izbraja tridentski sabor popis knjiga koje idu u zbirku Sv. Pisma. Čitava zbirka Sv. Pisma sadržava 72 knjige, i to 45 starozavjetnih i 27 novozavjetnih (vidi § 10 Povijesni izvori kršćanstva).

Apokrifi. U prvim vjekovima kršćanske starine pokušali su neki pisci zavesti kršćane da ubroje u zbirku Sv. Pisma takve knjige kojima su nadjenuta imena slična pravim Evanđeljima, kao »Jakovljevo praevanđelje«, »Nikodemovo evanđelje«, ali tih knjiga nikad nije katolička Crkva ubrojila u broj knjiga Sv. Pisma, već ih je odbila kao lažne, i prozvane su »apokrifima«.

2. **NADAHNUĆE SV. PISMA.** Knjige Sv. Pisma napisane su po nadahnuću Duha Svetoga. To znači da je Duh Sveti: a) potaknuo pisce da te knjige napišu; b) Duh Sveti ih je prosvjetljivao i vodio, i oni su zabilježili sve ono što je htio; c) Duh Sveti ih je čuvao da ne napišu zablude. S tih razloga

smatra se sam Duh Sveti začetnikom ili autorom tih knjiga, pa se zato i punim pravom može zvati Sv. Pismo i prava riječ Božja.

Ipak se ne smije smisao božanskoga nadahnuća (inspiracije) shvatiti tako kao da bi Duh Sveti piscima od riječi do riječi diktirao tekst, nego je način izražavanja misli bio prepušten slobodi pisaca. Štaviše, pisci su mogli upotrebljavati i druga pismena vrela.

3. **UGLED SV. PISMA.** Ako je sam Bog začetnik Sv. Pisma, pripada tim knjigama božanski ugled. I doista takav ugled pripisuje im sva židovska predaja za Stari Zavjet, a u Novom Zavjetu sam Isus Krist i apostoli. Tako, na pr., Isus Krist kaže, pozivajući se na drugu knjigu Mojsijevu: »Nijeste li čitali što vam je rekao Bog kad je govorio: Ja sam Bog Abrahamov i Bog Isakov i Bog Jakobov?« Sv. Petar veli da su proroci Staroga Zavjeta govorili »nadahnuti od Duha Svetoga.« Za knjige Novoga Zavjeta svjedoči jednodušno svjedočanstvo nezabludivog crkvenog učiteljstva i svjedočanstva crkvene predaje da su te knjige napisane po nadahnuću Duha Svetoga. Tako, na pr., Sv. Klement rimski krajem 1 stoljeća piše: »Čitajte Sv. Pisma, jer su to doista izjave Duha Svetoga«. Sv. Justin u 2 stoljeću naziva novozavjetne knjige »glas Božji«, a sv. Iremej kaže da su to »pisma Gospodnja, diktirana od Riječi (Sina Božjega) i Duha Svetoga«. Sv. Hipolit u 3 stoljeću kaže: »Od istoga Duha Svetoga potječe Stari i Novi Zavjet.« Ako, dakle, knjigama Sv. Pisma pripada božanski ugled, treba da ih kršćani katolici s najvećim poštovanjem čitaju. Lijepo, stoga, kaže sv. Grgorije da je »Sv. Pismo pismo svemogućega Boga što ga je upravio svojim stvorovima.«

Čitanje Sv. Pisma. Katolička Crkva zabranjuje čitati izdanja Sv. Pisma od nekatoličkih izdavača, pa i ona izdanja koja nemaju odobrenja od nadležnih duhovnih vlasti. To je zato, jer kod takvih izdanja nema sigurnog jamstva da li su sasvim ispravna i u skladu s naučavanjem katoličke Crkve. Prijevode Sv. Pisma na pučkim jezicima dopušta katolička Crkva čitati vjernicima samo onda, ako su popraćeni potrebnim tumačenjem i ako su ovakva izdanja odobrena od nadležnih crkvenih vlasti.

B) ŠTO JE USMENA PREDAJA?

Samo Sv. Pismo ne sadržava cjelokupnu objavu Božju, nego ima još mnogo objavljenih istina koje nisu sadržane u Sv. Pismu, a te se čuvaju i predaju od koljena do koljena usmenom predajom (tradicijom).

1. **USMENA PREDAJA JE PRAVA OBJAVA.** Već samo Sv. Pismo Staroga Zavjeta nije jedini izvor objave, jer Stari Zavjet bio je tek priprava za Novi u kom je dovršena objava Božja. Ali ni u novozavjetnim knjigama nije sadržana čitava objava koju je Krist Gospod učio. To se jasno vidi iz riječi sv. Ivana apostola i evanđelista što ih kaže prema svršetku svoga Evanđelja: »A ima i mnogo drugo što je učinio Isus; no kad bi se sve to redom zabilježilo, mislim, da ni sam svijet ne bi mogao obuhvatiti knjiga koje bi se imale napisati«. Najposlije, nije bilo baš ni prijeko potrebno

da se sva objavljena nauka napiše u knjige i da se tako čuva, jer i sam Krist nije nigdje izričito naložio da treba njegovu nauku zabilježiti u knjige, nego je zapovjedio da je treba propovijedati i tako širiti živom riječju: »Idite po svemu svijetu i propovijedajte Evanđelje svakomu stvorenju!« Vidi se, nadalje, iz apostolske prakse da nisu smatrali potrebnim da zabilježe u knjigama svukoliku nauku Kristovu, jer većina apostola uopće nije ništa napisala, nego su samo propovijedali živom riječju. **Usmena predaja,** dakle, **ona je objavljena nauka što su je Krist i apostoli naučavali, ali nije nigdje pobilježena u knjigama Sv. Pisma, nego je usmeno predana apostolskim učenicima.** Oni su tu nauku opet predali mlađim naraštajima da se dalje širi kršćanskim svijetom i predaje od koljena do koljena.

2. **UGLED USMENE PREDAJE.** Usmenoj predaji pripada jednak ugled kao i Sv. Pismu, jer je usmena predaja jednako objavljena riječ Božja kao i Sv. Pismo: »Tako, dakle, braćo, stojte i držite predaje koje naučiste ili propovijedanjem ili poslanicom našom.« Svome učeniku Timoteju kaže isti apostol: »O Timoteju! sačuvaj dobro što ti je predano; kloni se nečistih i ispraznih razgovora i prepiranja lažno nazvanog znanja!... I što si čuo od mene po mnogim svjedocima, ono predaj vjernim ljudima koji će biti sposobni i druge da nauče.«

Sv. oci, crkveni učitelji i crkveni pisci, od najstarijih vremena kako postoji Crkva, svjedoče da se u katoličkoj Crkvi priznaje jednak ugled objavljenoj riječi Božjoj, što je sačuvana crkvenom predajom, kao i onoj što se čuva u Sv. Pismu. Tako već svršetkom 1 stoljeća opominje sv. Ignacije vjernike neka se postojano drže apostolske predaje. Sv. Irenej u 2 stoljeću kaže da je katkada uputnije pobijati krivovjerce usmenom predajom negoli navodima Sv. Pisma, jer ga krivovjerci na svoj način znadu izvraćati i krivo tumačiti. Isti kaže dalje: »Svi koji hoće da vide istinu mogu u svakoj crkvi naći apostolsku predaju... a da nam apostoli nisu ostavili pisama, ne bi li trebalo ići za predajom što su je ostavili crkvenim poglavarima?« Sv. Bazilije (u 4 vijeku) opet kaže: »Nauku što se čuva i propovijeda u Crkvi primili smo ili po Sv. Pismu ili po usmenom propovijedanju apostola: jedno i drugo imade istu vrijednost za naše spasenje.«

Slično se može razabrati iz vazdašnje povijesti katoličke Crkve da se, ili pape sami, ili biskupi sabrani u općim crkvenim saborima, kada izriču presudu u kojoj vjerskoj ili ćudorednoj nauci, pozivaju vrlo često na svjedočanstva usmene predaje, te im daju jednaku vrijednost i snagu kao i riječima Sv. Pisma.

C) GDJE SE ČUVA USMENA PREDAJA?

Tijekom vremena pobilježena je usmena predaja u različitim spisima i povijesnim crkvenim spomenicima. Najznatniji izvori crkvene usmene predaje jesu ovi:

a) **Djela sv. otaca.** Sv. ocima zove Crkva one crkvene pisce staroga doba crkvene povijesti koji su se odlikovali

strogim pravovjerjem, svetošću života i učenošću u poznavanju Kristove vjere. Od tih nazivaju se apostolskim ocima oni koji su bili učenici apostola, na pr., sv. Klement rimski, sv. Ignacije antiohijski, sv. Polikarpo, biskup u Smirni. Nadalje, oni koji su osobito sjali svojom učenošću nazivaju se crkvenim učiteljima. Od tih su najpoznatiji na istoku: sv. Atanasije, sv. Bazilije, sv. Grgur Nazijanški i sv. Ivan Zlatousti, a na zapadu sv. Ambrozije, sv. Augustin, sv. Jeronim i sv. Grgur Veliki.

Najopširnija zbirka gdje su objelodanjena djela sv. otaca i crkvenih pisaca jest Minj (Migne), Patrologia Graeca et Latina.

b) **Spisi općih crkvenih sabora** i onih pokrajinskih kojih je zaključke potvrdio papa i proglasio ih obvezatnim za čitavu Crkvu.

Opći crkveni sabori. Općih crkvenih sabora bilo je do danas u svemu 20, a zovu se po mjestu gdje su se održavali. Držali su se: u Niceji (325), u Carigradu I (381), u Efesu (431), u Kalcedonu (451), u Carigradu II (553), u Carigradu III (680), u Niceji II (787), u Carigradu IV (869), u Rimu: lateranski I (1123), lateranski II (1139), lateranski III (1179), lateranski IV (1215), u Lionu I (1245), u Lionu II (1274), u Vieni (1311—12), u Konstanci (1414—18), u Baselu—Ferari i Firenci (1438—45); u Rimu lateranski V (1512—17), u Tridentu (1545—63), u Rimu u Vatikanu (1869—70).

Najpotpunija zbirka u kojoj su objelodanjeni spisi općih crkvenih sabora jest: Mansi, Collectio conciliorum amplissima (Tom. 1—55).

c) Daljnji izvori usmene predaje jesu **vjerske odluke (definicije) rimskih biskupa za čitavu Crkvu.**

d) **Simboli ili vjerovanja.** To su obrasci vjerovanja u kojima su zgodno poredane istine i članci katoličke vjere da se mogu lakše upamtiti. Najpoznatiji simboli jesu: Apostolsko vjerovanje, Nicejsko-carigradsko, Atanasijevo i Tridentsko.

e) **Arheološki spomenici** iz kršćanske starine, kao na pr., napisi uklesani u kamenim pločama, kipovi, slike, iskopine starih crkvenih građevina, katakombe i dr.

f) Među izvore usmene predaje pripadaju također liturgijske knjige.

g) Kao izvori usmene predaje mogu se, napokon, smatrati od Crkve **odobreni katekizmi i knjige za vjersku pouku,** kao na pr., »Rimski katekizam« koji je sastavljen prema naputku tridentskog sabora, zatim Belarminov, Kanizijev, Deharb-Lindenov i drugi.

Slažu li se, bilo pojedine vrste nabrojenih izvora usmene predaje, ili sve vrste tih izvora zajedno, u svjedočanstvima o kojem vjerskom ili čudorednom nauku, tada je to nepobitni dokaz da je odnosna vjerska i čudoredna nauka objavljena istina.

Kao što u prosuđivanju izvora Sv. Pisma i tumačenju pravoga smisla objavljenih istina što su u Sv. Pismu sadržane pripada vrhovni ugled nezabludivom učiteljstvu Crkve, tako je isto u prosuđivanju i tumačenju objavljenih istina što ih sadrže izvori usmene predaje. Crkveno učiteljstvo, svojim nezabludivim ugledom, izriče presudu o tom što je uistinu jednodušna predaja Crkve i, prema tome, da li se može smatrati objavljenom istinom.

§ 30 Pravilo vjere

Pravilo vjere zove se načelo po kom treba da se čovjek ravna da sigurno može upoznati što je Bog objavio i što treba da vjeruje, kako treba da živi da se može spasti. Usporedićemo pravila vjere najznatnijih kršćanskih konfesija s pravilom vjere katoličke Crkve da vidimo koje je od njih jasnije i pouzdanije da nas vodi k spasenju i da ga sa sigurnošću smijemo nasljedovati.

A) PRAVILO VJERE NEKATOLIČKIH KRŠĆANSKIH KONFESIJA

1. **PRAVILO VJERE PROTESTANTSKIH KONFESIJA** odbacuje svaki ugled živoga crkvenog učiteljstva. Protestantsko osnovno pravilo vjere jest: Sv. Pismo je jedini izvor objave Božje. Ko, dakle, želi da zna što je Bog objavio, neka samo čita Sv. Pismo.

Ovo je pravilo vjere veoma nepotpuno i nepouzdano zbog više razloga.

a) Ponajprije, Sv. Pismo nije jedini izvor objave Božje, nego osim njega imade još usmena predaja kojoj pripada jednak ugled Božje objave kao i Sv. Pismu. Ta usmena predaja znatno popunjava objavu Sv. Pisma.

b) Kad bismo i dopustili da je Sv. Pismo jedini izvor objave Božje, ostaje nam po protestantskom pravilu vjere neriješeno pitanje: tko je pozvan da prosuđuje koje knjige upravo pripadaju u zbirku što je zovemo Biblijom ili Sv. Pismom. Ako je to prepušteno samo prosuđivanju ljudskog ugleda, moglo bi se dogoditi da kogod ubroji u zbirku Sv. Pisma i apokrifne (lažne) knjige, pa i protivno, da iz te zbirke izbaci neke knjige što uistinu spadaju u zbirku Sv. Pisma.

c) Kad bi se po protestantskom načelu i znalo tačno koje knjige spadaju u vrstu svetih knjiga, ipak ne bi bilo ovo pravilo vjere pouzdano, jer prepušta tumačenje Sv. Pisma svakomu pojedincu, privatniku, kako ga on sam razumijeva. Tako mogu nastati najrazličitija tumačenja koja mogu biti jedna drugima sasvim oprečna, jer koliko glava, toliko tumačenja. Povijest različitih krivovjerja dokazuje da su upravo tako nastajala krivovjerja, što su pojedinci počeli samovoljno tumačiti smisao pojedinih mjesta Sv. Pisma i ne obazirati se na suglasje s naučavanjem katoličke Crkve. Dopusti li se mogućnost da svaki pojedinac smije tumačiti smisao Sv. Pisma kako ga sam shvaća, nastaje odmah opća sumnja tko između svih tih tumača ima pravo, pogotovu, ako su im tumačenja oprečna.

d) Protestantsko pravilo vjere — da je Sv. Pismo jedino vrelo objave Božje — ne obazire se na one koji nisu sposobni da sami čitaju Sv. Pismo, jer ili ne znadu čitati, ili ga ne mogu nabaviti, ili nemaju dovoljno prilike da ga sami proučavaju. Osim toga, da se uzmogne Sv. Pismo s razumijevanjem čitati, potrebna je kao preduvjet izvjesna obrazovanost, osobito, ako se hoće čitati u iz-

vornim jezicima. Tako bi bilo vrlo malo ljudi koji bi se mogli spasti pomoću čitanja Sv. Pisma, a veliko mnoštvo ljudi ne bi se, prema tome, uopće moglo spasti. U tom slučaju ne bi bila istina da Bog hoće da se svi ljudi spase i upoznaju put istine.

Stoga ni sami protestanti nisu ostali od riječi do riječi dosljedni svom pravilu vjere. Ugledniji između njih stali su sebi prisvajati pravo da jedino oni ispravno tumače smisao Sv. Pisma te su nasilno postupali s onima koji se nisu htjeli slagati s njima. Zabacivši nezabludivost Crkve, koju je ona primila od samog svog osnivača Krista, kao da su proglasili svoje pojedine samozvane učitelje nezabludivima. U koliko su protestanti ostali dosljedni ovom svom pravilu vjere, raspadaju se neprestano u mnogobrojne manje vjerske sekte od kojih svaka slijedi svoje tumačenje Sv. Pisma. Po ovom protestantskom pravilu vjere apsolutno je nemoguće da se sačuva jedinstvo vjere.

2. **PRAVILO VJERE PRAVOSLAVNIH CRKAVA.** Pravilo vjere istočnih odijeljenih pravoslavnih crkava potpunije je, doduše, od protestantskoga, jer pored Sv. Pisma priznaje i usmenu predaju kao objavljenu riječ Božju. Osim toga priznaje se u pravoslavnim odijeljenim crkvama i ugled crkvenog učiteljstva što ga zastupa zbor biskupa pravoslavnih crkvi.

Ipak je i pravilo vjere istočnih odijeljenih crkvi nepotpuno i nepouzdano u tom, što nema u crkvenom učiteljstvu jedinstvene veze pod ugledom vrhovnog vidljivog učitelja — oni ne priznavaju vrhovnog poglavarstva papina. Stoga se može lako dogoditi, kao što se češće u odijeljenim pravoslavnim crkvama uistinu i događa, da nastaje koji puta sumnja o kojoj vjerskoj ili ćudorednoj nauci, a nema nikoga ko bi mogao izreći odlučnu presudu kako se stvar ima shvaćati. Može se također dogoditi da i mišljenja pravoslavnih biskupa budu podijeljena u dvije ili više oprečnih skupina koje mogu biti i brojčano podjednako zastupane. Nastaje tada pitanje koja od tih skupina ima sigurno jamstvo da je njezino mišljenje pravovjerno. U praksi je, osim toga, nemoguće, kako i sami pretstavnici odijeljenog pravoslavlja uviđaju, da se svi biskupi pravoslavnih crkvi sastanu u opći crkveni sabor, jer ne priznavaju nikome pravo da saziva takav sabor, niti pravo da mu pretsjeda.

3. **PRAVILO VJERE STAROKATOLIČKE CRKVE** još je nepouzdanije i nepotpunije od pravoslavnog, jer se i ona sve više cijepa u manje ogranke. To osobito vrijedi za starokatoličku crkvu u našim krajevima, koja već u svojem začetku nije bila u sebi jedinstvena, a u najnovije doba izopćena je i iz utrehtske unije starokatoličkih crkava. I u njoj samoj nastao je raskol.

B) PRAVILO VJERE KATOLIČKE CRKVE

U opreci prema pravilima vjere dosad pobrojanih kršćanskih konfesija odlikuje se nadasve pravilo vjere katoličke Crkve. Pravilo vjere katoličke Crkve glasi: **Kršćanin katolik dužan je vjerovati i držati spasonosnim svu onu od Boga objavljenu nauku što je sadržana u Sv. Pismu i usmenoj predaji, i to onako kako je tumači od Krista postavljeno i uređeno nezabludivo učiteljstvo katoličke Crkve na čelu s vidljivom vrhovnom učiteljskom vlašću sv. Oca Pape.**

Kršćanin katolik najprije posmatra Sveto Pismo kao historijski izvor odakle saznaje da ima objava Božja, i da je Krist osnovao svoju Crkvu kojoj je povjerio na čuvanje objavljenu religiju. Toj Crkvi dao je Krist nezabludivo učiteljstvo i ovlastio ga da u njegovo ime kao živi organ tumači i naučava objavljenu nauku. Ovo nezabludivo crkveno učiteljstvo prosuđuje koje knjige spadaju u zbirku od Boga nadahnutih knjiga (Sv. Pismo) i svjedoči za objavljenu nauku, sadržanu u usmenoj predaji.

a) **Katoličko pravilo vjere ima od Boga zajamčeni ugled.** Kršćanin katolik upoznaje kao historijsku istinu da je osnivač Crkve Isus Krist. On je svojoj Crkvi predao vlast naučavanja, kad je rekao apostolima: »Kao što je mene poslao Otac, tako i ja šaljem vas. Idite, dakle, i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga: učeći ih da drže sve što sam vam zapovjedio. I, evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta«. Na osnovu ove vlasti, primljene od Isusa Krista, svog osnivača, Crkva neprekidno naviješta i razjašnjava od Boga primljene objavljene istine po svom nezabludivom crkvenom učiteljstvu. Da crkveno učiteljstvo može uspješno vršiti svoju zadaću, naređenu od samog Isusa Krista, zajamčio je Krist crkvenom učiteljstvu, pored svoje prisutnosti, i stalnu pomoć Duha Svetoga kao Duha istine.

S druge strane Krist je zapovjedio da su vjernici dužni slušati apostole, odnosno njihove zakonite nasljednike, i pokoravati im se u stvarima koje se tiču spasenja isto tako kao i samom Kristu. »Ko vas sluša, mene sluša, i ko vas prezire, mene prezire. A ko mene prezire, prezire onoga koji je mene poslao...« Ako li (ko) ne posluša Crkve, neka ti bude kao neznabožac ili carinik. Zaista vam kažem: štogod svežete na zemlji, biće svezano i na nebesima, i štogod razriješite na zemlji, biće razriješeno i na nebesima«.

Nezabludivo učiteljstvo Crkve Kristove jedino je po izričitoj odredbi Kristovoj ovlašteno da autentično naviješta i izlaže Kristovu objavljenu nauku. Ono je jedino ovlašteno da kao živi organ bdi nad čistoćom Kristove objave te da meritorno prosuđuje što je sve uistinu sadržano u vrelima objave Božje.

b) **Katoličko pravilo vjere** jest **potpuno, logički ispravno i dosljedno.** Crkveno učiteljstvo oslanja se u vršenju svoje učiteljske vlasti na izjave Sv. Pisma te na postojano i jednodušno svjedočanstvo usmene crkvene predaje, sadržane u djelima sv. otaca, općih crkvenih sabora i ostalih vrela usmene predaje. Nastane li o kojoj vjerskoj istini sukob, crkveno učiteljstvo ovlašteno je da, na osnovi ispitanih svjedočanstava, izriče konačnu presudu kako da se shvaća pravovjerna nauka. Ako je takva presuda izrečena s najvišim ugledom crkvenog učiteljstva (od pape ili općeg crkvenog sabora) s nakanom da obvezuje sav kršćanski svijet, naziva se takva presuda dogmatskom definicijom ili člankom vjere. Protiv

takvih dogmatskih definicija nema za kršćanina katolika više mjesta kakvom oprečnom ili sumnjivom tumačenju odnosne vjerske istine.

c) **Katoličko pravilo vjere jedino je podobno da sačuva trajno suglasje u vjeri i trajno unutrašnje i izvanjsko jedinstvo Crkve Kristove.** Po tom pravilu vjere ima u katoličkoj Crkvi vidljivi nosilac trostruke vrhovne vlasti, s kojim kao vidljivom glavom otajstvenog tijela Crkve Kristove treba da budu ujedinjeni i saglasni u vjeri ostali dijelovi katoličke Crkve, po svijetu raširenu, kao dijelovi tog otajstvenog tijela.

d) **Katoličko pravilo vjere** nepokolebljivo je sigurno. Ono se oslanja na trajnu pomoć Duha Svetoga, Duha istine, koji ne može dopustiti da prava Crkva Kristova zabludi, ili da druge zavede u bludnju.

e) **Katoličko pravilo vjere** svima je pristupačno, jer svaki katolički vjernik, bio on neuk ili učen, nalazio se on bilo na kojoj mu drago strani svijeta, u svako doba može da lako sazna od živog organa crkvenog učiteljstva što uistinu uči katolička Crkva kao objavljenu nauku, potrebnu za spasenje.

f) **Katoličko pravilo vjere** dolikuje dostojanstvu čovjeka kao razumnoga stvora. Čovjek držeći se toga pravila, pokorava se u stvarima vjere presudama crkvenog učiteljstva zato, jer znade da je to učiteljstvo pravi i živi svjedok što ga je sam Bog postavio i učinio nezabludivim da ljudima vazda i nesumnjivo svjedoči što je Bog objavio. Katolik vjeruje u objavljene istine zato, jer ih je Bog objavio, a doznaje za njih po svjedočanstvu Crkve. Vjerovanje u istinitost Božje objave i pokoravanje nepokolebljivom ugledu Božjem nipošto ne ponizuje čovjeka. Naprotiv, dolikuje mu da to u punoj mjeri priznaje Bogu, neizmjerno savršenom biću, te da mu služi pokoravajući mu se i predajući samoga sebe čitavim svojim bićem i svim svojim moćima, umom, voljom i srcem. Ta poslušnost i predanost Bogu nije ništa nerazborito i nedostojno čovjeka. To je **razumna služba vjere (rationabile obsequium),** jer se oslanja na čitav niz povijesno neoborivih dokaza kojima se utvrđuje istinitost Božje objave. Nijedna druga religija nema tako sigurno utvrđenih povijesnih dokaza za istinitost objave Božje kao što ima kršćanstvo u katoličkoj Crkvi.

Odličje katoličkog pravila vjere. Uvaže li se, dakle, sve prednosti kojima se katoličko pravilo vjere odlikuje od pravila vjere drugih kršćanskih konfesija, vidimo da se nijedno pravilo svih tih konfesija ne može ni izdaleka takmičiti s pravilom vjere katoličke Crkve ni s obzirom na svoj postanak i ugled, niti s obzirom na sigurnost, logičku ispravnost i dosljednost, općenitost i primjerenost čovječjoj prirodi. Odatle izlazi da svaki čovjek može jedino po tom pravilu vjere na bude moralno najsigurniji kako će moći da spase svoju dušu. Zato je dužan da po tom pravilu upozna pravu objavljenu religiju i da je prigrli.

§ 31 Redoviti put spasenja

1. **IZVAN CRKVE NEMA SPASENJA.** Isus Krist jedini je Spasitelj roda ljudskoga. Zato sv. Petar uči: »Nema ni u jednom drugom spasenja, jer nema drugoga imena, pod nebom dana ljudima, u kojem bismo se mogli spasiti.« Pravi put k spasenju pokazuje objavljena vjera što ju je Krist donio čovječanstvu. Ta vjera sadržava u sebi i sva pomagala pomoću kojih se možemo spasiti. Ovu spasonosnu vjeru, sa svim bogatstvom istine i milosti, predao je Isus Krist svojoj Crkvi. Budući da je prava Crkva Kristova uistinu samo jedna, a ta je, kako smo, dokazali, samo katolička, zove se ona »jedino spasonosna Crkva«. Prema tome je Isus Krist htio da katolička Crkva bude za sva vremena redoviti put spasenja. Kogod hoće da se spasi, treba da nastoji da taj put upozna, a kad ga upozna, dužan je da tim putem ide. Ko bi svojom krivnjom prošao kraj toga puta spasenja, to jest, ko namjerice ne bi htio postati član katoličke Crkve, ne bi se mogao spasti. U tom smislu valja shvatiti riječ: »Extra Ecclesiam nulla salus« = izvan Crkve nema spasenja. Istinitost ove nauke potvrđuju riječi Kristove, naučavanje apostola i znamenitih crkvenih učitelja.

a) Isus Krist rekao je apostolima: »Ko vas sluša, mene sluša, i ko vas prezire, mene prezire. A ko mene prezire, prezire onoga koji je mene poslao« ... »Ako li ko ne posluša Crkve, neka ti bude kao neznabožac i carinik.« Drugom zgodom kaže: »Koji uzvjeruje i pokrsti se, spasiće se, a koji ne uzvjeruje, osudiće se.« Vjera i krštenje jesu uvjeti po kojima postaje čovjek član Crkve Kristove. To se, nadalje, vidi i iz Kristovih riječi što ih je rekao Nikodemu: »Zaista, zaista ti kažem: ako se ko ne rodi vodom i Duhom Svetim, ne može ući u kraljevstvo Božje.« Rođenje vodom i Duhom Svetim je sveto krštenje po kom stupa čovjek u Crkvu Kristovu i postaje njezinim članom. Ako se, dakle, čovjek ne može bez toga spasti, slijedi da svaki čovjek mora upotrijebiti taj put spasenja, to jest, ući u jedino spasonosnu katoličku Crkvu Kristovu.

b) Nije dosta da ko postane samo član Crkve, nego treba da to i trajno ostane. To naglašava sv. Pavao govoreći: »Čovjeka krivovjerca iza prve i druge opomene kloni se; znajući da se takav izopačio, i griješi i sam sebe osuđuje«. Sv. Petar apostol veli: »Bilo je i lažnih proroka u narodu kao što će i među vama biti lažnih učitelja koji će unijeti pogubna krivovjerja i zatajiti gospodara koji ih iskupi, i dovodiće sami sebi brzu propast.«

Tu nauku jednodušno potvrđuju izjave kršćanskih pisaca, naročito sv. otaca. Tako, na pr., Origen kaže: »Neka se niko ne vara: izvan ove kuće, to jest, izvan ove Crkve niko se ne spasava.« Sv. Ciprijan veli: »...niti će doći do Kristove nagrade ko ostavlja Crkvu Kristovu. Ne može imati Boga za Oca koji nema Crkve za majku.« Sv. Augustin pretpostavlja ovu nauku kao opće poznatu, jer kaže: »Izvan Crkve nema spasenja«. Kogod bi svojom krivnjom, to jest, svjesno i hotice, zanemario da postane član Crkve Kristove, ne bi se mogao spasti.

2. **NEREDOVITI PUT SPASENJA.** Drukčije valja suditi o onima koji bez lične krivnje nisu članovi katoličke Crkve. To su, na pr., nevjernici koji nisu nikada ništa čuli o katoličkoj vjeri, zatim krivovjerci i raskolnici koji ninajmanje ne sumnjaju da je njihova vjera prava. Očevidno je da se njihova zabluda ili neznanje, kojemu nisu sami krivi, ne može ubrajati u grijeh. Premda ne idu redovnim putem spasenja, koji bi sigurno vodio u život vječni, ipak ih može beskrajno milosrdni Bog privesti k vječnom spasenju izvanrednim putovima. Takve ljude vodi Bog po glasu savjesti. Bog im daje djelatnu milost koja potiče volju da izvrše sve ono što im je za spasenje potrebno. Ako oni vjerno sudjeluju s Božjom milošću te prema svom najdubljem (subjektivnom) uvjerenju izvršavaju sve ono što drže da je za spasenje potrebno, nema sumnje da se oni mogu spasti. Takvi su zapravo na unutrašnji način, to jest, po svojem mišljenju i težnjama združeni s Crkvom Kristovom, premda se izvanjim načinom nalaze izvan katoličke Crkve. Ipak su u nepovoljnom položaju s te strane, što nemaju toliko obilje pomagala za spasenje kao članovi katoličke Crkve, koji se pomoću obilja tih pomagala mogu znatno lagljе spasti. Ovakav izvanredni put spsenja dopušta nauka katoličke Crkve. Ona uči da se može postići spasenje ne samo pomoću, tako zvanog, krsta krvi (kao kod mučenika) nego i pomoću krsta želje. Oba mogu, u slučaju prijeke potrebe, da nadomjeste pravi sakramenat krštenja kad se ovaj ne može primiti.

Krst želje. Krst želje (baptismus flaminis) jest vruća želja i iskrena volja primiti sakramenat sv. krštenja, ili ako kogod još nema pojma o sakramentu krštenja, da vruće želi izvršiti sve ono štogod je Bog zapovjedio da se izvrši za vječno spasenje. U takvoj je želji zapravo uključena želja primiti sveto krštenje, kad bi odnosni čovjek za nj znao. Dakako, s tom željom mora biti združeno i savršeno pokajanje za učinjene grijehe i savršena ljubav prema Bogu, koliko je moguće pobuditi djelo pokajanja i ljubavi pomoću djelatne milosti što je Bog daje i nevjernicima za spasenje.

Suhe grane. Iz istine: jedina je katolička Crkva redoviti put spasenja, nipošto još ne izlazi da će se doista svi oni spasti koji se nalaze u katoličkoj Crkvi kao njezini članovi. Oni, naime, koji preminu u smrtnom grijehu, pa makar i bili za života članovi katoličke Crkve, neće se spasti, jer nisu htjeli da upotrebljavaju pomagala katoličke Crkve za spasenje. Pogotovu neće se spasti oni koji, makar i nisu vanjskim načinom prestali bi članovi katoličke Crkve, ali živu vjerski indiferentnim životom, kao da nisu njezini članovi. Ovakvi su nedostojni članovi ili suhe grane na stablu Crkve Kristove, koje se bacaju u vatru.

Dobra vjera. Treba, dakle, razlikovati: objektivno ima samo jedan redoviti, ispravni put spasenja, a taj je katolička Crkva; subjektivno može se spasti svako i izvanrednim putovima milosrđa Božjega, kogod se nalazi sa svoje strane u najdubljem uvjerenju da je njegova vjera prava i nastoji da izvrši sve štogod misli da je spasenje potrebno učiniti. Ko je svojom krivnjom izvan katoličke Crkve, a ko bez svoje krivnje, ne možemo u svakom slučaju da konačno prosudimo ljudskim sudom, nego to prosuđuje sveznajući Bog koji poznaje do dna ljudska srca i duše.

Vladanje prema inovjercima. Kršćanin katolik ne smije, stoga, možda da prezire inovjerce, nego treba da svakoga susreće s ljubavlju. Ne valja da se laća kakvih prisilnih sredstava kojima bi pokušao da obraća inovjerce. Prvo i najjače oružje za obraćanje inovjeraca treba da je uzoran primjer kreposna života, djelotvorna ljubav i bratska snošljivost prema inovjercima. To će dati poticaja inovjercu, on će se početi da zanima za katoličku vjeru, a onda će i sam tražiti da mu se obrazloži.

Odanost katoličkoj vjeri. Svaki kršćanin katolik treba da uvelike cijeni svoju vjeru i da smatra svojom najvećom srećom, što je u njoj rođen i uzgojen; treba da je značajno ispovijeda i njome se ponosi; ni za kakvu cijenu da ne otstupa od nje, nego da se sjeća one riječi Kristove: »Kogod mene prizna pred ljudima, onoga ću i ja priznati pred Ocem svojim nebeskim, a ko se mene odreče pred ljudima, odreći ću se i ja njega pred Ocem nebeskim.«

§ 32 Životna snaga katoličke Crkve

Životna snaga svakog organizma može se prosuditi s dvostrukog stajališta:

a) s obzirom na to kako se odnosni organizam fizički razvija, kako se trajno održava i odolijeva različitim nepogodama;

b) s obzirom na energiju, opseg i blagotvornost u svom djelovanju.

Promatramo li s ta dva gledišta život katoličke Crkve, možemo vidjeti da se u njoj krije neka natprirodna. upravo božanska životna snaga kojom se odlikuje nad sve ljudske uredbe i moralne snage svijeta.

A) KATOLIČKA CRKVA JE NEPOKOLEBLJIVA

1. **ČUDNOVATO ŠIRENJE KATOLIČKE CRKVE. a) U vrijeme progona.** Prva značajna pojava u životu katoličke Crkve jest njezin čudnovati porast i neprestano širenje. Ona je u svom prvom početku sasvim neznatna, slična, kako je i sam njezin osnivač Krist poredi, zrnu gorušičnom, jednoj od najmanjih vrtnih sjemenaka. Ali kad uzraste, kao drvo širi grane, tako da i ptice nebeske dolaze i zaklanjaju se na granama. U početku broji Kristova Crkva tek dvanaestoricu apostola. Njima doskora prilaze 72 učenika. Na dan silaska Duha Svetoga narastao je broj vjernika Kristove Crkve na 3000 ljudi, a kratko vrijeme zatim na 5000 duša. Dalje se broj pristaša Crkve Kristove danomice vidno umnožavao, prekoračio je doskora međe židovske zemlje i Palestine i raširio se po čitavom području rimskoga carstva. Još za života apostola opaža sv. Pavao apostol da se Evanđelje propovijedanjem apostola već tako raširilo da je »po svoj zemlji izašao glas njihov i čak do granica zemlje riječi njihove.« Sam sv. Pavao proširio je Evanđelje na svojim apostolskim putovanjima od Jerusalema sve do Ilirika. U 2 vij. svjedoči sv. Justin filozof da ima kršćana u svakom narodu, među Grcima i barbarima. Kršćanski apologet Tertulijan (+240) kaže u svojoj apologiji, upravljenoj rimskom senatu: »Od juče smo, i sve što je vaše napunismo: gradove, otoke, tvrđave, mjesta, sela, iste tabore, plemena, zadruge, carsku palaču, senat, trg; ostavismo vam samo hramove.« I sami neznabožački pisci: Svetonije, Tacit i Plinije Mlađi spominju da kršćanstvo primaju ljudi obojega spola,

svake dobi i staleža, i da se ono raširilo ne samo po gradovima nego i po selima i zaseocima.

b) **U vrijeme slobode.** Pogotovu se katolička Crkva silno stala širiti kad je dobila g. 313 milanskim ediktom slobodu za ispovijedanje vjere. Ona se proširila Perzijom, Mesopotamijom, Armenijom, u Egiptu i uz obale sjeverne Afrike. Za seobe naroda svojim neumornim misijskim djelovanjem privodi u svoje krilo različita germanska plemena; Franke, Gote, Burgunde, Anglosase, Nijemce; nadalje, obraća slavenske narode: Hrvate, Srbe, Slovence, Bugare, Moravljane, Čehe, Poljake i Ruse. Svakomu narodu šalje katolička Crkva kao brižna majka jednakom ljubavlju posebne misionare koji se priljubljuju jeziku i običajima naroda da što uspješnije mogu raditi oko naviještanja Evanđelja. Tako među Nijemcima radi kao apostol katoličke Crkve sv. Vinfrid ili Bonifacije, među Ircima sv. Patricije, među Anglosasima sv. Augustin monah, među Slavenima sv. braća Ćiril i Metodije, kod Madžara i Poljaka sv. Adalbert ili Vojtjeh itd.

c) **Misijsko djelovanje Crkve.** Misijska djelatnost katoličke Crkve ne prestaje ni onda kad je sva Evropa upoznala luč sv. Evanđelja, već prodire preko granica poznatog kulturnog svijeta na sve kontinente. Tako sv. Franjo Ksaverski postaje u 16 vijeku najveći apostol Indije i Japana. Ondje je na stotine hiljada duša priveo katoličkoj Crkvi. Od toga se vremena sve bujnije razvija misijsko djelovanje katoličke Crkve. Pojedine redovničke družbe natječu se ko će više uraditi za širenje kraljevstva Kristova, to jest katoličke Crkve među narodima do kojih još nije doprla luč svetog Evanđelja. U novije doba nikle su u katoličkoj Crkvi i posebne redovničke zajednice koje se posvećuju isključivo misijskom djelovanju, kao na pr., Društvo sv. Petra Klavera, Društvo za širenje vjere, Društvo Riječi Božje, Misijsko društvo bijelih otaca itd. Premda misijsko djelovanje traži herojskih žrtava, pregaranja i samozataje, ipak se vojska katoličkih misijskih radnika neprestano vidno povećava. U današnje doba uhvatilo je misijsko djelovanje svoj korijen gotovo na svim kontinentima svijeta te danomice rađa sve ljepšim i bujnijim plodovima.

Prema posljednjim statističkim podacima katolička Crkva broji u svemu oko 397 milijuna vjernika. Od svega, dakle, stanovništva na svijetu otprilike jedna petina ispovijeda katoličku vjeru. S uspjesima misijskog djelovanja katoličke Crkve ne može se ni izdaleka poreditи djelovanje nekatoličkih kršćanskih konfesija, premda raspolažu s mnogo obilnijim materijalnim sredstvima.

d) **Zapreke širenju katoličke Crkve.** Širenje katoličke Crkve još je čudnovatija pojava, ako se uzme u obzir da se njezinu širenju, osobito u početku, čine velike smetnje. Širenje katoličke Crkve u prvom početku sprečava Židovstvo koje nije priznalo Krista za Spasitelja. Smetalo je, nadalje, neznaboštvo koje je bilo tijesno srasło s tradicijom naroda u rimskom carstvu i sa samim državnim poretkom. Dirati u sve to smatralo se zločinstvom protiv države. Smetala je širenju Crkve Kristove velika moralna izopačenost, naročito neobuzdane strasti i želja za tjelesnim uživanjem, neumjerenost, neograničena pohlepa za blagom, nepravednost, nasilje i opačine svake vrste. Njima je evanđeoska nauka Crkve Kristove naviještala nepomirljiv boj i propovijedala poniznost, čistoću, umjerenost, uzdržljivost, pravednost i ljubav prema bližnjemu. Širenju Crkve smetalo je, pored toga, nedostojno mišljenje neznabožaca o kršćanstvu, kao na pr., da su kršćani bezbožnici, mrzitelji ljudi, zločinci, uzročnici svju zala. K tomu su još pridošli žestoki napadaji i poruge neznabožačkih pisaca. Oni su u svojim spisima prikazivali nauku Crkve kao ludost i fanatizam i tako ljude odvraćali od Evanđelja.

e) **Natprirodni karakter širenja Crkve.** Čudnovato širenje katoličke Crkve jest, dakle, pojava koja nadilazi prirodne snage. To osobito vidimo iz prilika u kakvim se katolička Crkva širi u svom prvom početku. Dvanaestorica neukih i neuglednih ribara ne bi nikada mogli, po svom prirodnom djelovanju, doživjeti tolike uspjehe u organizaciji katoličke Crkve bez natprirodne pomoći. Ta zar nije davno prije apostola, kao što i u njihovo vrijeme, bilo mnogo umnijih i učenijih ljudi u neznabožačkom svijetu? Oni su se svojim ugledom i te kako isticali nad svojom okolinom kao kulturni vođi i radnici. Ipak im nije, pored svega njihova ugleda, uspjelo da svoje ideje prošire dalje izvan granica svojih malobrojnih učenika koji se prozvaše školom koga filozofa, kao na pr., Pitagorina, Platonova, stoička i druge filozofske škole. Kako bi se, dakle, moglo toliko širenje Crkve Kristove pripisati tek ljudskom uplivu neuglednih i govorništvu nevještih apostola Kristovih? Ta oni nisu imali nikakva jačeg oružja i potpore u svjetskoj vlasti! Stoga, s pravom zaključuje sv. Augustin: »Ili se kršćanstvo čudesima raširilo i tim se potvrdilo da je od Boga, ili se raširilo bez čudesa, a onda je samo to širenje najveće čudo!«

2. **ČUDESNO ODRŽANJE KATOLIČKE CRKVE.** U vezi s čudesnim širenjem Crkve Kristove čudesna je pojava i njezino trajno i nepokolebljivo održanje pored nebrojenih nasilnih i krvavih progona. Mnogi su neprijatelji htjeli da sruše i unište katoličku Crkvu.

a) **Progoni sinagoge.** Prvi su udarac zadali Crkvi oni koji su Krista razapeli, to jest, židovska sinagoga. Nisu štedjeli ni prijetnjama ni udarcima, samo da je već u prvom zametku utuku. Apostole i njihove učenike gone po sudovima, zatvaraju ih, šibaju i ubijaju. Prvi pade žrtvom tih progona sv. Stjepan đakon, zatim sv. Jakov stariji i mladi, a i ostalim apostolima nema života pred nasiljem židovske sinagoge. Ipak je Crkva tim prvim žestokim udarcima odoljela, a oni koji su je htjeli da unište, sami su bili pogođeni teškim udarcem Božje providnosti: njihovo svetište, hram jerusalemski, bio je razoren, a oni bili rasijani po svijetu kao pljeva na vjetru. Prvi krmilar lađe Crkve Kristove, sv. Petar, bez bojazni je zaplovio širokom pučinom mora da pobjedonosno i duhovno osvoji veliku neznabožačku vlast — rimsko carstvo.

b) **Progoni rimskih careva.** Drugi žestoki udarac otajstvenom tijelu Crkve Kristove zadali su krvavi progoni. Njih je podigao silni div rimskoga carstva da utamani kršćanstvo. Kroz 300 godina borilo se neznaboštvo očajno, na život i smrt, s Crkvom Kristovom. Carevi kao pretstavnici neznaboštva tjerali su svoje vojnike, naučnjake, svećenstvo i mase razdražljive i ogladnjele svjetine u boj na mlado vjersko društvo Crkve Kristove. Crkva, da sačuva živote svoje vjerne djece, krije se u podzemne katakombe, ali i tu ih je pronašla okrutna nasilnost te ih bacala pred divlju zvjerad, žive palila, pribijala na križ i na druge, najgroznije načine ubijala. Čitave rijeke nevine krvi protekle su iz izranjena otajstvenog tijela Crkve Kristove. Drži se da je palo žrtvom tih progona do 3 milijuna kršćana. Za samog Dioklecijana ubijeno je u mjesec dana oko 17000 kršćana. Neznaboštvo se već nadalo da će slavodobitno postavljati spomenik svojoj pobjedi nad Crkvom Kristovom. Uto nestade Dioklecijana, a iz krvi i pepela uskrsla je najednom kao pomlađena Crkva Kristova, puna pobjedničkog dostojanstva. Pokušao je, doduše, još car Julijan Apostata (odmetnik) da podigne svoju ruku na Crkvu Kristovu, ali bez uspjeha. Rugao se: »Ja ću napraviti mrtvački sanduk za Nazarenca.« Izdao je zakon da samo neznabošci smiju biti učitelji omladine, umjetnici, državni činovnici i vojnički časnici. Omladina bila je predana na odgoju neznabožačkoj školi, crkvena dobra bila su poharačena, svećenstvo prepušteno da skapava od oskudice i bijede, kršćansko činovništvo ostalo na ulici bez korice hljeba. Ipak, poslije 20 mjeseci ovakva zatornoga rada protiv Crkve Kristove, poginuo je Julijan apostata u ratu s Perzijcima i čupajući smrtonosnu strjelicu iz svojih grudi povikao očajno: »Pobijedio si, Galilejče!« Crkva Kristova stajala je dalje.

c) **Pogibao od krivovjerja.** Kad su prohujali burni dani fizičkih progona Crkve Kristove, zaprijetila je pogibao od unutrašnjih borba i trzavica. To su bila različita krivovjerja. Ona su stala razdirati jedinstvo Crkve Kristove. Tako, na pr., Arijevo krivovjerje, zatim makedonijevstvo koje je poricalo božanstvo Duha Svetoga, nestorijevstvo koje je poricalo nerazdruživo jedinstvo božanske i čovječje naravi u Kristu po drugoj božanskoj osobi Sina Božjega (hipostatsko ujedinjenje), monofizitstvo koje je poricalo čovječju narav i monoteletstvo koje je poricalo čovječju volju u Kristu. Mnogo je pretrpjela Crkva Kristova braneći pravovjernu nauku o štovanju kipova i slika.

Bilo je i drugih različitih krivovjerja s kojima se morala Crkva Kristova boriti. Osobito je bio za Crkvu Kristovu bolan čas, kad je njezinom otajstvenom tijelu zadana teška rana istočnoga raskola koja još do danas bolno krvavi. U svako doba Crkva je Kristova budno i hrabro branila od Boga objavljenu evanđeosku nauku te nastojala da privede natrag, da izmiri i ujedini sve one koji su se odijelili od nje.

d) **Borba Crkve za slobodu.** U divsku se borbu upustila katolička Crkva da obrani svoju samostalnost i neovisnost od nasilnih pokušaja svjetovnih vladara da zadru u područje crkvene vlasti. Ta

borba trajala je puna tri vijeka. Najjače se razmahala onamo od pape Grgura VII (1073—1085) do Bonifacija VIII (1294—1303). Pretrpjela je, nadalje, poniženje avinjonskog sužanjstva i pedeset godišnjeg zapadnog raskola. Ipak je poslije svih tih udaraca opet snažno ustala i obranila se od ropskih lanaca svjetovne vlasti, koji su prijetili da trajno sputaju njezinu slobodu u djelovanju. Ugled je katoličke Crkve ponovo porastao. Ona je imala dovoljno snage da izdrži opet s druge strane novi teški udarac. Taj joj je zadao islam. On je nasrnuo na katoličku Crkvu u jednoj ruci s britkom demeškinjom, a u drugoj s peharom zamamljivih naslada. Htio je silom ili milom da istrgne iz materinjeg krila nebrojenu djecu, da otare s njihova čela Kristov križ i učini ih odmetničkim janjičarima polumjeseca.

e) **Raskoli i otpadi.** Teške rane zadadoše otajstvenom tijelu Crkve Kristove otpadi. Uzrokovali su ih začetnici protestantizma, naročito Luter, Cvingli i Kalvin. Oni pregnuše da sruše autoritet nezabludivog učiteljstva katoličke Crkve, a mjesto njega postaviše autoritet privatnog, nepostojanog i nesigurnog ljudskog mišljenja. U isto doba podiže se protiv katoličke Crkve engleski kralj Henrik VIII i njegovi nasljednici, Elizabeta i Jakov I. Oni prouzročiše raskol u Engleskoj, zabaciše primat i vrhovni ugled pape i osnovaše anglikansku nacionalnu crkvu. I tom zgodom podigoše se strašni progoni protiv vjernih katolika u Engleskoj. Opljačkani su bili veličanstveni katolički hramovi, poharani samostani, crkvena imovina oteta i rasprodana. Pale su pod mačem najumnije i najčasnije glave engleskoga kraljevstva, prvog doglavnika Tome Mora, nadbiskupa Fišera (Fischera) i kraljice Marije Scjuert (Stuart). Protekli su potoci krvi katoličkih mučenika, tamnice su bile prepune katolika, a po ulicama Londona, prijestolnice Engleske, ležalo je bezbroj katoličkih mučenika. Krvavilo je srce Crkve Božje gledajući kako je Irska poplavljena krvlju mučenika, koja je prozvana »otokom svetih mučenika«. No i te je bolne udarce preboljela katolička Crkva. Onima koji su progonili Crkvu Božju zabilježena je u povijesti nečasna uspomena okrutništva i nečovječnosti. Katolička Crkva u Engleskoj, već onamo od 100 godina unatrag, opet postepeno dobiva svoj položaj, a uspomena na neustrašive i požrtvovne katoličke heroje upravo je nedavno (1929) proslavljena kanonizacijom 200 engleskih mučenika. Svaki dan vraća se sve veći broj umnih i uvaženih ličnosti anglikanske crkve u katoličku Crkvu, na pr., kardinal Mening (Manning) i Njumen (Newman). Svake godine raste na hiljade broj obraćenih iz anglikanizma u katoličku Crkvu, a u najnovije doba razvio se čitav pokret među, tako zvanim, anglokatolicima da se što više približe katoličkoj Crkvi.

f) **Borba protiv liberalizma.** Krajem 18 vijeka i čitav 19 vijek, pa i danas bije katolička Crkva ljuti boj s novom vrstom neprijatelja koji nije ništa drugo, nego čedo protestantizma. To je slobodoumlje ili liberalizam u svojim najrazličitijim oblicima i promjenama što ih doživljuje od svog početka do danas. Taj je neprijatelj postao još opasniji kad je našao potporu političkih vlasti, naročito u Fran-

cuskoj i Njemačkoj. Prvi vođi liberalizma bili su Francuski enciklopedisti. Oni su nasrtali najprije svojim bezbožnim spisima da sruše ugled katoličke Crkve. Njihov prvak, bezbožni Voltêr (Voltaire), govorio je da će naskoro zapjevati posmrtno opijelo katoličkoj Crkvi. Nekom svome drugu pisao je: »Već mi je dosta slušati da su dostajala dvanaestorica ribara da raširе katoličku vjeru; htio bih im pokazati da je jedan čovjek dovoljan da je uništi.« Dvadeset godina kasnije ispustio je taj huljnik i mrzitelj Crkve u očaju dušu, a katolička Crkva živi i dalje. Francuska revolucija opljačkala je katoličku Crkvu i otela joj sva građanska prava. I silni vojskovođa Napoleon I Bonaparte pokušao je skučiti katoličku Crkvu pod svoju vlast. Zasužnjio je papu Pija VI i govorio da je to posljednji papa katoličke Crkve. Kad ga je papa kaznio crkvenim kaznima, narugao se Napoleon misleći u svojoj preuzetnosti da je nepobjediv te rekao: »Zar misli papa da će njegovo prokletstvo moći istrgnuti mojim vojnicima puške iz ruku?« Isto je tako nasilno postupao s papom Pijom VII i zatvorio ga u Fonteneblo (Fontainebleau), odakle mu je papa poručio: »Recite caru da je katolička Crkva bila prije njega i biće poslije njega.« Napoleon je doskora naglo pao. Poraz u Rusiji bio je takav, da su njegovim vojnicima poradi ciče zime padale puške iz ruku. Vrativši se kući, morade u istom mjestu, gdje je bio zatočio papu Pija VII, odreći se carske vlasti, i prognat bi kao engleski zarobljenik na otok Sv. Helenu gdje je dovršio svoj život u zaboravu i samoći, napušten od sviju. Papa Pijo VII povratio se slavodobitno u Rim. Slava Napoleonova carstva rasplinula se kao dim na vjetru, a duhovno kraljevstvo katoličke Crkve nepokolebljivo živi i dalje.

g) **Kulturna borba u Njemačkoj.** Slično je, od g. 1872—79, pokušao skučiti katoličku Crkvu u Njemačkoj silni i jaki ministar Bismark, nazvan »željezni kancelar«. Pokušao je povrijediti prava katoličke Crkve nasilnim zakonima kojima je izazvao žestoki kulturni boj kod njemačkih katolika. Samostani bili su rastjerani, njihovu imovinu otela je država, istaknuti katolici pozatvarani, tako da su ih bile sve tamnice prepune. Bili su zatvarani u tamnice biskupi i na hiljade katoličkih svećenika, a nekoliko stotina svećenika i biskupa bilo je izagnano iz zemlje. Govorilo se: »Ako bude katolička Crkva izdržala ovakvu navalu, onda moramo vjerovati u njezino božansko podrijetlo.« Bismark se prijetio da nikad neće u Kanosu, ali se ljuto prevario. Katolička je Crkva hrabro izdržala i taj udarac. Bismark je sam priznao: »Prevario sam se!« — i kapitulirao. Svi njegovi pomoćnici pošli su za njim u grob, a Crkva sveudilj propovijeda moć i slavu Božju novim mladim naraštajima. Upravo u Njemačkoj stiče svaki dan sve veći ugled i utjecaj u javnom, kulturnom i socijalnom životu.

h) **Kulturni boj u Meksiku.** Prije nekoliko godina pokrenuo je strašno progonstvo protiv katoličke Crkve bezbožni ministar pretsjednik Kales u Meksiku. Svećenstvu bilo je zabranjeno da vrši službu Božju, Crkve otete, zatvorene i preinačene za svjetovnu upotrebu, svećenstvo pozatvarano ili prognano, a veliki je broj vjernih

katoličkih svećenika i vjernika mučeničkom smrću posvjedočilo svoju nepokolebljivu vjernost katoličkoj Crkvi. Kales nije uspio sa svojom bezbožnom politikom i doskora pao je sa svog položaja. Nije se, doduše, još potpuno povratio mir katoličkoj Crkvi u Meksiku, ali ipak kreću prilike na bolje.

i) **Katolička Crkva je nepokolebljiva.** Tako su, dakle, kroz devetnaest vjekova što traje katolička Crkva s raznih strana zapljuskivali žestoki valovi lađu Crkve Kristove i nastojali da je potope i unište, ali sve uzalud. Nema sumnje, kad bi Crkva katolička bila, po riječima mudroga Gamalijela, samo ljudsko djelo, morala bi već davno nestati netragom pod tolikim silovitim udarcima. Ali Crkva je svim tim udarcima valova snažno odolijevala, jer je ona djelo Božje. Ruku časnoga krmilara lađe čuva i ravna božanska snaga Duha Svetoga, u toj lađi nazočan je na otajstven način sam Isus Krist koji je obećao da će biti vazda sa svojom Crkvom. Prolaze vladari, mijenjaju se zemaljska kraljevstva, ruše se prijestolja, nestaju golema carstva i narodi, gube se i raspršavaju kao pljeva različite vjere i crkve, ali katolička Crkva sve više prodire u sva kraljevstva, krajeve i kontinente svijeta, jer je određena da dočeka i vidi svršetak svijeta. Može nestati Londona, Pariza, Berlina, Njujorka (New-Yorka), ali katoličke Crkve neće nestati, jer joj ne može nauditi nijedna svjetska fizička ili moralna sila, ni paklenska moć. Kroz vjekove se na njoj obistinjuju proročanske riječi božanskog osnivača: »I vrata paklena neće je nadvladati!«

3. **ČUDESNA SNAGA MUČENIKA KATOLIČKE CRKVE.** Kao što je trajanje katoličke Crkve, sve pored nebrojenih i raznovrsnih progona, čudesna pojava, tako je isto čudesna pojava herojska strpljivost pojedinih mučenika katoličke Crkve.

Mučenici katoličke Crkve važni su svjedoci katoličke vjere. On su katoličku vjeru javno priznavali i za to priznanje prolili svoju krv, to jest, pretrpjeli muke i smrt da potvrde istinitost katoličke vjere. Zato se i nazivaju mučenici »martyres«, od grčke riječi *μάρτυρες* = svjedoci.

Pojava mučenika u katoličkoj Crkvi u tijesnoj je vezi s progonstvima katoličke Crkve, jer su mučenici bili oni konkretni pojedinci koji su lično pretrpjeli okrutne progone. U promatranju mučenika treba da skrenemo osobitu pažnju na s i l a n b r o j mučenika u r a z l i č i t o d o b a i i z r a z l i č i t i h r e d o v a, zatim na s t r a h o t e m u k a i h e r o j s k u s t r p l j i v o s t u trpljenju i, najposlije, što su bili mučeni z b o g i s p o v i j e d a n j a k a t o l i č k e v j e r e.

a) **Mnoštvo mučenika.** Mučenika za vjeru Crkve Kristove bilo je n e b r o j e n o m n o g o. Tačan broj mučenika nemoguće je uglaviti, jer se nije mogla o tom voditi tačna statistika, naročito kad su progone vršili rimski carevi. Ali da je bilo veliko mnoštvo mučenika vidi se iz svjedočanstva samih neznabožačkih pisaca. Rimski povjesnik Tacit, na pr., piše da je već u vrijeme Neronovo zaglavilo veliko mnoštvo (ingens multitudo) kršćana. Neznabožački pisac Dionizije Kasij (Cassius) kaže da je Dioklecijan s mnoštvom drugih

kršćana pogubio i svoga bratića, konzula Flavija Klementa, i njegovu ženu Flaviju Domitilu zbog toga, što su bili kršćani. Pogotovu se vidi iz svjedočanstva kršćanskih pisaca da je broj kršćanskih mučenika bio silan. Tako, na pr., Apologet Laktancije u svom djelu »O smrti progonitelja« kaže: »Čitav svijet stenjao je pod strašnim mukama te, izuzevši Galiju, na istoku i na zapadu, pustošile su i proždirale su (kršćane) tri nemani (Dioklecijan, Galerije i Maksimijan). Kršćane su spaljivali ne samo pojedince nego i u čitavim gomilama.« Crkveni povjesnik Eusebije u 4 vijeku kaže u svojoj povijesti: »Ne može se izbrojati mnoštvo kršćanskih mučenika, jer su svuda bjesnili progoni. U Frigiji bio je, na pr., čitav jedan grad kršćana sa svim stanovnicima, sa ženama i djecom, ognjem spaljen.« Isto razabiramo iz brojnih napisa u katakombama. Tako, na pr.: »Marcella et Christi Martyres CCCCCL« (550) = Marcela i 550 Kristovih mučenika. Zatim »CL (150) martyres Christi« = 150 Kristovih mučenika. Stoga je već sv. Ciprijan, biskup i mučenik (u 3 vijeku), u svom djelu: »De exhort. martyrii« rekao: »Ne može se izbrojati mnoštvo kršćanskih mučenika«. Kad su prestali progoni u rimskom carstvu, stadoše u svoj grozoti bjesniti u Perziji, počevši od kralja Šapora II od g. 342 pa za njegovih nasljednika, kroz punih 300 godina. U tim je progonstvima poginulo mučeničkom smrću oko 200 hiljada kršćanskih mučenika. Za samoga kralja Šapora II pogubljen je mučeničkom smrću časni starac nadbiskup Simeon sa 100 klerika i mnogim drugim odličnicima, a po svjedočanstvu povjesnika Sozomena još 16000 mučenika.

Mučenika ima u svako vrijeme. Katolička Crkva imala je mučenika ne samo u prvim vjekovima nego i kasnije, u svako doba. Napominjemo tek letimice mnoštvo mučenika u Engleskoj i Irskoj u vrijeme anglikanskog raskola i dalje, od kojih je g. 1929 do 200 proglašeno svetima, zatim mučenike katoličke Crkve u misijskim krajevima, o kojima su brojni podaci pobilježeni u ljetopisima rimske kongregacije za širenje vjere (De propaganda fide), kao na pr., mučenici u Japanu, Kini, Košenšini, Tonkinu, Mongoliji, Ugandi, zatim u Kanadi. Mnoštvo katoličkih mučenika palo je i za Francuske revolucije, kao i pred nekoliko godina u Meksiku, a osobito u Rusiji u vrijeme boljševičkih bezbožnih progona na Solovjeckim otocima. Koliko je nepoznatih mučenika krvlju zapečatilo katoličku vjeru na teritoriju gdje stanuju južni Slaveni (Bugari, Srbi, a naročito Hrvati) za osmanlijske najezde, to sam Bog zna.

b) **Raznolikost mučenika.** Karakteristično je da su ti mučenici bili različite dobi i spola, različitih staleža i obrazovanosti i u različita vremena. Bilo je tu časnih staraca: sv. Polikarpo, 86 godišnji biskup u Smirni, sv. Ignacije, biskup Antiohijski, 120 godišnji starac Simeon, biskup Jerusalemski, 90 godišnji Potin, biskup u Lionu. Bilo je među mučenicima djece od nježne dobi: sv. Ćiril i Barula od 7 godina, zatim sv. Kvirin, Tarzicije, Eulalija, Agneza (12 godišnja djevojčica). Bilo je, nadalje, djevica i mladića u cvijetu mladosti: sv. Cecilija, Agata, Barbara, Katarina, Lucija, sv. Pontik (15 godišnji mladić), Laurencije, Viktor, Sebastijan; zatim žene odlična staleža: sv. Flavija Domitila, Perpetua i Felicitas, te priproste robinje: sv. Blandina i Pontamijana. Bilo je tu odličnih senatora i visokih carskih dostojanstvenika: Flavije Klement, Apolonije, Hromacije, Dorotej, Gorgonije, Petar; bilo je učenih ljudi: Justin, Irenej, Ciprijan, a i neukih: Teodot, Seren; bilo je vojnika: Mauricije, Mimitrije, Florijan, te 40 mučenika u Sebasti.

c) **Strahote muka** na koje su stavljali kršćane bile su užasne, tako da ih ljudska mašta jedva može izmisliti. Strašne su bile fizičke muke, na pr., pribijanje na križ, nabijanje na zubati točak, oblijevanje smolom i paljenje živih, štipanje usijanim kliještima, prženje živih na vatri, ulijevanje vrućeg ulja ili usijana olova u usta, sakaćenje tijela, iskapanje očiju, bacanje pred divlju zvjerad, smrzavanje na ledu, polagano mučenje, osobito gladom i žeđu i drugim nebrojenim načinima. Za mnoge bile su još strašnije moralne muke. Djecu bi ubijali pred očima roditelja, djevice bacali pred razuzdane rulje, ugledne i bogate lišavali časti i bogatstva, a onima koji bi krenuli vjerom obećavali bi časti, bogatstvo, vlast, visoki položaj i druga svjetska dobra.

d) **Herojsko junaštvo i postojanost mučenika.** Mučenici Crkve Kristove trpjeli su sve te najstrašnije muke čudesnim mirom, strpljivošću i postojanošću. Laktancije kaže: »Zločinci, ljudi jaki tijelom, ne mogu podnositi takvih muka; oni viču i stenju, jer ih nadvlađuje bol, jer nema u njih one strpljivosti kao što je Bog daje našima (mučenicima). Naši, da ne spominjem muškaraca, ista djeca i žene šuteći pobjeđuju svoje mučitelje, pa im ni oganj ne može istisnuti nijednog uzdisaja. Evo, na pr., sv. Laurencije kao da se još sa svojim krvnikom šali: »Već sam na jednoj strani pečen, okreni me i jedi.«

e) **Mučeništvo za svjedočanstvo vjere.** Mučenici su trpjeli muke i smrt zbog postojanog ispovijedanja Kristove vjere. Njihovo se osvjedočenje nije osnivalo samo na ličnom mišljenju, nego se osnivalo na izvjesno zajamčenim povijesnim događajima, kao na pr., čudesima što su ih sami vidjeli (osobito prvi kršćanski mučenici), ili su za njih doznali po svjedočanstvima Crkve. Nerijetko se prigodom mučeništva zbivala očita čudesa. Tako, na pr., mnogi mučenici ostali bi čudom neozlijeđeni, kad bi ih bacili u oganj, vrelo ulje; događalo se, kad bi ih bacili pred izgladnjelu i razdraženu divlju zvjerad, da im nije ona ništa naudila. Sv. Katarina djevica, kad je imala biti mučena na zubatom točku, učinila je znak križa i točak se raspao. Osobito se često događala čudesa poslije smrti mučenika. Događalo se da su se gledajući takva čudesa tvrdovrati nevjernici, ili pojedince ili u mnoštvu, obraćali na Kristovu vjeru i stupali u katoličku Crkvu. Tako su mučeništva imala baš protivne uspjehe negoli su namjeravali protivnici Crkve Kristove: mučeništva ne samo da nisu mogla istrijebiti kršćanstvo nego su, nasuprot umnožavala broj pristalica Kristove nauke. Zato ispravno kaže kršćanski apologet Tertulijan: »Razapinjite nas, mučite nas, osuđujte i pogubljujte nas; vaša je nepravda dokaz naše pravednosti. Ne pomaže vam ništa bjesnilo i okrutnost što izmišljavaju sve strašnije muke, jer tim većma privlače druge našoj vjeri.

Što nas više kosite, više nas ima. Mučenička krv sjeme je kršćanstva.«

Mučeništvo je natprirodna pojava. Skrenemo li, dakle, pažnju na sve ove prilike u kojima su mučenici katoličke Crkve tako nepokolebljivom postojanošću iz najrazličitijih redova, dobi, staleža i obrazovanosti, u svako doba trpjeli najužasnije muke da svjedoče istinitost Kristove vjere, pogotovu, ako su se još kod toga zbivala čudesa, moramo da zaključimo da je pojava kršćanskih mučenika u katoličkoj Crkvi nešto izvanredno. To se ne može razjasniti tek na osnovu samih prirodnih sila, nego se zbiva s natprirodnom, čudesnom pomoću Božjom. Sam Bog davao je svojom milošću mučenicima katoličke Crkve u različita vremena čudesnu snagu da su mogli pretrpjeti tako strašne muke. Nije moguće da bi Bog davao takvu čudesnu snagu onima koji bi išli tvrdokorno u smrt za lažnu nauku i zablude, a još manje bi čudesima potvrđivao njihovu mučeničku svetost. Zato je pojava mučenika u katoličkoj Crkvi jedan od veoma jakih dokaza za njezinu istinitost i božanski izvor.

Mučenici nisu fanatici. Pojava mučeništva u katoličkoj Crkvi ne može se poreditи s pojavom tvrdoglave zaslijepljenosti (fanatizma). Značajna je crta fanatizma ovo: on pretežno obuzima ljude neuke, zaslijepljene kakvom izvjesnom umišljenom idejom ili strašću i traje samo izvjesno vrijeme. Osim toga, fanatici su u svom vladanju redovno razdražljivi i nasrtljivi, nepristupačni razumnom razlaganju i razlozima. Kod kršćanskih mučenika nema ni traga tim značajnim crtama fanatizma, nego oni idu na muke s potpunim duševnim mirom, štaviše, često i radosno. Prema svojim mučiteljima ne samo da ne odaju nikakve mržnje nego i mole za njihovo obraćenje, slijedeći tako primjer svog božanskog Učitelja koji je i na križu razapet molio za svoje neprijatelje. Među kršćanskim mučenicima ne nalazimo samo ljude priproste i neuke nego i ljude visoke učenosti i obrazovanosti, širokih pogleda na svijet, dubokih mislilaca i razložno utvrđenog životnog naziranja o svijetu. Naposljetku, pojavu mučeništva ne sretamo samo u prvim vjekovima katoličke Crkve nego gotovo u svim vjekovima i na različitim stranama svijeta.

B) BLAGOTVORNO DJELOVANJE KATOLIČKR CRKVE

Pored nepokolebljivosti katoličke Crkve drugo je njezino obilježje **neprekidna, neiscrpna energija i blagotvornost u djelovanju.** Već smo vidjeli kakvim je divnim plodovima urodila Crkva Kristova u prvim vjekovima svog života, kad je ona bila pretstavnica još nerazdijeljenoga kršćanstva (vidi § 20 Kršćanstvo je preporodilo svijet). Ali blagotvorno djelovanje Crkve Kristove nije se zaustavilo na onom stepenu, kako se pokazalo u prvim vjekovima Crkve Kristove. Ono je kroz vjekove napredovalo pokazujući vazda novih energija prema različitim životnim potrebama i uporedo s napretkom ljudske kulture.

Da upoznamo veličinu katoličke Crkve, s obzirom na njezino blagotvorno djelovanje u svijetu, treba da skrenemo pažnju najprije na neka naročita područja njezina djelovanja. Ta su u tijesnoj vezi s njezinim poslanstvom. Zatim treba da pogledamo njezino blagotvorno djelovanje na različitim drugim područjima, premda ona ne pripadaju izravno u opseg njezina poslanstva.

1. OBNAVLJANJE VJERSKOG I ĆUDOREDNOG ŽIVOTA.

U izravno područje poslanstva katoličke Crkve spada zadaća da pridiže vjersku i ćudorednu svijest čovječanstva na osnovu najuzvišenijih etičkih načela ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Katolička Crkva ne zadovoljava se samo teoretskim izlaganjem etičkih načela, nego nastoji da se ta načela u najrazličitijim životnim prilikama djelotvorno i primjenjuju.

a) **Pridizanje vjerske i ćudoredne svijesti.** Kako je Crkva Kristova u prvim vjekovima kršćanstva preporodila čitav tadanji kulturni svijet, što je bio na dohvatu golemog rimskog carstva, tako nastavlja ona svoje poslanstvo za seobe naroda. U različite evropske pokrajine, a naročito u pokrajine propalog zapadnog rimskog carstva, naseljuju se novi narodi, po svojoj prirodi mladi, žestoke i neobuzdane ćudi, puni osvajačkog duha, priprosti i neugla đeni, bez obrazovanosti i uljudbe. Mnogi su od tih naroda projurili kroz evropske pokrajine kao neobuzdane bujice rušeći i uništavajući sve na što bi se namjerili, pa i mnoge od onih stvari, što ih nimalo ne bi trebale smetati u njihovim osvajačkim težnjama. Takvi su bili Goti, Vandali, Langobardi i Huni. Katoličkoj Crkvi pripada najveća zasluga, što je u to teško doba spasila najznatnije kulturne tekovine klasične starine od posvemašnje propasti i uništenja, a to im je prijetilo od tih naroda. Osim toga, katolička Crkva dala se na težak posao, da upozna, makar i uz velike pogibli i žrtve, ostatke ovih naroda s načelima Kristova Evanđelja, i tako im otvori oči vjerskog i ćudorednog neznanja. Jednako postupa i kod ostalih naroda što su se zaustavili u različitim krajevima Evrope i osnovali svoje samostalne državne zajednice. Katolička Crkva nastoji da svojim djelovanjem ublaži njihovu nasilnu i neobuzdanu ćud, posreduje svojim ugledom da se spriječe zatirački razdori i ratovi. Ako i ne uspijeva potpuno u svom nastojanju, ipak je bio znatan uspjeh već u tom, što su na poticaj katoličke Crkve bili uvedeni neki dani »mira Božjega« (Treuga Dei), kad je bilo zabranjeno ratovati. Pa i kasnije se katolička Crkva vazda vidno ističe kao najuglednija moralna sila među narodima i državama čitavog svijeta, kao posrednica i glasnica miroljubivosti i međusobne snošljivosti među narodima. Ta se značajna crta u djelovanju katoličke Crkve naročito zapaža i u najnovijoj povijesti, počevši od vremena kad su se stale u čovječanstvu pojavljivati krize u političkim i društvenim odnosima. Tako, na pr., papa Leon XIII diže svoj glas da se, prema načelu kršćanske ljubavi i pravednosti, riješi teško socijalno pitanje odnosa između radništva i kapitala. U vrijeme svjetskog rata papa Benedikt XV mironosac, najugledniji pretstavnik ne samo katoličke Crkve nego i svega kršćanstva, očinskom se ljubavlju zauzimao za izmirenje zaraćenog čovječanstva. Papa Pijo XI nastavlja mironosno nastojanje svog prethodnika i posreduje svojim najvišim moralnim ugledom među svjetskim vlastima da dođe što lakše do sređenja međunarodnih odnosa prema geslu: »Mir Kristov u kraljevstvu Kristovu«. S toga razloga uveo je i novu svetkovinu »Krista Kralja«. Ujedno, osobito

mnogo nastoji da promiče djelovanje za obnovu crkvenog jedinstva te misijsko djelovanje.

b) **Posebna briga za narodne vjerske potrebe.** Pored ovoga sveopćeg nastojanja, katolička Crkva brine se posebnom pažnjom u svako doba za vjersko i ćudoredno pridizanje svakog pojedinog naroda, vodeći pri tom brigu o posebnim prilikama odnosnih naroda. Tako šalje posebne vjesnike vjere pojedinim narodima: Anglosasima monaha sv. Augustina, Ircima sv. Patricija, Germanima sv. Bonifacija, Slavenima sv. braću Ćirila i Metodija itd.

c) **Unapređivanje kreposti.** Katolička Crkva promiče krepostan i svet život. To je spomenuto već prije, gdje se govori o svetosti kao oznaci katoličke Crkve. Katolička je Crkva u svako doba, pa i onda kad se činilo da je sav svijet, i mnogi od njezinih članova, duboko zagrezao u moralno zlo, u svojoj organizaciji imala idealnih uzora kreposti i svetosti. Ti su uzori vazda svijetlili čovječanstvu da vidi kako se može ići putem kreposti i svetosti, samo ako se upotrebljavaju natprirodna pomagala što ih Bog daje vjernicima u svetim sakramentima. U svecima, tim najboljim sinovima i kćerima katoličke Crkve, gledamo pobjedu dobra nad zlom, gledamo uzore čistoće, samoprijegora, vjernosti i savjesnog vršenja dužnosti. Sve nas to potiče da i sami lakše kročimo teškom životnom stazom koju su nam oni utrli. Upravo u posljednje vrijeme, kad se čini da na sve strane prevladava vjerski i moralni nehaj, katolička Crkva može da pokaže da je baš u to vrijeme dala preko 400 novih najkreposnijih uzora koje štujemo kao svece i svetice. Pored toga, katolička Crkva broji čitave vojske raznovrsnih redovničkih družba, muških i ženskih. One nas dragovoljnim vršenjem svetih zavjeta čistoće, siromaštva i poslušnosti neprestano nukaju da pobijamo i obuzdavamo u sebi pohotu tijela, pohlepu očiju i oholost života, odakle izviru svađe, neprijateljstva, ratovi i svakakve nesreće. Katolička Crkva, unapređujući krepostan život, oplemenjuje i osvježuje svukoliku čovječju prirodu na duhovnu i tjelesnu blagodat. Pod snagom natprirodnog oplemenjivanja i usavršivanja duše su pravih katoličkih vjernika bodre, srce veselo, duh pun novih poticaja i osnova za rad prema riječima neumornog radnika u vinogradu Božjem, sv. Ignacija, koji je rekao: »Radi mnogo i svestrano kao da ćeš još 100 godina živjeti, a moli se pobožno i mnogo kao da ćeš sutra umrijeti.«

d) **Čovjekoljublje katoličke Crkve.** Katolička Crkva, idući stopama svoga božanskog osnivača, ističe se kroz sva vremena nebrojenim djelima djelotvorne ljubavi i milosrđa prema svima onima koji se nalaze u kakvojgod nevolji. Ona se brine za sirotinju i osniva ubogarske domove, ona podiže bolnice za bolesnike, ona daje poticaj i sama osniva i izdržava mnoge domove i odgojilišta za zapuštenu mladež. Koliko li se samo požrtvovnih i svetih duša, i muških i ženskih, u različitim katoličkim redovničkim družbama, isključivo posvećuje za čitav svoj život brizi oko nesretnih članova ljudskog društva.

Karitativno djelovanje ženskih redova. Pogledamo li našom domovinom, vidimo kako naša, naročito ženska redovnička društva, vrše nebrojena djela ljubavi i milosrđa. Kod nas su najpoznatije sestre sv. Vinka Paulskoga i sv. Križa koje se upravo najviše posvećuju njezi bolesnika u bolnicama, te su mnoge bolnice isprva i same izdržavale. Isto tako drže svoju znamenitu bolnicu u Novom Mestu u Sloveniji redovnici milosrdne braće. Pored toga imamo sestre sv. Krvi, sv. Josipa, franjevke, dominikanke, kćeri Božje ljubavi, karmelićanke i druge koje drže sirotišta, zabavišta, nahodišta, ubožnice i druge dobrotvorne zavode. U našoj domovini djeluje oko 2500 redovnica u stotinu njihovih domova. Ove neprekidno poučavaju, njeguju i odgajaju oko 50.000 naše mladeži, bolesnika i ubogara, a prehranjuju se samo radom svojih ruku, nikome na teret.

Ako samo letimice pogledam po svijetu, statistika će nam pokazati još u većoj mjeri koliko djela milosrđa i ljubavi čine redovničke zajednice čovječanstvu. Tako, na pr., u Francuskoj imadu samo sestre sv. Vinka Paulskoga 2434 doma gdje poučavaju oko 15.000 djece i njeguju preko 45.000 bolesnika. U Aziji i Sjevernoj Americi imadu iste sestre 328 domova gdje uzgajaju 32790 djece različitih vjera i narodnosti. U bolnicama njeguju oko 80.000 ljudi, a opskrbljuju oko 2,947.000 bolesnika. U Austriji imadu redovnice na brizi 148 sirotišta, 13 nemoćnica, 11 ubožnica i preko 600 bolnica za razne bolesnike. U samom Beču njeguju milosrdne sestre preko 30.000 bolesnika na godinu i prehranjuju do 12.000 sirotinjske djece. Na čitavom svijetu ima oko 410.000 katoličkih redovnica koje svaki dan njeguju i dvore do 4 miljuna bolesnika, unesrećenih jadnika, zapuštenih, umobolnih, nejake djece i sirota.

Karitativni rad pojedinaca. Pogledamo li samo malo u prošlost i na neke istaknute pojedince, možemo vidjeti da je u katoličkoj Crkvi, u svako doba, bilo nebrojeno primjera djelotvorne ljubavi i milosrđa prema bližnjemu. Prvu veliku bolnicu, kako nam svjedoči povijest, podigao je g. 370 biskup sv. Bazilije pred vratima svoga biskupskog grada Cesareje u Kapadociji. Redovnici benediktinci podizali su pokraj svojih manastira sirotišta i ubožnice. U 12 i 13 stoljeću podigla je požrtvovna ljubav dobrih katoličkih vjernika oko 20.000 domova za njegovanje gubavaca, te premnoge bolnice i nahodišta. Sv. Sebastijan, vojnički časnik, pohađao je potamnicama priznavaoce Kristove vjere te ih bolesne i mučilima izmučene krijepio i njegovao. Sv. Ivan, biskup u Aleksandriji, čim je postao biskup, dao je odmah popisati sve bolesnike i siromahe svoga grada da im žrtvuje sve svoje prihode i pomaže ih svojom imovinom. Sv. Odilo opat založio je i sveto crkveno posuđe da pomogne pobijati kugu. Sv. Elizabeta kneginja sama je služila najteže i najosornije bolesnike i cjelivala im rane i čirove. Češka nam povijest svjedoči da je sv. Vaclav, češki kralj i mučenik, po hladnim zimskim noćima sam pohađao bolesnike i donosio im hranu i lijekove. Sv. Karlo Boromejski založio je svoje imanje i svoj biskupski štap i prsten da pomogne bolesnicima kad je izbila kuga u Milanu. Sam je i dvorio okužene. Tako je i njegov rodak isusovac, znameniti svetac, zaštitnik mladeži, Alojzije Gonzaga koji se, dvoreći od kuge oboljele bolesnike, i sam okužio te umro kao žrtva kršćanske ljubavi, požrtvovnosti i djela milosrđa prema bližnjemu. Sv. Vinko Paulski sabrao je i razdijelio među siromahe i bolesnike do 30 milijuna franaka. Sv. Bernardo nahranio bi u neke dane do 18.000 izgladnjelih. Biskup Julije u Virčburgu (Würzburg) sagradio je bolnicu gdje se svake godine stalno liječilo do 3000 bolesnika, a privremenu njegu imalo je do 20000 prolazno bolesnih, bez obzira na vjeru i narodnost. Sv. Ivan Don Bosco sakupio je i razdijelio do 80 milijuna lira među zapuštenu sirotinju. On je osnovao redovničku družbu salezijanaca, podigao za svoga života 132 doma za zapuštenu omladinu te nastanio u njima oko 130000 pitomaca da se za njihovu odgoju brinu članovi te redovničke družbe. U Torinu sagradio je kanonik Kotolengo milodarima dobrih ljudi bolnicu gdje se njegjuje i opskrbljuje oko 11000 bolesnika. Nije tome davno što se sva evropska javnost divila ocu Damjanu Dervensteru koji se dragovoljno žrtvovao za gubavce i otišao na otok Kalavo gdje su

boravili sami gubavci. Tamo se sav predao brizi za njih. Bio im je liječnik i učitelj, a najposlije i njega je zarazila guba te je među tim gubavcima umro. Otac kapucin Matev (Mathew) stekao je osobite zasluge u pobijanju alkoholizma. Svojim propovijedanjem i molitvom predobio je oko 6 milijuna Iraca, da su se zavjetom obvezali da neće više piti pogubne rakije. Time je milijunima porodica osigurao bolju budućnost i potaknuo ih na ustrajnu borbu za narodnu slobodu i ravnopravnost u Engleskoj. U vrijeme strašne gladi u Rusiji g. 1822-23 pritekao je sv. Otac papa Pijo XI u pomoć izgladnjelom stanovništvu boljševičke Rusije, bez obzira na razliku vjere, s prinosima od 80 milijuna lira i velikim količinama živežnih namirnica, i tako spasio milijune stanovništva, osobito djece, od neizbježne smrti. Sovjetska vlada, mjesto da mu bude zahvalna za tako plemenito djelo, izjavila je da papu treba osuditi na smrt. Tako bismo mogli još nabrojiti i druge nebrojene primjere dobrotvornosti katoličke Crkve u najrazličitijim potrebama čovječanstva.

c) **Katolička Crkva dobrotvorka čovječanstva.** Katolička Crkva ističe se, dakle, svojim blagotvornim djelovanjem među svim drugim konfesijama. Ona kao otajstveno tijelo Kristovo nasljeđuje u dobrotvornosti i čovjekoljublju svoga božanskog osnivača Isusa Krista, najvećeg ljubitelja ljudi. Kao što je Krist, za svoga zemaljskog života, svuda prolazio čineći dobro, tako i katolička Crkva, gdjegod se pojavljuje, širi svoje blagotvorno djelovanje kao najveća dobročinka čovječanstva. Ona je uistinu zajednička majka koja sve narode svijeta ljubi nježnom ljubavlju kao svoju djecu.

2. **VREMENITA BLAGOTVORNOST KATOLIČKE CRKVE.** Blagotvorni utjecaj katoličke Crkve osjeća se i na svim drugim područjima rada, ako i ne pripadaju izravno u opseg njezina poslanstva. Naročito se može zapaziti njezin blagotvorni utjecaj na unapređivanje kulture, uljuđenosti, znanosti, umjetnosti, zdravstva i različitih drugih zemaljskih dobara.

a) **Katolička Crkva unapređuje prosvjetu.** Uz luč evanđeoskih vjerskih i moralnih nauka donosi, gotovo redovno, katolička Crkva različitim narodima i luč prosvjete. To se vidjelo u srednjem vijeku prigodom pokrštavanja naroda poslije seobe. Naročito slavenski narodi treba da blagodare katoličkoj Crkvi, što su po svetoj braći, slavenskim apostolima Ćirilu i Metodiju, primili prva počela prosvjete, kulture i uljuđenosti, a to je slavensko pismo i prve knjige na slavenskom jeziku, prijevod Sv. Pisma i obredne knjige. Brigom i nastojanjem katoličke Crkve podizale su se kod svih naroda koji su primili kršćanstvo i prve osnovne i više škole. Te su se škole otvarale ponajviše uz manastire katoličkih redovničkih udruženja ili uz župne crkve, a poglavito u sjedištu biskupija i opatija. Prvi nastavnici i učitelji u tim školama bili su gotovo uvijek redovnici i svećenici. Pa i u našoj narodnoj povijesti podižu se prve škole brigom svećenstva i redovništva katoličke Crkve. Već u doba narodne dinastije hrvatskih kraljeva, spominju nam povijesni spomenici kako su u raznim mjestima Dalmacije redovnici benediktinci osnivali prve škole. To isto čine kasnije redovnici dominikanci, franjevci, pavlini i isusovci. U školama i odgojnim zavodima, što su ih u našoj domovini dizali redovi katoličke Crkve, sva je naša omladina odličnijeg roda dobivala svoju odgoju i svršavala svoje nauke. Štaviše, neki su zavodi davali i akademske stepene, ravne sveučilišnim, na pr., u Zagrebu i Lepoglavi. Zaslugom katoličke Crkve, počeli su se osnivati i najviši učevni zavodi za stručnu izobrazbu, a to su sveučilišta.

Svećenstvo podupire narodnu prosvjetu. Pa i u najnovije vrijeme, kad se uvidjela potreba pismenosti za šire redove naroda, možemo upravo u našem narodu vidjeti da su prve osnovne škole počeli otvarati seoski svećenici, župnici, koji su ujedno bili i prvi narodni učitelji. O tom nam opširno svjedoče povijesni izvori, sabrani u Cuvajevoj povijesti školstva. Jednako i otvaranje najviših kulturnih i znanstvenih zavoda omogućeno je ponajviše prinosima uglednih dostojanstvenika katoličke Crkve, kao na pr., osnivanje sveučilišta i Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti prinosima i nastojanjem našega najvećeg mecene, biskupa Josipa Juria Štrosmajera.

Kako blagotvorno djeluje katolička Crkva za širenje osnovne narodne prosvjete kod nas, vidi se i po statističkim podacima o nepismenosti. Najmanji je postotak nepismenih u onim krajevima gdje je žiteljstvo sasvim katoličko, kao na pr. u Sloveniji. Tu gotovo i nema nepismenih. U Bosni ima, prema podacima iz g. 1920, prema vjerama ovakav razmjer nepismenih: katolika 77,4%, pravoslavnih 89,9%, muslimana 94%. Po računu iz g. 1923 išlo je u Bosni u školu katoličke djece 47,7%, pravoslavne 38%, muslimanske 33%.

b) **Katolička Crkva unapređuje uljuđenost (civilizaciju).** Pored blagotvornog utjecaja na širenje prosvjete katolička Crkva stekla je neprocjenljivih zasluga za širenje i unapređenje prave čovječanske uljuđenosti. Čitava evropska uljuđenost, sa svim svojim prednostima pred ostalim narodima svijeta, plod je, ako ne isključivo, a ono u pretežnom dijelu, utjecaja katoličke Crkve. To lijepo ističe Štrosmajer u svom govoru osječkoj gimnaziji g. 1887 govoreći: »Evropa i evropski narodi imaju zahvaliti svu svoju prednost nad Azijom i azijskim narodima jedino kršćanstvu.« Katolička Crkva mekšala je i krotila opore ćudi naroda što su za seobe naroda došli u Evropu. Tijekom vremena iskorjenjivala je okrutne običaje, obuzdavala osvajačke težnje fizički brojnijih i jačih naroda da zaštiti malobrojne i slabije. Uopće, doklegod je prevladavao upliv miroljubivog duha katoličke Crkve među narodima, napredovala je prava uljuđenost i opće blagostanje čovječanstva. Naprotiv, čim se kulturni svijet počimao otimati blagotvornim ujecajima miroljubivog duha kaoličke Crkve, odmah se stalo zapažati pomanjkanje prave uljuđenosti. Ishlapi li iz ljudskih srdaca osjećaj one uljuđenosti što je daje čovječanstvu katolička Crkva, ljudi upotrebljavaju sve i najblagodatnije kulturne tekovine na međusobno uništavanje, kako se to vidjelo za prošloga svjetskog rata.

Crkva i tamne pojave srednjeg vijeka. Protivnici katoličke Crkve spotiču se katkad o neke tamne pojave kod kršćanskih naroda, osobito u srednjem vijeku, kao što su vjerski ratovi, praznovjerice, spaljivanje vještica, Božji sudovi i slično. Ali valja znati da te tamne pojave nisu izlazile iz katoličke vjere, nego su im pravi uzroci bili neznanje, krivo mišljenje i strasti onih koji su, doduše, imenom bili kršćani, ali nije u njima bilo pravoga kršćanskog duha. Zato ispravno opaža Monteskje (Montesquieu): »Sasvim je neispravno dokazivanje, kad se nadaleko i opširno izbrajaju zla što ih je, tobože, uzrokovala kršćanska vjera, a pri tom se zaboravljaju ona velika dobročinstva što ih ljudski rod ima zahvaliti kršćanskoj vjeri. Sve je ono manje zlo, nego da nema kršćanske vjere.«

c) **Katolička Crkva unapređuje znanost i umjetnost.** Pored nastojanja da unaprijedi kulturu i uljuđenost, katolička Crkva vazda je podupirala svako nastojanje čovječanstva oko napredovanja u znanosti različitih struka. Samo letimice spominjemo iz staroga vijeka crkvene povijesti nekoliko svetih muževa, crkvenih učitelja, koji su svijetlili čitavom tadanjem svijetu kao najsjajnije zvijezde učenosti. To su bili, na pr., sv. Justin filozof, sv. Ciprijan, sv. Irenej, sv. Hilarije, sv. Ambrozije, sv. Augustin, sv. Jeronim, sv. Atanasije, sv. Bazilije, sv. Grgur Nazijanski, sv. Ivan Zlatousti. Svi su se oni istakli kao učeni pisci bogoslovskih ili filozofskih djela.

U srednjem vijeku katolička Crkva prva daje pobude za osnivanje sveučilišta, upravo ona ih sama najviše svojim troškom osniva i izdržava. Time je ujedno Crkva postavila temelje za naučnjački rad. Na sveučilištima doskora su se odgojili i izoštrili najodličniji mislioci srednjega vijeka. Oni su stali najprije proučavati stare filozofske smjerove, naročito Platonov i Aristotelov, zatim te filozofske smjerove produbljavati sa stajališta dogmatskog naučavanja katoličke Crkve. Tako bi unesen preporod u filozofiju, i razvila su se dva izrazita smjera: skolastički i mistički. Jedan i drugi imao je uza se dubokih mislilaca. Najistaknutiji pretstavnici skolastičke filozofije bili su: sv. Anzelmo, Aleksandar Halski, Petar Lombardski, sv. Albert Veliki i od svih najznatniji sv. Toma Akvinski. Kao pretstavnik mističkog filozofskog smjera istaknuo se najviše sv. Bernard.

U novom vijeku, kad su silno napredovale znanosti različitih struka, katolička Crkva bila je i tu zastupana u svim strukama. Štaviše, i prvaci pojedinih struka bili su upravo iz najboljih redova katoličke Crkve, naročito iz svećeničkog zvanja. Ne bismo mogli tako lako izbrojati sva imena zaslužnih ličnosti katoličke Crkve za unapređivanje znanosti, nego ćemo spomenuti tek nekoja. Tako, na pr., papa Nikola V izdržavao je o svom trošku mnoštvo naučenjaka što su na svim stranama istraživali stare rukopise. Papa Pavao III bodrio je kanonika Nikolu Kopernika da ne sustane u svojim naučnim astronomskim istraživanjima. Papa Grgur XIII ispravio je astronomskim izračunavanjem kalendar, i taj je prihvatio čitav kulturni svijet. Papa Siksto V (rodom Hrvat, Feliks Krušević, na papinskoj stolici od 1585—90) povećao je vatikansku knjižnicu, da joj se čitav svijet divi. Za papu Benedikta XIV priznaje sam veliki protivnik katoličke Crkve, francuski filozof Volter, da je naučenija glava 18. vijeka. Tako i posljednjih nekoliko papa zadužili su se kao promicatelji naučnog rada i osnovali nekoliko novih naučnih zavoda u Rimu, kao: Biblijski naučni zavod, Papinski naučni zavod za istočne nauke, Naučni zavod za studij arheologije, arheologijski muzej, misijski muzej itd.

KATOLICI ZASLUŽNI ZA ZNANOST. Spominjemo, nadalje, nekoliko najistaknutijih naučnih stručnjaka što ih je dala katolička Crkva naučnom svijetu.

a) **Matematika i astronomija.** Kanonik Nikola Kopernik prvi je obrazložio, heliocentrički sistem. Isusovci: Krsto Šajner (Scheiner), Cisat (Cysatus, pronašao dva Saturnova mjeseca), Ruder Bošković, Seki (Secchi) odlikovali su se kao priznati matematici.

b) **Botanika i zoologija.** Na ovom području odlikovali su se isusovci: Jose Akosta (Acosta) i Barnaba Kobo (Cobo) kao poznavaoci flore Južne Amerike, Mihajlo Bem (Boym) u poznavanju kitajske flore, Juraj Josip Kamel iz Moravske kao poznavalac flore Filipina; zatim franjevac Velese (Vellese) kao poznavalac brazilijanske flore. Nadalje, čitava jedna katolička porodica Žisje (Jussieu): braća Antun i Bernard, te unuk Antoan Loran (Antoine Laurent) prvi su sastavili botanički sistem. Poznat je, nadalje, katolički svećenik Franjo Hladnik (prof. ljubljanske gimnazije) i augustinac Grgur Mendel (Mendelov zakon), obojica kao botanici. Armond David, svećenik lazarist bio je priznati kitajski ornitolog, svećenik Pjer Andr Latrej (Pierre Andre Latreille) uvaženi insektolog.

c) **Fizika i kemija.** U ovoj struci zauzimaju vidno mjesto isusovci: Franjo Agijon (Aguillon) i Nikola Cuki (Zucchi) kao optici; svećenik premonstratenac Prokop Diviš kao izumilac munjovoda, svećenik Čerebotani (Cerebotani) kao izumuilac brzojavnog aparata »Quiquolibet«, a Amper (Ampère), Volta, Faradaj (Faraday), Bekrel (Bequerelle), priznati stručnjaci u fizici, bili su duboko religiozni katolici. Tako i kemici: Lavoasje (Lavoisier, J. Bapt. Dima (Dumas), Ševrel (Chevreul), Paster (Pasteur).

d) **Arheologija.** Tu su priznati naučnjaci: De Rosi (Rossi), Vilpert (Wilpert), De Val (Waal) u proučavanju katakomba; dominikanac Vinko Šajl (Scheil) kao egiptolog i asiriolog; kinezolozi: Amjo (Amiot), Majak (Maillac), Sibo (Cibot); Šarlvoa (Charlevoix) kao japanolog. A komu nije poznat u čitavom svijetu priznati učenjak, naše gore list, don Frane Bulić?

e) **Lingvistika.** Na području lingvistike imade katolička Crkva najviše stručnjaka, jer je već po svom misijskom djelovanju upućena na to da od misionara traži poznavanje jezika onih naroda među koje ih šalje da propovijedaju Evanđelje. Misionari obično su prvi sastavljači gramatika onih jezika kod kojih naroda djeluju.

f) **Medicina, anatomija, fiziologija.** Na ovim područjima istakli su se dobri katolici: Eustahio (Eustachio), Nikola Steno, Paster (Pasteur), Teodor Švan (Schwan); zatim redovnici milosrdne braće: Celestin Opic (Opitz), izumilac narkoze, i Ivan Sobel, izumilac antiseptičke metode.

Pored toga imade iz redova katoličke Crkve sva sila zaslužnih izumilaca koji su svojim izumima za sva vremena zadužili čovječanstvo. Tako, na pr., papa Silvestar II uveo je upotrebu arapskih brojaka u aritmetici, dominikanac Aleksandar Spina izumio je naočari, franjevac Roder Bekn (Roger Bacon) povećalo i dalekozor, kardinal Anđelo Maj (Angelo Mai) pronašao je način kako se mogu pročitati palimpsesti, svećenik Pjanton (Pianton) izumio je dvokolicu (bicikl), župnik Sebastijan Knajp (Kneipp) izgradio je čitav sistem liječenja vodom itd.

d) **Katolička Crkva unapređuje književnost i umjetnost.** Već u prvim vjekovima kršćanstva susrećemo brojne pisce što ih je odgojila katolička Crkva. Za kasnija vremena kaže protestant Gizo (Guizot): »Od četvrtog vijeka nema poredbe između svjetske i crkvene obrazovanosti. U građanskoj se zadruzi opaža propadanje, sustajanje i nerad, dok se u Crkvi opaža na sve strane gibanje, revnost i napredak.« Jedan dio golemog blaga starokršćanske literature objelodanjen je u zbirci Minj (Migne): Patrologia latina et graeca, spisi latinskih i grčkih crkvenih pisaca (obuhvata 223 sveska latinskih i 247 svezaka grčkih pisaca) najznatniji književnici srednjega vijeka nalaze pobude i građu za svoja pjesnička djela u vjerskim motivima, uzetim iz nauke katoličke Crkve, kao na pr., Danteov ep »La Divina commedia«, Tasov ep »La Gerusalemme

liberata«. Jednako vidimo i u našoj domaćoj klasičnoj književnosti da su naši pisci uzimali ponajviše religiozne motive za svoja književna djela.

Pogotovu se u kiparskom, slikarskom i graditeljskom umijeću zapaža snažan utjecaj katoličke Crkve. Već u katakombama nalazimo prve tragove slikarske umjetnosti. Kasnije, kada kršćanstvo dobiva slobodu, usavršuje se gradnjom veličajnih crkvenih građevina graditeljski slog. Na istoku razvija se bizantski stil u graditeljstvu i slikarstvu. Najznatniji spomenik toga stila jest Crkva sv. Sofije u Carigradu. Na zapadu razvija se romanski, gotski, renesansni i barokni građevni stil. Osobito je bujno procvalo slikarstvo i kiparstvo u vrijeme renesanse. I tu su stvorena najveća umjetnička djela upravo iz područja religioznih motiva katoličke Crkve. Najznatniji renesansni umjetnici bili su: Fra Bartolomeo, Leonardo da Vinči (Vinci), Bramante, Rafael Santi, Perudino (Perugino)), Mikelanđelo (Michaelangelo), Tintoreto (Tintoretto), Ticijan (Tizian), Tjepolo (Tiepolo), Fra Anđeliko (Angelico), Paolo Veroneze (Veronese), Koređo (Correggio), Paladio (Palladio), Gvido Reni i dr. Tako i njemački slikarski umjetnici Albreht Direr (Albrecht Dürer) i Hans Holbajn (Hanns Holbein), zatim holandijski slikar Rembrandt, (Rembrandt). U Belgiji ističu se barokni slikari Rubens i Van Dajk (Dyck), a u Španiji Murilo (Murillo). Svi su ti umjetnici mogli razviti svoje umjetničke sposobnosti, jer su dobivali obilnu potporu što od samih papa (osobito Siksta IV, Julija II, Leona X), što opet od drugih imućnih crkvenih dostojanstvenika. Nema sumnje, mnogi se od tih velikih umjetničkih talenata ne bi mogao razviti, da im nije katolička Crkva obilatom rukom davala materijalne potpore.

Neosnovani su, dakle, prigovori da je katolička Crkva protivnica znanosti. Stoga i Vatikanski koncil kaže: »**Ne samo što sveta Crkva nije protivna ni znanosti ni umjetnosti već ih na različite načine potpomaže i bodri, jer uvelike cijeni koristi što izviru narodima iz znanosti i umjetnosti. Crkva priznaje da i znanost, zajedno s milošću Božjom, može voditi čovjeka k Bogu kad se njom dobro služi, jer je i znanje od Boga**«.

e) **Katolička Crkva unapređuje blagostanje.** Katolička Crkva unapređuje u svakom pogledu i vremenito blagostanje čovječanstva. Čim uspješnije vrši katolička Crkva svoje vjersko i ćudoredno poslanstvo u čovječanstvu, to se vidljivije zapažaju blagotvorni učinci njezina djelovanja s obzirom na različita područja zemaljskog blagostanja. Vrši li se, na pr., u punoj mjeri zakon ljubavi prema bližnjemu, vrši li se svagdje pravda, nestaje povoda mržnji, neprijateljstvu, nepravdi, svađama, razdorima i buntovničkim pokretima. Vrši li se zakon umjerenosti, uzdržljivosti i čistoće, nestaje povoda različitim bolestima. Njima sama priroda kao bič pravde Božje kažnjava one što se ogrješuju protiv tih zakona. Vrši li se zakon da se poštuje svetost porodičnog života, zakon o poslušnosti djece prema roditeljima, podložnika prema vlastima, nestaje povoda porodičnim razdorima, nema povoda za upotrebljavanje oštrih i prisilnih mjera da se uzdrži mir i poredak u ljudskom društvu.

Društvene zajednice, države i narodi, prodahnuti uzvišenim načelima vjere i ćudoređa katoličke Crkve, moraju da osjete blagotvorne posljedice na svakom području zemaljskog blagostanja. Ako vlada u ljudskom društvu ljubav i pravednost, međusobno povjerenje, poštenje, savjesnost u izvršavanju zvaničnih dužnosti, onda uporedo s tim napreduje produktivna i privredna snaga ljudskog društva, država i naroda, jača se fizička snaga narodna, napreduje prosvjeta i uljuđenost, povećava se opće blagostanje čovječanstva. Katolička Crkva pretstavlja u čovječanstvu kraljevstvo Božje, kraljevstvo Krista, nosioca mira i ljubavi, najvećeg ljubitelja ljudi. To lijepo kaže znameniti književnik i obraćenik Jergensn (Joergensen): »Što više živim kao katolik, to više osjećam u sebi porast života, snage i sunca.« Što se u tom kraljevstvu vjernije, dosljednije i snažnije izvršavaju Božji zakoni ćudoređa, tim jače se u čovječanstvu osjeća blagotvorni utjecaj kraljevstva Božjega i tim se sve većma približuje čovječanstvo svome Bogu, da se tako potpuno preporodi i popravi na prijelaz u kraljevstvo vječnoga blaženstva onkraj groba. To je najglavnija svrha čovječanstva. Ona je izražena u čitavom sistemu katoličke Crkve: otajstveno ujedinjenje Božanstva s čovječanstvom, da se čovječanstvo uzdigne i postane što sličnije Bogu i tako da se za uvijek smiri u blaženom ispunjenju težnja čovječje prirode za potpunom srećom.

§ 33 Katolička Crkva je natprirodna pojava u svijetu

Osvrnemo li se, naposljetku, na sve značajne crte i pojave katoličke Crkve da stvorimo sebi o njoj jednu cjelovitu sliku i zaključni sud, zapažamo ovo:

a) Kršćanstvo katoličke Crkve ističe se nad svim religijama svijeta, pa i nad nekatoličkim kršćanskim konfesijama, svojom **savršenom unutrašnjom organizacijom, čistoćom vjerskog i ćudorednog naučavanja i sigurnošću vjerskog pravila.**

b) Kršćanstvo katoličke Crkve **jedino** od svih drugih konfesija imade u pravom smislu riječi **univerzalni karakter,** jer se prostire i neprestano širi po svim kontinentima i među svim narodima. Među svim religijama svijeta katolička Crkva već je danas tako ojačala da brojem zauzima prvo mjesto, jer njoj pripada relativna većina ljudi na čitavu svijetu (oko 397 milijuna duša).

c) Djelovanje katoličke Crkve među čovječanstvom tako je **blagotvorno, plodonosno** i **neiscrpljivo** da ga dosele nije natkrilila nijedna druga religija u svijetu.

d) Katolička Crkva jedina je među svim religijama svijeta koja kroz vjekove i tisućljeća ostaje **nepokolebljiva,** jer je sagrađena na stijeni koja se ne da porušiti. Druge religije se od vremena do vre-

mena mijenjaju, čas jačaju, čas slabe, a mnoge od njih sasvim iščezavaju i rasplinjuju se u svojim zabludama. Njihova sudbina zavisi često o promjenljivoj samovolji ljudi. Čim se pojavi kakva ozbiljna kriza, već se kolebaju, cijepaju i slabe. Katolička Crkva trajno odolijeva svim burama, olujama i nepogodama što se kroz sva vremena s različitih strana obaraju na nju da je sruše i unište. Ona ostaje nepokolebljiva, jer ne zavisi o samovolji ljudskoj, niti je ona krhko i propadljivo ljudsko djelo; ona zavisi o volji svog božanskog osnivača, ona je djelo Božje. S njom sudjeluje natprirodna snaga Duha Božjega, i zato je, po riječima njezina osnivača, »vrata paklena nikad neće nadvladati.«

Zaludu vijećaju najveći dušmani katoličke Crkve o najpogubnijim osnovama da je unište i izbrišu s lica zemlje, kako je to već davno prije njezina početka predvidio okrunjeni prorok govoreći:

»Zašto se bune narodi i puci pomišljaju isprazne stvari? Ustaju kraljevi zemaljski i knezovi se sakupljaju zajedno protiv Gospoda i protiv njegova Pomazanika. Raskinimo uzlove njihove, zbacimo sa sebe njihov jaram.«

Ali, silnici zemaljski, zar ne vide kako im se »onaj što sjedi na nebesima smije? Gospod im se potsmijeva, pa im govori u srdžbi svojoj i gnjevom svojim zbunjuje ih govoreći: Ja sam postavio Kralja svojega na Sionu, svetoj gori svojoj... Sada, dakle, kraljevi, urazumite se, opametite se vi koji sudite zemlju. Služite Gospodu sa strahom i trepetom. Poštujte Sina da se ne razgnjevi Gospod, te ne izginete sašavši s pravoga puta, jer se njegov gnjev može brzo rasplamtjeti. Blago svima koji se uzdaju u Njega!«

Povijest čovječanstva prečesto nam svjedoči kako su zlo prošli oni koji su se usudili podići svoju silničku ruku na Pomazanika Gospodnjega, to jest, na Crkvu Kristovu ili njezina najvišeg poglavara. Osjetili su na sebi teške udarce gvozdene šibe, bili su razbijeni kao lončarski sud.

e) Katolička Crkva jedina od svih religijskih organizacija, a pogotovu među svima državama svijeta, uživa **najveći moralni ugled,** što, htjeli ili ne htjeli, moraju priznati svi narodi i velikani svijeta. Najmoćnije dinastije i najsilnija kraljevstva izumiru i nestaju, jedva im ostaje sjenka spomena u čovječanstvu. Papinstvo katoličke Crkve, premda ga reprezentira naoko često slabašna i krhka pojava čovjeka starca, ipak je kao dinastija koja nikad ne izumire. Ruka naoko slabašnog i krhkog starca sigurno upravlja krmilom nepobjedive lađe, Crkve Kristove, da je nikakva sila ni bura ne može spriječiti da plovi svom tačno određenom cilju.

Kad sve to gledamo, moramo priznati da su potpuno istinite zanosne riječi vatikanskog sabora kad kaže: »Jedino katoličkoj Crkvi pripada u punoj mjeri sve ono što je božanskim načinom tako obilato i tako čudesno

raspoređeno da se jasno vidi vjerojatnost kršćanske vjere. Štaviše, i Crkva sama po sebi jest, tako reći, snažan i trajan razlog svoje vjerojatnosti. Ona daje neoborivo svjedočanstvo svoga božanskog poslanstva zbog svoga čudnovatog širenja, zbog uzvišene svoje svetosti i neiscrpne plodnosti u svim vrstama dobara kao i zbog sveopćeg svog jedinstva i nepokolebljive stalnosti. Po ovim svojim odličnim svojstvima, ona je kao podignuti znak među narodima što poziva k sebi sve one koji još nisu povjerovali; a svojim sinovima kazuje da se ona vjera što je ispovijedaju upire na najčvršće temelje.«

Svaki katolik treba da uvelike cijeni tu sreću, što je već rođen i što se već nalazi u katoličkoj Crkvi, u njoj nalazi neprocjenljivo blago jedino istinite objavljene religije. Svaki katolik treba da se ponosi time, što je član ovako veličajne i najodličnije Bogočovječje zajednice kakva je katolička Crkva. Ali, pored toga, treba svaki katolik da tu svoju Crkvu vjerno ljubi kao svoju najplemenitiju majku te da živi onako kako to ona od svojih vjernih sinova traži. Ljubeći vjerno Crkvu kao svoju majku, zavrijediće da imadu i Boga za Oca. Tako će svojim primjerom potaknuti i druge, koji nisu članovi prave Crkve Kristove da je počnu upoznavati, štovati i ljubiti i uzmognu, naposljetku, prigrliti njezinu nepobitnu istinu, pohrliti u njezino materinsko krilo te tu naći svoju utjehu, duševni mir i vječno spasenje.

§ 34 Statistički pregled religija u svijetu

Prema približnim statističkim podacima broj pripadnika pojedinih religija na pojedinim kontinentima jest ovaj:

EVROPA:

Katolika	220,000.000,	od svega	42,72%
Protestanata (s anglikancima) . .	125,000.000,	» »	24,27%
Pravoslavnih s drugim istočnim nesjedinjenim obredima . .	135,000.000,	» »	26,2%
Mojsijevaca	10,000.000,	» »	1,94%
Muslimana	9,000.000,	» »	1,75%
Razne druge konfesije	5,000.000,	» »	0,97%
Bez konfesije	11,000.000,	» »	2,14%
Svega žiteljstva	515,000.000.		

AZIJA:

Katolika	17,000.000,	od svega	1,7%
Nesjed. kršć. istoč. obreda	5,000.000,	»	» 0,5%
Protestanata	4,700.000,	»	» 0,47%
Mojsijevaca	300.000,	»	» 0,03%
Muslimana	180,000.000,	»	» 18%
Budista	200,000.000,	»	» 20%
Hinda	225,000.000,	»	» 22,5%
Konfucijevaca	304,000.000,	»	» 30,4%
Šintoista	17,000.000,	»	» 1,7%
Fetišista	46,000.000,	»	» 4,6%
Nepoznato	1,000.000,	»	» 0,1%
Svega žiteljstva	1000,000.000.		

AFRIKA:

Katolika	6,000.000,	»	» 4,23%
Protestanata	5,000.000,	»	» 3,52%
Nesjedinjenih kršć. ist. obr.	5,000.000,	»	» 3,52%
Mojsijevaca	400.000,	»	» 0,28%
Muslimana	52,000.000,	»	» 36,62%
Budista	100.000,	»	» 0,07%
Fetišista	72,500.000,	»	» 51,06%
Svega žiteljstva	142,000.000.		

S. i J. AMERIKA:

Katolika	152,200.000,	od svega	62,38%
Protestanata	83,600.000,	»	» 34,26%
Nesjedinjenih kršćana	1,000.000,	»	» 0,41%
Mojsijevaca	4,300.000,	»	» 1,76%
Muslimana	260.000,	»	» 0,11%
Konfucijevaca	30.000,	»	» 0,01%
Budista	15.000,	»	» 0,01%
Hinda	25.000,	»	» 0,01%
Fetišista	1,200.000,	»	» 0,49%
Nepoznato	1,370.000,	»	» 0,56%
Svega žiteljstva	244,000.000		

AUSTRALIJA I OCEANIJA:

Katolika	2,000.000,	»	» 22,22%
Protestanata	5,600.000,	»	» 62,22%
Nesjedinjenih kršćana	395.000,	»	» 4,39%
Muslimana	5.000,	»	» 0.06%
Fetišista	1,000.000,	»	» 11,11%
Svega žiteljstva	9,000.000		

NA CIJELOJ ZEMLJI IMA:

Katolika	397,000.000,	od svega	20,78%
Protestanata	223,900.000,	»	» 11,72%
Nesjedinjenih kršćana	146,400.000,	»	» 7,66%
Mojsijevaca	15,000.000,	»	» 0,78%
Muslimana	241,000.000,	»	» 12,62%
Konfucijevaca	304,000.000,	»	» 15,92%
Hinda	225,000.000,	»	» 11,78%
Budista	200,000.000,	»	» 10,47%
Šintoista	17,000.000,	»	» 0,89%
Fetišista	120,700.000,	»	» 6,32%
Razne konfesije	5,000.000,	»	» 0,26%
Nepoznato	4,000.000,	»	» 0,21%
Bez konfesije	11,000.000,	»	» 0,58%
Svih ljudi	1910,000.000.		

LITERATURA

Navedena su samo ona djela koja su najviše upotrebljavana kod izrađivanja ovog udžbenika.

Anwander A., Die Religionen der Menschheit, Herder et Co., Freiburg-Breisgau 1927.

Aquinatis Thomae, Summa theologica, ed. Vivès, Parisiis 1895.

Binički dr. Fran, Katolička Crkva i znanost, Savremena biblijska pitanja, svez. 16—17, Mostar 1923.

Boulenger A., Manuel d'apologétique,[4] Libr. cath. Em. Vitte. Lyon-Paris 1925.

Braun Jos. S. J., Handlexikon der katholischen Dogmatik, Freiburg-Breisgau, Herders Verl. 1926.

Cathrein Viktor S. J., Katholik und katholische Kirche, Freiburg-Breisgau, Herders Verl. 1922.

Čule dr. Petar, Misli velikih umova o Bogu i o vjeri, Savremena pitanja svez. 21—22, Mostar 1925.

Deimel dr. Theodor, Zitaten-Apologie, Freiburg-Breisgau, Herders Verl. 1912.

Denzinger-Bannwart, Enchiridion symbolorum, Freiburg-Breisgau, Herders Verl. 1913.

Devivier O. W. S. J., Kršćanska apologetika, preveo R. Katalinić, Split, Knjižara sjemeništa 1906.

Esser Gerhard und Mausbach Joseph, Religion, Christentum, Kirche,[2] I—III Bd., Verl. Kösel, Kempten-München 1913.

Grivec dr. Fran, Cerkev, izd. Bogoslovna Akademija, Ljubljana 1924.

Hettinger Franz, Apologie des Christentums, I—V Bd., Freiburg-Breisgau, Herders Verl. 1885.

Jehle-Knops, Gott-Christus-Kirche, Freiburg-Breisgau Herders Verl. 1928. Das Reich Gottes, Freiburg-Breisgau, Herders Vrl. 1929.

Koppers W. S. V. D., Unter Feuerland-Indianern, Stuttgart, Verl. Strecker-Schröder 1924.

Rauch dr. Franz, Die Uroffenbarung, Graz, Verl. Moser 1924.

Rouët, M. J. de Journel S. J., Enchiridion patristicum, Freiburg-Breisgau, Herders Verl. 1913.

Sawicki dr. Franz, Die Wahrheit des Christentums,[6] Paderborn, Verl. Schöning 1921.

Schuster-Holzammer, Handbuch der bibliscken Geschichte,[7] I—II Bd., Freiburg-Breisgau, Verl. Herder 1910.

Streit Carolus, Atlas hierarchicus sanctae Romanae Ecclesiae«[2] Paderbornae, Typographia Bonifaciana, Herder et Co. Freiburg-Breisgau 1929.

Svetina dr. Ivan, Katoliški verouk za više razrede srednjih šol, I knjiga, Jugosl. tisk., Ljubljana 1927.

Suk dr. Feliks, Katolička apologetika za više razrede srednjih škola,[4] Zagreb, Nakl. Hrv. Slav. zem. vlade 1919.

Tanquerey Ad., Synopsis theologiae dogmaticae fundamentalis,[14] Romae-Tornaci-Parisiis, Desclée et soc. 1913.

Vlašić Petar, Savremena biblijska pitanja, Rijeka 1914.

Wilmers W. S. J., Geschichte der Religion, I—II Bd.,[7] Münster, Verl. Aschendorf 1904.

Zschokke dr. Hermannus, Historia sacra Antiqui Testamenti, Vindobonae-Lipsiae, Guil. Braumüller 1910.

SADRŽAJ

O RELIGIJI UOPĆE

§ 1 Odnos između čovjeka i božanstva 1
§ 2 Religija — opća pojava u čovječanstvu 4
§ 3 Potreba religije 6
§ 4 Pogubnost bezvjerja 9
§ 5 Neosnovane hipoteze o postanku religija 13
§ 6 Potreba objavljene religije 15
§ 7 Put k spoznaji objavljene religije 18
§ 8 Čudesa 21
§ 9 Pregled najznatnijih religija u svijetu 24

KRŠĆANSTVO

§ 10 Povijesni izvori kršćanstva 40
§ 11 Autentičnost biblijskih izvora 41
§ 12 Cjelovitost biblijskih izvora 53
§ 13 Pouzdanost biblijskih izvora 55
§ 14 Što doznajemo iz biblijskih izvora o objavljenoj religiji? . . 59
§ 15 Unutrašnja ljepota i uzvišenost biblijske objave . . . 64
§ 16 Značaj vjesnika vjere u biblijskoj objavi 67
§ 17 Istinitost objave potvrđuju čudesa 71
§ 18 Kristovo božansko poslanstvo 75
§ 19 Kristovo uskrsnuće i uzlazak dokaz njegova božan. poslanstva 79
§ 20 Kršćanstvo je preporodilo svijet 83

KATOLIČKA CRKVA

§ 21 Krist osnivač Crkve 89
§ 22 Zadaća i vlast Crkve 92
§ 23 Monarhičko uređenje crkvene hijerarhije 96
§ 24 Odnosi hijerarhijskih stepena 101
§ 25 Crkva je otajstveno tijelo Kristovo 103
§ 26 Biljege prave Crkve Kristove 105
§ 27 Koja je prava Crkva Kristova? 110
§ 28 Duh Sveti djeluje u katoličkoj Crkvi 115
§ 29 Iz kojih izvora crpe katolička Crkva svoju nauku . . . 123
§ 30 Pravilo vjere 127
§ 31 Redoviti put spasenja 131
§ 32 Životna snaga katoličke Crkve 133
§ 33 Katolička Crkva je natprirodna pojava u svijetu . . . 151
§ 34 Statistički pregled religija u svijetu 153

Religijska karta zemlje

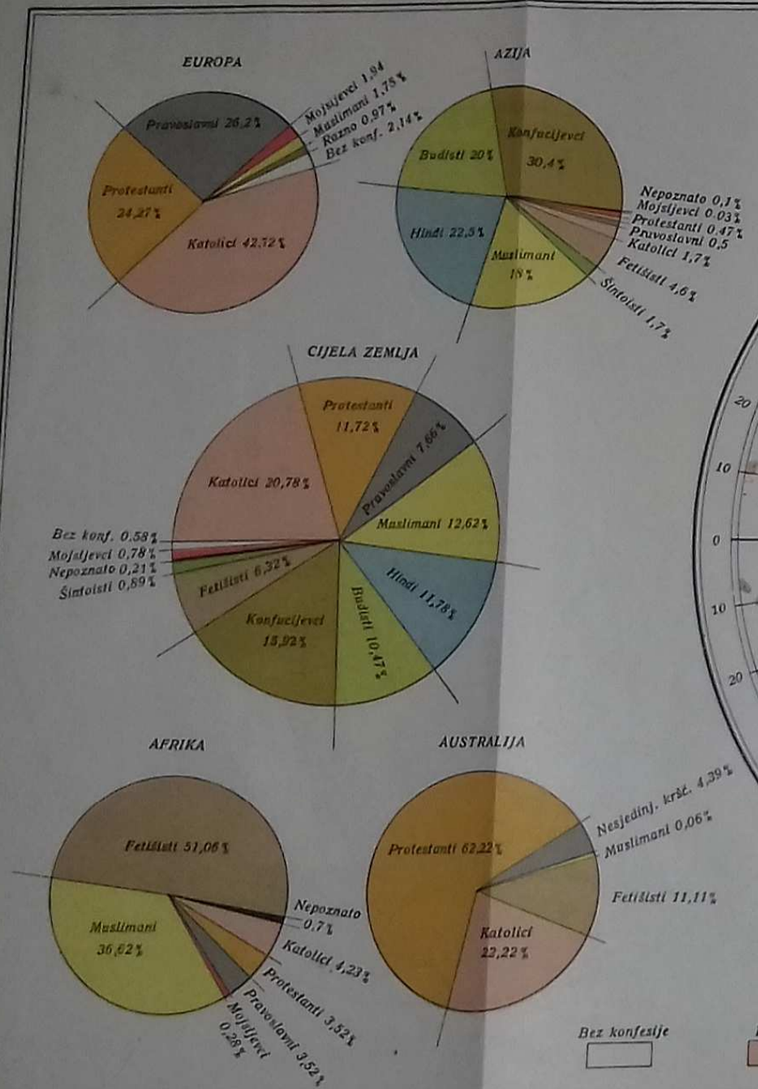

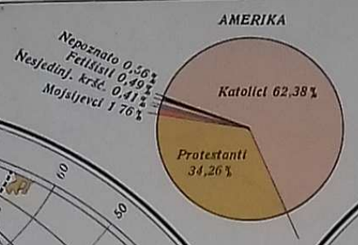

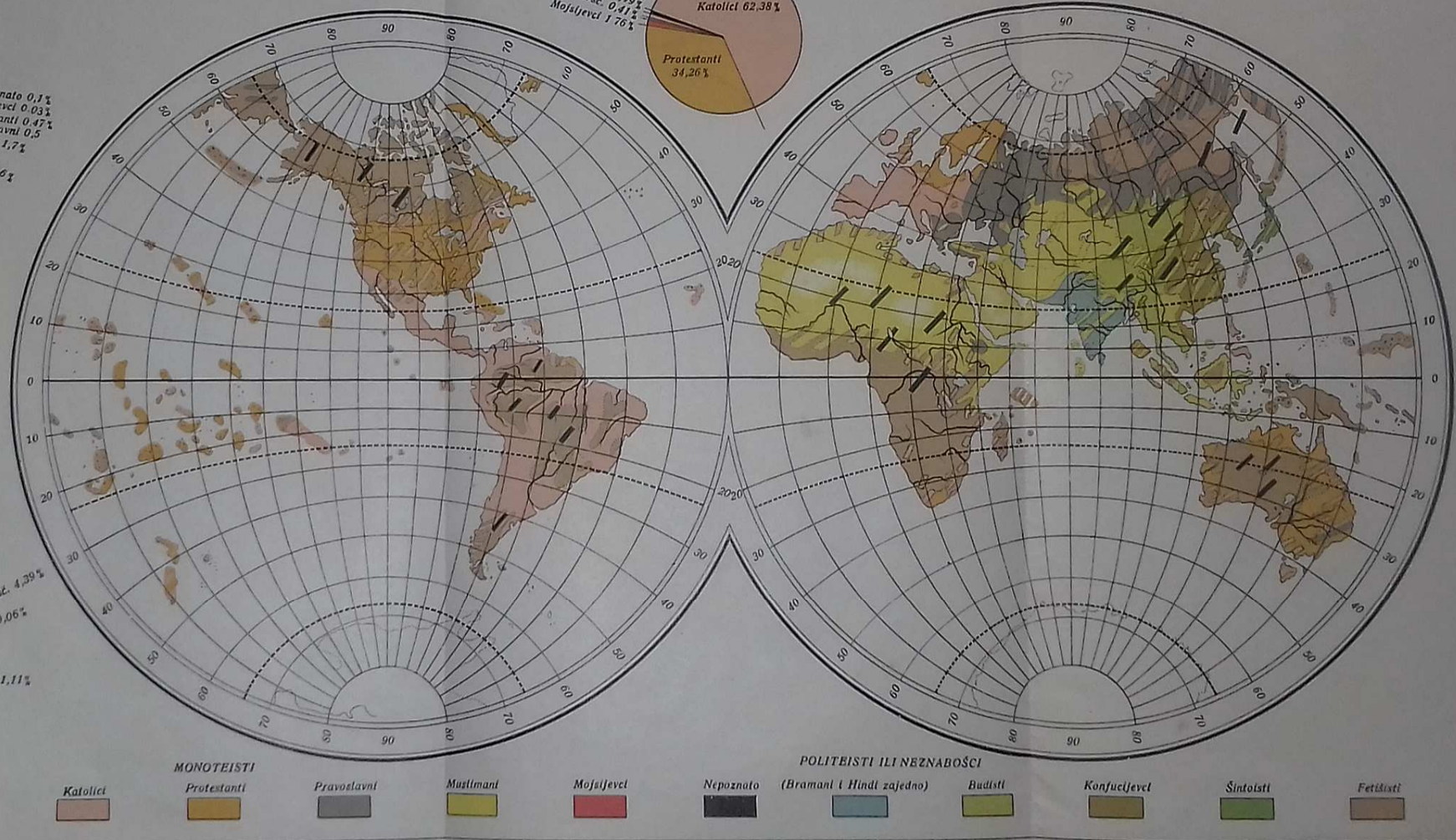

Crtali: Kugler i Boris Vrlić